HIERONYMI OSORII
DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA
LIBRI VIII.

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
EPISCOPI SILVENSIS
DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA
LIBRI VIII.

AD

SERENISSIM. ET INVICTISSIM. PORTVGAL. REG.

SEBASTIANVM

E. N. I.

QVIBVS ACCESSIT EIVSDEM AVCTORIS EPISTOLA

AD ELISABETHAM

ANGLIAE REGINAM.

TOMVS II.

CONIMBRICÆ,

TYPIS ACADEMICIS. A. D. M. DCC. LXXXXIIII.

Cum facultate Regiæ Curiæ Commissionis Generalis pro Examine & Censura Librorum.

Taxatum hujus Voluminis pretium est 480. r.

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
EPISCOPI SILVENSIS
DE REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA.

LIBER SEXTVS.

POST prandium vero paululum quieuimus, & variis ſermonibus animos ab illa diſputandi contentione relaxauimus; inclinato deinde in pomeridianum tempus die, admonitus ab illis ſum, vt impoſitum mihi munus exequerer. Quod quidem differre nolui; ſic igitur interruptam orationem contexui. Iam & naturam Regis, & inſtitutionem, & ſtudium, & mores, & diſciplinam oratione perſecuti ſumus; nunc vero reſtat, vt genera præſidiorum, quibus Regis ſtatus muniendus ſit,

oratione etiam complectamur, quod vt rectius videre possimus, referamus animos ad eos homines, quos plerique Reges in deliciis habent, & intelligamus, quæ sit eorum mens, qui sensus, quod studium, quid velint, quid nolint, quid sperent, quid metuant; vt tum demum statuere possimus, quæ nobis præsidia comparanda sint.

Hoc quidem, inquit T., scire cupio, quid faciat ad Regis præsidium nosse mentem eorum, cum quibus Reges jucundissime viuunt.

Dixi, inquam, vobis me non tantum ingenio valere, vt possim excogitare, quid Regis statum conservet. Cum tamen videam omnes hominum istorum machinas ad Regis perniciem comparari, opinor quidquid fuerit illis aduersarium, salutem Regibus allaturum. Si enim constat, nihil esse tam infestum Regibus, quam adulatores; consequens est, vt nihil magis regium statum firmet, quam id, quod maxime est adulatorum menti, studio, cupiditati contrarium. Sunt enim adulatores maximi amatores Regum (vt ante diximus). Amatoris autem est, multum de propria voluptate, parum autem

de

de rei, quam amat, vtilitate, & existimatione cogitare. Quid enim, quæso (vt illa similitudine vtar, qua jam superius vsus sum) cupit nefarius & flagitiosus adolescens, qui virginem amat. Num vt singulari pudicitia sit? Vt bene atque diligenter asseruetur? Vt parentibus offensionem afferre non audeat? Vt infamiam magis, quam mortem horreat? Vt denique religionem vnice colat? Non certe. Quid contra parentes, fratres, cognati, & omnes, quibus illius vita atque dignitas cara est? Nihil aliud profecto nisi id tantum, quod amatores exhorrent; nempe vt bene morata, & singulari honestate prædita sit; vt nunquam ad suam familiaritatem mulieres impuras admittat; vt honestarum feminarum familiaritatibus implicetur; vt exitus earum, quæ sunt amatorum libidinibus obsequutæ, reformidet; vt postremo sanctissimam religionem violare non audeat. Hoc idem igitur nobis faciendum, quando aliam magis exquisitam rationem excogitare non possumus. Vt igitur, qui virginis famam tutam ab omni labe conseruare nituntur, id efficiunt, quod amatores molestissime ferunt; ita & nos, quibus Regis dignitas cara est,

in ea pugnare debemus, vt Rex ſit illis virtutibus ornatus, & illis præſidiis circumſeptus, quibus facillime poſſit amatorum effrenatas libidines a ſuis opibus atque dignitate cohibere. Eſt autem exploratum adulatoribus inutilem eſſe Regis pudorem, honeſtatem, vigilantiam, acumen, modeſtiam atque ſapientiam. Danda igitur opera eſt, vt his laudibus omnibus cumuletur; & ſic in omnibus artibus, & ſtudiis id videndum, & faciendum eſt, quod valde ſit ab adulatorum moribus & inſtitutis alienum. Cum vero nihil ſit, quod eos magis excruciet, quam rivalitas; fit, vt, perinde atque reliqui amatores nimis anxie reformidant, ne rivalem habeant pulchriorem, vel vrbaniorem, vel ditiorem, vel aliqua alia re præſtantem; ita, qui gratiam Regis ambiunt, ſoliciti ſunt, ne quiſquam in Regis familiaritatem veniat, qui illos dignitate ſuperet; & diligentiſſime cauent, ne Princeps vllo ſtudio & amore teneatur, qui illum ab eorum conjunctione diuellat. Non igitur ſolum omnes homines virtute præſtantes oderunt; ſed omnes etiam præclaras artes ſuſpectas habent, & tamquam riuales moleſtiſſimos execrantur. Dant

igi-

igitur (vt jam dictum est a nobis) obnixe operam , primum quidem ne Rex se multorum hominum sapientia , atque virtute præstantium fidelitate & beneuolentia sepiat ; deinde ne statum suum literarum cognitione, & maximarum artium disciplina communiat; postremo ne regnum & imperium summo religionis studio , diuinique numinis auxilio & ope corroboret. Hæc enim omnia illorum fraudibus aduersantur ; & sunt eorum cupiditatibus vehementer infesta. Quid igitur aliud est nobis , qui omnia ad Regis dignitatem conferimus , faciendum , quam vt hoc triplici præsidio , quod adulatores minime volunt , Regis statum muniamus ? Hoc igitur saltem hominibus istis tam lepidis & vrbanis nos debere fatendum est ; quod nobis Regis nostri non ornandi tantum , sed etiam tuendi viam monstrant. Admonent enim , dum Regem euertere conantur , quid contra nobis ad illorum insidias præcauendas comparandum sit. Triplici igitur præsidio Regis opes muniendas statuo ; bonorum hominum conjunctione ; artium maximarum cognitione ; & religione atque sanctitate. Vt autem de hominum auxilio primum

mum dicam, hoc certe constat, nullùm ne gotium, quod aliquam vtilitatem vitæ con tineat, sine multorum hominum auxilio con fici posse. Nec enim ex agro quisquam vbe res fructus colligere; nec in re pecuaria cun magna vtilitate versari; neque mercatur rem augere poterit; nisi multorum homi num opera & industria fuerit adjutus. Ma gister autem nauis, nisi multorum nautarun operis vsus fuerit, quomodo cursum tenere & nauem appellere ad portum optatum po terit? Quid imperator? Num sine multorun militum robore & alacritate, & sine bono rum præfectorum opera & consilio bellur feliciter administrabit? Ne autem reliqu munera vitæ recenseam, (nec enim necesl est) hoc plane liquet, neminem posse i aliquo negotio & munere cum laude ver sari, nisi multos muneris illius socios fide les asciuerit.

Hoc tamen animaduertendum est, teme rarium esse, cum sunt aliqui in muneris ali cujus societatem convocandi, non peritos sed imperitos accersiri. Veluti cum is, qu bellum aliquod difficile suscipit, non ve teres duces, sed mercatores in consilium ad hibet;

hibet; aut cum mercator ad ſuas rationes decidendas non alios mercatores, ſed milites accerſit; ſimiliter, qui in agricultura, non agricolas, ſed homines a rebus ruſticis abhorrentes conſulit, mentis expers habendus eſt. Hoc igitur manifeſtum eſt in omni negotio, quod magnam vtilitatem contineat, multorum hominum, qui periti ſint, operam eſſe ſummo ſtudio flagitandam; nec enim homo ſolus, nec imperitorum turba conſtipatus, poterit vllo modo quidquam vtiliter adminiſtrare. Quid igitur de maximo omnium atque difficillimo munere, cujus adminiſtratione & prouidentia reliqua omnia continentur, exiſtimandum eſt? Fieri ne poteſt, vt Rex aliquis tantam perſonam tueri, tam multa negotia conficere, tantum ſtatum incolumem conſeruare queat; niſi fuerit multorum hominum prudentium conſilio, virtute, fidelitate munitus? Nullo modo. Quo pacto enim vno tantum ingenio cuncta, quæ ſunt Regibus excogitanda, prouideri; aut vnis oculis omnia, quæ ſunt in republica diligenter ſpeculanda cerni; aut vnis auribus omnium poſtulata & querelæ audiri; aut vnis poſtremo manibus res innumerabiles effici,

& ad

& ad exitum destinatum perduci possunt? Hoc qui fieri posse credit, stultus; qui periclitatur, insanus, & furiosus; qui in eo perseuerat, miser & infelix est. Non solum enim illius amentia conuincetur; sed vniuersam rempublicam funditus perdet. Rex igitur, qui munere suo cum laude perfungi cupit, multos Reges muneris socios habeat necesse est; aliter enim frustra studium, & industriam, atque adeo vitam in regno tuendo consumet.

Reges autem appello, qui virtute regia ornati sunt, quamuis regnum minime possideant. Vt enim citharœdum non citharæ faciunt; sed citharæ pulsandæ artificium; ita, non qui regni opes possidet, sed qui regnandi scientiam tenet, merito Rex appellandus est. Quis autem ille est? Is certe, qui (vt ante diximus) & sapiens, & magnanimus, & in omni vita moderatus est; quem nulla vexat amentia; nullus motus de statu dejicit; nulla cupiditas immoderata labefactat; qui nullas proprias opes publicis commodis, & æquitati juris anteponit. Homines igitur, qui his virtutibus instructi fuerint, summo studio quærendi, & vestigiis omni-

omnibus persequendi, & tenebris etiam extrahendi sunt; vt regibus operam suam nauare possint. Nec ii tantum, qui in omni regia virtute excellentes extiterint; sed ii etiam, qui mediocribus officiis ornati fuerint, sunt ad familiaritatem & obsequium Regis admittendi; vt omnium operis vti possit, & ex maiore bonorum numero seligere eos, qui virtute præstiterint, quorum consilio & auctoritate facilius officio suo fungatur. Sed ii, quos Regi familiares & domesticos esse volo, ex vno tantum ordine hominum deligendi sunt? an ex omnibus, si in illis specimen aliquod virtutis atque probitatis eluxerit? Sed, vt de hac materia melius disseramus, statuendum est, tribus rationibus quempiam a plebis turba segregari; diuitiis nempe, aut nobilitate, aut virtute. Et quemadmodum refert Aristoteles, omnes ciuiles dissensiones harum trium rerum contentione excitari plerumque solent. Iustitia quidem ciuium animos deuincit; injuria vero dissoluit, & ad intestinum bellum impellit. Iustitiæ vero munus est, vnicuique dignitatem suam tribuere; summa enim iniquitas est, non ponderari vniuscujusque digni-

dignitatem ; ſed vel iis , qui minus digni præmio ſunt , maiora præmia condonari ; vel ſaltem æqualia præmia & munera dignitatibus inæqualibus ſtatuere. Quantum enim quiſque reliquis dignitate antecellit , tanto par eſt eum maioribus præmiis atque bonis honorari. Recte igitur Achilles apud Homerum de Agamennonis iniquitate conqueritur , quod eodem honore & homines obſcuros , & claros afficeret. Hac autem querela vtuntur omnes, qui ſe putant reliquis dignitate præſtare , cum ſe præteritos animaduertunt; aut nihilo ſibi plus, quam cæteris, quos ipſi dignitate vincunt , attribui. Inde igitur odia , inde diſſidia , inde clandeſtina colloquia , inde fraudes in republica capitales, inde ciuiles tumultus erumpunt. Omnes enim illud bellum legitimum arbitrantur , quod pro dignitate ſuſcipitur. Dignitatem autem ſuam violari & imminui putant ii , qui plurimum poſſunt , cum ſe reliquis hominibus exæquatos eſſe vident. Cauſa tamen ciuilis diſcordiæ concitandæ non eadem eſt apud omnes ; aliæ namque alibi maius momentum habent ; vbi enim multum valet pecunia , ibi , qui ditiſſimus eſt , minime ferendum

dum arbitratur, homini egenti eumdem honorem haberi, quo se affectum cernit. Vbi vero multum nobilitati tribuitur, quoties homo nouus e tenebris emergit, & honoribus illustratur, indignum facinus esse clamitant omnes nobiles, hominem e terra natum ad honores nobilitati debitos aspirare. Vbi tamen virtus in honore est, ibi quamuis interdum virtute excellentes præteriti sunt, & honoris repulsam injuria patiantur, minime molesti sunt. Virtus enim se ipsa contenta est, & honoris cupiditati facile modum constituit; neque valde gloriam a populari celebritate petendam arbitratur, cum se vera & stabili gloria florentem considerat. Illi igitur solum seditiones non excitant, qui soli jure de facta sibi injuria queri poterant.

Sed quia non semper de virtute perfecta loquendum nobis est; sed est etiam ad virtutem popularem oratio nobis accommodanda, militaris etiam virtus cum plerumque sit intemperans, & nullam indignitatem pati possit, hac etiam ratione rempublicam perturbare solet. Quoties enim vir militaris sibi antelatum aliquem cernit, quem se virtute supe-

ſuperare cenſet, id mortis inſtar eſſe putat. Homines igitur etiam fortes, & magno animo præditi, ſæpenumero hac ſpecie indignitatis offenſi, tetra diſſidia moliuntur, & patrias interdum ſuas euertunt. Nos vero, qui ſub Rege viuimus, minus ſumus his motibus expoſiti; propterea quod Rex eſt quaſi quidam ludorum Gymnicorum præfectus, vt præmia diuidat, & omnes contentiones æquabilitate ſumma dirimat; & nos ita ſumus illius placitis addicti, vt illius etiam in judicando iniquitatem multo patientius tolerandam arbitremur. Quamquam & in regno etiam ſoleant hac de cauſa ſeditiones atque diſſidia concitari, & conjurationes contra Regis ſtatum atque vitam fieri; quemadmodum ſub Ioanne Rege hoc nomine ſecundo (viro multis virtutibus ornatiſſimo) maiorum noſtrorum memoria factum fuit. Ne tamen id ſæpius eueniat, eſt impedimento & nominis Regii majeſtas, & muneris amplitudo, & ciuium fides erga Reges ſancte culta, & diri proditorum exitus, & ſempiterna perfidiæ & proditionis infamia, in qua poſteri non mediocriter erubeſcunt. Quamuis tamen id raro accidat, vt in regno,

gno, qui ſe læſos eſſe putant, diffidia concitent, & interitum vel Regi, vel reipublicæ moliantur; non tamen mediocre malum exiſtimandum eſt, cum multi de Regis injuria queri merito poſſunt. Vt enim nullum aliud incommodum reſpublica ſubeat, illud non leue reputandum eſt; quod multi homines fortes & induſtrii, cum vident virtutis dignitatem minime perpendi, multum de virtutis ipſius alacritate remittunt. Fieri quidem non poteſt, vt Rex omnibus ex æquo ſatisfaciat; id tamen illi prouidendum eſt, quoad fieri poterit, ne quiſquam juſtis querelis vtatur; aliter enim neque ſuum officium faciet, & homines induſtrios, quorum opera plurimum juuari potuiſſet, alienabit. In Luſitania vero, cum ſummum honoris præmium videatur eſſe in Regis familiaritate & gratia conſtitutum; nec enim Luſitani dignitatem tam in opibus & facultatibus, quam in Regis hilari vultu ponendam arbitrantur; videndum eſt maxime noſtris Regibus, quales ſint ii homines, quos ad ſuam familiaritatem admittant, quos rurſus excludant. Videamus igitur, cum non placeat homines inæquali dignitate præditos æqualibus

libus præmiis atque muneribus donari, & indignis intromissis, homines fortes excludi, quibus sit ponderibus vniuscujusque dignitas examinanda. Omnes autem, qui se honore dignos existimant, aut diuitiis abundant, aut nobilitate generis efferuntur, aut virtute præditi sunt. Quos igitur familiaritate digniores esse judicatis?

An id dubium est, inquit, T., eos esse præferendos, qui virtute præstant?

Quod virtuti, inquam, summum præmium honoris adjudicas, laudo; quod indicta causa reliquos ejicis, non probo. Si placet igitur, antequam feramus sententiam, eos audiamus.

Recte mones, inquit.

Par igitur, inquam, est, vt illos loquentes audiamus, vt facilius, quod æquum est, statuere possimus. Experiamur igitur an diues possit ad hunc modum causam suam tueri.

Ego, inquit, cum essem in magnis opibus enutritus, fui admodum liberaliter educatus, & artibus homine ingenuo dignissimis institutus. Nunquam enim egestate compulsus fui opus aliquod sordidum & vile suscipere, quod me ab honestatis studio retardaret;

ret; vt ii faciunt, qui rei familiaris angustia laborant. Reliquis igitur vitæ curis expeditus honeſtatem vnice colui; illisque me diſciplinis dedidi, quibus inſtructus facillime poſſem magnam reipublicæ opem in magnis rebus afferre. Multa igitur præclara didici; multum operæ & ſtudii in re militari conſumpſi; multum patriam conſilio & armis adjuui; nec mihi in opibus meis materiam libidinis, ſed inſtrumentum virtutis ineſſe conſtitui; multos namque milites alui; multos bello captos redemi; multos ære alieno liberaui; maximisque ſumptibus maxima & difficillima munera diligenter obiui; opera mea Regi difficillimis temporibus ſemper prompta atque parata fuit. Nec enim vnquam exercitum ſcribi, aut claſſem inſtrui neceſſe fuit, quin ego pecuniam meam in communem vtilitatem conferrem, & omnes meas facultates Regis obſequio deſtinarem. Quocirca rationi conſentaneum eſt, vt illis omnibus, qui inopia coacti tantas reipublicæ vtilitates afferre minime potuerunt, anteferar. Hæc ſi diues diceret, nonne tibi videretur jure niti, atque merito cauſæ ſuæ confidere?

Vi-

Videretur, inquit, ſi ea, quæ dixiſſet, factis probare poſſet.

An vera, inquam, ſint, quæ dicit, teſtibus confirmanda relinquamus; hoc tamen interim ex illius oratione colligamus, illum, qui ita loquitur, non in pecunia, ſed in virtute omne ſuæ cauſæ firmamentum collocare. Nec enim quantos pecuniarum aceruos domi congeſtos habeat; ſed quam liberaliter pecuniis vtatur, & quomodo omnes ſuas opes in reipublicæ ſtudium contulerit; oratione commemorat. Omiſſo igitur virtutis ſtudio, neſcio quomodo probare diues poſſit, ſe dignum eſſe, quem Rex in familiaritatem ſuam recipiat. Si enim ita loquatur. Ego multo lautius omnibus iſtis, qui mecum certare volunt, epulatus ſum; multoque mollius & dilicatius vixi; multo magnificentius conuiuium, quoties hoſpites excipiendi fuerunt, inſtruxi; multo plura ſcurris & paraſitis donaui; alea multis in locis ingentem pecuniæ jacturam feci, meretrices multas alui, ſolem vitaui, laborem fugi, veſtibus precioſiſſimis excultus, & fragantiſſimis vnguentis delibutus inceſſi; idque ſedulo curaui, ne id, quod maiores mei tanto

to labore quæsierunt, in res laboriosas & injucundas impenderem; sed in omni voluptate præfruenda consumerem. Non igitur æquum est, vt ii, qui non ita splendide viuunt, sed vel multis in bello laboribus attriti, vel literarum studio confecti sunt, & tenui victu & cultu contenti esse possunt, mihi præferantur. Hæc si diceret, audiendum existimares?

Non prorsus, inquit.

Quid, inquam, si diceret: non patiar equidem vllo modo ex opibus meis teruncium in honoris leuitates, aut in futiles voluptates insumi; sed pecuniam coaceruabo; nec vllum quæstum me indignum judicabo; thesaurum circumplexus noctes & dies asseruabo; & diligentissime cauebo, ne quidquam de argenti structis aceruis imminuam; facilius autem patiar filios meos in seruitutem abduci, meque morbo molestissimo conflictari, quam pecuniam, quam tanto labore paraui, insipienter absumi. Nec enim mihi affines, neque cognati, nec amici, neque filii honori & emolumento sunt; imo omnes me oderunt, me extinctum cupiunt, vt pecuniam meam diripiant, atque per summum flagitium effundant. Pecunia igi-

tur tantûm mihi honorem, mihi delicias, mihi voluptatem afferre poteſt; in illa igitur habeo vitæ propugnaculum, miſeriæ perfugium, ſenectutis oblectamentum; illam colo; illam veneror; cum illa me oblecto; in illa tantum omnia præſidia vitæ conſtituo. Cum igitur ita ſapiens ſim, vt ſpretis voluptatibus, neglectis honoribus, repudiatis amicis omne ſtudium vitæ in pecunia paranda conſumpſerim; quid cauſæ eſt, cur non anteponar iſtis ſtultis, qui, quoties aliqua ſpecies honoris & honeſtatis eorum oculis obuerſatur, omne patrimonium repente profundunt? Si hæc diceret, aures illi præberes? An potius hominem ſordidum, & inhumanum, atque adeo impium & ſceleratum, qui in Dei loco pecuniam colit, ex totius regni finibus exterminandum putares?

Exterminandum certe, inquit T., dummodo pecuniam ſecum minime aſportaret. Nec enim æquum eſt, vt cui ſupplicium merito conſtitui debet, vlla ſordidæ & impuræ voluptatis materia tribuatur; & ratio flagitat, vt, qui pecunia vti neſcit, non eam impune poſſideat.

Minime, inquam, impune poſſidet; ſemper

per enim eget, & in mendicitate versatur; neque tam, quod jam compressum domi continet, quam quod nimis sitienter appetit, secum recogitat. Opes, quas habet, attingere non audet. Earum, quas non habet, infinita cupiditate cruciatur; in quærenda pecunia labore conficitur; in seruanda cura & solicitudine contabescit; si quidquam amittit, intolerando dolore & mœstitia laceratur. Nemini credit; omnes suspectos habet; familiares & domesticos extimescit; filios fortunis suis inhiare verissime suspicatur; strepitu muris attonitus fores effringi, & fures in domum penetrare putat. Cum domi est, rei augendæ solicitudine victus in forum excurrit; inde autem, ne quid, dum ille abest, familiares auertant, domum se proripit. Nunquam igitur lætum diem videt; nunquam, ne in somno quidem, animo conquiescit; sed semper tristis, semper attentus, semper vel spe, vel metu solicitus afflictatur. Dum igitur huic vni curæ incumbit, neque sibi, neque reipublicæ vtilis esse in vita potest; idque tantum agit, vt hæredes in morte illius exultent. Ergo cum omnis diues, si virtute caret, vel prodigus, vel

vel auarus ſit, & vtrumque vitium ſit impedimento, quo minus opes illius aliquam reipublicæ vtilitatem afferant; conſequens eſt, vt omnis, qui ſine virtute diues eſt, a Regis familiaritate repellatur. Quod ſi ſecus euenerit, & contempta virtute diuites honorati fuerint; eueniet tamdem, vt nemo virtutem colat, & omnes pecuniæ ſeruiendum exiſtiment. In regno enim omnes id tantum ſummo ſtudio conſectantur, quod a Principibus honorari vident; ſi igitur homines honorem virtuti debitum ad pecuniam transferri perſpexerint, ſtudium virtutis negligent, & in cogenda pecunia certatim elaborabunt; neque quomodo rempublicam pro parte ſua juuent, ſed quomodo rem ſuam acceſſionibus infinitis amplificent, ſibi curandum arbitrabuntur. Virtutis igitur induſtria langueſcet; iniquitas, & fraus ad reipublicæ perniciem erumpet; totiusque regni ſtatus funditus interibit.

Quid de nobilitate dicemus? Poterimusne illis aditum ad Regem claudere, quibus omnium conſenſu maxime ſemper apertus eſt? Flagitium profecto fuiſſet nullo modo tolerandum; maxime vero cum eorum qui-

libet

libet his verbis agere causam suam possit; fingamus igitur aliquem nobilem hominem in hanc sententiam loqui. Ego claro & illustri loco natus sum, &, si voluero genus meum a stirpe repetere, multos fortes, & in omni genere virtutis excellentes viros enumerare possum; qui, cum rempublicam plurimum opibus, & consilio, & virtute iuuissent, a Regibus eam ob causam summis honoribus & ornamentis illustrati sunt. His igitur domesticis exemplis stimulatus neque dormire, neque quietem pati possum; eo namque studio flagro, ea cura solicitor, id animo molior, vt meorum gentilium decori ne desim; sed illorum etiam laudes labore & vigilantia mea superem. Nec enim, si labe aliqua aspersus fuero, vitia mea obscura esse poterunt, cum in tam clari generis luce & celebritate nomen meum versetur; vt mihi a maioribus meis degenerare non liceat sine insignis infamiæ turpitudine. Non igitur opes, non pecuniam specto; non flagitiosas voluptates exquiro; sed omnes curas & cogitationes meas ad gloriam & honestatem confero; tantaque verissimæ laudis cupiditate incendor, vt præclare mecum agi

putem,

putem, ſi, dum ad immortalitatem nominis aſpiro, mortem oppetam, & pro breui vita corporis vitam gloriæ ſempiternam adipiſcar. Si igitur generis claritas, ſi maiorum exempla, ſi artes ingenuæ, quas a pueritia colui; ſi ſigna, quæ jam inſitæ indolis atque virtutis egregiæ dedi, mihi hos ſtimulos admouent; nonne ſperandum eſt, vt multo clariora facinora pro reipublicæ ſalute, & pro Regis dignitate ſuſcipiam; quam ii, qui nullis exemplis domeſticis ad amplitudinem laudis & dignitatis excitari poſſunt? Æquum igitur eſt, vt eumdem locum apud Regem obtineam, quem mei maiores tenuerunt; neque mihi quiſquam nouus homo in hac contentione dignitatis anteponatur. Hæc ſi dicat homo nobilis, poteſtis ne tam honeſtæ orationi repugnare?

Minime, inquit T.

Et recte quidem, inquam, cenſetis; hæc enim oratio ſtirpe virtutis innititur; neque germanam nobilitatem ab honeſtate ſejungi poſſe ſtatuit. Sed ſi idem dicat; ego generis mei fiducia ſubnixus ambulo, nulloque metu nobilitatis amittendæ conturbor. Nec enim mihi quiſquam meam nobilitatem eripere

vlla

vlla ratione poteſt. Ego lautus & vrbanus ſum, & ſpecie etiam venuſtus, & omni lepore circumfluo; nemo me dexterius alea ludit; nemo eſt conuiua feſtiuior; nemo in omni nobilitate dicacior; nemo innuit occulis argutius; nemo cubito tangit eos, qui prope ſunt, malitioſius. Iam vero amorum blanditias, & venuſtates, quis maiore ſtudio conſectatur? Me virgines aulicæ libenter aſpiciunt; mecum jucunde ſermocinantur; quacumque autem incedo, omnia vnguentorum fragrantia redolent; & vbique ſuauitatis meæ impreſſa veſtigia relinquo; multaque alia voluptatis & deliciarum cauſa facio, quæ maxime nobilitatem decent.

Occurrat hic aliquis, & dicat; quid ſi dum tu ſtertis, & torpore deſidiaque langues, & vitam in iſtarum deliciarum feſtiuitate conſumis, aliquis homo nouus induſtria ſingulari præditus ad honeſtatem enitatur, tibique dignitatem præripiat? Mihi ne, homini vtraque ſtirpe nobiliſſimo, vt homo ſine gente, ſine nomine, in fæce infimæ plebis educatus, anteponatur? Certe: ſi jus & ratio vim habuerit, & ille, dum tu dormis, ſe ſe vigilanter & acriter ad ſtudium virtutis

ap-

applicuerit. Colat ille virtutem quantum volet, ego tamen, qualis sim, nobilis semper ero. Si igitur fieri nequit, vt aut ille parentes mutet, aut ego insignia meæ gentis amittam; quid erit indignius, quam illum mihi in aliqua dignitatis ratione præferri? Bene profecto se res habebit, si nouus homo, rusticano patre natus, homini natalium splendore clarissimo fuerit antelatus. Quid si fiat? Ita ne vero? Id fieri aliqua ratione poterit, vt is mihi præferatur, quem ne in domesticis quidem meis numerandum existimo? Sit facinus, quantum voles, indignum; id tamen aliquando fit. Quid igitur tunc facies, si idem tibi euenerit? Non ego, inquit, solus mihi conuicium fieri vociferabor; sed omnis nobilitas eam ad se contumeliam pertinere putabit, & fidem Regis implorabit; & aut suum jus questibus obtinebit, aut injuriam suam constanti animo persequetur. Quomodo? Aut qua tamdem ratione? A Rege semigrabimus, inquit, & illum perinde, atque dignus est, hominum ignobilium turba constipatum relinquemus. Quo quid sol videre potest indignius? Principem clarissimum ignobilium hominum turba circum-

cumfundi? Eorumque contagione pollui? Infimorumque ministerio Regis majestatem imminui? Illum ne Regem appellabis, cui nouus homo poculum ministrat? Quem manibus suis vestit, & ornet? Non profecto dignus est nomine Regis is, qui tantam indignitatem subire potest. Faciat igitur ille quod libuerit; nos vero injuriam nobis illatam minime impunitam, & inultam relinquemus. Eum namque plebis infimæ sordibus illini & contaminari patiemur; & tum demum intelliget, quantum Regis flagitium sit, homines genere illustres & claros offendere.

Hæc si dicat homo nobilis, qua ratione poterimus illius iracundiam reprimere? Aut quomodo Regem, si nobilium hominum penuria coactus fuerit poculum e manu hominis noui sumere, consolabimur? Fieri vix potest. Experiamur tamen, & primum quidem hominem amplitudine generis elatum admoneamus, ne sit virtuti, e qua omnis vera nobilitas ortum habet, infensus. Nobilitatem enim ex virtute natam esse confirmabimus, atque tantisper dignitatem jure atque merito retenturam, dum in illa splendor virtutis eluxerit. Virtutem vero semper & spe-

cie

cie illustrem, & amplitudine admirabilem, & fructu salutarem extitisse, & dignam quæ summis honoribus & titulis illustraretur. Docebimus deinde illum nobilitatis auctorem & principem, a quo hic, cum quo nobis sermo est, genus ducit, hominem a principio obscurum fuisse; virtute tamen imagines posteritatis mirifice consecutum; nullam autem nobilitatem extare, quæ possit a primordio generis humani suæ claritatis ortum repetere. Vt enim aliquis possit seriem maiorum suorum recensendo multos homines claros enumerare, ad opifices tamdem perueniet, & in ipsam fæcem plebis, quam fastidiose contemnit, incurret. Quod si ea mens Principum fuisset, eo tempore quo ille primus nobilitatis suæ propagator e tenebris emergere cœpit, vt nullo modo paterentur aliquem hominem obscuro loco natum, quamuis magnitudine virtutis excelleret, in nobilitatis lucem vindicari; necessario accidisset, vt & hic & multi alii nobiles, quos generis nouitas offendit, in perpetuis tenebris & obscuritate sempiterna laterent. Illum deinde obnixe precabimur, ne nouorum hominum virtuti inuideat: imo in ea principi-

um

um ſuæ nobilitatis & claritatis agnoſcat, præclarum eſſe cum virtute virtutis dignitate contendere, non virtutis inuidia virtuti interitum machinari; propriam nobilitatem tueri, non aliam naſcentem irritis conatibus impedire. Nullum enim inanitatis & leuitatis impetum poſſe virtutem infringere. Iubebo deinde illum vt animaduertat, quomodo illi nobilitas tuenda & conſeruanda ſit; vt enim illius initium, & fundamentum eſt in virtute poſitum; ita virtute conſeruari & augeri, & flagitiis interire. Amice igitur illum admonebimus, ne nimis natalium ſplendori confidat: ſic enim natura comparatum eſſe, vt, quod virtute ſplendet, obſcuretur flagitio; &, quod induſtria partum eſt, amittatur ignauia. Tum etiam ridiculum eſſe dicemus, Regi nobilitatis diſceſſione minitari. Tantam enim poteſtatem in Regibus, tantumque (vt ita dicam) numen ineſſe, vt facile poſſint, meritis excellentibus excitati, & generis nouitatem nobilitare, & inertem nobilitatem contemnere. Quod ſi Rex non poteſt vllo modo dignitatem ſuam ſine præſidio nobilium tueri; nihil ab illo fieri poſſe ſapientius, quam omnes familias, in quibus

bus aliquod lumen honestatis splendere viderit, nobilitatis insignibus ornari, ne vnquam relinqui a nobilitate possit. Vt enim diligens agricola nouas arbores serit, quæ, dum aliæ vetustate consumuntur, exurgant, atque fructum ferant; ita Regi necessarium esse, vt assidue nobilitatis plantaria seminet, vt semper vetustæ nobilitati succrescant nouæ nobilitatis propagines. Hortabimur etiam illum, vt recolat animo quorum sit sanguine procreatus; & maiorum suorum egregia facta memorabimus; &, quantum dedecus illius futurum sit, si non illorum vestigia fuerit persecutus, admonebimus: obtestabimur denique vt ineptias vitet, & insolentiam fugiat, & virtutem colat, & honestatem retineat, si vult clarus & amplus esse; nec aliena dignitate, nec vanis nominibus efferatur, sed omne amplissimi decoris ornamentum propria atque vera dignitate constituat. Ex his quidem locis argumenta sumemus, quibus, si fieri possit, illius, qui omnia dignitatis ornamenta in nobilitate ponit, arrogantiam minuamus.

Regem vero quibus præsidiis contra minas insulsæ nobilitatis armabimus? Aut quibus

bus rationibus admonebimus, vt neminem in ſuam familiaritatem recipiat, niſi virtute & induſtria præcellens extiterit? Date igitur hanc veniam mihi, vt illum rurſus alloquar.

Vt lubet, inquit T. ridens; dummodo ne te iſta conſuetudo ſæpius cum Rege diſſerendi ab amicorum colloquio & familiaritate disjungat. Timeo enim ne orationes iſtæ cum Rege ſæpius habitæ animos tibi efferant.

Quid? Inquam, jam ne vos inuidia lacerat? Quid facietis, cum me penitus in familiaritatem Principis ipſius immerſero?

Hic poſtquam arriſere, ego ſic exorſus ſum, quaſi cum ipſo Rege loquerer; ſic igitur orationem inſtitui.

Nullam eſſe, Princeps inuictiſſime, artem maiorem, aut difficiliorem, quam tractare rempublicam, pro tua ſingulari prudentia judicare potes. Quamuis igitur & ingenii acumine, & animi magnitudine præcellas, multisque opibus inſtructus & ornatus ſis; difficillime tamen imperium geres, niſi fueris multorum hominum conſilio, fortitudine, atque fidelitate munitus. Cum igitur conſtet

tantum

tantum munus ab vno ſolo homine ſine multorum operis, & ſine ſapientium hominum conſilio adminiſtrari non poſſe; reliquum eſt, vt videamus, e quo genere hominum ſeligendi ſint ii, quos in familiaritatem admittere, & quorum operis vti debeas. Tria namque ſunt hominum genera, quæ dignitate certant. Alii namque diuites ſunt; alii nobiles; alii virtute præſtantes. Quæro igitur num difficilis deliberatio ſit, qui potiſſimum a te diligendi ſint? Non arbitror. Nam ſi diuites opes ſuas tibi & reipublicæ uſui futuras eſſe pollicentur; ſi bonis artibus ſtudent; ſi pecuniam ad honeſtatis ſtudium conferunt; cum bonis certe numerandi ſunt, & ob eam cauſam digni judicandi, qui plurimum tuæ humanitatis obtineant. Si vero ſecluſa virtute & honeſtate pecuniam ornamentis affeceris; & homines diuites, quamuis omni virtute vacui ſint, ad tuam familiaritatem aggregaueris, auaritiam ornabis, inſolentiam confirmabis, ignauiam ſuſtentabis, peſſimumque in rempublicam certamen induces. Nemo enim, vt virtutis laude præcellat, elaborabit; ſed, vt omnes pecuniæ magnitudine ſuperet, enixe contendet. Sic igitur fraus & in-

injuria dominabitur; honeſtatis ſtudium interibit ; iniquitas & imprudentia rempublicam peruertent ; duæque maxime reipublicæ peſtes eam mortifera tabe conficient.

Quænam illæ ſunt? Inquies. Diuitiæ quorumdam ingentes; aliorum vero mendicitas. Vix enim poteſt quiſquam opes ſuas præter modum augere, quin multi ad inopiam redigantur; quod enim nimis accreſcit vni, de multorum victu detrahitur. Sic igitur eueniet, ſi auaritia fauore tuo confirmata fuerit, vt alii ditiſſimi ſint; alii in mendicitate verſentur. Diuitias vero immanes, luxus, ignauia, nequitia, faſtidium, inſolentia, alia præterea flagitia innumerabilia conſequuntur. Extremæ vero inopiæ comes eſt deſperatio; inde vero erumpit amentia, rixa, furtum, latrocinium, publici ſtatus odium, & reliqua mala, quibus reſpublica in ſummum diſcrimen adducitur. Vt autem nullum aliud malum inde proueniret, illud certe non mediocre putandum eſt, quod in tenui admodum fortuna nemo liber eſſe poteſt. Egeſtas enim eripit mentem, & deprimit animum, atque ſeruire compellit. Poſtremo iis, qui ſine virtute

tute ditiſſimi ſunt, inopes inuident; inopes vero a diuitibus contemnuntur; & ita neceſſario odium inter illos acerbiſſimum concitatur; & reſpublica in contrarias partes diſtracta, atque contentionibus dilacerata concidit: aut certe facillime externorum hoſtium armis opprimitur. Si igitur tantam vim malorum inuehit in rempublicam ingens hominum quorumdam pecunia, cum magna & graui multitudinis clade coaceruata; quid minus Regis officio conuenit, quam auaritiæ fauere? Auaritiæ autem is Princeps nimis fauebit, apud quem diuites, qui probi & honeſti non ſunt, in gratia fuerint.

Quod vero ad homines nobiles attinet, eorum cauſa honeſtior eſſe videtur. Nobilitas enim plerumque e fonte virtutis & honeſtatis emanat. Non nego multas familias diuitiis ad aliquam etiam nobilitatis rationem perueniſſe; vera tamen & germana nobilitas non aliunde, quam ex virtutis fonte profluxit. Illi namque primi, qui ſuæ nobiltatis fundamenta jecerunt, cum eſſent ignobiles & obſcuri, bonis tamen artibus, præſtanteque virtutis induſtria hoc aſſecuti ſunt, vt claram ſtirpem in multa ſecula propaga-

pagarent. Habent igitur homines nobiles, quorum exemplis ad virtutem & gloriam excitari possint. Si igitur maiorum suorum vestigiis institerint, & in studium verissimæ laudis incubuerint; æquum est, vt illos in fidem & amicitiam tuam recipias, multisque opibus & ornamentis augeas. Sic enim illorum virtutem debitis præmiis afficies; & eorum memoriam, a quibus generati sunt, grata voluntate prosequeris: si vero maiorum gloria contenti opes, quæ ad illos hæreditate venerunt, in nequitia & leuitate consumpserint, nec vllum virtutis genus in vita coluerint; duplici ratione non tantum a familiaritate tua, sed etiam a congressu prohibendi sunt. Nempe quod & se turpitudine contaminauerint, & claritatem maiorum suorum dedecore macularint. Quo autem clarius est eorum genus, eo maiore odio digni sunt, qui generis sui gloriam magnitudine libidinis & impuritatis obscurant; quando, ne domesticis quidem exemplis stimulati, sese in aliquod studium honestatis & laudis incitauerint. Sunt igitur repellendi, & ejiciendi, & contemptione leuitatis & jactationis acerrime coercendi. Si enim illos, quamuis sint igna-

uissimi, tua gratia dignos, eo tantum, quod nobiles sunt, existimaueris; ales arrogantiam, corroborabis impudentiam, confirmabis ignauiam atque desidiam, eoque rem deduces, vt eorum superbiam atque fastidium tolerare non possis. Deinde, quod est miserrimum, libertatem tuam hominibus leuibus, superbis, ingratis addixeris. Quid enim leuius esse potest eorum temeritate & amentia, qui nominibus tantum inanissimis sine vlla ratione solidæ & expressæ dignitatis insolescunt? Quid superbius illis, qui tantum sibi arrogant, vt omnes, qui nobiles non sunt, ita præ se contemnant, vt homines esse non putent? Quid ingratius illis, qui, quamuis summis afficiantur muneribus & beneficiis, semper tamen fremunt, multo sibi minora præmia delata fuisse, quam generi atque nomini suo debeantur? Sic enim nobilitatis opinione tument, vt omnia præmia virtuti constituta nomini tantum suo deberi contendant; &, cum multa fuerint adepti, multo plura quotidiano prope conuicio flagitent. Eueniet igitur, vt, cum præmia virtuti proposita ad inertem nobilitatem transtuleris, fortes & spectatos homines abalienes, & nobili-

bilitatem minime tibi deuincias. Præterea si, dum nobilium offensionem metuis, virtutem ignobilium non ornaueris, duas res valde salutares e republica tolles; nempe metum, & spem: metus enim honestatis amittendæ nobilitatem stimulat, & in studio dignitatis vigilantem efficit; spes autem honestatis consequendæ homines fortes obscuro loco natos mire solicitat, & studio virtutis incendit. Ergo si metum hunc nobilibus ademeris; & si spem hanc ignobilibus incideris, vtrosque desides & ignauos efficies. Dedecoris enim metu sublato, quis ex omni nobilitate volet cum vitæ periculo præclarum aliquod facinus obire? Spe vero dignitatis erepta, quis erit ex omni plebe, qui pro reipublicæ salute vitam in summum discrimen injiciat? Principis autem officium est, ad virtutem omnes incendere, non studium virtutis extinguere; indolem honestatis, in quocumque illa viguerit, excitare, non certi cujusdam generis ignauiam noui hominis virtuti præponere; & insitam nouitatis indolem, vt satisfaciat arrogantiæ nobilitatis, opprimere. Nullo igitur modo rempublicam virtutis præsidio firmare poteris, nisi nobi-

libus metum amittendæ nobilitatis incutias; & ignobilibus ſpem illius adipiſcendæ proponas; & ita certamen illud præclarum inſtituas, quo bene conſtitutæ reſpublicæ rerum potitæ ſunt. Nihil enim præclarius eſſe poteſt ad imperium propagandum, quam illa plebis & nobilitatis contentio, qua pars vtraque in eo pugnat, vt virtute præcellat.

Illud præterea velim, Princeps, animaduertas, vt diligens paterfamilias eſſe nequit, qui ſuos otio torpere ſinit; ita neque Rex officio ſuo ſtrenue fungi poteſt, ſi otioſis atque negligentibus ſe benignum præbuerit. Rex autem, qui ignauam nobilitatem nouorum hominum induſtriæ præferendam arbitratur, induſtriam frangit, alacritatem debilitat, deſidiam ornat, & confirmat ignauiam; & ſic tamdem omnia reipublicæ præſidia labefactat. Qui hoſtem feriet, dicebat Annibal, is mihi Carthaginenſis erit. Sic dicat opus eſt Rex in omni genere virtutis excellens: Qui hoſtem ferit, is mihi nobilis erit. Finge nunc animo maximos hoſtium exercitus in regni tui fines irrumpere, tantamque vaſtitatem inferre, vt niſi illos vi

at-

atque virtute repreſſeris, ſint tibi omnes regni opes amittendæ. Si eſſet igitur neceſſe tibi ſignis collatis cum hoſtibus dimicare, quo præſidio libentius aciem tuam firmares? Fortium ne hominum robore, quamuis eſſent ignobiles & ruſticani; an mollis & delicatæ nobilitatis elegantia? Non dubium eſt, quin libentius & confidentius homines robuſtos & acres, quam nobiles, ſi eſſent parum fortes, educeres. Quid igitur magis abſurdum eſt, quam eos, quorum virtuti atque fidei vitam, ſalutem, atque dignitatem tuam in maximo periculo committeres, inferiores habere iis, quorum ignauiæ & imbecillitati diffidis? Quid enim aliud hoſtes tui optarent, quam vt hoc animo eſſes, vt fucatæ imaginis inanem ſplendorem claritati & ſplendori virtutis anteponeres; & hominem bellum & venuſtum, qui principes in maioribus ſuis numerare poſſet, quamuis eſſet iners & timidus, ita vt hoſtis vultum adſpicere non auderet, homini forti & induſtrio præferres? Intelligerent enim ea ratione profligari in regno tuo virtutem, & ignauiam in dominatu conſtitui. Id ne igitur fieri vllo modo patieris, quo ſimul & regni tui opes

in-

infringas, & hostibus lætitiæ causam afferas; &, quoties signa contuleris, illis necessario victoriam cum insigni clade tua & ignominia concedas? Præterea libenter ex te audirem, quid malles annales de te ad annos sexcentos prædicare? Num quod te semper præbueris hominibus nobilibus, quamuis essent ignaui, & flagitiis omnibus infames, obnoxium, & eorum cupiditatibus obsequentem? An quod nullum inane nobilitatis nomen plus apud te valuerit, quam egregiæ virtutis ornamentum? Dubium certe non est, quin malles memoriæ tradi, te nihil vnquam in vita pluris, quam virtutem, æstimasse. Id igitur nunc fac, quo posteritati commendari, & hominum sempiternæ memoriæ consecrari ardentissime cupis. Illud deinde considera, neque iustitiæ æquitatem pati, nec vllam prudentiæ rationem ferre, vt, qui nullam omnino reipublicæ vtilitatem afferunt, opibus reipublicæ saginentur; & quod erat fortibus & spectatis hominibus tribuendum, ignauis, & otiosis sine vllo modo tribuatur. Imo, vt apes fucos arcent, eo quod fuci neque ceram conficiunt, neque cellas extruunt, nec eas melle complent, sed

ipsum

ipſum mel apium labore, cura, & ſedulitate confectum intemperanter abſumunt; ſic omnes homines deſides & ignaui, qui tamquam fuci, cum nullam operam reipublicæ nauent, omnes tamen reipublicæ opes liguriunt atque deuorant, a regni finibus expellendi & ejiciendi ſunt. Si enim boni Principis eſt, turpe otium & deſidiam non impunitam relinquere; ſummum certe flagitium erit, ipſam ſegnitiem muneribus induſtriæ debitis ornare; &, ſi ad officium boni Regis pertinet virtutem remunerare, non mediocre ſcelus Regis erit virtutem negligere, & beneficia, quibus virtus erat afficienda, ad ignauiæ & dedecoris ornamentum transferre. Quibus autem quæſo artibus & diſciplinis vel Cyrum, vel Alexandrum, vel Cæſarem, vel alios Imperatores, qui regiones innumerabiles armis inuictis peragrarunt, tantum potuiſſe ſuſpicaris; vt nihil eſſet vel tam natura & arte munitum, vel tam firmo præſidio vallatum, quod non armis atque virtute ſuperarent? Hac vna certe diſciplina, qua virtutis inſtitutio & amplificatio continetur. Non enim diuites, qui malis artibus pecunias quærebant, & domi congeſtas habe-

habebant, non homines opinione nobilitatis inaniter inflatos, sed sapientes & fortes ornabant; nec vlli generi hominum, modo in illo vigeret virtus & industria, aditum ad honores summos intercludebant. Quidquid autem erat virtutis ornamentis nudatum, quamuis auro & gemmis splenderet, & titulis magnificis ornaretur, despiciebant, & contemnebant, atque pro nihilo putabant. Satis diuitem esse putabant, quem virtute cumulatum esse viderent; & satis nobilem esse censebant, qui factis egregiis notus esset. Cum igitur multi nobiles, ne nomen maiorum virtute partum aliquo dedecore macularent, multum operæ in virtutis studio ponerent; cum multi rursus ignobiles ad spem dignitatis amplissimæ raperentur, eaque de causa virtutis studio flagrarent; necessario eueniebat, vt multi virtute excellentes extarent. Minime igitur mirum erat, cum Principes illi se multis fortibus & spectatis hominibus stiparent, eos orbem terrarum sub imperium ditionemque suam subjungere. Hac etiam ingressi via Hispaniæ Principes, quorum stirpe procreatus es, res memorabiles in rebus bellicis effecerunt, & Mauros

ros ex Hiſpaniæ finibus expulerunt, multaſque Solis orientis & occidentis oras armis expugnarunt. Sed quid Hiſpaniæ Principes memoro? cum nemo vnquam vel apud Græcos, vel apud Latinos, vel apud barbaras & incultas nationes vir magnus extiterit, qui non virtutem omnibus opibus, & titulis, & generis ornamentis, ſiue in pace, ſiue in bello prætulerit. Principes enim vſu rerum periti, virtutibus inſtructi, cupiditate laudis incenſi, bonorum conſilio firmati, fortium hominum comitatu circumſepti; quo tamdem modo vinci atque ſuperari potuiſſent? Si igitur, Princeps clariſſime & humaniſſime, eo, quo te iſtius animi magnitudo vocat, intendis; ſi ad ſummum & ampliſſimum decus eniteris; ſi vel pacis ornamentis in otio honeſto redundare, vel firmiſſimis præſidiis in bello muniri cupis; ſi maiorum veſtigiis ingredi, & optimi Regis officio perſungi deſideras; non opes ingentes, ſi virtute nudatæ fuerint, magni faciendas exiſtimes; non generis nobilitatem, ſi fuerit honeſtatis expers, ornandam arbitreris; virtutemque tantum, qua nihil neque pulchrius, neque jucundius, neque ſalutarius

eſſe

esse potest, amplectere. Iure tuo vtere, libertatem retine, ne vllius inanem fremitum vereare, nullius hominis arrogantis offensionem pertimescas; fac tuæ excellentis indolis atque virtutis indicium. Contemne igitur ignauiam, coerce temeritatem, reseca libidinem, comprime superbiam; nemo sit in toto regno vel tam opibus elatus, vel tam nobilitatis opinione tumidus, qui tibi leges imponat, tantumque sibi sumat, vt te a studio ornandæ virtutis abducere conetur. In quocumque igitur hominum genere virtutem nitere perspexeris, illud honestandum suscipe. Si id fuerit ignotum, nobilita; si fuerit egens, locupleta; si fuerit humile, in altum gradum dignitatis extolle; & factis ostende, nihil apud te plus valere, quam splendorem iustitiæ, quam animi excellentis altitudinem, quam admirabilem totius decoris & honestatis elegantiam: & sic tamdem fiet, vt hostibus timorem injicias; ciues ad amorem allicias; omnibus admirationem commoueas; fortium hominum firmo præsidio muniaris; diuina semper ope & auxilio confirmeris, gloriaque immortali circumfluas; nullaque posteritatis memoria de

tua

tua præſtante virtute ſileat. Hæc me Regi dixiſſe putate. Quod ſi illi perſuaſero, vt in hominum delectu nihil virtuti præferendum exiſtimet, illum minime officio ſuo defuturum eſſe confido.

Quantam auctoritatem ſis apud illum habiturus, inquit M., ſi ad illum orationis iſtius vim & ornatum contuleris, augurari non poſſum. Hoc plane ſcio, me tuis argumentis adduci, vt credam, omne ſtatus regii tuendi, & conſeruandi præſidium eſſe in bonorum ſtudio, conſuetudine, & familiaritate ponendum.

Quod, inquam, magnum adjumentum bonorum hominum familiaritas Regibus afferat, recte judicas; quod vero omne Regis præſidium in ea collocas, falleris quidem meo judicio. Sunt enim alia multo maiora & firmiora, vt ſtatim videbimus. Sed prius pauca quædam de fructu, quem Reges ex bonorum conſuetudine percipiunt, dicenda ſunt. Primum quidem ea Regibus plurimum dignitatis adjungit. Vt enim vix quidquam eſt, quod maiorem labem & maculam dedecoris inurat Regibus, quam improborum familiaritas; ita conſequens eſt, vt bonorum

con-

conuictus illis multum dignitatis afferat. Talem enim opinionem de Principum moribus & vita recipiunt homines; quales sunt eorum mores, quorum familiaritate eos implicatos animaduertunt. Deinde prudentia prudentium consuetudine non paratur solum; sed etiam augetur. Recte Theognis:

Recti recta monent: prauos si audiueris, illi,
Quidquid habes mentis, fraudibus eripient.

Accedit animus magnus, atque rei bene gerendæ fiducia. Intelligit enim Princeps, qui bonos atque sapientes viros ad suum nomen adjunxit, eos, quibus suam salutem atque dignitatem credidit, neque temeritate labi, neque metu frangi, neque perfidia corrumpi vllo modo posse. Nec illud mediocre subsidium putandum est, quod ii Principes, qui bonis hominibus vtuntur, partim eorum exemplo, partim etiam verecundia facilius libidines suas tenent, & modestiæ atque temperantiæ dulcedine capiuntur. Postremo Princeps ille, qui sibi bonos studio atque beneuolentia deuincit, illa jucunditate perfruitur, quam plerique Principes sentire non possunt. Quid enim

enim eſt in vita amico fideli dulcius ? Quid ad fructum melius ? Quid ad ſecuritatem munitius ? Hoc autem tanto bono carent omnes ferme Principes. Ita vero fit, vt ii, qui maxime fidelibus amicitiis firmandi atque fulciendi ſunt, nullum fidelem amicum habeant. Quod quidem duplici ratione contingit: vna eſt, quod amicitia juris quadam æquabilitate, & pari atque ſimili vitæ ratione continetur; Regis autem majeſtas & amplitudo ſublimior eſt, quam vt quiſquam ad illius æqualitatem & ſimilitudinem aſpirare queat: altera quod Reges non omnem curam & ſolicitudinem ad bonos viros eligendos conferunt; ſed eos tantum, qui ſe ſimulato officio inſerunt & intrudunt, in familiaritatem recipiunt. Primum impedimentum modeſtia & humanitate, ſecundum prudentia atque delectu tolli poteſt. Non quidem fas eſt, aliquem Regi dignitate exæquari, illud tamen præſtat Regis humanitas atque modeſtia, vt in priuato ſaltem colloquio, & in ſecretorum communione eos, quos videt eſſe ſapientia atque fide præſtantes, ſecum exæquari patiatur; neque ſe illis anteponat, quos regia virtute præditos animaduertit. Simili-

militer etiam principes ſapientes non eos, qui ſe venditant, & ficta ſedulitate, ſimulataque virtutis ſpecie ſe Regibus inſinuant, ſed eos, qui veræ virtutis opibus florentes, & ab omni leuitate & oſtentatione remoti ſunt, ſecum beneuolentia & amore conjungunt. Quod qui faciunt, neque prodi, neque deſeri, neque in fraudem induci poſſunt. Cum enim beneficia ſua apud homines gratos, & memores, & fide atque virtute præſtantes habeant collocata; fieri non poteſt, vt non eorum fide, virtute, cura, ſtudio, vigilantia ſepiantur; & in omni graui caſu, & in omni fortunæ injuria, non eorum opes, atque adeo vitam pro ſuo ſtatu in diſcrimen offerri perſpiciant.

Hac igitur ratione Princeps, qui ſtatum ſuum hominum excellentium fidelitate communierit, in illorum virtute conquieſcet; illorum opibus, cum opus ita fuerit, perinde vtetur atque ſuis; conſilia ſua cum illis libentiſſime communicabit; in illis denique ponet laboris totius alleuamentum, honeſtiſſimum pacis ornamentum, firmiſſimum belli ſubſidium, ſummam in ſecunda fortuna jucunditatem, tutiſſimum in aduerſa perfugi-

fugium ; ita vt non ſolum Regis dignitas, ſed animi etiam ſecuritas & oblectamentum, in amicorum ſapientia, & virtute, & fide conſiſtat. Ex quo ſequitur non eſſe Principis opes tam in auro & argento, & in gemmis, & in vectigalibus immenſis, & imperio latiſſime propagato ; quam in hominum honeſtiſſimorum amicitia collocandas. Vt enim Dion ad Dionyſium ſcribens ait: Non videmus in tragædiis Principes argenti inopia, ſed amicorum penuria concidi. Nemo enim eorum conqueritur, quod egeſtate compulſus in conjuratorum manus inciderit: ſed quid dicit? ,, Orbatus amicis, ah, miſer fœ- ,, de interimor.,, Apud Perſas olim quidam Regis Oculi nominabantur, alii vero Aures, alii poſtremo Amici; quo quidem nomine illæ etiam oculorum, & aurium functiones facillime continentur. Sic autem fit, vt Rex, qui fidelibus amicis ſtipatus eſt, multis oculis omnia, quæ ſunt illi ſpeculanda atque animaduertenda, proſpiciat; multis item auribus omnia, quæ ſunt audienda, cognoſcat; ita vt labi & errare minime poſſit. Princeps igitur, qui hoc ſapienter animaduerterit, multos homines virtute & honeſta-

to

te claros ſecum ſancto & inuiolabili amicitiæ fœdere conjunget; in primis vero eos, qui ſapientiæ ſtudent, ad ſuam familiaritatem aggregabit. Sapientium namque familiaritas Principes ſapientes efficit. Cum ſapientes nomino, viros etiam ſingulari ſtudio certæ religionis adſtrictos intelligo. Genus enim Philoſophiæ colunt grauiſſimum atque ſanctiſſimum. Vt igitur olim Reges, dum res Iudæorum vigebant, ſibi in conſilium Prophetas adhibebant; ſic Chriſtiani Principes, quorum nomen eſt immortali memoriæ propter egregia facinora conſecratum, viros hujusmodi, quos nomine ſapientiæ & religionis excellere ſentiebant, in rebus difficillimis conſulebant; maxime vero cum diuinum auxilium erat ardentius implorandum; illorum autem monitis & conſiliis fuere in maximis periculis adjuti. Sed in omnium, qui ſtudent Philoſophiæ, delectu ſingularis ſapientia flagitatur. Caueudum enim eſt, ne Princeps eos, qui falſo ſapientiæ nomine gloriantur, cum bonis inconſiderate conjungat. Improbi namque homines, quo magis diſciplinis omnibus inſtructi fuerint; eo erunt in adulandi artificio callidiores, & ma-

iorem

iorem reipublicæ perniciem importabunt. Si autem omnes, qui genere claro & clara virtutis indole præditi sunt, sese studio sapientiæ dedidissent; multo certe melius pro parte suæ reipublicæ consuluissent, quam nunc consulunt, cum otio atque deliciis indolem suam corrumpi, animique vires elidi permittunt. Cum vero multi non eumdem animum & studium ad Philosophiam conferant, mirum non est, esse quamplurimos ex illis reipublicæ parum salutares. Sunt igitur illi, qui recto & simplici animo Philosophiæ student, ab iis, qui fraudulenter & malitiose sapientiæ laudem aucupantur, diligentissime secernendi; & illud argumentum, quo tu T. vtebaris, non tam verbis, quam re ipsa diluendum.

Quodnam? Inquit ille. Illud, inquam, quo asserebas omnes Philosophos aut rebuspublicis inutiles, aut pestiferos extitisse. Quod quidem tibi facile concedam.

Cur igitur, inquit, Philosophiam laudas, cum Philosophos crimine & culpa non liberes?

Quia, inquam, Regis sapientia perfici potest, vt neque boni inutiles sint, neque mali pestiferi.

Hoc, inquit, ex te libenter audierim, qua ratione fieri poſſit.

Audi igitur, inquam. Primum quidem boni, qui vere & ingenue philoſophantur, peſtiferi eſſe non poſſunt. Inutiles ſi ſunt, non ſua culpa inutiles ſunt; ſed illorum ſtultitia, qui eorum ſapientia vti neſciunt. Vt enim non eſt hominis opulenti mendicare; ita neque ſapientis ad Principum fores aſſidere. Et quemadmodum non eſt boni medici ſe, cum non eſt vocatus, introducere; ſed ægroti prudentis medicos ſapientes accerſere, qui ſibi ſalutarem medicinam adhibeant; ita neque ſapientis hominis officium eſt oſtentare diſciplinam, & multis allegationibus gratiam Principis expugnare; ſed Principis prudentis officium eſt hominem ſapientem cogere, vt ſecum perpetuo ſit, vt illius monitis & exemplis ad Regis officium facilius inſtrui poſſit. Sapiens enim nullius eget, cum paruo contentus eſſe poſſit; neque ſummas diuitias in augendis opibus, ſed in reſecanda cupiditate conſtituit. Otio frui cupit, vt eximiam voluptatem ex naturæ contemplatione percipiat. Non igitur ingenium venditat; neque ſe multis negotiis implici-

tum

tum videre cupit; nec omnes vitæ rationes eo confert, vt Regis gratiam acquirat. Cum igitur neque Princeps, neque quisquam eorum, qui Principi familiares sunt, tam sapiens sit, vt illum inuitum etiam & recusantem extrahat, atque in Principis domo versari cogat; caret tunc respublica vtilitate, quam ex illius sapientia consequi facillime potuisset. Contra vero, qui scientiam ostentant, & scelera sua falso sapientiæ nomine contegunt, vbi primum in gratiam Regis irrepserint, & auctoritatem suam apud illum constituerint, pestem, mihi credite, rebus communibus machinabuntur; tantoque grauius malum, quam reliqui adulatores, rebuspublicis afferent, quanto perniciosius est scelus instructum & armatum, quam inerme atque plane nudum. Liberalis enim eruditio & humanitatis studia sunt arma & instrumenta quædam ad salutem data, quibus improbi homines ad pestem atque perniciem abutuntur. Vt igitur bene moratus homo, si fuerit liberalibus disciplinis instructus, multo facilius rempublicam juuare poterit, quam si omni doctrina caruisset; ita qui flagitiis coopertus est, si fuerit eruditus, & singulari

dicendi ratione limatus, multo maiorem perniciem afferret, quam si scelus omni eruditione nudatum in res communes inuexisset. Rectissime igitur rebuspublicis consulet, qui perfecerit, vt Philosophi, qui [illegible]nt inutiles, magnas reipublicæ vtilitates afferant; qui autem reipublicæ pestem comparant, ne reipublicæ nocere possint.

Quomodo, inquis, hoc assequemur? Facillima ratio est; si enim, qui multum in republica possunt, hoc sophistarum genus, falsa sapientiæ opinione tumidum, & auaritia flagrans, a Regis familiaritate repulerint; & homines, qui veræ sapientiæ dediti sunt, ad Regis familiaritatem perduxerint; eueniet, vt sapientes salutem dare possint; sophistæ perniciem afferre non possint.

Sed dicetis fortasse; quomodo tamdem fallax sapientiæ nomen a vera sapientia internoscere licebit? Nihil erit facilius; jactatio enim, & leuitas, & arrogantia, & pecuniæ studium, & animus abjectus atque demissus, & reliqua deinde flagitia, quæ nullo modo diu celari & occultari possunt, facile declarant, quam sit a veræ sapientiæ splendore remotus is, qui sibi sapientiam

inani-

inaniter & insolenter assumit. Nihil enim tumidum & inflatum, nihil sordidum & abjectum, nihil flagitio & scelere corruptum cum vera sapientia simul habitare poterit.

Multa quidem de bonorum hominum præsidio, quo Regis status muniendus est, disseruimus; nunc consequens est, vt de literarum cognitione, atque de Philosophiæ studio aliqua etiam dicamus. Si igitur hominum, qui nunc viuunt, sapientia & consilio Regis status fulciendus est; multo certe magis eorum, qui vita jam functi sunt, consilio & auctoritate Principes omnes, qui munus suum tueri cum laude voluerunt, instruendi sunt. Primum quidem quia illi, quorum scripta extant, omnes ferme fuerunt summo ingenio, summa doctrina, summaque eloquentia præditi. Vix enim fieri poterat, vt monimentum aliquod illius eruditissimæ antiquitatis ad nostra vsque tempora permaneret, nisi fuisset diuino quodam ingenio excogitatum, summa singularique industria elaboratum, & admirabili eloquentia perpolitum. Quæ enim tanto acumine & vigilantia perfecta non sunt, cum in aliorum splendorem incurrunt, protinus euane-

nescunt. Deinde quod ea, quæ literis mandarunt, non suo tantum ingenio pepererunt; sed antiquissimorum hominum scriptis adjuti, & multis etiam rerum euentis edocti, & vsu longissimo vitæ confirmati, ea, quæ viderunt esse magnas vtilitates rebus humanis allatura, posteritati consecrarunt. Adde, quod illi homines, ingenio atque doctrina præcellentes, non quidquid illis in mentem subito veniret; sed quod lente & fastidiose probarent, & diu comprimerent, & sæpe corrigerent, & summo studio limarent, in lucem edendum esse putauerunt. Tum illi, qui jam ex hac vita excesserunt, inuidia, & obtrectatione, & odio, & cupiditate, & reliquis motibus animi carent; neque rem suam augere student; neque Principum offensionem metuunt; ita vt illorum decreta & consilia suspecta esse non possint. Postremo id, quod est antiquitate confirmatum, habet quamdam religionem, quam violare a plerisque nefas existimatur. Si igitur illum, qui ingenii sui confidentia ita subnixus ambulat, vt nullius sapientis consilium accipiat, nullius monitis atque præscriptis obtemperet, temerarium, & insanum merito judi-

judicamus : quo ſatis digno nomine temeritatem illius notabimus, qui illorum monita, inſtituta, præſcripta negligit; qui temporibus eruditiſſimis & florentiſſimis inter omnes, qui multum ingenio & prudentia valebant, excellentes extitere; optimoque animo & ſingulari diligentia ſe ad ſcribendum contulere; neque quidquam literis, & admirabili artificio perſecuti ſunt, niſi quod eſſet ad ingenii cultum aptiſſimum, & ad inſtituta vitæ clariſſimum, & ad reipublicæ ſecuritatem firmiſſimum? Et ſi reliqui, qui Philoſophiam colere poſſunt, illiusque fructum & vtilitatem contemnunt, mentis expertes habendi ſunt; quid de Regibus ſtatuendum eſt, quorum opes ſunt ampliſſimæ, ad quas moderandas ſapientia non mediocris, ſed præſtans & eximia flagitatur; cum conſilia ſapientium, quæ monimentis elegantiſſimis continentur, aut ignauia impediti, aut amentia cæcati aſpernantur atque repudiant? Si enim ſapientes nondum ſunt, ſapientia illis paranda eſt; aliter enim ſibi commiſſum munus obire non poterunt: ſi jam ſapientiam aſſecuti ſunt, ea certe non modo ſummo ſtudio retinenda, ſed etiam augen-

augenda & cumulanda eſt. Si enim in rebus omnibus ea, quæ bona eſſe judicamus, non ſolum nobis parari, ſed indies augeri, & amplificari vehementer expetimus; cur modum vllum rei omnium pulcherrimæ atque maxime ſalutari ſtatuemus? Quid enim ſapientia clarius, quid magnificentius, quid jucundius, quid ſalutarius, quid Regis officio conuenientius fingi & excogitari poteſt? Qui enim naturæ rationes, & rerum initia, & cauſas perſcrutatus inſpexerit, & cæli conſtantiam, & pulchritudinem, & ſiderum fulgorem, & orbium cæleſtium conuerſiones, & totius mundi conuenientiam, & vtilitatem notauerit; & quanta ſolertia omnia deſignata & conſtituta ſint; & quam arcte inter ſe fœderis naturalis vinculo colligata permaneant, contemplatus fuerit; non ſolum ſummam voluptatem ex tantarum rerum cognitione percipiet, verum etiam omni regia virtute cumulari poterit. Facile namque ea, quæ libenter aſpicimus, imitamur; & ad illorum nos ſimilitudinem ſtudio & voluntate conferimus. Qui igitur mundi magnitudinem intuetur, & infinitas cæli atque terrarum regiones animo peragrat, & æui

etiam

etiam æternitatem mente confiderat, pufillo animo effe non poteft, aut rebus exiguo adeo temporis fpatio definitis mifere conturbari. Qui vero mundi ordinem, modum, & pulchritudinem, totiusque naturæ concinnitatem perfpicit, nullo modo quidquam perturbatum, confufum, fœdum, turpe, & flagitiofum aut agere, aut pati poterit; omnemque turpiffimæ cupiditatis immoderationem acerrime profligabit. Qui poftremo legem atque rationem confiderat, qua fingulæ naturæ partes fuis in locis continentur, & quomodo omnes inter fe confentiunt, & firmo, & ftabili amoris fœdere conjunguntur, ita, vt nulla in alienam fedem & locum violenter inuadat, aut alienum munus infolenter vfurpet, imo aliæ aliis ftabilitatem dent, & aliarum viciffim opibus innixe fulciantur, non alienis opibus manus afferet, nec vim vllam ciuibus intentabit, neque rempublicam vlla iniquitate & injuria perturbabit; fed juftitiam fanctiffime colet, omnemque vitæ ftudium in reipublicæ falutem conferendum exiftimabit. Iuftitiæ namque munus eft, ciuium multitudinem in ordinem conuenienter & apte redigere; fingulos

los homines in officio continere; nemini permittere, vt neglecto suo munere, alienum appetat, aut vim inferat, aut fraudem machinetur; & omnes denique ciues inter se mutua caritate & officio deuincere, vt alii opibus aliorum sustententur, & conjunctis viribus aduersus hostilem impetum muniantur. Naturæ igitur cognitio, & tam admirabilis fabricæ contemplatio non solum sapientiam continet; sed etiam ad animi grauitatem & constantiam, ad honestatis & modestiæ rationem, ad justitiæ moderationem & æquitatem mirabiliter erudit. Illam vero Philosophiæ partem, quæ humani animi naturam explanat, quæ partes illius solertissime perspicit, quæ de virtutibus & vitiis acutissime differit, quæ mores & instituta vitæ persequitur, quæ beatæ vitæ rationem, bonumque illud summum, quo sunt omnia vitæ consilia referenda, describit; quis non videt ad Regis officium maxime pertinere?

Quid de rerumpublicarum rectione dicendum est? Num ea, quæ doctissimi atque prudentissimi homines scripta reliquere de rerumpublicarum generibus; de populi totius regendi atque moderandi sapientia; de arti-

rtibus & disciplinis, quibus imperia ab initio pariuntur, deinde conseruantur, & amplificantur; de vitiis, quibus paulatim labuntur & concidunt, atque tandem intereunt; de remediis, quibus impendentes vniuersæ reipublicæ calamitates auerti atque propulsari possunt? Hæc, inquam, omnia, quæ homines diuino ingenio præditi literis mandauerunt de reipublicæ administrandæ scientia, num bajulis & operariis tradenda sunt? An potius illis, quibus totius reipublicæ temperandæ atque conseruandæ officium & munus incumbit? Quid illud? Num tantum onus sine admirabili quadam prudentia sustineri poterit? Magna vero prudentia sine magno rerum vsu, & multorum negotiorum assidua tractatione minime comparatur; vsus vero in tam breuis vitæ curriculo magnus esse non potest. Ita vero fit, vt quamuis homo multis negotiis intersit, ad summamque senectutem perueniat, si nihil aliud nouit, nisi quod ipse vidit atque transegit, semper adolescens, atque pene puer habendus sit. Hoc igitur, quod vitæ breuitas negat, literæ cumulatæ largiuntur. Historia namque, quam Cicero testem temporum,

lucem

lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram vitæ, nuntiam vetuſtatis appellat, prudentiam non vnius ætatis vſu, ſed multorum ſeculorum experientia comparatam tradit; & ea rerum cognitione legentes inſtruit, quam nemo ſine lectione potuiſſet, quamuis ad Neſtoris annos peruenisſet, adipiſci. Totius enim antiquitatis memoriam replicat; infinita rerum memorabilium exempla oculis pene ſubjicit; caſus varios, euentus ancipites, & multas rerumpublicarum conuerſiones exponit; prudentum conſilia, & fortium hominum præclara facta commemorat; temeritatis & amentiæ exitus diros & exitiales enarrat; atque plane demonſtrat, quibus artibus imperia a paruis initiis excitata ad ſummum faſtigium peruenerint; quibus inſtitutis & legibus diu permanſerint; quibus deinde vitiis paulatim lapſa ſint, atque tamdem funditus euerſa corruerint. Quæ igitur diſciplina vtilior eſſe poteſt? Quod ſtudium ſalutarius, aut magis Regibus accomodatum? Princeps igitur, qui rerum olim geſtarum monimenta legendo contriuerit, in ſimilitudinem earum rerum, quas quotidie accidere videmus, incurret; ita

ita vt facile cum præteritis præsentia conjungat, & conjectura ex antegressis causis euentura prouideat. Historiis igitur eruditus multa reipublicæ perniciosa vitabit; multa rursus salutaria constituet; neque solum vt, quamdiu vixerit, rempublicam incolumem præstet; sed, vt in multa secula propagari possit, sapientissime videbit. Si igitur literæ, & Philosophiæ studia tam multa adjumenta Regibus afferunt; quomodo possunt sine maximo reipublicæ detrimento ab illis contemni? An non plane liquet, Philosophiam verissimæ sapientiæ præcepta continere? An obscurum est, maximum munus sine maxima sapientia administrari non posse? An dubium est, nullum munus in terris esse regio munere maius? Cum igitur in Rege maxima sapientia requiratur; quomodo poterit illud studium contemnere, quo sapientia continetur? Quod autem maxima sapientia illis valde necessaria sit, ex hoc facillime concludi potest; quod tria sunt, quæ in Rege flagitantur, quæ sine summa sapientia obtineri non possunt; nempe Honestas, & Auctoritas, atque Felicitas. Vt enim subditi imperium illius, qui tenet omnia, liben-

libenter, atque fidenter, & diligenter accipiant, tria illis necessaria sunt, amor, & fides, & alacritas. Nec enim eorum, quos amamus, voluntatem negligere; neque consilium eorum, quos multum in posterum prouidere suspicamur, aspernari; neque, quæ feliciter euentura putamus, negligenter obire possumus: honestas autem amorem conciliat; auctoritas fidem facit; opinio felicitatis alacritatem incitat. Cum igitur in ordine recto salus Reipublicæ consistat; ordo vero nullus esse possit, vbi non omnes ciues imperium rectoris libenter accipiunt; &, vt omnes libenter imperata conficiant, hæc tria, quæ diximus, flagitentur; quis non videt omne Regis studium eo conferendum esse, vt multum honestate præcellat, & plurimum auctoritate valeat, & vt ab omnibus felix existimetur? De honestate jam diximus; eam complexu & gremio sapientiæ contineri. Qui enim sapiens est, idem fortis, & moderatus, & justus est; idem etiam laudibus humanitatis & lenitatis excellit; quæ quantum ad amorem excitandum valeant, est explicatu difficillimum. De auctoritate, sine qua imperium constare non potest, etiam

dispu-

diſputauimus; imperium enim multo magis Principis auctoritate, quam potentia ſtabilitur. Cum enim ſubditi aut vi, aut ſponte pareant, & potentia quidem vim inferat, auctoritas autem voluntatem ad parendum alliciat & impellat, & qui vi cogitur, in officio diu permanere non poſſit; relinquitur, vt magis neceſſaria ſit Principis auctoritas ſumma, quam ſumma potentia. Omnis vero auctoritas eſt in opinione ſapientiæ conſtituta; cuncti enim libenter ſe ad ductum & imperium illius applicant, quem exiſtimant acute perſpicere, quid illis ipſis, qui ejus conſilio & voluntati parent, vtile futurum ſit. Vt igitur ægroti ſapienti medico; vt vectores ſapienti nauclero; vt milites ſapienti imperatori; ſic omnes ſubditi ſapienti Regi obediunt, &, quidquid ille præſcripſerit, diligenter exequuntur.

At inquies, hominum multitudinem in ſapientiæ opinione plerumque falli, & ſæpenumero ſapientiæ laudem illis tribuere, qui ſunt amentiſſimi. Verum id quidem eſt; id tamen intelligendum eſt, ſapientiæ auctoritatem mendacio nixam non eſſe poſſe diuturnam; facillime namque temeritas, falſa ſapi-

sapientiæ opinione commendata, rebus ipsis redarguta conuincitur; & desipiens arrogantia manifesto deprehenditur. Quod cum in omnibus artibus manifestum sit, tum in illa omnium clarissima clare perspicitur; frustra namque Rex temerarius & insanus sapientiæ nomen obtinere conabitur. Quotidie enim cogetur cum magno reipublicæ detrimento stultitiam & amentiam suam operibus indicare. Qui igitur sapientiæ famam vehementer expetit, sapientiam comparet opus est; secus enim stultitiam suam omnibus deridendam exhibebit. Cum igitur in auctoritate Regum tantum momenti sit, vt sine illa nemo commode possi imperium gerere; auctoritas vero tota in sapientia collocanda sit; atque sapientia maxime ex sapientissimorum hominum scriptis, & monimentis egregiis comparetur; quis est tam auersus a ratione, vt hæc præclara studia Regibus parum vtilitatis & dignitatis afferre dicat? Vt autem aliquid etiam de felicitate dicamus, intelligendum est, felicem esse illum, quem Græci appellant εὐτυχῆ; is autem ille est, qui id assequitur, quo animus illius intendit; qui a proposito minime aberrat;

errat; qui raro admodum a cursu, quem tenet, abducitur. Quis autem ille est? Is profecto, qui scientiam rei illius tenet, quam tractat, & in qua commode versari desiderat. Quis enim sagittarius felix est, nisi qui scienter collineat, & eum locum, quem vult, telo configit? Quis medicus felix est, nisi, qui scienter remedia morbis accommodat, nec ab artis suæ instituto, & præscriptione recedit? Quis imperator felix est, nisi is, qui tenet disciplinam, qua vires hostium frangat, & suos milites alacres & confidentes efficiat, & aciem prudenter instruat, & omnes boni imperatoris artes diligenter & studiose persequitur? Quis ita felix gubernator est, vt nauem sibi commissam in magnis tempestatibus tueatur, & saluam, & incolumem in portu constituat; nisi, qui est nauigandi peritissimus? Denique, ne in singulis rebus insistam, omnis felicitas, in quouis genere rerum, in arte & cognitione consistit. Summi enim artifices euentum felicem vt plurimum consequuntur; sapientiæ igitur, non fortunæ, est omnis felicitas adscribenda. Recte igitur ille inquit:

Nullum numen abest, si sit prudentia; sed te
Nos facimus, Fortuna, deam, caeloque locamus.

Ea enim, quæ Fortunæ tribuuntur, neque consilio prouidentur, neque frequenter eueniunt; sed raro & inopinato contingunt. Nos autem felices eos appellamus, quibus ea, quæ sunt optime cogitata prospere cadunt, raroque admodum conjectura falluntur. Cum igitur felicitas a sapientia distrahi, atque diuelli non possit, & omnes pro Regis felicitate vota faciamus; consequens est, vt nihil magis optare debeamus, quam Regem omnibus sapientiæ opibus affluentem. Summa namque sapientia opus illi est, qui velit summa felicitate potiri. Quod si Regi diuino consilio acciderit, vt singularem sapientiam consequatur, facillime modestia profligabit incontinentiam; benignitas coercebit improbitatem; justitia resecabit malitiam; vis & fraus omnis compressa silebit; odium, temeritas, & imprudentia, & reliquæ animorum pestes in exilium pellentur; jus & fas, & ciuium inter ciues consensio, pacem & otium cum dignitate constituet; & virtus vniuersam rempublicam contra omnes hostium conatus armis diuinis armabit; neque

solum

ſolum Rex ipſe felix erit, ſed omnes, qui imperio illius continentur, erunt beatæ vitæ participes. Omnes enim, qui ſub Rege ſapiente ſunt, ſapientiæ compotes habendi ſunt; nec enim inſipientes appellari poſſunt, qui ſponte & voluntate ſua ſapientium juſſis obtemperant; vniuerſa igitur reſpublica bonis omnibus redundabit. Nec enim ſolum erit honeſtatis opibus florentiſſima; ſed etiam reliquis bonis affluet, quæ ad virtutis & honeſtatis vſum conferuntur. Iam enim demonſtratum eſt, diuitias & facultates non eſſe in poſſeſſione, ſed in recto vſu collocandas. Ea enim, quæ poſſidentur ab hominibus furioſis & inſanis, non ſalutis atque dignitatis præſidia ſunt; ſed calamitatis atque dedecoris inſtrumenta. Illis igitur tantum bona ſunt, qui intelligunt, qui modum ſeruant, qui, quomodo rebus omnibus vtendum ſit, ratione percipiunt.

Cum igitur omnis felicitatis ratio in ſapientia conſtituta ſit; Regi autem hoc propoſitum eſſe debeat, vt non ipſe ſolum felix ſit, ſed vniuerſam rempublicam felicem præſtet; reſtat plane, vt nullo modo ſuum officium tueri valeat, niſi ſapientia ſumma

prædítus fuerit. Si igitur Regi summa sapientia necessaria est; efficitur, vt omnes artes, quibus sapientia continetur, summo studio percipere debeat: sic enim & præstanti dignitate, & eximia auctoritate, & magna quadam felicitate præcellet, totumque regnum facile moderabitur. Sed dices, maximam temporis partem esse in literarum studio consumendam illis, qui ad summum gradum sapientiæ peruenire contendunt. Non ita est: non enim (vt jam diximus, cum de liberalibus disciplinis disputaremus) oportet Principem diu in illis immorari; sed tantum ex singulis haurire atque delibare, quantum sat sit, & ad ingenii cultum, & ad regiæ disciplinæ facultatem. Si enim doctor sapiens (nec enim is, qui non fuerit magna eruditione & sapientia præditus, eum delectum habere poterit) ea selegerit ex vnaquaque disciplina, quæ sunt vtilissima; & ea, quæ selegerit, via atque ratione tradiderit; neque inutiles Regi quæstiones inculcauerit, neque incerta pro certis affirmare voluerit; & omnem instituendi rationem ad regiam disciplinam & facultatem contulerit; & Princeps ingenio acri prædi-

tus,

tus, & intelligendi ſtudio flagrans extiterit; & diligenter ea, quæ audierit, memoriæ mandauerit; dubium non eſt, quin intra breue tempus ſit ex omni liberali diſciplina fructum eximium percepturus. Viginti annos erat natus Alexander, cum regnare cœpit; at jam eo tempore orbem diſciplinarum (quem Græci ἐγκυκλοπαιδείαν appellant) ſtudio ſummo confecerat; & ex Ariſtotele non ea tantum, quæ ad mores, & ad reipublicæ regendæ ſcientiam, ſed ea etiam, quæ ad naturæ cognitionem pertinebant, ſtudio flagrante didicerat. At aſſidue in armis exercebatur, & vires corporis ſaltu, & curſu, & palæſtra, & venationibus, & vitæ duritia confirmabat; & ſub patre etiam interdum militabat, & in pugna Cheronæa, qua nulla fuit temporibus illis acrior & periculoſior, non mediocre ſignum virtutis ſuæ dederat. Ex quo intelligi oportet, magis animum, & ingenium, & diligentiam, & attentionem ad diſciplinas percipiendas requiri; quam multum temporis ſpatium flagitari. Quanti autem Philoſophiam faceret, illæ literæ declarant, quibus expoſtulat cum Ariſtotele, quod ea, quæ illi de naturæ principiis tradiderat, in lucem edidiſſet. Qua-

Quanam, inquit, re alia, reliquis hominibus præstabo, si disciplina ista fuerit cum omnibus communicata? Malo enim me rerum altissimarum cognitione, quam opibus atque potentia reliquis anteire. Hæc Alexander negari certe non potest, inuidi animi esse, indigne pati, sapientiæ studia peruulgari. In hoc tamen egregie laudandus erat, quod judicabat nihil esse magis regium, quam sapere. In mediis itaque bellis sæpe legebat, & intermissa Philosophiæ studia recolebat; & Homeri lectione animum a laboribus recreabat, & philosophis vtebatur; & tempus, quod alii Principes in aleam cum magno desidiæ, & immoderationis exemplo conferunt, ille in Philosophia consumebat, & hanc vnam voluptatem animo plane regio maxime dignam existimabat; quod certe declarat animo maximo, & ingenio acutissimo, bene atque sapienter instituto, nihil esse difficile. Nec hoc in Alexandro tantum, sed in patre illius Philippo, in Pericle, in Epaminonda, & in quamplurimis Græciæ Principibus perspici potuit, qui sapientiæ studia cum imperatoria atque ciuili disciplina conjunxerunt. Quod etiam

a Ro-

a Romanis Principibus, poſtquam Philoſophia Romam commigrauit, fuit cum magna gloria, & reipublicæ ſalute factitatum; niſi parum vtilem reipublicæ fuiſſe Lælium credimus, aut Africanum, aut Catonem, aut Principes alios innumerabiles ſimul & ſapientia, & rerum geſtarum gloria florentiſſimos.

Sed inquies, omnes, quos nominare poſſum, mediocriter eruditos fuiſſe; me autem in Rege non mediocrem ſapientiam, ſed ſummam requirere. Verum id quidem eſt, ſed ego ſummam ſapientiam non tam in literis, quam in literarum fructu ponendam exiſtimo; omnia namque Principum ſtudia ad vſum conferenda ſunt. Is igitur ſapientior multo eſt, qui pauciora quidem legit, & ea tamen omnia, quæ legit, ad officium refert, & vſu rectiſſimo vitæ confirmat; quam is, qui totam vitam in legendo ſine vtilitate conſumit. Cum igitur ſumma Regis ſapientia non oſtentatione diſciplinæ, ſed officiorum diligentiſſima ratione, & publica vtilitate definienda ſit; reliquum eſt, vt Rex mediocriter eruditus, qui ad patriæ ſalutem eruditionem ſuam dirigit, ſit multo ſapientior illo, qui a

libris

libris auelli non poteſt, eo tempore, quo patria opera illius indiget. Vt enim medicus ſapiens non eſt, qui ætatem in ſtudio medicinæ ſine vtilitate conterit; ſed qui ſalutarem medicinam facit, multosque in ſanitatem reſtituit; ita ſapiens Rex non erit ille, qui ſapientiæ diſciplinam ſine ſapientiæ fructu conſectatur; ſed qui omnia reipublicæ vulnera ſanat, & ea, quæ didicit, in publicam vtilitatem confert. Cum igitur Regem mediocriter eruditum, non tamen mediocri ſapientia præditum eſſe volo, non repugnantia dico; ſed id, quod facillime fieri poteſt. In quo quidem nunquam ſatis laudare potero multos Luſitaniæ Principes, qui temporibus illis incultis, in quibus omnia præclara ſtudia ſepulta eſſe videbantur, multum tamen legebant, quod eorum conciones, quas in annales translatas legimus, plenæ Philoſophorum ſententiis, facile declarant. In literis autem ſacris ſummo ſtudio verſabantur; ita vt, ſi quid ab illis latine ſcribendum eſſet, eodem plane ſtilo ſcriberent. Veluti Rex Alphonſus primus Regni hujus conditor, cujus diuina virtus cum admirabili ſapientia conjuncta merito eſt in omni

æter-

æternitate celebranda. Is igitur, cum Scallabim vrbem & situ, & arte munitissimam, & militum multitudine, & vigilum diligentia, & præfectorum vigilantia defensam, centum & viginti tantum hominibus fortissimis stipatus nocte vna cepisset; & vrbis situm, & regionis fertilitatem, & expugnationem illam non incommode literis latinis complexus est; ita tamen, vt appareat illum ex sanctis literis non viuendi tantum disciplinam, sed dicendi etiam stilum, & rationem percepisse. Post illius autem mortem vsque ad Dionysii Regis tempora viguit latinarum literarum studium, quantum illa ætas rudis, & impolita, & continuis bellis exercita ferre potuit; ita vt nullum monimentum illius temporis extet, quod non pure, & dilucide, &, vt nihil aliud dicam, latine scriptum sit. Inuasit deinde barbaries, & pristinam linguæ latinæ puritatem fœde contaminauit; non ita tamen vt studium illius in Principibus extingueret. Nam Odoardus Rex, Ioannis hoc nomine primi filius, non solum literis valde deditus fuit; sed librum etiam de regni moderatione scriptum reliquit. Fratrem autem illius Petrum con-

stat

stat eruditum fuisse ; & Henricum etiam illum, qui primus ignotas insulas explorauit, viamque aperuit, qua nostræ classes in Indiam & in omnes Solis orientis regiones penetrare possent. Ii omnes, cum essent in armis enutriti, non tamen artes ingenuas, & maximas disciplinas neglexerunt ; sed multum operæ & studii in illis posuerunt. Non enim tunc alea, non libido, non ignauia, non desidia, non mollities, non desperatio illorum animos impediebat, quominus ingenium excolerent ; quantum igitur temporis illis a regni procuratione vacabat, tantum in studiis artium maximarum consumebant. Intelligebant enim ; omnem hominis liberalis, & ingenui, cultum virtutibus & scientia contineri. Mens enim, quæ in animo dominatur, disciplinis instruenda est ; reliquæ partes animi virtutibus ornandæ sunt, vt possimus officio atque munere nostro perfungi. Omnes enim & ad intelligendum, & agendum nati sumus ; ita vt nihil sit magis humanæ naturæ consentaneum, quam rerum multarum scientia, & virtutum omnium disciplina, qua simul & alta suspicere, & ea, quæ pulchra esse videmus, laudabili-

ter exequamur. Hoc intelligentes illi noſtri Principes, quos memoraui, & multi, quos cauſa breuitatis omiſi, cum eſſent militaris virtutis gloria præſtantiſſimi, non mediocre tamen ſtudium in diſciplinis artium maximarum contulerunt, & operam etiam dederunt, vt nobilitatem artibus præclaris inſtituerent. Vbi ſunt igitur ii, qui dicunt, maiores noſtros nullum omnino literarum cultum habuiſſe? Nec enim, ſi quidam nobiles, nomine nobilitatis inflati, & tarditate, aut ſtupiditate potius mentis oppreſſi, nullas literas attigerunt, id vitium continuo ad reliquos transferri debet; cum bona eorum pars fuerit ſtudio bonarum diſciplinarum acriter incenſa. Sed, vt jam huic parti finem imponamus, cum conſtet in Principe ſummam ſapientiam requiri, hæc autem ſapientia plurimum literis adjuuetur; nemini dubium eſſe poteſt, quin Princeps ille, qui velit ampliſſimi nominis gloria florere, & ad ſummorum hominum, qui immortalitati egregiis monimentis conſecrati ſunt, laudes aſpirare; ſit & literis, & Philoſophia, & omnibus ſummis artibus ornandus & inſtruendus.

Nunc

Nunc ad illud tertium præſidium, omnium firmiſſimum atque munitiſſimum, quod in Religionis cultu poſitum eſt, tamdem veniamus. Vt igitur hinc initium ſumamus, omnibus nationibus (quamtumuis feræ & immanes illæ ſint, & a Chriſtianæ religionis ſacris abhorrentes) inſitum eſt, eſſe quoddam ſempiternum numen, immenſa ſapientia atque poteſtate præditum, cujus vi, conſilio, voluntate omnia, quæ ſuper ſubterque ſunt, moueantur atque gubernentur. Id igitur, quod antiquiſſimi Poetæ prædicant, eſt omnibus valde perſuaſum, imperia ope diuina fundari, & augeri, & ea, quæ jam ſunt opibus ſummis amplificata, deleri; vt appareat, ejuſdem rectoris atque moderatoris eſſe virtutis induſtriam imperii ornamentis afficere; & ſuperbiam potentia & imperio ſublatam de omni ſtatu deturbare. Cum igitur ſibi, & naturæ operibus admoniti, & patriis diſciplinis inſtituti, perſuaderent, res humanas diuina mente gubernari; conſequens erat, vt crederent, illius numen eſſe bonis propitium, improbis autem & ſceleratis infenſum. Idcirco homines ingenio præcellentes, qui primi diſperſam atque diſ-

ſipa-

ſipatam in ſiluis multitudinem in vnum locum compulerunt, vt eam a vitæ feritate ad humanitatis cultum traducerent; cum leges atque jura deſcriberent, omne juris fundamentum in religione collocarunt. Inepta quidem illa fuit plerisque in locis, & male conſtituta religio. Quis negat? In hoc tamen laudandi ſunt, quod tolerabilius eſſe crediderunt, quamuis ſpeciem religionis adſciſcere, quam omnem religionem aſpernari. Qui enim religionem aliquam habet, quamuis ea minime ſapienter inſtituta ſit, credit ſaltem; omnia eſſe diuino ſenſu & mente completa, & res homanas a Deo animaduerti, illiusque munere & beneficentia hominum vitam ſuſtentari. Hoc autem qui ſecum habet animo conſtitutum, Dei metu fidem colit; jusjurandum ſeruat, jus humanæ ſocietatis violare non audet, a flagitio & ſcelere ſæpenumero reuocatur; ita vt facillime publico jure deuinciri, & imperio legitimo contineri poſſit. At qui nullam religionem colit, & omnes ſanctitates irridet, neque fidem ſeruat, nec humanitatem retinet, nec vllo jure coerceri poteſt; ſed, quantum in illo eſt, omnem ſocietatem huma-

nam

nam dirimit., & ſtatum reipublicæ intempe-rantia ſua peruertit; fruſtra enim leges ſan-ciuntur, vbi numen cæleſte contemnitur. Vbi enim primum ſpes celandi & occultandi ſceleris homini impio propoſita fuerit, quod fieri ſæpe contingit, nullum erit tam imma-ne facinus, quod non aggrediatur.

Iure igitur primi vrbium conditores rei-publicæ fundamentum in Religione pone-bant, & eos, quos religione minime adſtrictos animaduertebant, aut morte, aut exilio mul-tabant. Nec enim illam rempublicam feli-cem fore ſtatuebant, in qua homines impii & ſcelerati, & communibus rebus infeſti, impune poſſent peſtilenti contagione ciues inficere; & iram numinis metuebant, ſi re-ligionis hoſti parcerent. Cum vero religio in omnium animis inſideret, tum Reges ni-hil tam regium eſſe putabant, quam re-ligionis ſanctimoniam. Primum enim exiſti-mabant regendi munus eſſe diuinum, ne-que ſine ſempiterni Regis auxilio & numine adminiſtrari poſſe. Deinde plurimum ad au-ctoritatem ſuam conſtituendam pertinere cre-debant, intelligi ab hominibus ſe Dei ami-cos eſſe, neque ſine illius mente imperium

guber-

are. Poſtremo ad hoſtium metum ni-
lius eſſe cenſebant illa opinione, qua
ɐtur ab hominibus, ſe diuino præſidio
iri. Id autem effecit, vt priſcis tempo-
qui Reges erant, ſimul & Sacerdotes
; arbitrabantur enim ejuſdem muneris
iumen diuinum hominibus placare, &
es cum Deo juſtitiæ & pietatis ſtudio
ıgere. Vt enim hic nihil de Melchi-
o, de Iobo, & de viris aliis ſanctiſſi-
cam, quos conſtat & Reges & Sacer-
ſimul extitiſſe, apud Ægyptios, & ali-
iones quamplurimas, moribus & diu-
conſuetudine receptum fuit, vt Re-
cris præeſſent, ſummoque ſacerdotio
entur. Reges vero Hebræorum, quam-
inæ legis inſtituto fuiſſet illis cum Sa-
ibus officium diſpertitum, (nec enim
ɔterat, vt idem homo vtrique officio ſa-
ret) multa tamen religionis munera
tur, ita vt viderentur quodammodo in
otii ſocietatem conuocati. Reges et-
ræci, qui nullam cognitionem diuinæ
ıabebant, ſacra procurabant, & reli-
expiabant, Sacerdotum officium &
obibant. Cum vero progreſſu tempo-

ris,

ris, vt reipublicæ ratio flagitabat, plures sacerdotes crearentur, multa tamen sacra Regibus reseruata sunt, quæ nefas erat ab alio confici. Itaque Reges Lacedæmonii, Messenii, Argiui, Athenienses, & alii præterea multi, quamuis alios sacerdotes haberent, ipsi tamen certas hostias per se patriis institutis & legibus immolabant. Vnde factum est Athenis, post Codri mortem, cum Athenienses propter recentem memoriam optimi Principis alium Regem habere nollent, & vim & potentiam Regis de republica tollerent, Regis tamen nomen religionis gratia retinerent. Ex illis enim nouem Principibus, qui singulis annis creabantur, vnus Rex appellabatur, qui præter alia religionis munera, quibus erat præpositus, in eos, qui religionem violabant, inquirebat, & impietatem in Deos patrios seuerissime vindicabat. Romæ vero similiter expulsis Regibus, cum essent certa sacrificia, quæ non licebat per alios, quam per Reges fieri, ne religio aliqua ex parte labaret, fuit sacerdotium quoddam institutum, cui is, qui præerat, Rex sacrorum appellabatur. Consules autem, qui potestatem regiam obtinebant, & Prætores etiam,

qui

qui iisdem auspiciis creabantur, quanta rant obstricti religione? Quantum in sacris rite peragendis occupati? Quae templa, quae munera, quos ludos vouebant? Quam saepe manus in caelum tendebant, & caeleste numen in belli periculis implorabant? Quanta caeremonia sacras aedes, & quam solemni ritu dedicabant? Non loquor hic de Camilli, de Scipionis, de Marcelli, de quorumdam aliorum singulari religione, qua ciuium animos in sui admirationem conuertebant: non Deciorum pietatem, qua se pro patriae salute manibus deuouerunt, oratione commemoro: de communi religione, qua omnes ciues erant obligati, disputo, quae quidem tanta fuit, vt constet multos sponte sua sese imperio abdicasse, propterea quod auspicato creati Consules minime fuissent.

Inepta, inquis, & inanis superstitio Romanos homines implicabat. Verum: sed ea superstitio, qua auguriis parebant, exta inspiciebant, & de caelo seruabant, ab ea opinione profecta erat, qua existimabant res humanas Deo curae esse, hominesque religiosos diuina mente praemoneri. Ne igitur

plura dicam, hoc ſane liquet, Romanos Principes tanto ſtudio religonem coluiſſe, vt in mediis bellis magis viderentur eſſe ſacrificiis, quam bellis gerendis, intenti; belli namque victoriam magis ad opem diuinam, quam ad induſtriam humanam, referebant. In quo quidem Numæ Pompilii inſtitutum ſequebantur, qui vt proditum memoriæ eſt, cum ei quidam dixiſſet: „ Hoſtes o Numa „ bellum contra te comparant. „ At ego (inquit ille ridens) ſacrifico. In quo quidem ſignificabat, hoſtium vires magis eſſe propitio Dei numine, quam exercitus robore, frangendas. Non quidem, quod virtus negligenda ſit; Deus enim virtuti fauet, & eſt timidis & ignauis infenſus; ſed tam victoria, quam virtus, qua victoria comparatur, in diuinis beneficiis numeranda eſt. Hoc igitur Romani principes conſiderantes, tanto ſtudio religionem procurabant, vt magis ſacerdotes, quam imperatores, interdum viderentur. Hoc autem quidam Græci T. Quintio viro clariſſimo objectabant, quod magis ſacrificuli cujuſdam perſonam tueretur, quam imperatoris ſtrenui dignitatem. Non videbant enim homines ſacrilegi il-

lum

lum, qui tanto ſtudio religionem colebat, inuictum ſemper extitiſſe; & ipſos, qui religionem optimi Principis irridebant, illius dominatum pati.

Sed quorſum hæc tam multa? Vt facilius intelligi poſſit, in illa etiam rerum caligine, & in illis ignorantiæ tenebris inſitum fuiſſe illis, qui multum reliquis & ingenio, & induſtria, & præclaris factis antecellebant, nihil eſſe magis decorum Principibus, quam religionem atque pietatem. Videbant enim regiam majeſtatem non ſolum eſſe Dei prouidentia conſtitutam, ſed ſingulari etiam illius ope & beneficio conſeruatam. Quod vt ſignificarent, tam Heſiodus, quam Homerus aiunt, Reges eſſe Iouis ſatu procreatos. Et ſapienter quidem: diuinum namque munus niſi a diuinis viris adminiſtrari non poteſt. Regium vero munus qui diuinum eſſe negat, mentis compos habendus non eſt. Non intelligit enim continere ditione populos; multitudinis inconſideratos impetus ratione comprimere, tam multas hominum, & tam iter ſe repugnantes naturas alligare, & fœdederis arctiſſimo vinculo deuincire; tantumque vnum inter

omnes excellere, vt omnes illi supplicandum existiment, maius esse, quam vt humana tantum ratione & industria præstari possit. Qui igitur tantum munus facile tuentur & sustinent, diuinis certe virtutibus instructi & ornati sunt; qui vero diuinis ornamentis excultus est, is plane diuinus est. Merito igitur est illius genus ad Deum auctorem & principem referendum. Ergo si merito Rex Deum parentem agnoscit, de nulla re alia attentius, quam de illius honore, cogitare debet. Præterea sanctum & augustum Regis nomen obtinere non debet, qui iustitiæ gloria non præstiterit. Iustitiæ vero potissima pars illa est, qua Deum honoribus debitis, quantum humana imbecillitas præstare potest, afficimus; illiusque beneficia gratissimo animo tuemur, & sempiterna memoria conseruamus. Cum vero Reges reliquis hominibus antelati sint, & multo amplioribus beneficiis obstricti; reliquum est, vt omne illorum studium sit ad religionem conferendum. Quid enim magis conuenit homini magno & excelso, atque plane diuino, quam ardens ipsius diuinitatis studium? Quid autem aliud continet religio, quam

opti-

optimi illius parentis amorem? quam fidem atque voluntatem, meritis excellentibus atque diuinis obligatam? quam animum cum Deo conjunctum, & cupiditate diuinitatis inflammatum? Si hæc parua & minuta sunt, minimeque Principe digna, summa ope contendite, ne se Rex religione adstringat vlla; ne fidem & officium summo omnium rerum dominatori persoluat; ne cælum vnquam & astra suspiciat; sed, Dei immemor, & verissimæ dignitatis oblitus, se in quadrupedis naturam conuertat, vt tum demum vir magnus atque sane fortis habeatur. Sed tum certe minime Homerum & antiquos poetas audiemus; neque regium genus ad Deum auctorem, sed ad belluarum stirpem, & immanitatem reuocabimus, Quo quid dici, aut animo fingi potest absurdius? Quid ergo? Id quod homines antiqui multis tenebris oppleti viderunt, nos, tantis radiis diuinæ lucis illustrati, non videbimus? Illi, natura tantum admoniti, perspexerunt, nihil esse quod magis principis nomen illustraret, quam religionem; nos, per vnicum Dei filium cælestibus disciplinis eruditi, contra disputabimus? Maiorem vim habebit apud nationes, Chri-

Christianæ religionis expertes, obscurus naturæ sensus, quam apud nos clarissima Euangelii disciplina? Quod scelus tantum fingi potest, quod sit cum hoc tam immani facinore comparandum? Qui enim Christianæ Religionis studio dignitatem imminui censent, tacite judicant, esse Christianæ pieti aliquid dedecoris & indignitatis admixtum. Conuicium igitur facit Deo, & Christo Optimo Maximo impurissime maledicit. Videte quantum inter istos, qui Christiani nominantur, & illos, qui densissimis erant immersi tenebris, intersit. Illi, cum veræ religionis rationem ignorarent, summam tamen inesse dignitatem in religione judicabant; isti contra, qui in verissima & sanctissima religione nutriti sunt, parum inesse dignitatis in religione constituunt. Nunquam enim C. Fabius, cum Roma capta Capitolium a Gallis obsideretur, e Capitolio sacra manibus gerens descendisset, atque per medias stationes hostium in Quirinalem collem, vt sacra rite perageret, euasisset; nisi judicasset, nihil esse ad dignitatem & gloriam religione præclarius. Nunquam certe P. Decius, in prælio contra Latinos inito, se ipsum

ipſum conceptis verbis, & capite velato pro reipublicæ deuouiſſet; ſi non exiſtimaſſet, ea religione ſibi viam ad immortalitatem gloriæ muniri. Nunquam illius filius, in pugna contra Gallos atque Sammites acerrime vtrinque pugnata, patris religionem & fatum expleuiſſet; niſi gloriæ dulcedine mortis dolorem mitigaſſet. Innumerabilia antiquitatis exempla prætereo, quibus confirmari poteſt, nihil fuiſſe apud illos homines clarius, quam religionis cultum, atque cæremoniarum ſanctitatem. Ita ne vero? Illis principibus honeſtum & glorioſum erat, ſuperſtitione conflictari, falſisque numinibus honores diuinos habere; noſtris Principibus verum Deum colere & venerari, ſummoque Domino, qui cælum & terram infinita poteſtate complectitur, amore conjungi non erit honeſtum?

Sed inquiunt, non religionem in Rege damnari; eſſet enim id ſcelus infandum ſempiternis cruciatibus eluendum; ſed modum religioni conſtitui. Cur igitur non eumdem modum diuitiarum cupiditati, non honorum ambitioni, non reliquis bonis, quæ pulchra putant, atque vehementer expeten-

da

da præfiniunt? Quid hoc eſt? Ea, quæ niſi modum illis adhibeas, bona eſſe non poſſunt; inſtrumenta namque tantum virtutis ſunt; non ipſum ſummum bonum, ad quod ſunt omnia vitæ conſilia referenda, ſine modo parabimus; nulliſque finibus eorum cupiditatem arcebimus; illius vero ſummi boni cupiditatem modo aliquo & humana ratione terminabimus? Quæ enim tanta perverſitas eſt, vt ea, quæ modice appetenda ſunt, infinite appetas; iis vero, quorum infinita cupiditate flagrare debemus, certos fines terminosque conſtituas? Ea namque, quæ ad certum finem diriguntur, certis finibus circunſcribenda ſunt; ipſum vero finem, in quem omnia vitæ ſtudia & officia conferenda ſunt, fine alio terminare non licet. Modus igitur, quem in appetendo ſummo bono ſeruare debemus, eſt nullo modo contineri, ſed immenſa cupiditate illius inflammari. Iſti vero contra faciunt, cum enim nullum in rerum humanarum cupiditate modum teneant, in Dei ſanctiſſimo cultu modum præſcribunt; vt facile appareat, illos pecuniam & opes humanas, vt vltimum vitæ finem ſpectare, Dei vero opera ad illas tantum

tum parandas abuti. Quod quid aliud eſt, quam Dei cultum ad terrenas opes transferre? Vt autem melius judicari poſſit, non modo quam impia & ſcelerata, ſed etiam quam difficilis & abſurda ſit hæc religionis temperantia, quam iſti tradunt; par erit, vt videamus, quantum ſit in illa Regis ornamenmentum, quantumque præſidium. Primum enim ſi ſapientia Regibus neceſſaria eſt, vera ſapientia puriſſimæ religionis ſtudio continetur. Mens enim hominis ſancti atque religioſi Deum in hac vita, quoad fas eſt, intuetur; in illaque ſempiterna luce defixa lumen in ſe clariſſimum recipit, quo non ſolum omnia, quæ poſſunt humana intelligentia conprehendi, ſed alia multa, quæ ſunt ab humana cognitione remotiſſima, clare & acute perſpiciat. Ex rerum igitur cæleſtium atque diuinarum contemplatione incredibilem voluptatem percipit; &, cum ſe rurſus ad humanarum curam caritatis, & humanitatis neceſſario ſtudio demittit, multo certius de illis judicat, quam ſi nunquam ab eis oculos auertiſſet. Nec enim tam in eas, quam in rationes & conſilia, quibus cohærent, & permanent, aciem mentis intendit; & omnia

ad

ad caufas & principia reuocat, & ita multo facilius omnium rerum naturas explorat. Quemadmodum enim de vmbrarum dimenfionibus multo melius differit is, qui eas ad rationem corporum, quorum objectu vmbræ fiunt, reducit, quam qui eas fine vllo refpectu ad corporum foliditatem metiri conatur; ita de rebus humanis multo rectius ftatuit is, qui diuinas rationes, ex quibus humana pendent, mente & ratione complectitur, eo, qui tantum in ipfis rebus humanis infiftit. Quamuis enim in principio, propter earum infolentiam, perturbari & hæfitare videatur, vbi primum fe colligit, multo certius & clarius de omnibus rebus, quæ in communi vita verfantur, judicium facit, quam fi illarum perpetuis curis implicitus extitiffet. Vt enim, quæ nocte videntur, non explorate cognofcuntur, multa enim in tenebris oculos fallunt, multæ rerum inanes fpecies occurrunt, quæ, fimul atque lux Solis appropinquat, euanefcunt; ita homines, diuinæ lucis expertes, in vita multis rerum imaginibus illufi, in capitales fraudes impelluntur; &, quo magis ingenio valent, eo maiorem fibi peftem & exitium machinantur. Omnis

enim

enim vita, quæ luce diuina non fruitur, tetra nox & caligo putanda eſt. Vt ergo in obſcura nocte arborum trunci, & vmbræ nemorum, & eminentes petræ, & alia ejuſmodi, quæ inanem ſpeciem rei alicujus metuendæ referant, terrorem imperitis injiciunt, qui interim fortaſſe minime latronum inſidias prope locatas animaduertunt; ſic in vita communi res inanes, quaſi quædam nocturnæ formidines, hominibus ſplendore diuinæ lucis orbatis objiciuntur; quas dum ſummo ſtudio declinant, veram atque ſempiternam peſtem, in quam furenter irruunt, minime contuentur. Vnde colligitur, humanam prudentiam, diuino conſilio deſtitutam, ſummam eſſe temeritatem & amentiam reputandam. Summa namque dementia eſt, vt jam ſæpe diximus, ſtultitia falſa ſapientiæ opinione ſubnixa; quod quidem in humanum ingenium, & calliditatem a diuina luce ſejunctam mirifice conuenit. Cum enim maxime a via ſalutis aberrat, tum vel maxime ſe rectam viam tenere confidit; &, cum firmiſſime ſtatum ſuum tueri putat, tum multo furentius eumdem ſtatum deturbat, atque diſſipat.

Mor-

Mortuo Salomone, Hebræorum Rege, magnum regni dissidium factum est, temeritate Roboami, Salomonis filii, ad quem regnum hæreditate peruenerat; ex duodecim namque tribubus duæ tantum Roboamum secutæ sunt, decem vero Regem creauerunt Ieroboamum, nouum quidem hominem, sed ingenio & industria præstantem. Is, cum rebus suis diffideret, & intelligeret statum reipublicæ esse cum religionis institutione conjunctum, timuit, ne, si religio antiqua maneret, regni sui nouitas firmari non posset; verebatur enim, ne, si faceret suis potestatem eundi ter singulis annis in templum, quod erat Ierosolymis in Roboami regno, sanctissimum, vt lex diuina sanciebat, sui capti templi sanctitate paulatim animos ad Roboami opes inclinarent; & fortasse etiam indigne patiebatur, aurum & argentum, vt offerretur in templum, ex regno suo asportari. Quid igitur facit? Nouam religionem in regno suo constituit, ne necesse suis esset, religionis gratia alienas terras cum labore & molestia paragrare. Pro vno deinde templo duo fana diuersis in locis extruxit, vt esset religiosis hominibus via numinis placandi faci-

facilior. In vtroque autem fano vitulum aureum dedicauit, vt illa forma salutarem viri numinis in omnium oculis & aspectu proponeret; figura namque animantis illius, cujus opera terra proscisa & arata fruges ex se fundit, existimabant Ægyptii (vnde hoc institutum Ieroboamus acceperat) benignitatem numinis, qua alimur & sustentamur, apte significari. Sic igitur gratiam a suis inibat; & regni opes firmabat; & omnes subditos domi, cum opibus & pecunia, continebat. Nihil igitur ab illo, nisi callide & acute, excogitatum fuit. Illa tamen calliditate quid assecutus est? Pestem, & cruciatum, dirumque regni totius exitium. Reges enim, qui illi successerunt, illius prudentiam imitati, in eamdem calamitatem inciderunt; vsque eo, dum sceleris pertinacia regno interitum molirentur: nec enim cernebant, nullas opes regni cum numinis offensione confirmari & constitui posse. Postquam Israelis regnum deletum ab Assyriis fuit, Iudææ regnum simili scelere Deum offendit. Fuit igitur ab ope illius derelictum, multisque bellis & incommodis vexatum. Quid principes consilii publici moliuntur? Ab Ægyptiis

ptiis auxilium petunt; in Æthiopiam legatos mittunt; amicitiam cum vicinis principibus firmant; externosque milites magna mercede conducunt. Dicit interim Isaias, frustra contra Deum iratum auxilia humana conquiri; malum, quod erat impietate inuectum, pietate depellendum esse. Vt enim nullis humanis opibus potest ira læsi numinis auerti; ita nullis opibus humanis posse eorum statum, quibus Deus propitius est, labefactari. Reipublicæ igitur inuictum præsidium integra vitæ conuersione, & firma fide contineri. Antequam id fiat, fustra opem hominum flagitari; clamat, orat, obsecrat, implorat, & cum lacrymis obtestatur, ne se prius humanis opibus, quam auxilio diuino communiant. Quid illi interim ad hæc! Irrident hominis optimi simplicitatem, qui id, quod erat armis & consilio gerendum, religionis purissimæ studio confici posse considerat. In instituto igitur perseuerant, & statum reipublicæ non pietate, sed humana ratione sepiunt; neque cum Deo, sed cum hominibus fœdus percutiunt. Sed quem fructum tam illi, quam posteri illorum, ex hac prudentia consecuti sunt? Horribilem cla-

cladem, ignominiam, seruitutem, atque tamdem patriæ totius occasum. Postquam Iudæi euersa Babylone in libertatem vindicati, & in patrias sedes restituti sunt; prius domos suas, quam templum Dei, ædificare cœperunt. Eam autem rationem afferebant, quod nondum tempus instaurandi templi diuino oraculo prædictum aduenerat. Annonæ etiam difficultas eos afflictabat; ita vt ædificationem templi melioribus annis reseruandam existimarent. Non intelligebant enim illam terræ sterilitatem, & annonæ caritatem, & argenti inopiam, esse pœnam a Deo religionis negligentiæ constitutam: quemadmodum Aggæus diuinus vir maxima voce testabatur; quod quidem fuit exitu felicissimo comprobatum. Cum primum enim Iudæi templi fundamentum jecere, terra lætissimas fruges extulit; vineæ, olíueta, & reliquæ arbores floribus onustæ maximam spem vbertatis attulerunt; illudque religionis studium non solum annonæ summa vilitas, sed magna etiam copia auri & argenti consecuta est.

Multa ejusmodi exempla commemorare possum, quibus planum fiat, humanam prudenti-

dentiam & rationem, cum eſt diuina luce orbata, eſſe ſummam dementiam. Clamant diuini viri, neque bellum, neque famem, neque peſtilentiam, nec inopiam, neque vaſtitatem, nec vllum ejusmodi malum eſſe, quod non diuino judicio in reſpublicas inuectum & importatum ſit. Vnde concluditur, omnem mali depellendi rationem in numinis placatione conſiſtere; quæ potiſſimum vitæ conuerſione, & inflammato pietatis & humanitatis ſtudio continetur. Qui igitur, hoc vno remedio neglecto, alia comparant, fruſtra malum a ſe propulſare contendunt; &, cum rebus ſuis publicis conſulere ſtudent, eas euertunt. Sed quid exemplis opus eſt, cum id ſæpe accidere videamus. Sit aliquis Chriſtianus Princeps opreſſus ære alieno, & magnis ea de cauſa difficultatibus implicatus: ſi illi venerit in mentem, ſe peccatis ſuis in eas difficultates incidiſſe, dabit operam ſedulo, ne ſe eisdem erratis deinceps irretiat: ſi vero nihil ejusmodi cogitauerit, immania tributa imperabit, homines tenues veſtitu etiam ſpoliabit, nec a ſacris rebus manus abſtinebit. Quæ igitur maior eſſe poteſt amentia, quam, cum Principum inopia in-

iqui-

iquitatis & injuriæ pœna ſit, exiſtimare quempiam ſe iniquitate & ſacrilegio locupletari poſſe? Princeps quidem ille ad breue aliquod tempus abundabit pecunia; & fallaci gaudio triumphabit; ſed ita, vt deinde grauioribus malis obruatur, maioremque rerum omnium penuria crucietur. Imminet aliquod periculoſum bellum; qui ſecum reputauerit, id non abſque diuino judicio moueri, priuſquam ad reſiſtendum ſe paret, Dei ſibi numen & precibus, & pietatis ſtudio placare conabitur; qui vero id tantum videt, quod eſt objectum ſenſibus, nec vllum reſpectum ad veriſſimam belli cauſam habet, ſuſcepta flagitia & ſcelera alio ſcelere immaniore cumulabit, & rempublicam injuriis onerabit, & Chriſtiani nominis hoſtes ſecum fœdere conjunget; ita vero fiet, vt malum, quod ſanare ſtudet, augeat, & inflictum vulnus exulceret: quod quidem, qui volet recordari, quam male quibusdam id, quod magis aſtute, quam pie cogitabant, ſæpe proceſſerit, verum eſſe perſpiciet. Sapienter igitur Dauid inquit, conſilia Principum irrita fieri, cogitationes populorum inanes eſſe; ſoliusque Domini conſilium ra-

tum, & fixum in omni feculorum æternitate permanere. Vt enim alibi fanctæ literæ teftantur, Deus omnes homines, fapientiæ opinione tumentes, amentiæ conuincit; & euentibus illorum fententiæ valde contrariis frequenter illudit; ita vt eisdem conatibus, quos ad falutem fuam comparant, fibi peftem & exitium maturent. Quis igitur eft inter homines, qui recte fentiat, cernat, intelligat? Qui vitam optima ratione moderetur? Qui denique fapiens appellari poffit? Ille profecto, qui fanctiffimum Dei numen pure & cafte colit; qui Dei legem fempiternam confulit; qui mentem illius, qui nunquam falli poteft, inquirit; qui diuinis monitis & confiliis inftruitur; qui fibi commiffam rempublicam ad fimilitudinem illius, quæ eadem femper eft, fibique in omni æternitate fimilis, transferre conatur; neque res diuinas humanis fimiles effe fingit; fed potius humanas ad diuinarum exemplum, quantum poteft, accommodat. Hic igitur, cui Deus lumen fuum porrigit, & cum quo confilia fua benigne communicat, eft, qui vera & ftabili fapientia non modo fuum ftatum tueri, fed etiam vniuerfam republicam

cam

cam ſapientiſſime moderari poterit, ad beatamque vitam perducere. Vnde colligitur, veriſſimam ſapientiam ſtudio religionis ſanctiſſime contineri.

Multa quidem de ſapientia diximus, multo plura tamen omiſimus; ſed, ne nimis in ſingulis immoremus, ea, quæ reſtant, celerius percurramus. Vt igitur in primis de animi magnitudine diſſeramus, quis fortis, & magnanimus, & inuictus eſſe poteſt? Isne, qui rebus fluxis, & interituris affixus eſt? an qui ſemper animo atque ſpe de ſempiterna vita, & immortali gloria cogitat? Is, qui lucis hujus uſuram nimis jucundam eſſe putat? an, qui facile mortem & cruciatum præ veriſſimæ gloriæ ſtudio contemnit? Is, qui nullis firmis opibus ſe munitum eſſe videt? an, qui ſe diuino præſidio confirmatum animaduertit? Nec enim vnquam is, qui ſe cultui ſanctiſſimæ religionis addixit, fuit ab ope diuina derelictus. Cum igitur in cælo mente, & cogitatione verſetur, & Deum præſentem videat, quamuis omnia bellis ardeant, & terra ingenti motu concutiatur, & cælum fragore, & fulminibus, & incendio extremum exitium terris mi-

nitetur, nunquam animo concidet, neque de ſtatu demigrabit; ſed in totius orbis confuſione diuinam conſtantiam retinebit. Quocirca Princeps, qui vir magno & elato animo eſſe cupit, & ad ſummam nominis claritatem, ſempiternumque decus adſpirat, omne ſtudium in religionem conferat, opus eſt; diuinamque virtutem ab illo ſummo totius decoris Principe & architecto fidenter efflagitet. Ille namque eſt, qui animum dat, qui mentem virtute corroborat, qui eam diuino præſidio ſepit, & ſtudio immortalitatis inflammat. Iam vero modeſtiæ laus, & honeſtatis elegantia, in quo tamdem ſplendere poteſt, niſi in eo, qui eſt ſtudio religionis incenſus? Si enim metus hominum multis in locis temeritatem reprimit, & libidinem refrenat, multo certe magis metus diuini numinis omnem intemperantiam & libidinem reſecabit. Et ſi formido dedecoris, in oculis hominum conſtituti, homines ſæpenumero flagitioſos & impuros a flagitio deterret; multo certe vehementius pudor & verecundia homines religioſos, ne in Dei offenſionem veniant, quem præſentem ſemper intuentur, ab omni incontinentia prohibebit.

bit. Adde, quod ii, qui religioni ſanctiſſimæ dediti ſunt, cum in illam ſempiternam pulchritudinem mentem defixam habeant, illius ſtudio incenduntur; illius amore inflammantur; & ex illius aſpectu voluptatem incredibilem capiunt; totosque ſe ad illius imitationem effingunt, vſque adeo, vt in omnibus, qui ſancte religionem colunt, diuinæ cujusdam pulchritudinis ſpeciem, & admirabilem venuſtatem & elegantiam cernere liceat.

Quid de juſtitiæ claritate dicam? Fierine poteſt, vt in illius animo locum habeat, qui non mentis diuinæ lucem aſſidue contemplatur? Eſt enim Deus ſempiternæ legis vis, æquitatis fons & origo, mens & ratio juris, officiorum omnium regula, modus & temperatio rerum, qua omnes naturæ reguntur, & firmiſſimo inter ſe fœdere colligantur. Nihil igitur ſimplex, nihil rectum, nihil æquitatis ratione moderatum eſſe poteſt, quod non ab illo inexhauſto atque perenni juſtitiæ fonte profluxerit. Nemo igitur vllo modo juſtus eſſe poterit, niſi qui ſe totum ad ſtudium diuinæ legis applicuerit; qui illius mentem & rationem diligenter inſp-

ſpexerit ; qui illius imperium, numen, & voluntatem, & moderationem fuerit tota mente & cogitatione complexus. Quod quoniam religionis eſt proprium, ſequitur, vt omnis juſtitiæ vis & ratio in puriſſima religione conſiſtat. Quod ſi Iuſtitiæ munus eſt, jus ſuum rei vnicuique tribuere ; ille certe maxime juſtitiam colit, qui Deum pure atque ſancte, mente, ſtudio, ratione veneratur, illique, qui nos tantis beneficiis ornauit, pro humana imbecilitate meritam gratiam animo inflammato perſolvit. Benignitas deinde, clementia, manſuetudo, patriæ caritas, & reliquæ virtutes ejusmodi, quæ juſtitiæ comites ſunt, vnde ad nos, niſi ab eodem bonorum omnium fonte, emanare potuerunt.

Diximus præterea tria in Rege poſtulari, vt omnes ei libentiſſime pareant ; nempe honeſtatem, & auctoritatem, & felicitatem. De honeſtate nihil eſt, quod amplius dici poſſit, cum plane conſtet, omnem dignitatis & honeſtatis ſplendorem eſſe ad Dei benignitatem, vnde omnes veriſſimæ laudes ortum habent, jure atque merito referendum. Beneficia vero diuina religione conſequimur.

Vnde

Vnde efficitur, vt omne lumen honeſtatis, quod admirationem commouet, & amorem conciliat, in religione collocandum ſit. Quod vero ad auctoritatem attinet, quid eſt, quod maiorem habere poſſit, quam religio? Si enim humanæ ſapientiæ opinio auctoritatem conſtituit, multo certe maiorem auctoritatem diuinæ ſapientiæ fama conſtituet. Exiſtimant enim homines, eum Principem, qui Deo egregie carus eſt, illius conſiliis inſtrui, & ea de cauſa illum minime labi & errare poſſe ſuſpicantur; diuina igitur auctoritate compulſi, nunquam illius imperium detrectant. Ea res impulit Numam, vt cum Dea Ægeria nocturnos congreſſus ſimularet, vt crederetur ea, quæ ſanciebat, de Ægeriæ mente ſancire. Lycurgus item, vt leges, quas ferebat, aliqua religione conſecraret, finxit illarum auctorem Apollinem fuiſſe. Zaleucus item, qui leges Locris dedit, finxit, ſe eas a Minerua accepiſſe. Fama etiam multo antiquior (vt auctor eſt Homerus) aſſeruit, Minoa, qui leges Cretenſibus dedit, nouem continuos annos ſe Ioui in diſciplinam tradidiſſe. Multi præterea alii rerumpublicarum conditores aliquid ejusmodi fingebant,

gebant, vt imperii sui auctoritatem sacrosanctam redderent. Quid igitur dicendum? Si fictæ & commentitiæ religionis opinio multis auctoritatem apud quamplurimas nationes attulit, quid tamdem verum studium sanctissimæ Religionis efficiet? Et si homines rudes & imperiti iis, quos diis esse caros opinabantur, sine vlla recusatione parebant, quomodo non multo magis homines Christiani legibus diuinis instituti iis, quos vero Deo vident esse carissimos, obtemperabunt? Felicitas vero quæ alia potest esse, præter eam, quæ benignitate diuina continetur? Nec enim est vlla fatorum vis, nec vllum imperium fortunæ, nec vlla Parcarum violentia, neque casus & temeritas in rerum natura, sed diuina vis & ratio dominatur. Deus enim est, qui summa imperia delet, qui populos obscuros ad summum fastigium amplitudinis & dignitatis extollit; qui Reges de solio detrudit, &, quos vult, in regia dignitate constituit; qui, vt de sceleratis hominibus debitum supplicium sumat, vnam rempublicam euertit; alteram vero contra illius superbiam & arrogantiam opibus summis instruit. Is igitur est, qui vul-

nus

nus infligit; qui inflicta vulnera ſanat; qui mortem immittit; qui in vitam reſtituit; qui perdit & affligit; qui perdita reficit & inſtaurat; omnia denique ſingulari illius conſilio (plerumque nobis tamen incognito) gubernantur; ita vt illius ſententia, numine, & voluntate quibusdam omnia feliciter procedant; quidam vero diram atque funeſtam cladem accipiant.

Quid igitur magis perſpicuum eſt, quam omnem felicitatem eſſe in Dei propitio numine conſtitutam? Is igitur ſolus felix eſt, qui Deum pure colit, illiusque præſenti numine confirmatur; ſolus enim eſt vera ſapientia præditus, quam diximus eſſe ſemper cum felicitate conjunctam. Legite ſacram hiſtoriam, & animaduertite, quomodo, dum Iudæorum Regnum vigebat, eorum res ſingulorum Regum ætatibus immutabantur. Cum enim aliquis Rex pius regnabat, Regnum florebat opibus & multis victoriis augebatur, & cum rerum omnium abundantia erat laude atque gloria cumulatum. Cum vero ad impium Regem veniebat, flagitia prorumpebant, impietas eminebat, reſpublica fame & peſtilentia laborabat; regio ab

hoſti-

hoſtibus impune vaſtabatur; neque conſilium in bello conſiſtebat, nec vllum veſtigigium antiquæ virtutis extabat; ſimulatque hoſtem aſpexerant, terga repente dabant, & paſſim concidebant. Qui vero Chriſtianorum Principum annalles diligenter euoluerit, intelliget profecto, tantum etiam fuiſſe vnicuique Principum felicitatis diuinitus attributum, quantum in illo ſtudium pietatis atque religionis extitiſſet. Quod quidem vel in Conſtantino, vel in Theodoſio, vel in Carolo Magno, vel in multis aliis Galliæ, & Germaniæ, & Britanniæ Principibus perſpici certe potuit. Quid de Hiſpania dicam, in qua poſt illius euerſionem & vaſtitatem, a Mauris propter crimen impietatis illatam, (erat enim Hiſpania, cum Mauri in illam inuaſerunt, non ſolum luxu & deliciis effeminata; verum etiam impiis erroribus infecta) nullum vnquam prælium, poſtquam Hiſpani ad officium rediere, contra Mauros proſpere pugnatum fuit, in quo non appareret noſtros magis pietate & religione, quam armis, victoriam fuiſſe confecutos. Illa namque plaga Hiſpaniæ ſuperbiam compreſſit, & homines Hiſpanos ad fidem & pietatem erudi-

erudiuit ; ita vt, quidquid in Hiſpania religionis negligentia & contemptu corruerat, facile religionis & pietatis ſtudium reſarciret. Quæ bella deinde a Principibus Chriſtianis geſta ſunt? Quanta Regum optimorum ſapientia,. & quanto militum robore ſuſcepta? Quæ facinora in præliis edita? Quam illuſtres victoriæ partæ? Fieri enim non poteſt, vt, qui ſub pio Rege militant, non ejuſdem pietatis imitatores exiſtant, & religionis conſcientia freti non multo confidentius & alacrius in hoſtes inuadant. Mirum igitur non eſt, fuiſſe tam ſæpe præſentiam cæleſtis numinis in multis præliis in Hiſpania contra Mauros initis apertiſſime declaratam. Si igitur, vt hanc de religione quæſtionem concludamus, ſapientia, fortitudo, modeſtia, juſtitia, fides, benignitas, & reliquæ virtutes, ſine quibus nemo regnum adminiſtrare poteſt, religionis ſtudio continentur; ſi religio ſapientiam, auctoritatem, fecilitatem Principibus affert, & Rempublicam in pace conſtituit; in bello autem cæleſti atque diuino præſidio confirmat; ſi denique Reges diuinis virtutibus ornat, atque adeo in cælitum numero reponit, quid

eſt

est, quod magis Regem deceat, illiusque nomen magnificentius illustret? Istam igitur mediocritatem in religionis cultu non probo; sed summum & ardentissimum religionis studium a Rege, qui hoc nomine dignus esse studet, assidue flagitabo.

Quid igitur? dicet aliquis: vis Regem noctes atque dies religioni operam dare? Volo certe: religionem enim semper colit, non qui deserit officium, sed qui illud ad Dei gloriam dirigit; qui Deum semper intuetur; qui vel in pace vel in bello omnia, quæcumque facit, ad voluntatem illius administrat; qui in omnibus actionibus illius legem sequitur, nec vnquam voluntatem suam illius placitis anteponit; qui, vt illum semper mente & cogitatione complecti possit, sæpenumero opem illius implorat, & sic Deum precetur, vel hominibus consulat, vel, quidquid aliud agat, atque moliatur, nunquam studium religionis intermittit. Sic autem imitabitur Regem illum clarissimum & sanctissimum, quem nullus vnquam hostis in bello contempsit; cujus officium nullus vnquam ciuis in pace disiderauit; nec enim vnquam prælium sine Dei præsidio commisit;

ſit; nec ſine diuinæ legis ſtudio negotium publicum geſſit; nec vllis vnquam laboribus & curis ita diſtentus fuit, vt Dei immemor eſſe poſſet. Qui etiam, vt ipſe in carminibus ſuis ſcriptum reliquit, omnes labes lacrimis eluebat, & ſingulis noctibus lectum ſuum largis fletibus irrigabat. Numquid vel Dauid ipſe, quem refero, vel Reges illi ſanctiſſimi, qui illius veſtigiis ingreſſi ſunt, propter Religionem aliquam dignitatis imminutionem paſſi ſunt? An non omnis illorum dignitas & gloria ad religionem referenda eſt? Illa namque perficit, vt victorias innumerabiles obtinerent, & nomen eorum in omnium ſermone verſaretur, & gloria diuina circumfluerent. Videte, quanto rectius hoc Homerus judicabat, qui ἥρωας, quos immortali gloria afficere cupiebat, certis diis cariſſimos eſſe fingebat; in quo quidem ſtatuebat, nihil eſſe ad nominis immortalitatem religione præſtantius. Hoc igitur Homerus falſæ religioni tribuebat, quod nos Chriſtiani veræ denegabimus? Quid igitur cogitari poteſt amentius? ne dicam ſceleratius? Non certe, vt alios Reges ſanctitate præſtantes omittam, ea mens erat Alfonſi primi

primi Lusitaniæ Regis, cujus animus semper fuit studio religionis inflammatus. Qui, Christum Cruci affixum sereno in cælo contemplatus, prælium illud memoria immortali dignissimum aggressus est; in quo quinque Reges maximis exercitibus constipatos profligauit; qui, cum Scallabim expugnaret, cum jam ciuitatis fores effractas, & repagula conuulsa cerneret, in medio portæ genibus flexis, antequam ferrum stringeret, tam incenso studio Deum veneratus est, vt in cælo versari sibi videretur. Qui, cum maximo animo præditus esset, & in bellis enutritus multos impiorum exercitus fortissimos atque maximos funderet fugaretque, nunquam sibi victoriam ascripsit vllam; sed omnes ad Dei clementiam & opem illius præsentissimam referebat; qui nunquam aliquod opus præclarum aggressus est, quin prius in cælum tota mente respiceret, & opem diuinam assiduis precibus, castissimis votis, inflammato studio flagitaret. Sed, ne in re minime (vt opinor) dubia, nimium immoremur; hoc certe probatum puto, religionem esse Regibus non mediocri, sed, quantum fieri potest, acerrimo & ardentissimo studio colen-

lendam; ita tamen vt superstitionem repudient, & intelligant quantum vera & pura religio ab inepta superstitione differat. Est enim religio excellens animi cultus, ex debita erga Deum pietate in dies efflorescens, cum ardente studio sempiternæ pulchritudinis imitandæ. Superstitio autem est inanis quædam formido, non graues Dei offensiones, sed offensionum vmbras extimescens. Continet enim vera religio scientiam earum rerum, quæ sunt Deo gratissimæ, & ea de causa, quid a Deo flagitandum, quid numini illius offerendum sit, exploratum habet; at superstitio, cum sit sapientiæ præsidio destituta, allucinatur, & hæsitat, neque satis, quid sit metuendum aut negligendum, explicare potest. Inde adeo fit, vt, qui veram religionem colunt, sint animo alto & excelso præditi, maximaque plerumque facinora inuicta virtute moliantur; superstitiosi vero, cum plerumque animos demissos gerant, ad immortalem gloriam aspirare nequeant. Vnde concluditur, nihil esse tam regium, quam summum, ardens, & incitatum sanctissimæ religionis studium; neque minus quidquam Principis Christiani præstan-

ſtantia dignum, quam ineptæ ſuperſtitionis angorem, inanes formidines opponentem, & Principes a rebus gerendis inſipienter auocantem. Hæc ſunt illa tria præſidia, quibus Regis ſtatum fulciendum eſſe dixi; (ſi meminiſtis) nempe, familiaritas & conſuetudo bonorum; bonarum artium diſciplinæ; &, quod eſt omnium firmiſſimum, religionis atque pietatis ſtudium. Hoc enim poſtremum poterit ſine aliorum ope regium munus ſuſtinere, at illa ſine religione non poterunt.

HIERONYMI OSORII LVSITANI EPISCOPI SILVENSIS DE REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA.

LIBER SEPTIMVS.

VIDIMUS quibus præsidiis instructum & ornatum esse conuenit eum, cui est tantum & tam difficile munus impositum; nunc vero consequens est, vt videamus, quod sit Regis opus, quod officium & munus, ad quod potissimum hæc omnia naturæ, ingenii, disciplinæ & institutionis adjumenta, & bonorum hominum, & artium maximarum, & religionis sanctissimæ præsidia (quæ sumus oratione persecuti) conferenda sint. Quamquam enim de Regis officio multa jam dicta sint, hic ta-

men locus postulat, vt de eo nunc dili
tius differamus, vt intelligatur, non sine
sa tam multa in Rege præsidia & ornai
ita requiri. Vt igitur in reliquis discipl
sic in hac vna, omnium præstantissima,
tum opus assignari debet, in quo perfici
& absoluendo omnis Regis cura, labo
studium comsumatur. Vt autem id m
dijudicari possit, operæ pretium erit anii
uertere, quæ fuerit prima Regis institu
quæ deinde progressio, quæ postremo p
ctio; vt intelligamus, quod potissimum
sit Regi natura propositum. Qualis
quæque res est, postquam effectum o
absoluti consequitur, talis illius natura
tanda est. Omnes enim res via quadam
insita naturæ cupiditate, ad perfectiones
feruntur, & in illis, vt in naturali & o
fine, conquiescunt.

Vt igitur hinc exordium capiamus, a
quam essent aliqui coetus hominum jun
ciati, homines fusi per agros vagabantu
pro arbitratu suo vel certas sedes deligel
vel a loco in locum, quocumque illos fe
voluntas, facile commigrabant. Nec erat
alia potestas præter eam, qua quilibet

terfamilias domum suam regebat. Dispersi igitur in pagis habitabant; & ex re pecuaria victum comparabant; & is ditissimus habebatur, qui plurimos greges & armenta possidebat. Atque in principio pudor ingenitus, & vitae simplicitas, & maiorum auctoritas facile homines in officio continebat. Crescente deinde multitudine, disciplina paulatim labi coepit. Pietatis enim studio remisso, cupiditas omni vinculo soluta in rusticanos illos mores inuasit: partim igitur immanis & fera libido; partim infinita plura possidendi cupiditas homines ad hominum dedecus & perniciem stimulabat, & qui plus poterant, reliquos multis damnis & incommodis afficiebant. Erant igitur homines tenues & imbecilli contumeliis, & rapinis, & caedibus, & quamplurimis injuriis expositi; summum tunc decus erat in injustitia positum: ille namque, qui omnia vi & manibus rapiebat, & per vulnera atque caedes opes suas augebat, se viri fortis officio functum esse putabat; illi autem, qui vexatus & spoliatus erat, praeter incommodi illius acerbitatem, erat etiam insignis infamia imbecillitatis & ignauiae subeunda.

Honeſtas enim erat nocere quamplurimis ; flagitium vero & dedecus potentium injuriis, & contumeliis, exagitari. Ergo, cum neque lex, neque poteſtas eſſet vlla, quæ petulantiam & libidinem coerceret; cum furta & latrocinia infamiam nullam haberent; cum illi etiam, qui roboris opinione turgebant, aliorum ſimiliter furentium impetu ſternerentur; cum omnia eſſent ſtupris, & adulteriis, & mutuis cædibus infeſta; factum tamdem eſt, vt homines humanitatem exuerent, & in belluarum immanium naturam verterentur. Inde igitur illa monſtra celebrata poetarum carminibus extiterunt, quæ fortium quorumdam hominum virtute atque robore ſtrata ſunt. Nec enim Chymæræ, neque Geryones, neque Centauri, neque reliqua ejuſmodi monſtra heroum viribus interempta aliud deſignant, quam tyrannidis feritatem, vi regiæ atque diuinæ virtutis extinctam. Cum igitur poetæ aut Bellerophontem, aut Herculem, aut Theſeum, aut aliquem ejuſmodi heroa diuino ſemine procreatum, monſtra domuiſſe aut extinxiſſe perhibent; hoc plane dicunt, tyrannidis immanitatem fuiſſe magnitudine

vir-

virtutis regiæ profligatam. Extitit enim illis etiam temporibus animi alicujus excellentis altitudo, qui odio ſcelus & improbitatem perſequeretur, & injuſtitiæ monſtra deleret, & homines miſeros & afflictos a tyrannidis crudelitate liberaret. Homines igitur, qui nullo loco præ formidine conſiſtebant, cum viderent nullam ſpem aliam ſibi ſalutis eſſe, præter eam, quæ in illius virtute, cuius ope ſibi auram afflari ſentiebant, tota conſiſteret; illam gratiſſima voluntate proſecuti ſunt, totosque ſe ad illius ſtudium contulerunt. Non ſolum igitur illos Reges creabant; ſed honoribus etiam diuinis afficiebant. Refert Herodotus Medos olim, cum eſſent multis injuriis, vltro citroque habitis, vehementer opreſſi, nec vllum in tantis malis exitum inuenirent, ad hominem quemdam, nomine Delocem, quem virtutis & æquitatis opinione præſtantem cognouerant, omnem inter eos judicandi poteſtatem delegaſſe. Malis enim edocti perſpexerunt, injuriæ feritatem juſtitiæ tantum virtute placari; hominumque ſalutem iniquitate perditam, æquitate ſolum poſſe conſtitui. Hominem igitur, quem æquitate, & conſtantia inter

omnes

omnes excellere putabant, delegere; qui obuiam iret sceleri, iniquitatem resecaret, jus & æquum vnicuique tribueret, & omnes lites tanta æquabilitate dirimeret, vt nihil neque potentiæ cujusquam, neque tenuitati concederet. Lux igitur oblata videbatur omnibus, iniquitate per illum depulsa. Cum vero Deioces non diu munus illud obire vellet; dicebat enim rem suam, dum ipse publicæ consulebat, dissipari, summumque sibi periculum ex potentium offensione proponi; Medi, ne illius ope nudati in eadem mala rursus inciderent, eum opibus auxerunt, & præsidio munierunt, vt omni alia cura solutus libere posset jus inter omnes dicere, vniuersamque Rempublicam æquitate moderari. Hoc autem, quod in Media accidit, credibile est multis ante seculis in aliis orbis terrarum regionibus accidisse; vt homines, injuriis afflicti, in illius tantum virtute, quem excellenti æquitate præditum animaduertissent, omnem spem salutis suæ collocarent.

Hoc igitur fuit a principio regnorum omnium fundamentum; illi namque, quos tunc homines propter æquitatis opinionem deligebant, qui finem tantis malis imponerent,

rent, Reges nominabantur; & hæc fuit prima omnium legitima potestas in terris. Potissimum autem eorum munus erat judicare; itaque judiciorum seueritate scelus acerrime coercebant, & vnicuique, quod suum erat, tribuebant. Vt autem id commodius fieret, homines, qui erant in agris dispersi, Regum auctoritate & consilio vnum in locum compulsi sunt; vt facilius opem a Regibus contra injuriam flagitarent, & mutua ope conseruari, & inter se naturæ conciliatione deuinciri possent. Deinde, cum hæc partim naturæ admonitu, partim necessitate vbique fierent, & vrbes ædificarentur, & Reges in omni loco crearentur, necesse continuo fuit, inter vicinas vrbes bella frequenter excitari: aut enim de agrorum finibus certabant; aut alii ex aliorum terminis prædas agebant; aut dominandi libido Reges stimulabat; &, cum ambitioni caussas honestas obtenderent, de dominatione sua latius amplificanda cum ciuium periculo dimicabant. Erat igitur ei necesse, cui bellum inferebatur, vt armis atque virtute resisteret. Vt autem commodius homines se contra hostium vim munirent; vrbes muris cingere, & moenia ædificare

coe-

cœperunt. Bella vero ab initio viribus tantum gerebantur. Acceſſit deinde ars atque diſciplina multorum bellorum vſu comparata, quæ magnos Imperatores effecit. Itaque is, cui vniuerſi populi ſalus commiſſa fuerat, minime officio ſuo ſatisfaciebat, niſi cum judicandi ratione belli etiam adminiſtrandi diſciplinam conjungeret. Sic igitur olim Reges non Iudices tantum, ſed etiam Imperatores extiterunt. Deinde cum Rex aliquis virtute præſtans regni fines propagaſſet, & ciuitatem locupletaſſet; eueniebat, vt ciues, qui potentiores erant, vſuris & fraudibus tenuiores opprimerent, paulatimque poſſeſſionibus antiquis pellerent; & plebs, tantis malis afflicta, queſtibus omnia repleret, & militaris inſolentia fremeret, indignumque facinus eſſe clamitaret, id, quod armis quæſitum fuerat, non potiſſimum ad eos, quorum virtute partum fuerat, peruenire; ſeditiones populares excitabantur, extremumque periculum rebus communibus imminebant. Hoc autem tantum malum non judicii ſeueritate, nec armorum contentione extingui poterat; oratione autem poterat. Non autem cujuſuis oratio eam tempeſta-

tem

tem facile sedabat; sed illius tantum, qui plurimum auctoritate reliquis anteibat, & cujus virtute & aequitate homines se multis in locis defensos esse meminerant. Is igitur populares motus oratione comprimebat; & alios quidem castigabat; aliorum vero dolorem leniebat; & omnes rursus foedere conjungebat; vsuque tamdem compertum fuit, nihil esse ad populum moderandum optimi Principis oratione vehementius. Sic autem ad reliquas artes regias adjuncta fuit dicendi etiam facultas, rudis illa quidem, vt fit in principio, vsu deinde atque ratione perpolita. Hac igitur dicendi prudentia Reges instructi, non modo seditiones compescebant; sed ciuium languentes animos stimulabant; ferocius exsultantes refrenabant; ad arma, cum opus erat, excitabant; cum rursus ita reipublicae ratio postulabat, a bello deterrebant; & ita populum moderabantur, vt facile perspici possit, omnes populi motus Regis sapientis oratione conuerti. Postremo cum neque tam multis artibus adjuti Reges populos tenere, & pericula omnia propulsare possent; multo clarius perspectum fuit, id, quod jam antea communibus sensibus erat

infi-

infixum, non posse vllo modo tam difficilem prouinciam absque diuinina mente & consilio gubernari. Quod quidem effecit, vt nihil tam regium esse videretur, quam diuinam mentem consulere, numen hostiis placare, pacem a Deo exposcere, & homines diuina ope & auxilio communire. Hac autem ratione factum est, vt Reges cum majestate regia Sacerdotii dignitatem conjungerent. Hoc enim simul & ad Dei iram facilius auertendam; & ad populum maiore auctoritate continendum; & ad Regis ipsius nomen religione consecrandum aptissimum esse videbatur.

Reges igitur prisci & Iudices, & Imperatores, & Oratores, & Sacerdotes erant; quod apud Homerum optimum antiquitatis auctorem perspicimus. Quomodo enim jus dicerent, multis ex locis explorate cognoscimus. Ideo autem sceptra gestabant, quod erat insigne juris & æquitatis, nihil neque gratiæ, nec offensioni tribuentis, sed omnia obliqua & inflexa ad certam normam & regulam dirigentis. In bello autem summum imperium habebant. Quam multis autem in locis eloquentia vterentur, declarant

illæ

illæ conciones, quibus vel populum ad officium hortabantur; vel in consilio sententiam suam luculentissimis verbis explicabant. Quod autem essent Sacrorum antistites, ex hostiis, quas solemni ritu immolabant, & ex fœderibus (quæ summa ceremonia feriebant) intelligi potest. Quæ deinde post illam memoriam Regum genera recepta sint, quam variæ imperandi, populique moderandi rationes institutæ, dicerem, nisi nimiam longitudinem orationis extimescerem. Alibi enim regium imperium erat infinitum; alibi legibus, & certo modo atque ratione temperatum; & in illis locis, in quibus regia potestas erat lege circumscripta, non erat vnum in omni loco temperamenti genus adhibitum. Cum enim summam potestatem penes leges esse debere multi populi judicarent, alibi quidem plura, alibi vero pauciora regiæ potestati permittebant. Hæc tamen omnia munera, quæ dixi, ab omnibus ferme antiquis Regibus administrabantur. Cum igitur apud illos priscos homines Regis officium, & munus quadrifariam diuisum esset, quæro a vobis vtrum id probetis.

Difficile, inquit T., est, tam cito judicare;

care; refragari enim antiquitati sine diligentissima consideratione temerarium est, rebus autem a consuetudine nostra remotis assentiri, periculosum arbitror.

Recte, inquam, censes. Sed, vt vos ea difficultate liberem; sic statuo, & olim non temere illa munera omnia Regibus permissa fuisse; & post illa tempora eos, qui vellent Reges illis omnibus muneribus simul implicari, rempublicam funditus euersuros. Tunc enim singulis ciuitatibus singuli homines imperabant; & ipsæ ciuitates erant exiguo ciuium numero definitæ. Postea vero Reges nationes vniuersas sub imperium subjunxerunt; deinde ii, qui propius aberant a generis humani primordio, multo simpliciores erant, multoque facilius ea de causa Regum sanctionibus obsequentes, postea vero vafri & malitiosi plerique facti sunt, & cupiditate magis incensi, minus ad imperium accipiendum parati; & idcirco maiore animaduersione, acrioreque vigilantia coercendi, quod præstari non poterit ab vno homine, qui se tam multis simul muneribus implicuerit. Primum igitur necesse fuit Regi, officium Sacerdotis omittere; vtrumque enim

officii-

fficium vnius summi viri totam mentem, & integrum studium, & vigilantiam requirit. Non est enim commodum intermitti religionem reipublicæ causa; neque rursus religionis obtentu reipublicæ curam dimitti. Vt igitur esset semper aliquis omnia alia cura solutus, qui rebus diuinis operam daret, & aliquis rursus, qui omnem curam & solicitudinem in republica tuenda consumeret; opus fuit Sacerdotis officium à Regis officio distingui; ita tamen vt alterum alterius ope firmaretur. Regnum enim Sacerdotii religione & sanctitate stabilitur; Sacerdotium vero, regni præsidio tutum, rite suum munus exequitur. Præterea multa sæpe occurrunt; quæ nec a Sacerdote pure fieri possunt, nec a Rege sine flagitio præteriri. Hostiam cruentis (vt ita dicam) manibus immolare Sacerdoti fas non est; capitale scelus impunitum relinquere Regis summum flagitium est. Vt igitur neque Sacerdos cogeretur sese hominis facinorosi supplicio cruentare, neque Rex scelestum aliquod facinus inultum omittere, commodissime facta fuit hæc amplissimorum munerum distributio. Postremo cum regius splendor animos afferat, periculum

lum esset, ne, si ad regiam dignitatem Sacer-dotii etiam dignitas accederet, (quod olim Imperatores Romani factitabant, simul enim Pontifices Maximi creabantur) cresceret fastus & arrogantia, minimeque toleranda superbia, quae Reges omni humanitate spo-liaret, & pro benignis Principibus eos ty-rannos immanes & truculentos efficeret. Vt igitur frenari posset Regis insolentia, con-gruum fuit, vt esset aliquis Sacrorum anti-stes, pietate & religione praecellens, cujus au-ctoritatem Princeps sequeretur, & cujus mo-nitis & consiliis posset institui, & a temeri-tate & insania, ad modestiam & sanitatem reuocari. His igitur de caussis egregie con-sultum fuit regnis, cum fuit interdictum lege atque religione Regibus, ne se sacris peragendis admiscerent. Ozias, Iudaeae Rex, in eam templi partem, in quam nemini, qui Sacerdos non esset, ingredi licebat, non so-lum ingredi, sed sacris etiam suffimentis Dei numen placare conatus est. Cum cla-maret Pontifex Maximus, & eum ab into-lerabili audacia reuocare niteretur; cum omnes Sacerdotes illum magnis vocibus ob-testarentur, ne religionem tam audaci faci-

no-

nore violaret, omnium monita & preces contempsit, atque pro nihilo duxit. Quid deinde euenit? Antequam ad aram accederet, lepra subito deformatus est. Cum igitur videret corpus suum Dei judicio percussum; se repente domum proripuit, & in intimis aedibus inclusit, neque se post illum diem in conspectum populi dare, aut regnum administrare potuit. Hoc igitur, & aliis ejusmodi judiciis, diuina seueritate constitutis, perterriti Principes, qui pietatem vnice coluerunt, non modo, ne Deum offenderent, sese ab Sacerdotum officio & curatione remouerunt, sed ita illos venerati sunt, vt eorum etiam sanctiones, interdicta, decreta, summa quadam religione obseruanda censerent. Nec enim mediocrem religionem in ea moderatione, qua se illis submittebant, sitam esse statuebant. Ea ratione Constantinus Magnus judicium de Sacerdotibus facere noluit; sed illorum semper jussis in iis rebus, quae ad religionem pertinebant, obtemperauit. Eadem ratione permotus etiam Theodosius Magnus Ambrosii sententiae paruit, qua illum ab ingressu templi, & a sacrorum communione prohibuit. Neque vir

san-

sanctissimus Innocentius idem exemplum se‑qui dubitauit, cum Arcadio ingressu tem‑pli, & sacris omnibus interdixit.

Multa possem exempla ejusmodi com‑memorare, quibus intelligeremus, multis in locis Pontificum auctoritate Regum licen‑tiam immodicam fuisse compressam; quod fieri minime potuisset, si illis cum rerum humanarum administratione diuinarum et‑iam curationem vsurpare licuisset. Cum ve‑ro summa potentia, ne omnia insolenter & temere peruertat, freno quodam moderatio‑nis coercenda sit, nihil certe salutarius po‑terit excogitari ea religione, qua Principes Pontificibus obsequuntur. Aliter enim neces‑se erit sacra profanis comisceri, diuina & humana jura perturbari, inexpiabiles reli‑giones induci, numinis offensionem cum peste atque pernicie reipublicæ concitari, quod vtinam tam multis nostræ memoriæ exemplis non fuisset valde comprobatum. Vidimus enim in his locis, vbi Principes vel auaritia stimulati, vel ambitione cæci, Pon‑tificum jura neglexerunt, neque dubitaue‑runt sacra omnia ad suum compendium & quæstum reuocare, diuinaque jura potesta‑

te

te ſua complecti, graues pœnas eſſe ſeditionibus, & cædibus, & inſidiis, & imperii contemptu, & quorundam etiam principum interitu, & rerum omnium perturbatione eorum temeritati & amentiæ perſolutas. Quamuis autem id etiam Sacerdotum peccatis acciderit, ii tamen, qui Sacerdotii ſtatum affligunt, nefario crimine liberari non poſſunt. Nec enim tam in cujuslibet vitam atque mores, quam in totius ordinis ſanctitatem, reſpicere debuiſſent. Accedit, quod illi non tam Sacerdotum flagitiis offenſi, quam ſpe prædæ ingentis excitati, ſacra omnia profana reddiderunt. Quamuis igitur ſummus ille Iudex eorum operis, qui ſunt infeſti Sacerdotibus, ad Sacerdotum pœnam vtatur; illi tamen, qui eos vexant, pœnas ſacrilegio debitas vitare non poſſunt, quas jam aliqua ex parte in hac vita inopia & egeſtate pendere incipiunt. Quo enim plura diripiunt, eo maiore rerum inopia torquentur. Diuino autem judicio fit, vt non ſolum ſontes puniantur; ſed tortores etiam acerbiſſime crucientur. Timendum igitur illis eſt, qui ſe tam nefaria præda contaminant, ne tanto grauiora ſupplicia luant, quam Sacerdotes

ipsi; quanto grauius est, sacra & diuina contemnere, quam hominum offensionem humano aliquo flagitio concitari. Sed nos ea vulnera, quæ sanare non possumus, refricare desinamus.

Vt autem in propositum reuertamur, id sane constat, nec amplitudinem imperii, nec reipublicæ gerendæ rationem, nec periculi, quod ex Regis immoderatione nasci potest, magnitudinem, neque legis diuinæ sanctitatem pati atque tolerare posse, vt Rex Sacerdotii munus vsurpet. Vbi autem id acciderit, valde metuendum est, ne exitium atque vastitas rebus communibus inferatur. Regis igitur religio sit, Sacerdotis auctoritatem & sententiam in iis, quæ ad religionem pertinent, reuereri, non per se res diuinas administrare. Quid deinde? Regis officium esse dicemus, bene, ornate, & apposite ad persuadendum dicere? Si ita est, non patiar vllo modo esse aliquem in republica, qui illum dicendi artificio superet. Volo enim, vt Rex sit sui muneris gerendi gloria præstantissimus. Opus igitur est, vt in vita nihil aliud agat; sed omnem curam & industriam in dicendi meditatione consumat. Quomodo igi-

tur

tur reipublicæ negotia, quæ ſunt innumerabilia, ſuſtinebit? Quando tam multa, quæ ſunt illi diligenter adminiſtranda, conficiet? Qua tamdem ratione armis atque virtute periculum a republica propulſabit? Præterea illius vox & oratio ad omnium ciuium aures peruenire non poteſt; at Regis prouidentia ad longinquas etiam nationes, quæ illius imperio continentur, conferenda eſt. Augebit quidem Regis dignitatem oratio, ſi verbis preſſa, & ſententiis grauis extiterit, & multum a ſophiſtarum lenociniis & intempeſtiua verborum feſtiuitate remota: ſi vero redundans fuerit, & puerili quodam ſtudio nimis elaborata, majeſtatem illius imminuet. Non eſt enim Regi ex vocis claritate, ſed ex vitæ ſplendore dignitas & gloria quærenda. Scite quidem Demoſthenes: cum enim ſimul cum Æſchine & Philocrate ad Philippum legatus fuiſſet, & illi Philippum egregie laudarent, quod multum dicendi artificio valeret, quod forma & ſpecie decorus eſſet, & quod eſſet feſtiuus conuiuator, & plurimum vini ſane jucunde biberet; prima (inquit Demoſthenes) laus Sophiſtarum eſt, ſecunda mulierum, tertia in ſpongeam quadrat;

drat ; nullam igitur in iſtis laudibus , quæ propria ſit Regis, agnoſco. Hac quidem Demoſthenis ſententia certe conſtat, Regis officium non eſſe in ſumma orationis copia & vbertate, & nimis elaborata dicendi concinnitate & artificio conſtitutum. Præterea oratoris proprium eſt apte ad perſuadendum dicere ; Regis vero ea, quæ ſunt oratione perſuadenda, ſapienter animaduertere. Non eſt igitur Regis officium ornate & ample diſſerere ; ſed, quod eſt longe præſtantius, oratori leges imponere. Dicendi namque facultas, ſi non fuerit lege definita, non mediocrem perniciem reipublicæ importare poterit. Regis autem officium eſt modum præſcribere, quo nulla ars perniciem afferre poſſit, ſed omnes ſalutares ſint ; & quo ars eſt amplior & clarior, eo diligentius illam moderari, ne communibus rebus officiat. Opus eſt igitur, vt oratori legem præſcribat, modum conſtituat, & materiam definiat ; ne quicquam tractare audeat, quod non ad vtilitatem publicam conferatur. Nihil eſt enim dicendi licentia & impunitate funeſtius: non eſt igitur dicendi facultas regia diſciplina, ſed Regis moderatione ſubjecta.

Quid

Quid igitur? Imperatoris officium il-
, vt proprium munus, assignabimus? Ne
quidem. Imperator enim belli admini-
andi tantum disciplinam tenet; præscri-
re autem quo jure, aut quando, aut cum
uibus bellum gerendum sit, ad Regis of-
ium spectat. Nec enim semper vtile &
onestum est bellum mouere; sunt enim
ella inutilia, multa nefaria & injusta, quæ
men militares homines, ardentes glo-
iæ cupiditate, nimis inconsiderate susci-
iunt. Sunt igitur isti regio imperio & di-
iplina coercendi, ne rempublicam sine
usa solicitent, in extremumque discri-
ien salutis inducant. Bellum enim ad
acem referendum est, non honesta pax
iri & exitiosi belli cupiditate perturban-
a. Nec enim Regi propositum est, vt glo-
iæ popularis causa Rempublicam in sum-
num discrimen injiciat; sed vt eam tran-
quillam reddat, bonisque omnibus affluen-
tem. Non igitur belli causas quærit; sed,
quantum honestatis ratio patitur, elaborat,
vt bellorum omnium incendia restinguat.
Rex igitur non imperator est; sed imperato-
rum rector, atque moderator, illorum ope-
ra

ra, cum id expedire reipublicæ cernit, diligenter vtens; &, cum rursus bella perniciosa fore prospicit, omnem impetum militarem sapientissime coercens. Nec judex quidem in caussis debet esse; sed judicia dare, & leges, cum opus fuerit, atque jura describere. Cum enim infinitis prope hominibus imperet, nulla ratione potest omnium controuersias & caussas cognoscere. Quod si eas saltem caussas, quas poterit, dijudicare voluerit, dum paucas lites diremerit, maiorum litium caussam dabit. Rempublicam enim, quæ multo maiora interim ab illo, & magis necessaria officia requirit, ope sua nudabit; & ita, dum minutis rebus intentus est, a grauioribus abducetur, & negligentia sua quorumdam improbitatem & malitiam augebit. Præterea reipublicæ valde conducit, vt Rex ab omnibus mirifice diligatur; at, qui judicat, eorum animos, contra quos statuit, alienat, & illorum odium in se nimis acre sæpe concitat. Non igitur sapientis Regis erit aut infinito labore sine magno fructu confici; aut summo odio sine vlla necessitate flagrare. Rex igitur judicare non debet; sed homines sapientes, & constantes, & integros,

corruptos deligere, quibus judicandi
is assignet; & eos, qui recte munere suo
i fuerint, beneficiis augere, & orna-
is afficere; illos autem, qui vel pecu-
orrupti, vel cujusquam gratia permoti,
a jus & fas causas improbis litigatori-
djudicauerint, grauissimis pœnis & ex-
ignominia plectere. Rex igitur non
est; sed judicum princeps, juris vin-
legum custos, judiciorumque omnium
ruator.

ernitis jam animo, quantum sit regium
is? Quam grauem & excellentem perso-
Rex ipse sustineat? Quomodo omnia
a, quæ sunt specie admiranda, clarita-
endida, fructu salutaria, longe multum-
superet Regis officium? Quid enim ad-
bilius, quam hominum voluntates di-
tenere, & eo vnde velis deducere, &
amque velis impellere, & studio com-
s vtilitatis & amplissimæ dignitatis in-
re? Quid clarius & illustrius, quam im-
n hostis ferocis & infesti reprimere?
m maximum profligare? Et cum pro-
vitæ periculo patriam a summi periculi
defendere? Quid melius & salutarius,
quam

quam lites omnes æquitate summa dirimere? Discordiarnm semina tollere, & injustitiæ stirpes amputare? Cum hæc omnia magna & ampla sint, videte, quantum id erit, quod est multo maius & amplius. Quanto maius autem sit Regis officium, ex eo colligitur, quod hæc omnia Regis imperio, virtute, & moderatione continentur. Sed inquies: Quid ergo? Nunquamne Rex jus dicet? Nunquam exercitum contra hostes educet? Nunquam populum oratione ad officium cohortabitur? Imo sæpe hæc omnia per se vigilanter administrabit. Summa namque imperandi ratio in eo posita est, vt magis exemplo, quam verbis eos, quibus imperas, adhorteris. Id enim admirationem virtutis efficit; amorem summum conciliat; alacritatem incredibilem addit; ita vt nemo velit imperium Principis illius, qui se laboris socium præbet, vllo modo recusare. Vt enim nemo, qui labore premitur, libenter optemperat iis, qui otio vitæque mollitia deliquescunt; ita laborum societas & periculorum communio rectoribus subditos amore devincit, & ad obediendum acriter impellit.

Quam me delectat Teleutias Lacædemonio-

niorum dux? Vt enim eſt apud Xenophontem, in ſumma rerum inopia hac oratione milites facile continuit. Ego (inquit ille) milites ſine pecunia ad vos aduenio; Deo tamen adjuuante, ſi vos comites meæ diligentiæ & alacritatis habuero, perficiam, vt omni genere commeatus abundetis. Hoc velim ſciatis, quandiu vobis impero, non minus eſſe me de veſtra omnium ſalute, quam de mea ſolicitum. Mirum fortaſſe videbitur, ſi dixero, malle me vobis omnia ad victum neceſſaria, quam mihi ſuppetere. Deos tamen omnes obteſtans affirmo, multo me malle duos dies ſine vllo cibo traducere, quam vt vos vnius diei inediam toleretis. Oſtium meum ſemper apertum eſt, nec ante hoc tempus, neque modo fuit cuiquam ad me aditus interclusus. Poteritis igitur explorate cognoſcere, me tum demum largius cibis vſurum, cum vos ſimiliter expleti fueritis; ſi vero me videtis frigora, & æſtus, & vigilias tolerare, intelligite eſſe vobis ſimiliter hæc omnia incommoda ſubeunda. Nec enim ideo vos ad hæc perferenda cohortor, vt mœſtitia confli̇ctemini; ſed vt ex his laboribus lætum fructum capiatis. Ciuitas quidem no-

ſtra

ſtra militibus omnium opinione flo
que beata eſt. Imperium vero & gl
quam ſibi peperit, non domi per ig
deſidendo, ſed prompto & alacri an
borando, &, quoties neceſſe fuit, peri
beundo conſecuta eſt. Et vos quide
hac fortes & ſtrenuos fuiſſe ſcio. Da
operam, vt nunc multo clarius docu
virtutis veſtræ præbeatis, vt omnes n
cum jucunditate labores excipiamus;
jucunditate parta felicitate perfruam
quidem Teleutias, quæ oratio declar
tus ille vir fuerit; nemo enim ex
illius temporis ducibus milites ma
amore conjunctos habuit, aut magis
rio illius obſequentes. Hoc igitur fac
eſt omnibus Regibus, qui ſuos in
continere voluerint; Princeps enim
ignauus fruſtra aliorum induſtriam r
& qui timidus eſt, fruſtra fortium h
opem & auxilium implorat. Adular
& aſſentari timidis, & delicatis Pri
peruulgatum eſt; pericula vero conte
& labores excipere gratia illorum,
lum virtutis & induſtriæ ſignum ded
riſſimum. Vt igitur vigilum præſ

omnes partes ſibi commiſſas excurrit, vt excubias excitet, & induſtria ſua magis acres & vigilantes efficiat; ita conuenit Principi, in regia vigilia conſtituto, animo ſemper excubare, vt cuſtodes a ſe diuerſis in locis poſitos exemplo vigilantiæ ſuæ de ſomno frequenter exſuſcitet. Atque vt imperator, quamuis non miles, ſed militum præfectus ſit, multa tamen ſibi militiæ munera, vt milites ſtimulet, obeunda putat; ita Rex, quamquam ſupra omnes honores illius amplitudo collocata ſit, opus tamen eſt, vt multis rebus occurrat, & per ſe multa diligenter obeat, vt exemplo ſuo multos ad officium adhortetur, & omnes admoneat, nullam reipublicæ partem eſſe ſua prouidentia & auxilio deſtitutam. Iudex quidem non eſt, ſed judicum rector atque moderator; quod officium tueri non poteſt, ni ſi aliquando judicauerit; partim, vt judices exemplo ſuæ æquitatis incendat; partim, vt judicibus præſit, & de illorum vel integritate, vel improbitate cognoſcat. Nullus enim ordo eſt in republica, in quem acrius animaduertendum ſit, ſi in officio deliquerit; ſunt enim Iudices adminiſtri juris publici, & legum cuſto-

des

des & vindices, ita vt maxima ex parte tota reipublicæ ſalus in eorum fide conſiſtat. Intelligant igitur illi potiſſimum, nec eorum æquitati præmium defuturum, neque iniquitati ſupplicium. Sapienter enim Solon pœna & præmio ſalutem reipublicæ contineri cenſuit. Mali namque metu pœnæ tardiores ad ſuſcipiendum flagitium fiunt; boni vero multo confidentius & alacrius præmio conſtituto in ſtudium officii & æquitatis incumbunt. At neque ſupplicium irrogari, neque præmium vllo modo conſtitui poteſt, vbi non fuerit animaduerſum, quid quiſque mereatur. Non ſolum igitur, vt exemplo ſuo judices ad officium adhortetur, ſed vt diligentius animaduertat, ſint ne Iudices digni, per quos tantum munus adminiſtrari debeat, vtile eſt interdum Regem judiciis intereſſe.

Non poſſum igitur non laudare Luſitanorum Regum morem, qui ſeptimo quoque die ſe in conuentum Iudicum conferebant, & in maximis & difficilimis cauſis auctoritatem ſuam interponebant, vt judices in officio ſuo conſtantiores efficerent. Hac igitur ratione, quamuis potiſſimum Regis officium non ſit, cauſas cognoſcere & judicare, opus

ta-

men est interdum judiciis præesse ; & sæpe
mmo studio , quam recte aut flagitiose ju-
icia fiant, diligenter explorare. Ad hunc
item modum , quamuis Rex imperator non
t, necesse tamen est interdum, vt imperato-
s officium suscipiat. Mirum enim est quan-
m momenti adferat ad victoriam aspectus
que præsentia Regis. Duces enim multo
gilantius sibi commissum munus efficiunt ;
ilites multo confidentius in hostem inua-
nt ; & quoduis periculum audacius aggre-
untur coram eo principe, quem laboris &
riculi socium animaduertunt , & a quo vir-
tis laudem & præmium expectant. Tum et-
m illud mirum, quantum valet ad regii mu-
ris persunctionem , quod in militari labo-
experiundo cognoscunt, quantum debe-
ur iis , qui laborem militiæ reipublicæ
usa perferunt, & vitam periculis infinitis
jiciunt. Non patietur enim Rex , qui arma
mpsit , & acie cum hoste conflixit, milites
dibrio haberi, eorumque postulata conte-
ni , & agrestem & incultam fortium homi-
m simplicitatem lautorum hominum di-
is exagitari. Quo quidem malo quid ini-
ius & periculosius esse potest ? Vt enim ,
qui

qui capum custodia gregem nudat, gregem lupis dissipandum atque laniendum tradit; ita, qui milites injuriis expellit & ejicit; rempublicam hostibus prodit, & omni crudelitate dilacerat. Sic etiam, quamuis Rex non omne studium ad bene dicendum conferat, mirum tamen est quantæ reipublicæ tempestates sedari, & quanto studio ciuium animi ad patriæ defensionem excitari Regis oratione valeant. Homines præterea, qui sub Rege viuunt, molestissime ferunt sibi per internuncios, cum ille præsens est, voluntatem illius aperiri. Putant enim aditum sibi ad Regis gratiam minime patere improbitate eorum, qui laboribus alienis ad opes suas amplificandas abutuntur. Conuenit autem Regibus, qui se caros vniuersis esse student, faciles aditus habere; multa signa benignitatis ostendere; homines nominatim appellare; dare signa lætitiæ, cum eos in felicitate versari vident; præseferre mœstitiam, cum incommodis vexatos animaduertunt; sibi potissimum beneficiorum gratiam reseruare. Hoc autem assequentur, si non existimauerint esse regium, omnes a suo aditu & congressu arcere, qui non fuerint nobilissimi, aut illius gratia & familiaritate conjunctissimi; etsi

non

non infantia regiam grauitatem contineri putauerint. Facilitas enim ad amorem allicit, & inuitat, & eloquentia maxima Regis munera cum illius amplissima dignitate sustinentur. Siue enim ad bellum cohortandi ciues sunt, siue ad pacem reducendi, siue ad ciuilem societatem inuitandi, siue a seditione deterrendi; quid Regis oratione vehementius, aut ad illius dignitatem aptius excogitari potest? Sacerdos quidem Rex non est, sed operam dare potest, vt ii sacerdotes fiant, qui doctrina, & moribus, & grauitate, & vitæ castimonia, & religionis exemplo facillime tantam personam atque dignitatem sustineant. Quod si Sacerdotis est pietatem vnice colere, religionis puritatem omnibus vitæ commodis anteferre, diuinam mentem consulere, & omnia ad Dei voluntatem administrare, Rex quodammodo Sacerdos appellari potest. In hoc tamen pietas, & sanctimonia Regis maxime perspicitur, quod in religionis institutione Sacerdotibus subditur, illorumque sententiam veretur, nec ab illorum placitis, qui summo sacerdotio funguntur, vnquam discedit. Reliquis autem officiis & artibus quamuis Regis

offi-

officium præcipuum minime contineri dica
mus; hoc tamen dicimus, illorum omniun
moderationem, & vim salutarem ad illiu
officium pertinere. Quælibet enim ars a
vtilitatem reipublicæ vtiliter inuenta noxi
esse poterit, si non fuerit Regis moderation
gubernata. Vt enim architectus omnium fa
brorum operis, quæ ad ædificium necessari
sunt, sapienter vtitur; aliter enim erit archi
tecti nomine indignus; ita Rex, cui totiu
reipublicæ fabrica commissa est, omniu
artificum operas ad ipsam rempublicam be
ne atque sapienter ædificandam confert; i
eoque neruos omnes intendit, vt eam fa
tam, tectam summo studio conseruet. E
enim Rex vrbium conditor, ciuium mode
rator, legum custos, & publicæ salutis &
incolumitatis architectus. Hoc igitur illiu
munus est, vt omnes artes, siue illustres &
claræ sint, quas ipse per se dignitatis immi
nutione tractare potest, siue humiles & so
didæ, dummodo ex illis respublica aliquo
emolumentum capiat, sapienter & apte mo
deretur, & in reipublicæ salutem diriga
Nulla est igitur ars, nulla disciplina, nul
lum opus, quod in illius tutela non sit. I
enim

enim, quod ab illius moderatione relictum, aut pestiferum, aut saltem inutile poterat esse, illius moderatione deuinctum salutare est, & magnam aliquam vtilitatem continet. Est igitur Rex (vt eodem verbo saepius vtar) publicae felicitatis, atque beatitudinis architectus. Publica autem felicitas, & beatus reipublicae status, omnium bonorum ratione & multitudine continetur. Bona autem Academici, & Peripatetici trifariam diuidunt; alia namque sunt in animo, qualia sunt ingenii acumen, solertia, sagacitas, disciplinae, virtutes, vel illae, quibus ingenium excolitur, vel quibus animus ipse diuinis opibus & ornamentis afficitur; alia vero sunt in corpore, quae vel ad bonam valetudinem & firmitatem, vel ad corporis speciem & dignitatem pertinent; alia postremo extra corpus, quibus vel vita alitur & sustentatur, vel vitae cultus & elegantia, & salutis atque dignitatis subsidium continetur.

Hoc igitur Regi propositum esse debet, vt respublica sit opibus florens, & viribus firma, & virtute honesta, & sapientiae institutis egregie constituta. Vt igitur a minimis ordiamur, opera illi danda est, vt respu-

blica locuples & opulenta ſit. Cum autem multæ rationes rei augendæ ſint, nulla tamen eſt honeſtior, nulla vberior, nulla communibus rebus vtilior ea, quæ in agricultura conſiſtit. Reliquæ enim fraudibus & injuriis affines plerumque ſunt; hæc autem cum juſtitia & æquitate conjuncta. Illæ ad pauciores pertinent; fructibus autem, qui ex terra funduntur, omnium vita ſuſtentatur; & opibus, quæ vel vſura, vel mercatura, vel alia quauis ejuſmodi ſedulitate & induſtria comparantur, animi effeminari ſolent, & inſolenter extolli; at agricultura & corpus exercet, & modeſtiæ altrix, & conſeruatrix eſt. Iam vero, cum bellum motum fuerit, qui vobis fore videntur ad reſiſtendum magis parati? Iine, qui vitæ vmbratili & dilicatæ ſe dediderunt? an qui ſolibus peruſti, & laboribus aſſiduis durati ſunt? Ii, quorum omnis res in nummis, qui facile a loco in locum aſportari poſſunt? an qui non alias opes poſſident, præter eas, quas ex agris, qui loco moueri non poſſunt, manu quærunt? Ii, qui neque, qua hoſtem aggrediantur, aut qua ſe in tutum recipiant, plane vident? an qui omnes regiones agrorum, viarum anfractus,

ſemi-

arum compendia, lucorum exitus no-
iabent? Ad ſtudium igitur communis
ali propulſandi tantum inter bonum
um & mercatorem intereſt, quantum in-
digenam & peregrinum; colonus enim
n, quæ illi omnia ad vitam neceſſaria
ſuppeditat, vt parentem colit, &, ne
lius gremio pellatur, quæuis pericula
ius ineunda putat; at mercator cum
terras peragret, in nulla tamquam in
, atque naturali ſede conſiſtit.
ur igitur, inquies, hodie non ex agris
nes ad militiam edueuntur? Quia ſimi-
alia multa, olim ſalubriter inſtituta,
nutata ſunt. Præterea pleriſque in locis
ruiendi conſuetudo ruſticorum animos
it, vt non poſſint aliquid de laudis & di-
tis ſtudio cogitare. Poſtremo, cum bel-
eſt terris ſitu disjunctiſſimis inferen-
, nec illi libenter ab agris auelluntur,
ſt vtile rebuſpublicis terras aratorum pe-
vaſtari. Cum tamen Roma non virtu-
ntum, ſed etiam frugalitatis laude flo-
; non ſolum milites, ſed etiam Con-
, & Dictatores ab agris accerſebantur.
, quoniam ita more receptum eſt, illis

longinquæ saltem militiæ vacationem concedamus, dummodo fateamur, vix vllum genus hominum esse, cui magis obligati simus. Illi fruges exarant, quibus alimur; illi pecora nutriunt, quæ non solum cibum nobis, sed vestitum etiam præbent; ex agris bene cultis oleum, & vinum, & varios fructus, qui non modo ad necessarium victum, sed etiam ad naturæ dilicias referuntur, excipimus. Quid autem de voluptate, quæ percipitur ex re rustica, dicendum est? Quid enim nitidis collibus, frondosis vallibus, cultissimis agris, densis nemoribus vel ad aspectum venustius, vel ad curarum requiem, & molestiarum omnium obliuionem salutarius? Quid hortis, pomariis, vinetis, & oliuetis vel ad fructum melius, vel ad speciem præclarius, vel ad vsum vitæ jucundius? Quod si mores hominum non fuissent ad molitiem lapsi, neque tanta pecuniæ cupiditas in animos inuasisset, idem certe honor, qui olim habebatur, huic rusticæ, & attentæ vitæ ab omnibus haberetur.

Refert Herodotus, Milesios olim, cum intestina seditione laborarent, & nullum in

gra-

grauiſſimis malis exitum inuenirent, per legatos petiiſſe a Pariis, apud quos reſpublica erat bene conſtituta, vt mitterent ad ſe aliquot ciues prudentia graues, quorum auctoritate & conſilio poſſet Mileti aliquis ſtatus reipublicæ collocari. Parii igitur ciues, communi ſuffragio delecti, Miletum profecti ſunt, & in Mileſiorum conſilio dixerunt, ſe nihil prius acturos eſſe, quam totam illam regionem oculis perluſtrarent. Cum igitur Mileſium agrum peragrarent, ſiquem fundum viderent bene cultum & nitidum, interrogabant cujus ille fundus eſſet; nomina autem coloni illius literis conſignabant. Vbi igitur in vrbem rediere, conuentum Mileſiorum ciuium habuerunt. Ibi vero dixerunt fieri non poſſe, vt, qui rem ſuam male gerit, publicam bene adminiſtret. Si igitur ſalui eſſe vellent, ii, qui erant in agrorum cultu negligentes, ſub eorum moderatione viuerent, qui agros bene conſitos habebant; ſperandum enim eſſe, vt qui in re ſua curanda diligens eſſet, eamdem etiam in curatione reipublicæ diligentiam adhiberet. Agricolas igitur diligentes negligentibus & ignauis præficiunt, & ita finem eorum malis imponunt.

nunt. Videte quantum fuerit olim agriculturæ tributum. Homines ex optime morata republica delecti, qui ciuitatem motibus intestinis perturbatam, & pestifera seditione conuulsam bene atque sapienter constituerent, non aliud remedium præsentius inuenire potuerunt eo, quod in eorum moderatione consistebat, qui rebus rusticis diligenter operam dabant; eam enim vitam non solum simplicitatis, & pudoris, & innocentiæ; sed moderationis, & ordinis atque diligentiæ magistram esse statuebant. Sed, vt tam multa agriculturæ minime tribuamus, id saltem negari non potest, omnes naturæ opes, quibus communis omnium vita sustentatur, telluris diligentissimo cultu contineri. Hæc enim frugum, & leguminum, & plantarum semina, quæ in se recipit, multiplicato cum fœnore reddit; hæc germina passim fundit, & cunctis animantibus pabula subministrat; hæc montes syluis vestit, & valles herbis & nemoribus implet, & arbores partim fructiferas, partim syluestres ad ædificia, & ad reliquos vsus vitæ necessarios affert. Nihil denique est ad vitam necessarium, quod non tellus, solerti cultura homi-

nis

nis diligentis adhibita, non admodum large, atque munifice largiatur.

Sed quorſum hæc tam multa de agricultura dicta ſunt? Vt intelligatur, cum Regis officium ſit locupletare rempublicam, & nullæ opes humanæ ſint cum opibus, quas terra ex ſe fundit, comparandæ, ad Regis officium pertinere, dare diligenter operam, ne terra cultoribus deſtituta vaſtetur; ne arationes deſerantur; ne telluris pars vlla ſine fructu relinquatur. Quod quidem facillime partim Principis benignitate, qua multos ad rei ruſticæ ſtudium inuitabit; partim ſeueritate, qua ignauos coercebit, fieri poteſt. Non enim video, cur Perſarum mos & conſuetudo in noſtram vitam atque mores transferri non poſſit; vt enim refert Socrates apud Xenophontem, nemini licebat olim apud Perſas fundos & poſſeſſiones ſuas negligere. Illis enim, qui rebus ruſticis deligenter operam dabant, erat certum laudis & dignitatis præmium a Rege propoſitum; ei vero, qui per deſidiam & incuriam agrum ſuum ſqualere ſinebat, erat etiam pœna pro magnitudine negligentiæ conſtituta. Rex autem, quoties regionem luſtrabat, in omnes partes

ocu-

oculos conjiciebat, vt videret, qui agri culti essent, & nitidi, qui neglecti & inculti, vt eorum dominos vel honoribus & donis, vel ignominia atque poenis afficeret. Regionibus vero, quas ipse per se obire non poterat, nauos & industrios homines præficiebat; hi autem agricolas omnes stimulabant, experientes aratores honorabant, ignauos accerrime coercebant; diligentiaque sua faciebant, vt loca deserta frequentarentur; vt agri ante relicti lætas fruges efferrent, vt vineæ, vt olivueta, vt horti atque pomaria vberes fructus effunderent, vt sylvæ atque nemora, summa diligentia consita, multarum rerum copiam suppeditarent. Rerum autem rusticarum præfecti, qui hoc sibi commissum munus strenue peragebant, a Rege donis & muneribus augebantur: is vero, cujus negligentia tellus inculta parum lætos fructus efferebat, ignominiam & poenam debitam sustinebat, & honore illo priuabatur; & alius in locum illius succedebat, cujus vigilantia possent omnes illius terræ cultores opibus naturæ locupletari. Quo quidem more & instituto nihil poterat ad rerum omnium copiam parandam aptius excogitari. Nihil est enim

tel-

tellure bene culta ditius, & affluentius. Princeps igitur, qui in eo mentem defixerit, vt genere terrarum notato, vbi primum, quid quæquæ tellus ferre possit, animaduersum fuerit, cogat pœnis, aut præmiis inuitet agrorum dominos, & omnes agricolas, vt omnem regionem diligenti cultura fructuosam reddant, optime profecto regno suo prospiciet. Illud enim efficiet omnibus naturæ opibus, atque diuitiis opulentum; neque solum ad inopiam propulsandam, sed etiam ad libertatem tuendam dici vix potest, quantum valeat agri colendi studium. Qui enim frumenti inopia laborant, illis semper obnoxii sunt, quorum frugibus aluntur.

Multum quidem afferunt etiam vtilitatis omnibus rebuspublicis nauicularii, atque mercatores; ea namque, quibus regio redundat, exportant, & ea, quibus indiget, important, multasque vias dant, quibus hominum aliorum mores & instituta cognoscamus. Sed illi non omnibus vtiles esse possunt; at agricolarum labore & industria omnium vita continetur, & illi multa conuehunt, (vt dictum est) quæ homines effeminant; at agricultura vires corporis & animi confirmat. Deinde

inde commercium cum externis hominibus ciuium animos externis moribus oblinit; at agri colendi ſtudium antiqui moris ſimplicitatem incorruptam, & intregram perpetuo conſeruat. Vt autem nihil aliud dicam, agricultura vitam omnem continet: mercatura vero eam vitæ lautitiam, quæ vtrum plus damni an vtilitatis inuexit, haud facile dixerim. Non igitur immerito finxerunt poetæ, cum inter Mineruam atque Neptunum orta eſſet contentio, vter eorum nomen Athenis imponeret, fuiſſe Deorum judicio cauſam Mineruæ adjudicatam; illa namque terræ colendæ rationem, Neptunus nauigandi maris artificium tradebat; & illa frumentum, & oleum, & alios fructus, Neptunus vero varias & peregrinas merces oſtentabat.

Non tantum tamen agriculturæ ſtudium in Regibus requiro, quantum in Cyro juniore extitit, qui gloriabatur agrum ſe ſua manu conſeuiſſe, cum Lyſander arborum pulchritudinem & ordinem vehementer eſſet admiratus, quibus illum agrum conſitum aſpiciebat. Illud ſaltem velim, omnes Principes ſecum recogitent, ſibi hoc onus incumbere,

e, vt ciues suos locupletes efficiant, nul-
lsque diuitias esse cum illis conferendas, quæ
x terræ visceribus eliciuntur. Hoc igitur
rmissime constituto clare videbunt, sibi ob-
ixe laborandum esse, ne pars vlla terræ
egligatur. Nullum est enim tam macrum
olum, quod non cultura fructuosum fiat,
aptissima illi semina commissa fuerint. Hic
nim segetes, (vt Virgilius ait) illic veniunt fe-
cius uvæ: arborei fœtus alibi, atque injussa
irescunt gramina. Cum igitur multis in re-
us antiqui Lusitaniæ Reges multum reliquis
'rincipibus sapientia præstitisse videantur;
um in eo summopere laudandos esse judico,
uod tantum studium in terræ diligentissimo
ultu posuerint, quod declarant eorum statu-
a, quibus aratoribus & agricolis cauent, &
eneficiis & immunitatibus multos mortales
d studium rerum rusticarum inuitant. Vn-
le quidam illorum propter propensam in
gricolas voluntatem Agricolæ cognominati
unt.

Multi fuimus in agriculturæ commenda-
tione; partim, quod nullam artem reipublicæ
ocupletandæ honestiorum & vtiliorem esse
judicemus; partim, quod hujus studii negli-

gen-

gentiam indignissime ferendam esse censea-
mus. Admonendi sunt igitur Principes, vt fa-
uoribus & immunitatibus multos mortales ad
agros colendos alliciant, & negligentibus
agricolis graues pœnas imponant. Non ta-
men ita res rusticas complecti cura sua de-
bent, vt reliquas artes reipublicæ locuple-
tandæ despiciant. Sunt enim mercatores et-
iam valde fouendi, illorum namque fide &
industria non mediocria reipublicæ munera
sustinentur; neque vulgaris prudentia ab illis
ex hominum externorum commercio & fa-
miliaritate comparatur; multæ res patriæ
vtiles in patriam, eorum periculo, conuehun-
tur; multa etiam, quibus respublica redundat,
in alias regiones ab illis cum vtilitate publi-
ca deferuntur. Multi etiam repentini casus
incidunt, in quibus opibus illorum sæpenu-
mero non leuia pericula propulsantur. Sed
quid mercatores commemoro, qui quidem;
cum sine fraude pecuniam faciunt, ingentes
reipublicæ vtilitates afferre possunt, cum et-
iam caupones Plato valde reipublicæ neces-
sarios esse confirmet. Similiter omnes artifi-
ces in republica Principis ope in artificio
suo continendi sunt; neque bajuli quidem, &
ope-

operarii sunt eadem benignitate priuandi. Vt enim omnium curæ, studia, cogitationes, opera, Regis ipsius ordine & moderatione, in publicam vtilitatem conferuntur; ita illius tutela & patrocinio omnium salus & vita continetur. Omnibus enim consulit, in eoque vigilat, atque laborat, vt vniuersa respublica opibus ad vitam necessariis abundet; ne vlla pars illius aliqua inopia & indigentia confli&etur. Quæ igitur patria tellus minime producit, aliunde conuehenda curet; vt vsus ipsius reipublicæ opera mercatorum suppleri possit.

Sed non satis est rempublicam esse copiosam & opulentam, nisi fuerit armis egregie defensa, & contra omnes hostium insidias firmissimo præsidio munita. Non enim opes ipsæ per se pericula propulsant; imo, quo maiores & ampliores sunt, eo maiores illis insidiæ comparantur. Diuitiæ namque, quas imbelles homines possident, cupiditatem aliorum vehementius irritant; & spem multo acrius excitant; & sic bellorum omnium materiam præbent. Causæ vero speciosæ belli inferendi nunquam hostibus bellicosis, & cupidis defuerunt. Respublica igitur florens opi-

opibus, si fuerit virtutis militaris præsidio nu-
data, quo maiores opes habuerit; eo facili-
us euertetur. Regnum igitur, aut opulenta
respublica, quæ tantum opibus suis fidit, vt
pacem & otium existimet esse sibi firmissime
constitutum, plane delirat. Latent enim sem-
per insidiæ; fraudes in specie fictæ societa-
tis occuluntur; vndique circunstant pericula;
& tunc multo funestius exitium communi-
bus rebus imminet, cum respublica in maio-
re securitate versatur. Nec enim junctæ cum
Regibus amicitiæ, neque fœdera cum Gen-
tibus finitimis icta; sed animi virtus, & ar-
morum potentia reipublicæ statum tutum, &
incolumem præstare possunt. Qui enim vel
nimis cupiunt, vel nimis inuident, tamdiu
fœdus sancte percussum religiose conser-
uant, quamdiu nihil nec aperto Marte, nec
ex insidiis se nocere posse confidunt. Vbi ve-
ro primum sibi rei per scelus augendæ occa-
sionem oblatam vident, nulla religione im-
pediuntur, quominus eam confestim arripi-
ant, & stultitia eorum, qui in fœderibus ac-
quiescunt, ad suam prædam abutantur. Me-
rito igitur Iphicrates, Atheniensium dux, lau-
datus est. Cum enim Lacedæmonii se paratos
esse

esse dare fidem, quam is vellet, dixissent, vna tantum ratione sibi fidem fieri posse dixit; si demonstrarent se non posse, quamuis id valde cuperent, fidem datam violare. Intelligebat enim vir acutissimus tamdiu fidem apud illos, qui omnia cupiditate infinita metiuntur, sacrosanctam fore, quamdiu vires non habuerint. Princeps igitur bonus & sapiens, qui nunquam fidem violauit, non existimare debet, ea fide reliquos etiam, quos videt cupiditate & inuidia flagrare, contineri posse. Itaque tantisper, dum ad omnes belli casus egregie paratus est, confidat alios in societate & fœdere permansuros. Vbi vero primum, aliorum fide nixus, sui ipsius tuendi studium remiserit, ipse sibi pestem atque perniciem per socordiam, & ignauiam comparabit. Non igitur in eo tantum pugnare debet, vt magis opibus affluat; sed vt omnes opes regni sui armis, atque virtute tueri possit. Secus enim, quo maior & amplior status illius fuerit, eo erit casus, & ruina calamitosior. Sapientis igitur est, in summa pace de bello cogitare, & in bello omnem belli gerendi rationem ad pacem dirigere. Quamuis igitur diuturna pax belli metum imperitis

de-

depulerit, est tamen juuentus in armis continenda, & diligenter exercenda, vt, quoties opus fuerit, præsto ad omnes casus sit, ad omniaque pericula depellenda vigilanter accurrat. Vt autem, cum necessitas instat & vrget, omnes, quorum ætas armis accommodata est, euocandi sint, & tabernæ etiam, vt olim Romæ fiebat, claudendæ, & justitium indicendum; vtilissimum tamen est, in pace esse quoddam genus hominum, qui reliquis curis expediti, arma præcipue tractent, & reliquos, cum nomina tempore belli dederint, exerceant; & ordines sequi doceant; militiæque non rudes magistri sint. Est igitur necesse, vt in omnibus vrbibus (in illis vero maxime, quæ sunt cum vicinis nationibus continentes) dispofita semper sint armatorum præsidia; & duces, præfecti, qui ad repentinos belli motus intrepide sustinendos prompti & expediti sint. Hi vero benignitate Regis alendi, atque sustentandi sunt; & qui virtute præcellunt, præfecturis, & honoribus augendi, vt & ipsi merito virtutis præmio fruantur, & alii eadem honoris spe similiter in ejusdem virtutis studium incitentur.

Quali

Quali autem ratione hæc præſidia diſponi debeant, minime laboro; dummodo hoc ſummo ſtudio curent Principes, ne vnquam (quamuis pax diuturna ſit) armorum ſtudium vlla ratione deſeratur. Otio namque & ſecuritate franguntur vires; langueſcit induſtria; hebeſcit ingenium; vitia creſcunt; ſcelera prorumpunt; animi ſtatus opprimitur; flagitiorum omnium bellum inexpiabile concitatur; vſque adeo, vt quoduis bellum, quamuis durum & periculoſum, huic inſidioſo pacis nomini longe præferendum ſit. Nec enim pax illa dicenda eſt, quæ frugalitatem, & continentiam, & omnes denique virtutes peſtiferis armis euertit; uniuerſamque tamdem rempublicam conſtrictam hoſtibus tradit. Nomen itaque pacis inane hominibus imperitis illudit, vt eos improuiſo fortunis omnibus atque libertate ſpoliet. Vt igitur vigilantiſſimus paſtor ita ſemper excubat, vt nunquam procul lupos eſſe putet; ita Regis vigilantis eſt, nunquam procul hoſtium inſidias poſitas arbitrari. Quamvis autem nullus ejusmodi metus eſſet, vtile tamen eſſet hunc metum ciuibus injici; libidinis enim immanitatem continet, & in-

duſtriam exacuit, & ad virtutem ſolicitat. Sed minime neceſſe eſt hunc metum ſimulari, adſit modo prudentia, cujus officium eſt omnia, quæ poſſunt rebus humanis accidere, multo ante præcauere. Nunquam enim is, qui rerum humanarum imbecillitatem, & felicitatis inconſtantiam, & inuidiæ feritatem, & cupiditatis impotentiam, & perfidiæ magnitudinem, & reliqua mala omnia, quæ verſantur in vita, quibus frequenter ſtatus florens excinditur, cogitatione perceperit, timere deſinet; ſed ſe ad omnia, quæ poſſunt incidere, comparabit. Ita vero fiet, vt is maxime ſecurus ſit, qui ſtatus ſui conuerſionem timet; & is in ſummo periculo verſetur, qui rebus ſuis nimium confidit, & quaſi ſibi exploratum ſit fortunam ſuam nullam mutationem habituram, nullo ſe præſidio firmat. Quæ quidem deteſtabilis amentia ad diuinam pœnam referenda eſt. Quoties enim rectiſſimus ille Iudex aliquam rempublicam euertere cogitat, primum eam armis nudat, & juuentutem effeminat, ne ſaltem poſſit honeſtam mortem in armis pro patriæ defenſione ſuſceptis oppetere. Legite hiſtorias, videbitis omnes propemodum nationes, quæ

ad

ad ſummas opes & imperium peruenere, poſtquam intoleranda ſuperbia & iniquitas in illarum mores inuaſit, præter alias pœnas, quibus a Deo mulctatæ ſunt, hanc etiam dediſſe, quod omnes artes militares abjecerint, & ſe luxu atque deliciis corrumpi & effeminari permiſerint. Vt enim alias omittam, Hiſpania certe noſtra, priusquam Arabes, qui Mauritaniam incolebant, illam vaſtarent, jam erat armorum deſuetudine, & diſciplinæ militaris obliuione a Deo punita. Cum igitur Arabes in Hiſpaniam trajecere, vix erat quisquam, qui illorum vultum adſpiceret; ſed omnes cum ſumma turpitudine & ignominia terga vertebant. Vnde colligitur, armorum contemptum & negligentiam eſſe pœnam, atque ſupplicium a Deo nationibus propter immania ſcelera conſtitutum. Princeps igitur prudens & pius, qui hæc omnia mente perceperit, quo tamdem modo fieri poterit, vt armorum ſtudium omittat? Videbit præterea hanc exercitationem ſummis Regibus ingentem gloriam peperiſſe, eorumque nomen laudibus ſempiternis illuſtraſſe, eaque non mediocrem virtutis & honeſtatis partem contineri. Magnum eſt enim

præ veriſſimæ gloriæ ſtudio voluptates aſpernari, labores immenſos excipere, mortem & dolorem contemnere, & cum vitæ periculo pericula omnia a republica propulſare, & ſtudio publicæ peſtis auertendæ in peſtem, cum fuerit opus, irruere. Hæc igitur qui præſtiterint, non modo ſummi Principes, ſed diuini quidam homines exiſtimandi ſunt. Quod ſi Princeps hoc animo fuerit, id, quod conſequens eſt, cum magna reipublicæ vtilitate perficiet. Omnes enim viros fortes ad ſe aggregabit, multumque illis ſuæ benignitatis impertiet. Intelliget enim quanto honore digni ſint illi, qui, dum publicam ſalutem atque libertatem tueantur, facile vitam in ſummum diſcrimen inferunt, & dignitatis gratia nullum periculum adire reformidant. Si enim nihil eſt ignauia & timiditate deformius; quid poterit cogitari induſtria & virtute præclarius? Et ſi is, qui morte etiam propoſita ciuem aut amicum tueri non dubitat, non mediocri laude dignus eſt; quibus tamdem laudibus ornandus eſt ille, qui pro templis atque ſanctitatibus, pro patriis legibus & inſtitutis, pro reipublicæ libertate, pro ciuium ſalute ſangui-

nem

nem, atque adeo vitam libentiſſime profundit? Quid enim honeſtius eſt, quam multo magis dedecus & turpitudinem, quam vulnera & mortem horrere? Quid admirabilius, quam patriæ caritatem propriæ anteponere? Quid denique diuinius, quam multum de illa immortali vita, parum autem de hac exigua cogitare?

Merito igitur ſemper in omnibus regnis & imperioſis populis ſumma laus fortibus hominibus attributa eſt, maximaque præmia perſoluta ſunt; illorum namque virtus continet patriæ firmamentum, reipublicæ uniuerſæ propugnaculum, ciuium libertatem, tutiſſimumque in omni rerum diſcrimine & calamitate perfugium. Omnes enim ciuium opes in illius tutela ſunt. Omnes artes in præſidio illius acquieſcunt; quo quidem, vbi primum fuerint nudatæ, concident, & reſpublica omnibus bonis euertetur. Qui igitur acres homines contemnit, & lautorum hominum delicias horridis & incultis militum moribus anteponit, eſt reipublicæ proditor, pulicæque ſalutis euerſor exiſtimandus. Quantum enim in illo eſt; patriam ſalutari præſidio ſpoliat, nudamque & inermem hoſtibus diripi-

ripi-

ripiendam tradit. Illis igitur, qui rempublicam saluam volunt, est laudibus atque præmiis studium virtutis militaris incitandum, non contemptu, & auaritia restinguendum. Præclare quidem Plato in republica, quam finxit, censuit, vt ii beati existimarentur ab omnibus ciuibus, qui in prælio, pro patria inito, fortiter dimicantes occumberent; illorumque genus aureum esse crederetur, quale Hesiodus fuisse fingit eorum, qui olim proxime ad naturam diuinam accedebant, quos post mortem diuinitate quadam ob virtutem donatos afferit. Hos igitur Plato censet pro heroibus habendos, eorumque memoriam religione consecrandam. Videte, quantum vir ille sapientissimus huic virtuti tribueret, vt illam diuinitate dignissimam judicaret. Et reuera diuinæ virtutis est propria morte vitam omnium conseruare; propriæque salutis immemorem, patriæ salutem tueri. Athenis erat lege sancitum, vt iis, qui pro patriæ salute in bello caderent, publice funus fieret, eorumque laudes aliquis orator excellens oratione luculentissima celebraret; & illorum filii in Prytaneo publicis sumptibus alerentur, & omnibus ingenuis artibus erudirentur,

r, donec ad eam ætatem peruenirent,
na possent rem suam gerere. Tunc vero ar-
ati domum mittebantur, admoniti prius a
agistratibus, vt patriæ virtutis memores
ntelligerent illis ipsis armis, quæ a patria,
arente sanctissima, acceperant, esse sibi pro
ssius patriæ salute, quoties opus fuisset, acer-
me depugnandum. Sapienter enim vide-
ant interituram virtutis indolem, vbi ciues
on fuerint hominum fortium virtutem, qui
ro omnium vita mortem oppetunt, volun-
ate gratissima prosecuti. Quid hic Spartam
memorem? Quid Carthaginem? Quid Ro-
mam? Quid alias ciuitates opibus & impe-
o florentes oratione complectar? Fuit ne
nquam magnum aliquod imperium, in quo
on multum fuisset huic virtuti tributum?
Non certe. Nec enim magnum imperium
arari, vel diu conseruari poterit, vbi quid-
uam plus valet, quam virtutis ornamen-
um. Vbi igitur præmia virtuti debita, vel
d opes malis plerumque artibus compara-
as, vel ad ignauæ gentis arrogantiam de-
eruntur, ibi imperium diu stare non po-
est. Est igitur optimi Principis ignauiam
contemnere, timiditatem execrari, militiæ
deser-

trari; molles autem, & delicatos, &
quamuis Reges in maioribus ſuis ni
tamquam homines viles & obſcur
congreſſu & familiaritate procul arc
certe ſi fecerit, inuicto præſidio ſtal
res immortalitate dignas geret;
ſempiternis illuſtrabitur; atque perf
nique, vt reſpublica non ſolum opul
etiam fortis & inuicta ſit. Sed veni
bis in mentem, quantum ſit com
rebus a militari virtute periculum.

Quomodo? inquit T.; virtutis
ſalutem dare, non afferre perniciem

Recte, inquam, ſi perfecta virt
ſed illa virtutis militaris ſpecies,
rumque milites efferuntur, & inſo

nihil jure & æquitate metientes; ſed omnia ad vim, ad ferrum, ad cædem reuocantes; nihil enim viro forti indignius eſſe putant, quam ſubmitti legibus, & in contentione aliqua publico atque legitimo jure ſuperari. Omnia igitur ſibi armis vendicare conantur. Videte qualiter Horatius virum acrem in ferro, atque plane militarem oratione deſcribat:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer
Iura neget ſibi nata, nihil non arroget armis.

Armis namque omnia deberi putant, & nihil, quod non ſit cum militiæ decore, atque caſtrenſi laude conjunctum, in laude ponunt. Cum igitur aliquem hominem honoribus auctum cernunt, quem nunquam in acie ſtetiſſe ſciunt, honores illos fortibus viris ereptos eſſe fremunt. Si igitur tam inſolentes ſunt, cum non valde honorantur; quid futurum exiſtimatis, cum fuerint multis præmiis & honoribus affecti? An non eo tamdem eorum prorumpet inſania, vt ad ſuum arbitrium imperii gubernacula reuocare conentur? Primum enim leges contemnunt, in quibus ſalus reipublicæ conſiſtit. Si igitur ad hanc temeritatem & amentiam robur acceſſe-

cesserit, qua tamdem ratione vitari poterit reipublicæ totius exitium? Nullo modo. Nihil est enim temeritate armata funestius. Euenit igitur tamdem, vt, qui reipublicæ custodes esse debebant, euersores reipublicæ fiant, multoque maiorem sæpe cladem patriæ afferant, quam hostes victores attulissent. Vt enim, si ouium custodia lupis commissa fuisset, ouium interitus necessario sequeretur; ita, cum hominibus audacibus, insanis, armatis, reipublicæ custodia permittitur, necesse est rempublicam vniuersam eorum violentia & immanitate lacerari. Perdiccam sui milites, vt Ptolemæi gratiam inirent, contrucidarunt; Argyraspides Eumenem virum fortissimum, sub quo stipendia faciebant, Antigono vinctum tradiderunt; Demetrii milites, Demetrio deserto, sese ad Pyrrhum contulerunt. Similiter alii Antigono deserto Ptolemæi castra secuti sunt. Amilcar, Carthaginensium dux, cum oppressas obsidione teneret Syracusas, nec vlla vi impediri posse videretur, ne eas expugnaret, seditione militum a Syracusanis captus & occisus est. Celtiberi in Hispania P. & Cn. Scipiones imperatores clarissimos, sub quibus

mi-

militabant, Carthaginenſibus prodiderunt. Militum inſolentia, & auaritia Romanum Imperium laceratum, comminutum, & diſſipatum fuit; eoque deuentum eſt, vt milites imperium pecunia, quibus vellent, addicerent; & iis, quibus imperium vendiderant, vitam, cum vellent, eriperent; & inſignia ſummæ poteſtatis ad homines flagitioſos & infames, pecuniæ magnitudine victi, transferrent. Cum vero eodem tempore plures ſimul Imperatores diuerſis in locis militum libidine & auaritia crearentur, factum eſt, vt orbis terrarum ſeditionibus atque peſtiferis bellis arderet, atque tamdem illud florentiſſimum imperium, quod vltimos terrarum fines poteſtate continebat, militari licentia conflagraret. Ne autem antiqua tantum referam, milites Ludouicum Sfortiam neglecta fide deſeruerunt; nec illum tantum, ſed alios etiam duces eadem propemodum ratione perdiderunt. Dies me deficeret, ſi vellem commemorare, quot cædibus atque rapinis multi milites patrias ſuas afflixerint; quantas ſeditiones excitare ſoliti ſint; quantam moleſtiam ducibus ſuis exhibuerint; quam ſæpe illos nefarie prodiderint, & necem per ſum-

ſummum ſcelus attulerint ; quod quidem me mouet, vt augurer hanc eamdem fore imperii Turcici ruinam. Cum enim audiam, quanta ſit Prætorianorum militum, quos ipſe Turcæ Genizzaros appellant, audacia, & quam impunita licentia, non dubito, quin aliquando ſint manus Imperatoribus ſuis allaturi. Quamuis enim nunc aliquo pudore teneantur, ne imperium deferant ad aliquem, qui non ſit ſtirpe Othomanni progenitus; ad illos tamen Principes, quos volunt, modo eadem ſtirpe procreati ſint, ſe pecunia & præmiis illecti conferunt, reliquos produnt, & ejiciunt, & interimunt, vſque adeo, vt omne imperii illius firmamentum videatur in militum Prætorianorum gratia & fauore conſiſtere. Vnde conjici poteſt, poſtquam illorum audacia atque temeritas ad ſummum peruenerit, futurum, vt Turcarum imperium eorumdem militum ſcelere deleatur.

Non igitur, vt videtis, omnia ſunt in armis poſita ; imo niſi remedium aliquod fuerit adhibitum, multo miſerius interibit reſpublica armis inſtructa, & confidentia virtutis elata, quam ea, quæ nullam ejuſmodi

di ſibi laudem & gloriam arrogauerit. Ea enim, quæ non tam armis, quam ciuilibus inſtitutis innititur, tributa ſine recuſatione penſitabit, atque ita tolerabilem dominatum patietur; ea vero, quæ armis ferox eſt, cum furore & amentia omnia perturbauerit, miſerrime concidet; atque tamdem impotentem dominatum cum rerum omnium everſione, & extremo dedecore, & ignominia ſubire cogetur. Quid igitur faciemus? Arma militibus detrahemus, & a bellicarum rerum ſtudio juuenes gloriæ cupiditate flagrantes auocabimus? Minime gentium. Quid igitur? Inſolentiam militarem moderationis ſtudio refrenabimus, & cupiditatem indomitam morum honeſtate continebimus; & ſic demum fiet, vt nunquam arma perniciem patriæ inferre poſſint. Non igitur ſatis eſt fortem eſſe rempublicam, niſi fuerit etiam egregie moderata. Alit enim inſaniam, auget furorem, confirmat amentiam, turbat ſtatum ciuitatis, euertit publicam ſalutem, qui militum ferociam minime comprimit, nec in eo vehementer elaborat, vt eorum feritati plurimum humanitatis admiſceat. Furor enim eſt, & immanitas, non fortitu-

do,

do, vis acris animi omnem modeſtiæ & humanitatis conſortium repellens. Vt igitur, qui equum ad belli labores perferendos alit, non modo operam dat, vt ille acer & robuſtus ſit; ſed illum etiam manſuefacit, vt frenum ſine detrectatione recipiat, & facile flecti atque torqueri poſſit, quocumque illum dominus incitare voluerit; ita milites domandi, atque frenandi ſunt, vt non quocumque illos impetus impulerit, ſed in eam tantum partem, in quam rectoris imperium illos immiſerit, deferantur. Eſt igitur Regis officium non tantum exercere milites, verum etiam moderari, ad omnesque partes manſuetudinis & lenitatis inſtruere. Modeſtiæ vero ſtudium pudore atque verecundia maxime continetur. Eſt enim verecundia metus ignominiæ, turpitudinis offenſio, & dolor ex dedecore & flagitio ſuſceptus. Opus autem eſt eum, qui vir fortis eſſe ſtudet, non mortis metu, ſed dedecoris & infamiæ formidine perterreri, & ſecum ſtatuere nullum eſſe tantum malum, quod ſit cum ignominia conferendum. Sic autem honeſtatem appetet, & turpitudinem fugiet, & mortem ignominiæ ſemper anteponet. Non igitur

de-

deferet aciem, neque turpi fuga saluti suæ consulet, neque fidem duci datam prodet, nec aliquid vnquam efficiet, in quo, cum id sibi fuerit objectum, vehementer erubescat. Nec enim fortis est, qui nihil omnino timet; sed qui multo magis turpitudinem, quam mortem & cruciatum timet. Qui autem timet turpitudinem, nec intemperans, nec iracundus, nec immoderatus esse poterit. Quid enim libidinis intemperantia flagitiosius? Quid iracundiæ feritate deformius? Quid denique omni affectionis immoderatione turpius? Præterea intelligendum est, alia natura esse turpia; alia vitioso more turpia ab hominibus imperitis existimari. Olim injuriam persequi judicio honestum erat, apud homines etiam militari gloria præstantes; qui vero maleficium a ciue commissum manu vindicabat, turpis habebatur: nunc vero contra honestum existimatur non crimen intendere, sed crimen alio crimine vlcisci, & turpitudinem alia plerumque non minore turpitudine vindicare. Homo egestate compulsus furatur, atque latrocinatur: si quæras ab illo, cur sine causa tam grauem injuriam inferat hominibus, a quibus nullum in-

incommodum accepit; respondet, se honesto loco natum esse, & ideo laborare non posse; non esse autem hominis ingenui opificio aut corporis labore victum quærere. Furari igitur honestum putat; laborare flagitiosum. Tantum valet vitiosus mos atque corrupta disciplina, vt sæpenumero vitia opinione falsi decoris & assimulatæ dignitatis occultentur. Sed ea opinio, quæ mendacio nititur, facillime ratione depellitur. Quæ vero natura mentibus infixa est, nunquam omnino potest euelli, quamuis interdum illam praua consuetudo labefactet.

Hoc cum ita sit, cauendum est, ne vnquam ea publice recipiatur opinio, quæ dignitatem ponat in ea re, quæ natura flagitiosa est. Quidquid enim animi decus inquinat, quidquid mentis speciem deformat, quidquid statum illius euertit, fœdum, & turpe, & flagitiosum est; nihil autem, quod vitio & culpa caret, potest vllum dedecus diuturnum afferre. Hoc igitur lege, more, Principis auctoritate, & sententia ratum & fixum sit, & salutari etiam disciplina confirmatum; nihil esse turpe & indignum viro, præter vitiorum deformitatem; nihil hone-

stum

ſtum, niſi quod ſit cum virtute, cum modeſtia & humanitate, cum juſtitiæ & patriæ caritate conjunctum. Milites igitur, qui in hac diſciplina fuerint enutriti, nunquam erunt inſolentes & immoderati; ſic autem in primis erudiendi ſunt, vt exiſtiment omnem honeſtatem eſſe in legum moderatione collocandam; nec arma contra leges, ſed pro legum ſanctitate ſumenda. Qui enim pro legibus pugnat, ordinem reipublicæ, moderationem vitæ, ornatum animi, publicam omnium ſalutem tuendam ſuſcipit, & morte propoſita decus immortale conſequitur; qui vero contra leges arma ſumit, decus & honeſtatem oppugnat, reipublicæ ſtatum euertit, patriæ perniciem infert, & gigantum more contra cæleſte numen impium bellum comparat, atque ita merito turpitudine ſempiterna deformatur. Tum etiam illud infixum eſſe debet omnibus, qui armis exercentur, ſibi commiſſam eſſe reipublicæ ſalutem, legum ſanctitatem, religionis caſtitatem, & vniuerſi denique populi dignitatem, quæ omnia tueri nullo pacto poſſunt ſine ſingulari fide & caritate. Miles enim, qui fidem ſancte colit, vitam potius amittet, quam

reipublicæ propugnationem suæ virtuti commissam deserat; & , qui patriam valde diligit, pro salute illius libentissime quoduis magnum salutis periculum adibit. Itaque non satis esse poterit acer, & vehemens in hostes is, qui non fide & humanitate singulari in ciues suos extiterit. Fides enim cogit, & caritas incendit animos, vt pro salute patriæ in micantes gladios, & in igneos globos irruant. Postremo belli periculum eos admonet religionis, & omnes tum vel maxime cælum suspiciunt, cum sunt cum hoste congressuri. Nemo enim tunc tam expers religionis est, qui non cogitet victoriam diuino munere & beneficio contineri; & qui non sit de illa vita immortali solicitus. Ergo, vt miles tunc fortius & confidentius certamen ineat, opus est, vt multo antea sit studio pietatis atque religionis imbutus. Religio autem animos moderatur, omnemque insolentiam facile coercet, & comprimit. Miles igitur, quem pudor a flagitio deterret, quem studium honestatis incendit, quem legum auctoritas commouet, quem fides & officium adstringit, quem caritas patriæ solicitat, quem cura sanctissimæ religionis alligatum tenet,

immo-

immoderatus esse non potest. Exercitus autem moderati vis & impetus sustineri nequit. Cum enim in bello multum valeat fortitudo, tum multo plus etiam ordo, modus, ratio, disciplina; facile namque acies instructa, prudentísque ducis moderatione gubernata, inconditam hominum robustorum multitudinem fundit, fugatque; nec enim ii sunt, qui fugientes tantum insequantur, ne cum iis hostibus pugnent, qui se ad resistendum parant. Neque ii, qui, antequam victoria omnino parta sit, ordines deserant, vt se ad prædam conuertant; quorum vtrumque magnas sæpe clades affert, & victoriam de manibus extorquet, victosque victores temporis momento constituit. Nec enim vllo metu, aut cupiditate, ducis imperium negligent, aut ordines insolenter & temere perturbabunt. Quæ autem alia ratio potest assignari, cur paucissimi innumerabiles sæpenumero vincant; nisi quod ii, qui multitudine superant, viribus atque numero feroces modum seruare nequeunt; paucis vero pudor ingenitus, ignominiæ metus, atque periculi magnitudo facile moderatur? Nec enim quisquam vir fortis audet in magnis

belli discrimine disciplinam militiæ contemnere, ducisque sui imperium detrectare; obedientia vero militum maxima ex parte belli victoria continetur. Videte, quemadmodum Homerus describat ordinem, & silentium, quo Græci in hostes ibant.

Græci fidentes animis audacibus ibant,

Ductorum quamvis premerent formidine vocem.

Duobus versibus totam militiæ disciplinam complectitur, quæ est in fortitudine & moderatione constituta. Dum enim eos fidentes animis audacibus in hostes ire dicit; eorum virtutem luculentis sane verbis exaggerat; dum rursus eos ait ducum imperium vereri; eorum modestiam laudibus summis exornat. Decem millia Atheniensium, duce Miltiade, tercentum millia Persarum vno prælio fuderunt, eo tempore, quo Persæ rerum gestarum gloria florebant, & infinitis prope nationibus imperabant. Quid igitur fuit in causa, cur Athenienses tam pauci numero contra tantam hostium ferocium multitudinem domum victoriam cum tam insigni gloria reportarent? Ea ratione contenti sumus, quam Plato assignat in legibus. Persas enim confidentia superbos, & immoderatos efficiebat;

Athe-

ienses vero metus, & pudor, & reli-
ontinebat, ne quidquam immoderate
nt. Lacedæmonii, vt auctor est Thucy-
quoties illis erat cum hoste confli-
n, ad tibicinum concentum gressum
abantur, vt illum nimium virtutis ar-
illo genere musicæ temperarent, ne
gna tumultuarentur, & aliquid moli-
, quod certum modum & ordinem
iret. Romani vero non tam fortitudi-
am moderatione, atque disciplina, im-
a orbis terrarum finibus terminarunt.
diu igitur rerum potiti sunt, quam
nodum in reipublicæ & in bellorum
istratione tenuerunt. Postquam vero
deratio cupiditatis omnem pacis, &
ationem, & ordinem, & disciplinam
, imperium extinctum atque deletum
Vnde concluditur omnia modo, & ordi-
nseruari, & augeri; immoderatione vero
inui atque dissipari.

l Regis igitur officium pertinet mori-
legibus, honestatis studio, & religionis
& præmiis modestiæ propositis, &
insolentiæ constitutis, & publicis
us, & vituperationibus, &, quod ca-
put

put eſt, modeſtiæ atque religionis exemplo militum temeritatem & ferociam comprimere; omnesque viros magno animo præditos in moderationis ſtudium incitare. Quod vt commodius fieri poſſit, opus eſt, vt multos præfectos illis ordine, atque gradatim præficiat. Nihil eſt enim ad animos moderandos obediendi, atque parendi ſtudio accommodatius. Qui enim obedire nouit, inſolenter extolli, & furenter ruere non facile poteſt. Prima igitur militiæ laus eſt in obediendi ſtudio, & alacritate ponenda. Merito igitur Romani non eos milites probabant, qui ſine graui cauſa in pericula furenter irruebant; ſed qui locum ſibi aſſignatum conſtanti animo retinebant. Neque eos, qui laudis inanis ſtudio ordinem turbabant; ſed qui, ne ſummæ belli nocerent, aut ne quidquam contra juſſum imperatoris efficerent, manus, cum ſignum receptui dabatur, ab hoſte etiam perculſo & abjecto continebant. Qui igitur imperatoris injuſſu dimicabant, temeritatem illam extremo ſupplicio luebant, vſque adeo, vt Manlius Torquatus vir fortiſſimus, & imperator optimus, militaris diſciplinæ ſanciendæ gratia filium ſingulari

vir-

virtute præditum ſecuri feriri juſſerit, quia parentis injuſſu hoſtem, a quo fuerat ad pugnandum prouocatus, occiderat. Is igitur illis optimus miles habebatur, qui optime parere didicerat. Obediendo igitur aſſequebatur, vt aliis imperaret. Itaque ordinatim alias, atque alias præfecturas obtinebat, quibus indigni prorſus habebantur, qui præfectorum imperium non eadem alacritate conficiebant. Sic autem multi ad ſummum tamdem imperium, quamuis eſſent infimo loco nati, perueniebant. Hac igitur obediendi conſuetudine milites omnes erant ad modeſtiam ſatis eruditi. His ſtudiis accedebat judiciorum ſeueritas, quæ tanta erat in bello, vt in leuiſſimis etiam peccatis milites pœna grauiſſima plecterentur. Quid dicam de religione? Nemini enim licebat militare, niſi apud Imperatorem ſacramentum diceret. Tanta autem erat illius jurisjurandi religio, vt quamuis milites imperatoribus ſuis eſſent grauiter infenſi, ſub illius tamen ſignis acerrime dimicarent. Sæpe igitur (vt memoriæ proditum eſt) cum plebs a patribus odio acerbiſſimo diſſideret, quoties tamen Conſul eos, qui in verba illius jurauerant, contra

hoſtes

hoſtes educere vellet, illum etiam inuiti ſequebantur, & coacti religione ſub illo, quem extinctum cupiebant, admodum ſtrenue decertabant. Tanta erat diſciplinæ illius religio, vt nullum odium poſſet plebem a modeſtia & ab officio remouere. Quod ſi in libera republica in ſumma plebis cum Principibus diſſenſione, in religione ineptiſſimis rationibus inſtituta, tantum tamen valuit mos, diſciplina, religio, vt homines acres, & bellandi ſtudio feroces, modeſtos, & principum juſſis obſequentes efficeret; quid in regno Princeps vniuerſis cariſſimus, apud homines in moribus optimis, & ſanctiſſimæ religionis inſtitutis enutritos, lege, diſciplina, ratione, modeſtiæ & religionis exemplo perficiet? Nemini dubium eſſe poteſt, quin, ſi velit, omnes modeſtiſſimos reddat; & ſic demum fiet, vt nec in republica tumultuari, nec ab externis hoſtibus vinci atque ſuperari poſſint. Sed, cum non milites tantum, ſed omnis reſpublica ſit ad modeſtiam erudienda, animaduertendum eſt, omnem modeſtiæ & humanitatis rationem in legum diſciplina, & in judiciorum ſeueritate conſiſtere. Illis enim juſtitia continetur, qua qui-

quidem nihil poteſt excogitari nec ad populum continendum vehementius ; nec ad peſtem auertendam ſalutarius, nec ad ſtatum reipublicæ conſeruandum ſecurius, nec ad nominis immortalitatem diuinius. Coercet enim intemperantiam ; ornat frugalitatem ; obſiſtit iniquitati ; tuetur innocentiam ; it obuiam ſceleri ; virtutem amplificat ; delet tyrannidem ; conſtituit libertatem ; non habet rationem potentiæ ; non deſpicit humilitatem ; tollit omnem diſcordiam ; ciuium voluntates inter ſe conſenſione ſumma conglutinat. Qui igitur hoc tantum munus ſuſcipit, vt nunquam neque cujuſquam gratiæ, neque potentiæ cedat, nec miſericordia, nec inuidia, nec amore, neque odio commoueatur ; ſed vere ſemper, & incorrupte judicet ; &, cum leges obſeruauerit, præcipue tamen in judicando diuinam atque ſempiternam legem conſulat, is certe vir diuinus habendus eſt. Munere namque diuino fungitur, & uniuerſam rempublicam, quod proprium cæleſtis numinis eſt, incolumem ab omni calamitate conſeruat.

Nec enim tam armatorum præſidia rempublicam tuentur ; quam leges, atque judi-

cia,

cia, & constans inuiolati juris studium. Multæ namque ciuitates legitimo jure deuinctæ sine armorum præsidio jus & libertatem suam tenuerunt; at illæ, in quibus nihil leges, neque jura valent, quamuis armis defensæ sint, funditus tamen euertuntur. Cum enim jus abest, quo plures in ciuitate armis atque virtute militari præcellunt; eo plures seditiones excitantur, & vniuersa respublica grauioribus ruinis opprimitur. Sunt igitur ad hoc tantum munus obeundum a Rege deligendi viri summa grauitate, & auctoritate, & constantia, qui id facile virtute, pietate, & industria sustineant. Qualibus autem virtutibus ornati debeant esse judices, Mosis socer exponit. Cum enim generum reprehenderet, quod ipse solus vellet omnium controuersias cognoscere; & admoneret, vt judices ex vniuerso populo seligeret ad judicandum, ait: Delige ex omni populo viros potentes, qui Deum timeant, & fidem colant, & auaritiam odio persequantur. Potentes, inquit, ne timore & imbecillitate præditi causas contra jus & fas hominibus, qui multum in republica possunt, adjudicent. Qui Deum timeant, ait, propterea

quod

od Dei timore resecantur libidines, quæ
nti tenebras offundunt, ne veritatem cer-
e possint. Id vero qui negligit, quo-
do tamdem poterit officium tantis difficul-
bus implicitum constanti animo confer-
e? Adjungit postremo, qui odio prose-
ntur auaritiam; qui enim pecuniæ stu-
t, nihil verum, nihil rectum, nihil sim-
x intueri queunt. Vt enim alibi Deus
d ipsum Mosem dicit: Munera mentem
ainis sapientis excæcant, & justorum ani-
s facile ab æquitate ad injuriam tradu-
t. Nunquam igitur satis admirari potero
tonem, qui cum multa alia a diuina lege
sisse videatur, tum hoc, quod est ab illo
libro vndecimo de legibus scriptum de
cum auaritia, plane constat a Dei legi-
sumpsisse. Non patitur enim eam inseri
bus suis opinionem; nefarium esse juris
umpendi gratia donum aliquod accipere;
rt æquabile jus administres, & opus ali-
d honestum exequaris, fas esse quod ti-
ffertur ab iis, quibus jus dicis, minime
udiare. Lubricum enim, inquit, & peri-
sum est hoc statuere; facile namque
as hominis donis & muneribus illecta a

vero

vero penitus abducitur; & jus esse statuit id, quod cum diuina lege pugnat; & ita, dum in causa honesta pecuniam accipit, facile ad id etiam facinus delabetur, vt in turpi etiam jus venale proponat. Quocirca capite sanciendum existimat, si aliquis judex quacumque de causa pecuniam, aut aliquod munus acceperit. Sed vt ad consilium hominis sapientissimi reuertamur, illud etiam considerandum est, Mosis socrum inter alias virtutes, quibus instructos judices esse vult, non numerasse nimium in interpretatione juris acumen. Nec enim dicit, sint judices subtiles, acuti, veteratores, & callidi, vt facile leges ad suam libidinem flectant, & a vero sensu detorqueant, & fallacias machinentur, quibus judicia huc & illuc facile versent; vt sine infamia & inuidia secundum eos lites dare possint, qui non jure, sed intoleranda potentia nituntur. Nihil horum dicit. Nec enim tunc tantus honor malitiæ habebatur, vt ii Iurisconsultissimi existimarentur, qui nimio acumine subnixi varie leges interpretarentur, & simplicitatem juris eluderent. Nihil enim magis sapientiæ repugnat, quam nimia subtilitas;

quæ cum ſit in omni diſciplinæ ratione veritati valde contraria, tum in legum ſcientia eſt nimis peſtiſera. Omnem enim rationem juris & æquitatis euertit.

Leges autem nec ita multas eſſe conuenit, vt ſe ipſas impediant, nec ita difficiles, vt non ab omnibus mediocri ingenio prædi-is intelligantur. Improbitas tamen homi-num contra publicam vtilitatem leges mul-iplicauit, eaſque difficiles effecit uſque ad-o, vt ii, qui hoc ſuſcipiunt, vt eas interpre-entur, ſibi ſummam quamdam ſapientiam rrogent; & in illarum obſcuritate intempe-erantius efferantur. Principis autem offici-m non eſt fraudibus indulgere; ſed mali-iam reſecare. Neque legibus obſcuritatem fferre; ſed illarum mentem explanare, & eritatem tueri. Ne igitur legis mens & ſen-entia poſſet aliqua ratione peruerti, & veri-as occultari; ſuadet vir ille ſapientiſſimus, t ii deligantur judices, in quorum animis ihil inſit, quod eos a conſideratione verita-is abducat. Veritas enim aut viribus extor-uetur, aut obliuione deletur, aut præſtigi-s eluditur, aut tenebris obſcuratur. Incuſ-ſus enim metus veritatem extorquet: reli-

gio-

gionis obliuio eam ex animis paulatim delet; falsa voluptatis imago sensum veræ voluptatis extinguit; pecuniæ cupiditas & immanis auaritia mentem tenebris & caligine circumfundit, ne veritatem adspiciat. Nihil autem horum poterit illis accidere, qui potentes (hoc est) animo magno & excelso præditi sunt, & religionem sanctissime colunt, & fidem & officium omnibus vitæ commodis anteponunt, & auaritiam pessime oderunt, & munera ob judicandum data vehementer execrantur. Cum tamen omnia illa, quæ Iethro complectitur, in judice requirantur; præcipuum tamen locum obtinet religio; imo reliquæ omnes virtutes vna religione continentur. Qui enim Deum timet, nec homines metuit, neque fidem deserit, neque pecunia corrumpitur, nec vllum denique locum temeritati & amentiæ relinquit; nunquam igitur in judicando ab æquitate deduci poterit. Dum Iosaphat Rex sanctissimus iram Dei placare vellet, non aliam rationem placandi numinis excogitare commodiorem potuit ea, quæ in judiciorum instauratione consistebat. Iudices igitur pietatis laude præstantes elegit, qui jus

in

in omnibus vrbibus Iudææ dicerent; quos omnes hac tantum ratione ad officium hortabatur, nempe, vt cogitarent illud judicium, quod exercebant, Domini judicium esse. Quæ quidem admonitio ex lege sumpta satis magnam vim habebat ad pios judices in officio continendos. Qui enim hoc in judicando cogitat, nec homines veretur, cum se Dei vicarium esse sapienter intelligat; neque labe vlla se contaminari permittit, cum Dei præsentis testimonium reformidet; neque munus cujusquam accipit, cum sempiternum illud supplicium omnibus, qui muneribus se deliniri patiuntur, diuino judicio constitutum exhorreat. Iure igitur concludi potest, pio numinis metu omnem judiciorum integritatem contineri. Cum igitur tam splendidus, & tam vtilis, & salutaris hic ordo judicum sit; quid perniciosius esse poterit, quam judicandi munus hominibus aut flagitiosis, aut obscuris & infimis assignari? Cum enim judices aut propter libidinem & impuritatem verum judicare nolunt; aut propter humilitatem non audent, & scelera impunita reliquunt; omnes, qui boni rerum æstimatores extiterint, facile conjicient, rempubli-

publicam illam, in qua peruersa judicia fiunt, diu stare non posse. Qui enim Princeps aut judex scelus impunitum dimittit, jus esse statuit, vt boni ab improbis impie atque nefarie vexentur, & ita jus humanum atque diuinum violetur. Quod cum fit, publicam salutem euerti necesse est. Scedasus, vt memoriæ proditum est, fuit in Leuctris homo tenuis, commodus tamen & hospitalis; huic erant duæ filiæ virgines forma eximia; cum autem duo Spartani adolescentes ad illum diuerterent, fuere satis humaniter accepti; ii virginibus oculos adjecere, atque ne vim statim inferrent, fuere hospitis humanitate prohibiti; a Bœotia vero redeuntes ad eumdem hospitem diuersati sunt; is autem aberat. Virgines autem, patriis institutis ad omnem rationem humanitatis eruditæ, illos sane hospitaliter excipiunt; illi virginibus per vim vitium inferunt, & injuriam grauissime lamentantes interimunt, & corpora in puteum abjiciunt. Rediit Scedasus, filias non offendit; dum hæret, & dubitat, catella sæpe vestis laciniam apprehendens, sæpe in puteum cursitans & oblatrans, atque gementi & quæribundæ similis, dominum id non

temere

temere fieri ſuſpicantem ad puteum perdu-
cit. Ibi demum calamitatis ſuæ magnitudi-
nem oculis aſpexit; filiarum corpora e pu-
teo extraxit; cum vero e vicinis accepiſſet
eos adoleſcentes eo diuertiſſe, neque poſtri-
die illius diei, quo ſe domum illius recepe-
rant, illos aut virgines conparuiſſe; intelle-
xit plane, ſcelus illud ab adoleſcentibus fuiſ-
ſe conflatum. Recta igitur Lacedæmonem
pergit, vt eorum nomina apud Ephoros defe-
rat. In Argolica vero regione cum audiret ſe-
nem quemdam Orcitam diras clades Lace-
dæmoniis imprecantem, de illo quæſiuit;
quamnam injuriam a Lacedæmoniis accepiſ-
ſet. Narrat illi ſenex, quo pacto filius illius
probus & honeſtus adoleſcens fuiſſet ab Ari-
ſtodemo Lacedæmonio, qui jus apud illos di-
cebat, crudeliſſime jugulatus, eo quod ſtu-
prum ab illo pati nullo modo voluiſſet; & de-
inde quomodo is Lacedæmonem profectus ſit,
vt hominem teterrimum apud Ephoros accu-
ſaret; Ephori vero nullam rationem tanti
ſceleris habuerint. Id cum Scedaſus audiret,
extimuit, ne ipſe etiam fruſtra de hominibus
improbiſſimis, qui tam nefando ſcelere jus
hoſpitii violarant, quereretur. Nihilominus

tamen Lacedæmonem contendit; ibi primum Ephoros, deinde Reges, postremo omnes, qui multum in ciuitate poterant, conuenit; apud omnes cum multis lacrimis de injuria sibi illata conqueritur; fidem implorat; numen obtestatur; vindictam flagitat; nemo tamen illius querimonias ad aures admittit. Senex igitur tam atroci injuria stimulatus, minime mentis compos, per mediam vrbem discurrebat; manus in solem tendebat; modo terram percutiebat, modo Furias scelerum vltrices inuocabat; vsque eo dum mortem sibi consciseeret. Breui tamen vniuersa respublica sceleris atque flagitii illius pœnas exsoluit. Epaminondæ enim virtute in pugna Leuctrica ita concisa fuit, vt nunquam postea posset in amissas opes restitui. Memoriæ proditum est, ante illam pugnam Scedasum secundum quietem visum esse in somnis dicere Pelopidæ, qui simul cum Epaminonda bello præerat, Lacedæmonios adfuturos, vt in eo loco, in quo tantum scelus a suis ciuibus impune commissum fuerat, pœnas illi atque virginibus, quæ violatæ & occisæ fuerant, vniuersi penderent.

Sed quorsum hæc a nobis adducta sunt? Vt

Vt intelligatis, quoties aliquod scelestum facinus impunitum relinquitur, toties hærere in republica religionem; quæ si non fuerit expiata, numinis iram concitari; & de vniuersa illa ciuitate supplicium sumi. Scelere enim se alligat, qui in scelere suscepto conuiuet. Nec est vlla potior illius expiandi ratio ea, quæ legitima illius vltione continetur. Ea autem de caussa Deus, cum legem daret, tam sæpe in scelus vindicare præcipit; ne videlicet populus vniuersus se sceleris consensione contaminaret; & ita publice lueret id, quod fuerat ab vno aut a paucis commissum. Auferes, inquit, malum de medio tui, (hoc est) violatam religionem expiabis, & te sceleris contagione liberabis, quo teneris adstrictus, quamdiu non fuerit in scelus publice vindicatum. Dauid autem, dum in Dei gloriam suas ipsius laudes commemorat, ait: se de multa nocte vigilare solitum, vt tolleret de ciuitate Domini (sic enim inquit) omnes, qui operabantur iniquitatem. Nullum enim sacrificium acceptius Deo fieri posse credebat, hominum sceleratorum supplicio. Respublica enim sceleris contagione liberatur; improbitas exemplo

edito coercetur; integritas & innocentia libere respirat; expiata religio homines cum Deo, a quo erant diuulsi, conjungit. Mirum est quanta seueritate eadem ipsa de causa antiqui Græci scelus persequebantur. Illi enim ciuitati, in qua scelus aliquod immane susceptum fuerat, nisi id supplicio illius, qui scelus conflarat, expiaret, bellum a reliquis ciuitatibus indici solebat; existimabant enim hærere religionem non in ea tantum ciuitate, quæ se crimine nefario deuinxerat, sed in omnibus aliis, quæ illud non vltæ fuissent. Sapienter autem judicabant, sceleris consensu Deum irritari; legitima autem vindicta placari, & a seueritate ad gratiam inflecti.

Qui autem historias diligenter euoluerit, id certissimum esse comperiet. Vt enim de Scedaso legimus, ita in omni ciuitate, in qua non erat in aliquod nefarium crimen publice animaduersum, pestis, & fames, & bellum, & vastitas illam affligebat, atque tamdem euertebat; vt facile appareret, illud exitum non tam humanis viribus, quam numine diuino illatum fuisse. Neque solum priscis temporibus; sed nostra etiam memoria. Circumspicite animis omnes prouincias, quæ

fuerunt

fuerunt multis incommodis afflictæ, atque ferro & flamma vastatæ; & intelligetis, in illis omnibus, antequam fuissent euersæ, fuisse impunitam licentiam omnibus facinorosis hominibus attributam. Vnde colligitur omnes ciuitates, quæ ab hoste captæ sunt, magis ipsius ciuitatis iniquitate & injuria, quam hostium virtute captas esse. Illud enim sane constat, omnes respublicas, quæ se legibus adstrinxerunt, & a quibus jus æquabile cultum fuit, non in pace tantum summas opes adeptas fuisse; sed etiam bello latissime imperium propagasse; atque tantisper opibus & imperio floruisse, dum leges atque judicia sancte conseruata sunt. Vbi vero primum leges conculcari, jura perfringi, judicia rescindi, magistratus contemni cœperunt, imperium labi cœpit, atque tamdem extinctum & deletum fuit. Sic Athenæ imperii naufragium fecerunt; sic Lacedæmon non Scedaso tantum, sed multis aliis iniquitate similiter oppressis, pœnas dedit; sic Carthago sceleris & perfidiæ pœnas exsoluit; sic Roma propter innumerabiles injurias, quas in orbem terrarum intulerat, ex ea majestate, & amplitudine, ad quam nulla vnquam respubli-

bli-

blica peruenit, exturbata eſt; ſic omnes denique ciuitates, regna, imperia, nationes, cum primum illas capit diuini & humani juris obliuio, labuntur, & ruunt, & obliuioue ſempiterna delentur. An non hoc palam Sanctæ Literæ teſtificantur, propter iniquitates & injurias impunitas imperia ſumma deleri? An id obſcurum eſt, oraculis diuinis eſſe denunciatum dirum exitium omnibus gentibus, apud quas neque jus vllum colitur, neque leges obſeruantur, neque judicia rata ſunt; ſed omnium conatus, qui aliquid in republica poſſunt, ad legum & judiciorum interitum impune conferuntur? Cum igitur hoc & antiquitatis monimentis, & vitæ communis exemplis, & legis diuinæ ſanctionibus exploratum ſit, illud Regnum & Imperium diu permanere non poſſe, in quo leges, jura, judicia ſacroſancta & inuiolata non ſint: ſi non poteſt jus publicum violari, & ſcelus inultum relinqui, quin ſimul ſtatus reipublicæ perturbetur, & peſtis tamdem atque pernicies rebus communibus afferatur: ſi conſtat juris negligentia & contemptu, non modo generis humani ſocietatem violari; ſed numen etiam diuinum grauiter offendi: quis non videt legum optimarum diſciplina,

juris ſanctiſſimo cultu, judiciorum integritate & conſtantia, reipublicæ ſalutem, dignitatem, imperium, amplitudinem, præſidium, & ſtabilimentum contineri? Atqui harum omnium rerum tam ſacrarum judices, cuſtodes, atque miniſtri ſunt, vt merito (quemadmodum ait Iureconſultus ille) ſacerdotes quidam ſanctiſſimi appellari poſſint : in Sanctis autem Literis judices Dii appellantur. Quemadmodum enim munus diuinum gerunt; ita voluit ſummus ille Iudex, vt diuinum nomen obtinerent; vt omnibus modis admoneri poſſint, cum judicant, diuinam ab illis æquitatem, & conſtantiam, jure atque merito flagitari. Hæc cum ita ſint, & cum in judicum delectu publicam ſalutem & incolumitatem agi conſtet; male profecto conſulit reipublicæ Rex ille, qui quoſuis homines in tam alto gradu locat; ordinem enim, quem grauiſſimum eſſe conuenit, leuiorum & obſcurorum hominum contagione dedecorat, & jus venale conſtituit, & rempublicam perturbat; & perficit, vt leges & judicia propter judicum ſordes atque flagitia contemnantur; & omne denique regnum funditus euertit. Sunt igitur ad judican-

candum eligendi viri diſciplina ſapientes, auctoritate graues, moribus incorrupti, virtute conſtantes; qui facillime ſcientia, & animi magnitudine, atque pietate tantam perſonam tueantur, atque ſuſtineant. Hi autem ſunt opibus augendi, & honoribus illuſtrandi, & pro virtutis merito præmiis cumulandi; ne vnquam propter inopiam, vel humilitatem contemni poſſint. Quod ſi aliquando Rex in eligendo lapſus opinione fuerit, & pro bono & integro judice improbum & ſordidum cooptauerit; vbi id intellexerit, nullam moram interponat, quin illum magiſtratu priuet; idque exemplum ſeueritatis in illius ſcelus edat, quo reliqui diligentius in officio atque fide permaneant.

Hæc quidem de legibus atque judiciis dicta ſatis eſſe puto ad Regis inſtituendi, atque admonendi diſciplinam. Illud tamen minime prætereundum eſt, quod ad juſtitiam attinet, non leges tantum ferendas eſſe, quæ malitiam & improbitatem ſupplicio reſecent; ſed etiam, quæ multo ante præcaueant, ne maleficia committantur. Vt enim illa medicina magis probanda eſt, quæ bonam valetudinem conſeruat, quam ea, quæ valetudinem

af-

afflictam in sanitatem restituit; ita leges illæ magis laudandæ sunt, quæ mores continent, ne facile queant ad mollitiem atque flagitia delabi, quam illæ, quæ mores corruptos ad sanitatem supplicio reuocare contendunt. Quomodo, inquis, id prouideri poterit? Si parentibus licitum non fuerit vllo modo filiorum institutionem negligere. Sit igitur omnibus, qui liberis suis id, quod non decet, indulserint, grauis ignominiæ pœna constituta. Si enim quilibet domi suæ filios recte educauerit, & honesta disciplina deuinxerit, multo minus negotii reipublicæ moderatores in ciuibus vniuersis regendis & continendis habebunt. Vt enim in reliquis rebus, ita in prima puerorum institutione existimandum est, omnia esse posita; qualia namque rerum initia sunt, tales exitus expectandi sunt. Quid? inquies, non erit liberum vnicuique ad arbitrium suum liberos enutrire? Non certe, si publica salus omni studio curanda est. At libertas est modis omnibus retinenda. Verum; sed ego pestiferam flagitiorum licentiam minime libertatem appellandam judico; nisi furiosi hominis libertatem existimas, cum sibi manus affert, aut

se

ſe in ignem vel aquam præcipitem dat. Si igitur homo, quamuis potens ſit, cum a mente deſeritur, ne ſibi aut ſuis perniciem afferat, eſt arctiſſime conſtringendus; quomodo non multo magis eſt legibus alligandus is, qui furenter velit peſtem atque perniciem filiis ſuis peſſima inſtitutione machinari? An Agaue, cum filium Pentheum, quaſi is aper eſſet, interimebat, magis inſana erat, quam ii, qui filiorum animos mortiferis morbis inficiunt; neque corporibus, ſed, quod eſt longe tetrius & deteſtabilius, mentibus ipſis fœdiſſimum vulnus imponunt? Si igitur ii, qui ſuis multo leuius nocent, vinculis impediendi ſunt; cur ii legum vinculis laxandi ſunt, qui mala educatione filiis ſuis mentem atque ſenſus eripiunt? Præterea nemo ſui juris omnino eſſe poteſt; ſumus enim omnes partes atque membra reipublicæ. Vt igitur in corpore non, quod vni membro jucundum eſt, ſed quod totius corporis incolumitati conducit, præcipue ſpectari conuenit; ita in republica non quod vnicuique libeat, ſed, quid vniuerſis expediat, conſiderandum eſt. Lex enim naturæ ſancit, vt commune bonum ſingulari vniuſcujuſque jucun-

cunditati præferatur. Ideo autem a principio vnum in locum partim necessitate impulsi, partim natura inuitati conuenerunt homines, vt ope mutua fulcirentur, & quilibet pro parte sua rempublicam conseruaret. Cum autem nullum sit in vita communi officium magis debitum, nullumque æs alienum, ad quod persoluendum magis omni fœdere & pactione adstricti teneamur, quam fides reipublicæ debita, omnes certe ciues magis debent in filiorum educatione de reipublicæ commodis, quam de sua vtilitate cogitare; maxime vero, cum vniuscujusque vtilitas a publica sejungi non possit. Cum igitur omnes nostræ rationes ad reipublicæ salutem conferendæ sint, neque secus de illis statuere possimus, quam communis vtilitatis ratio flagitat; quomodo ferendum est, vt id vniuscujusque potestati atque libidini permittatur, in quo est vniversæ reipublicæ salus vel pernicies constituta? An id obscurum est, si filios suos quilibet pessime instituerit, futurum, vt illi omni se scelere & flagitio contaminent? An parum constat, si maxima ciuium pars flagitiosa fuerit, rempublicam funditus interituram? Qui igitur

fi-

filios suos male instituit, rempublicam funditus euertit.

Nec id potest dici, leges constitutis suppliciis indomitam cupiditatem facile compressuras. Adulta enim cupiditas nullo metu coerceri potest; quin, vbi aliquas spes impunitatis oblata fuerit (quæ plerumque est cum effrenata mente conjuncta) ad perniciem publicæ salutis & dignitatis erumpat. Omne vero malum nascens facile extingitur, adultum vero atque robustum difficillime coercetur. Si igitur ad Regis officium pertinet, malum adultum & corroboratum supplicio resecare; cur non magis pertinebit, malum ipsum, antequam vires colligat, sapienter extinguere? Et, si Rex nullam reipublicæ partem negligere potest, quomodo tamdem illi id sine insigni flagitio negligere licebit, quod omnem reipublicæ salutem continet? Agrum, (vt dictum est) si respublica fuerit bene constituta, nemini licebit negligere; flagitium est enim minime ferendum negligentia tua fieri, vt fundus tuus non valde tibi atque reipublicæ fructuosus sit; quod si negligens esse perseueres, æquum est, vt Principis seueritate cogaris illum colendum

di-

diligentiſſimis colonis aſſignare, qui tantum ex illo frumenti, quantum poteſt exarari, colligant. Ita ne vero? Non licebit tibi, ſi communis vtilitatis ratio habita fuerit, agrum tuum incultum relinquere; licebit autem tibi filiorum tuorum mores, inſtituta, ſalutem, atque adeo vitam negligere? Vepres & ſpinæ in agro tuo ſuccreſcentes ignaviam tuam coarguunt, & dignum non mediocri pœna conſtituunt; labes, flagitia, dedecora filiorum tuorum in dies pullulantia non multo magis te grauiſſimis pœnis obnoxium declarabunt? Quod ſi patria ejuſmodi verbis tecum expoſtulet, quid illi reſpondebis? Homo cur, quantum eſt in te, mihi moliris exitium? Cur in me peſtem nefarie machinaris? Cur parentem, quam omni pietate complecti debebas, jugulandam ſuſcipis? Meis enim legibus & inſtitutis in lucem editus, & enutritus fuiſti; per me non ſolum a feris, ſed etiam a morum feritate reuocatus, & omni humanitate cultus extitiſti; meo præſidio vitam non ſolum clementer atque benigne, verum etiam ſecure traduxiſti. Si enim in ſolitudine & vaſtitate vitam ageres, non modo belluarum laniatus extimeſceres;

ſed

ſed nihil inter te & belluas immanes intereſ-
ſet ; mea igitur ope factum eſt, vt in pericu-
lis auxilium, in morbis remedium , in ærum-
nnis ſolatium , in perturbatione diſcipli-
nam, in curis alleuamentum inuenires. Cum
vita tua tam multis ſimul rebus indigeat,
omnes illæ fuerunt a me tibi large atque mu-
nifice ſuppeditatæ. Quod ſi ita non eſſe pu-
tas, a me ſecede ; lucem meam atque cele-
britatem fuge, & te in ſolitudinem abde ; &
videamus quo tamdem modo poſſis abſque
meo præſidio vitam ſuſtentare. Quod igitur
opibus abundas, quod humanitatem reti-
nes, quod ſecure vitam degis, quod lucis
jucunditate frueris, id totum mihi eſt in ac-
ceptis referendum. Magis igitur ſum mater
tua, quam illa, quæ te peperit, exiſtimanda.
Si igitur mihi necem attuleris, non modo
te improbum hominem, ſed impium & ſce-
leratum parricidam fateare neceſſe eſt. Sed
dices fortaſſe, te nunquam de meo interitu
cogitaſſe. An non intelligis vitam atque ſa-
lutem meam ciuium moribus & honeſtate
contineri ? Adeo ſine mente es, vt non vi-
deas, ſi illi, cum ad ætatem maturam perue-
nerint, flagitiis efferati fuerint, eſſe mihi
eo-

rum scelere miserum funestumque fatum cessario subeundum? Nec illud quidem cogitas, te non tam tibi, quam mihi, fi-os genuisse? Cur igitur illos flagitiis obrui nis? Cur illorum peccatis indulges? Cur orum inconsideratam cupiditatem alis? ur eorum pudorem extingui pateris? Cur nique illos honestatis studium negligere, libidini seruire permittis? Quod enim est ad rerum publicarum exitium, & funus, si id, quod corrupta & vitiosa ciuium insti-ione comparatur? Ciues igitur, qui male os suos instituunt, me perdunt, mihi pe-m parant; mihi interitum & exitium mo-ntur. Hæc si respublica dicat homini-s in filiorum educatione dissolutis, venit vobis in mentem, quomodo homines in-ita re negligentes a maximi & immanis-ni criminis suspicione liberetis?

Non, inquit M.

Si igitur, inquam, hoc crimen diluere n potestis, confitendum est illud non me-ocre crimen esse; sed crudele atque valde farium; quod quidem non solum liberis am eripit; sed patriam ipsam sanctissi-m parentem necat. Quod si legibus ne-

mi-

mini conceſſum eſt, vt rebus ſuis male vtatur; quomodo permittendum eſt parentibus, vt filios ſuos cum calamitate patriæ totius euertant? Cum vero Regis officium ſit ſeruare rempublicam; officium certe illius eſt, omnia crimina, quæ reipublicæ exitium afferre poſſunt, ſeueriſſime coercere. Sed quemadmodum multo magis laudandus eſt imperator, qui aduentantis hoſtis conſilia præripit, &, antequam vaſtitatem inferat, conatibus illius obſiſtit, quam is, qui poſt vaſtitatem rebus ſuis illatam hoſtem bello frangit; ita multo ampliore laude dignus eſt Rex, qui diligentiſſime cauet, ne vllum ſcelus admittatur, quam is, qui conflatum ſcelus vlciſcitur. Quomodo id perficiet? inquies. Facillime quidem, ſi lege atque propoſita pœna ſanxerit, ne patres ad arbitrium ſuum filios inſtituant. Lycurgi legibus cautum erat, ne quiſquam liberos ſuos moribus, quibus vellet, imbueret; omnes igitur ciuium liberi, cum ad ſeptennium perueniſſent, in turmas diuiſi, moderatoribus aſſignabantur, qui eos ad omnem rationem virtutis & honeſtatis erudirent. Omnis autem illius ciuitatis diſciplina eo pertinebat, vt ciues ad victus fru-

ga-

galitatem, ad laborum patientiam, ad pu-
dorem & verecundiam, ad decoris & di-
gnitatis ſtudium excitaret. In primis autem
a ſumma laus erat, ſenes vereri & obſerua-
re, & iis, qui præerant, obedire, nec vllum
legitimum imperium recuſare, quamuis id,
quod erat imperatum, nimis arduum atque
difficile videretur.

De Perſarum autem inſtitutione mira
ſunt, quæ Xenophon in vita Cyri commemo-
rat; ait enim pueros, vt alibi Grammati-
cam, ita apud Perſas juſtitiam a magiſtris
diſcere ſolitos. Iudicia autem inter pueros
fuiſſe conſtituta furti, rapinæ, violentiæ,
conuicii, & aliorum flagitiorum hujuſmodi.
Conuictos autem apud illorum moderatores
pœnas dare, & ſimiliter, qui aliquem falſo
inſimulabant, calumniæ pœnam ſuſtinere.
In crimen autem maxime vocari ſolitos, qui
bene de ſe meritis gratiam minime refere-
bant; ingratos enim neque pietatem in De-
um, nec in parentes colere, neque debitum
officium aut patriæ, aut amicis præſtare poſ-
ſe credebant. Præterea ex ingrati animi cri-
mine impudentiam oriri ſtatuebant, ex qua
omnis turpitudo atque vitæ dedecus erum-

pit. Ait præterea pueros ad modeſtiam, ad frugalitatem, ad continentiam, ad laborem, ad obedientiam, ad omnem denique docoris & honeſtatis rationem fuiſſe admodum diligenter inſtitutos. Hæc quidem fuſe perſequitur vir ille ſummus, quæ facile demonſtrant, non ſine cauſa Perſarum imperium ex paruis admodum initiis ad ſummam amplitudinem perueniſſe. Vt enim labente diſciplina imperia magna corruunt; ita, cum morum diſciplina egregie conſtituta eſt, tenuiſſimam quamque rempublicam maximam & florentiſſimam fieri neceſſe eſt.

De Athenienſibus jam diximus, quomodo Solonis legibus incumbebat id onus parentibus, vt literis, & palæſtra, & muſica liberos ſuos erudirent. Filii vero cogebantur parentes in ſenectute alere. Quod ſi ciuis aliquis fuiſſet in filiorum diſciplina negligens, nec eos illis tribus artibus inſtituiſſet; pœna erat, ſoluere lege illa filios, ne cogerentur vllo modo patribus in extrema ætate conſtitutis alimenta præbere. Indigni enim parentum nomine habebantur, qui filios non & moribus bonis, & artibus ingenuis inſtruxiſſent. Fuit autem Athenis tem-

plum

ım vni ex filiabus Cecropis Regis dedica-
m ; ea autem appellabatur Aglauros. Cum
im, vt traditum memoriæ est, Eumolpus
llum Athenis intulisset, & fuisset oraculo
tum Athenas victrices fore, si quisquam
neci pro salute patriæ deuoueret, Aglau-
s sese, vt patriam periculo liberaret, ex
uro præcipitauit. Habuit autem hoc anti-
itas, vt nihil virtute diuinius existimaret,
ideo facile iis, in quibus clarum aliquod
tutis lumen eluxisse perspexerat, diuini-
em tribuebat. Nullam autem virtutem
ıriorem existimabat ea, qua se quispiam
o patriæ salute ad mortem libenter offere-
t. Cum igitur Aglauros id virtutis signum
disset, quo nullum mirabilius esse poterat,
it illi templum extructum & nomen illius
ligione patria consecratum. Omnes autem
ues, cum ad ætatem adolescentiæ peruenis-
nt, armati omnibus armis in templum il-
d deducebantur, & conceptis verbis jura-
ınt, se nullo modo patriam deserturos;
risjurandi autem formula hæc erat: Non
ficiamdedecore arma sacra, neque ducem
uem fuero secutus, deseram. Pugnabo pro sa-
is, pro sanctitatibus, siue solus, siue cum

tis. Enitar, ne patriam meam tradam posteris deteriorem, quam accepi; sed multo magis florentem. Illis, qui considerate judicauerint, libenter obtemperabo; legibus jam latis parebo; & illis etiam, quas populus communi consensu tulerit. Si quis autem leges oppugnauerit, aut illis parere noluerit, id nulla ratione patiar. Et vel solus, vel cum multis illi obuiam ibo. Patriam religionem conseruabo. Harum autem rerum deos testes inuoco. His quidem verbis ea se religione deuinciebant, vt esset illis necesse mortem pro templorum sanctitate, & sacrorum religione, pro legibus, & institutis ciuilibus, pro patriæ salute & dignitate (vbi id casus aliquis postularet) occumbere. Non solum igitur proditoribus, atque sceleratis ciuibus, sed etiam timidis & ignauis Dei grauissimum metum incutiebant; vt intelligerent omnes, se non posse vlla formidine patriam deserere, quin se perjurio, & crimine sceleris & impietatis alligarent.

Quid de Romanis dicam? Potuissent ne illi orbem terrarum imperio continere, nisi fuisset apud illos admirabilis juuentutis pudor, atque disciplina? Quamquam illi non

adolef-

ntes tantum, sed omnes etiam ciues
iplinæ seueritate coercebant. Erant enim
sores præfecti moribus; tanta autem di-
ntia suum munus gerebant, vt nihil in
iblica fieri permitterent, quod esset Ro-
io pudori, fidei, & honestati, & exem-
contrarium. Grauissimis autem ignomi-
pœnis facile rempublicam continebant,
e turpitudine vlla contaminaret. Ne autem
a rerumpublicarum genera persequar,
sane constat; primum quidem id non
difficile, quod jam fuit a summis Regi-
& imperiosis populis sapientissime facti-
im. Deinde non solum ad pacis ornamen-
i, & justitiæ disciplinam multum inter-
, qualis sit puerorum institutio, & ado-
entium disciplina; sed etiam ad belli
sidium, & imperii decus & amplitudi-
a. Omnes enim respublicæ, quæ latissime
erium propagarunt, his artibus & insti-
s sibi summas opes & imperium pepere-
it. Non est igitur vllo modo hæc reipubli-
ratio a Principe negligenda; sed in pri-
i summo studio procuranda; atque vigi-
tissime prouidendum, ne quisquam in re-
lica pro salutari ciue belluam immanem

alat;

alat; aut ſaltem hominem ignauum, & imbellem enutriat. Si Rex igitur rempublicam ſaluam eſſe vult, morum præfectos in ea conſtituat, qui parentes in filiorum inſtitutione negligentes ſeuere puniant; nullumque genus hominum patiantur in republica verſari, qui non artem aliquam reipublicæ ſalutarem teneant. Monſtri igitur atque prodigii ſimile ſit, aliquem in republica ſine publico fructu verſari. Quare non video, cur illa Ægyptiorum lex non magnopere a nobis approbanda ſit, qua ſinguli cogebantur nomina & artes ſuas apud moderatores reipublicæ profiteri, vt operis deinde ſui rationem reddere cogerentur. Athenis vero fuit a Dracone lata lex, quæ otium capite mulctabat. Seuera nimis, inquies, & immanis lex illa fuit. Eſto, dummodo fateamur, illa nimia legis ſeueritate reipublicæ ſtatum maxime conſeruari. Otium enim continet flagitiorum omnium ſeminarium. Mentem enim hebetat, animum corrumpit, hominis præſtantiam labefactat, &, ne quid aliud dicam, rationem de ſtatu dejicit, & libidinem in animi dominatu conſtituit. Adde quod, qui res ſuas non agit, aliena negotia curat

(Vt

Horatius ait) vnde maleuolentia , ob-
atio., inuidia, iniquitas, & injuria , ma-
ue rerum perturbatio , & confuſio vitæ
equitur. Adde, quod otium homines ad
iam & egeſtatem redigit ; egeſtas deſpe-
nem efficit ; ex deſperatione exiſtit au-
; audacia vero rempublicam perturbat,
e omni ſtatu conuellit. Cum igitur hæc
omnia ex otio atque ſegnitie oriantur,
lex vtilior excogitari potuit ea , quæ
otium coercet & comprimit ?
Hic locus admonet, vt aliquid de nobi-
s officio differamus. Non placet enim
em in republica verſari, cujus opus ali-
vtile reipublicæ non extet. Aratorum
n , & mercatorum , cauponum , fabro-
, & opificum , atque adeo bajulorum of-
& opera quæ ſint , & quam vtilitatem
ſpublicis afferant, plane video. Ratio
n poſtulat, vt, quo ſtatus hominum cla-
eſt, eo clarius eorum officium ſit, & di-
tius ab illis operis, & muneris ratio-
repoſcamus. Quodnam igitur nobili-
pus eſt? Num deliciis affluere, & di-
jacere , & de amore conqueri, & vulnus
Cupidinis ſagittis inflictum aſſidue la-
men-

mentari? Negabitis, opinor; nullum enim ex eorum vrbanitate & elegantia, nec ex amoribus quidem leuissimis respublica fructum capit. Num noctes atque dies in aleæ ludo consumere? Non profecto: est enim hic ludus altor otii, magister ignauiæ, instrumentum auariæ, fraudis officina, rei familiaris euersio, rixæ materia, morum pernicies, dignitatis labes, & insignis ingnominia. Est præterea angor animi, & cruciatus assiduus. Qui enim perdit, afflictatur; qui lucrum facit, quamuis intemperanter exultet, ne tamen id, quod est lucratus, amittat, animo anxio atque solicito reformidat. Adde nunc impuræ consuetudinis & familiaritatis dedecora, quibus afficiuntur ii, qui cum aleatoribus viuunt. Adde pœnæ illius diuturnitatem, qua damnati sunt omnes, qui ejusmodi ludis affixi sunt. Vt enim Prometheus ad Caucasum affixus (vt Poetæ perhibent) inuitus aquilæ viscera laceranda, atque deuoranda præbebat; sic aleatores ita nequitiæ vinculis astricti sunt, vt quamuis viscera sua consumi cum magno cruciatu videant, non tamen inde auelli possint. Anni vero interim labuntur; ætas flagitiose conteritur; res fa-

milia-

miliaris absumitur; studium dignitatis abjicitur; omnisque ratio industriæ, & humanitatis, & pietatis extinguitur. Nec enim is, qui hoc ludo tenetur & ducitur, rem suam familiarem curat; nec suis liberis, aut seruis, aut amicis consulit; neque pietatis & religionis memoriam vllam conseruat; sic enim occupat illius animum hoc flagitiosum, & infame ludendi studium, vt nullum honestæ cogitationi locum relinquat. Vt autem nullum aliud malum inde proueniat præter otium illud, cujus vitia persecuti sumus; id certe tantum est, vt sit nobilitati, tamquam totius dignitatis exitium, summa totius animi contentione fugiendum. Præterea nos non de ludo & joco quærimus; sed de officio & opere: non enim ludus opus est; sed ab opere est animus interdum ludo reficiendus, vt facilius possit nobilitate dignum opus efficere. Quodnam igitur hominum nobilium opus est? Armis tutari rempublicam, & consilio, cum ætate progressi fuerint, eam stabilire; omnesque opes suas ad patriæ salutem, atque ad dignitatem suam conferre. Sed quæro. Num hæc tam præclara munera indigent aliquo vsu, ratione, disciplina? An

ejusmodi sunt, quæ sine vllo vsu & meditatione confici valeant? Si dixeritis non esse opus vsu, neque disciplina, mirabor. Si enim neque sutor, neque sartor, neque tonsor, neque denique fabrilis alicujus artificii peritus esse potest, qui non multis prius annis illi artificio operam dederit; quomodo poterit homo nobilis in artificio, quod rempublicam omnem continet, sine disciplina & exercitatione versari? Rex igitur, qui officio satisfacere cupit, opus est, vt cum operam dederit, ne quisquam in republica sit, qui non possit muneris & operis sui rationem reddere; tum vel maxime caueat, ne vllus nobilis homo segnitie corrumpatur, & deliciis effeminetur, & sine vlla virtutis disciplina locum illum, quo est prorsus indignus, obtineat. Nihil est enim, quod facilius rempublicam possit euertere, nobilitatis ignauia. Illam igitur in armis contineat, & optimas artes colere, atque in illis assidue exerceri compellat. Cum vero multæ aliæ pœnæ possint hominibus nobilibus irrogari, vix vlla poterit esse grauior, & atrocior, quam nobilitatis & honestatis amissio.

Multum etiam juuabit homines ignobiles

moribus augere, si fuerint virtute & in-
a præstantes. Princeps enim non solum
iæ munus & officium tuebitur, cum vir-
, in quocumque homine illam splendere
it, digno præmio remunerauerit; ve-
etiam nobilitati languenti stimulos ad-
bit, & illam æmulatione ad honestatis
m acerrime concitabit. Vellem etiam
m homines ob virtutem summis opibus
untur, ne opes illæ ad illorum filios
nirent, nisi ad illos tantum, qui se ma-
us suis dignos virtutis imitatione præ-
int. Duplici enim ratione peccant Reges,
sine modo de regio patrimonio largiun-
Primum enim fontem ipsius benignita-
hauriunt; ita vt nequeant ii, qui in re-
succedunt, virtutem debitis præmiis or-
. Deinde quod ignauiæ atque desidiæ,
renatæ libidini adjumenta plurima sub-
strant. Non vult enim homo in sum-
opibus, atque deliciis enutritus, labo-
vllum suscipere. Neque solum mollis,
licatus, & intemperans, & flagitiosus;
tiam superbus, & arrogans, & infestus
tur. Sapienter enim, qui respublicas con-
e, quoad ejus fieri potuit, conati sunt
ciui-

ciuium possessiones & facultates modo quodam æquabili terminare, ne quisquam vel opibus elatus nimium lasciuiret; vel egestate impeditus studium virtutis omitteret; aut, quod est multo grauius, odio publici status de interitu reipublicæ conjuraret. Vt enim sutor, vel quiuis alius faber artem deserit, vel cum tanta premitur inopia, vt artis instrumenta parare non queat; vel cum tantis opibus abundat, vt sine artificio illo laute, atque jucunde viuere possit: ita ciues artem suam, quæ honestatis studio continetur, omittunt, vel cum egestate laborant, vel cum propter opum affluentiam nimis efferuntur. Accedit, quod Regis Imperium contemni, tumultus excitari, intestina bella moueri plerumque solent, cum sunt in regno multi principes illo loco indigni; nempe, cum opibus summis præditi sunt, & ab omni studio virtutis abhorrentes. Ne autem alia exempla, quæ sunt innumerabilia, persequamur, certe constat Græciam hoc vno malo corruisse; Imperatores enim, Principum bellis fatigati, Turcas asciuerunt, vt illorum ope firmati principes imperio frenarent; Turcæ vero, in Græciam intromis-

si,

ſi, non vt Imperatores adjuuarent, ſed vt Græciam dominatu ſuo premerent, conſilium inierunt. Paulatim igitur eos, a quibus vocati fuerant, expulerunt, donec tamdem Conſtantinum, vltimum Græciæ Imperatorem, Conſtantinopoli diu obſeſſum imperio & vita ſpoliarent. Cujus tantæ calamitatis ſe Græciæ Principes otioſos ſpectatores præbuere; quaſi exploratum illis eſſet fieri non poſſe, vt omnes illo communi incendio conflagrarent. Omnes igitur tam Imperatores, quam Principes, illorum imperio ſubjecti, peccatis excæcati ſunt; ne viderent ipſos ſibi peſtem & interitum machinari. Hoc igitur ne vnquam poſſit accidere, duo ſunt Regibus in duſtributione donorum & munerum prouidenda. Primum, ne omnia certis hominibus largiantur; & dum liberales haberi volunt, omnem materiam liberalitatis amittant. Alterum, ſi bonorum filiis metum injecerint regii muneris amittendi, quoties illi minime parentum veſtigiis inſtiterint, & non debitam fidem, & officium, aut Regi, aut patriæ perſoluerint. His igitur pœnis poterunt coercere Reges hominum nobilium temeritatem, qui filios ſuos flagitiis corrumpi ſinunt;

neque

neque in eo elaborant, vt liberi opibus digni ſint; ſed vt opes immanes habeant, quas in nequitia & flagitio conſumant. Nec enim intelligunt homines amentiſſimi, quo magis illi filiorum opes adaugent, & cumulant; eo magis eorum miſeriam amplificari. Opibus enim domi congeſtis, cum virtus abeſt, langueſcit induſtria; ſuperbia indies augetur; libido furibunde concitatur; vitia creſcunt, & indomitæ cupiditates in rationem inuadunt, quæ animum exedunt, & vitam amatiſſimam efficiunt.

Neque ſolum pœnis ſunt homines nobiles ab ignauia, & flagitio deterrendi; ſed laudibus, & honoribus, & muneribus, in ſtudium honeſtatis incitandi. In quo quidem oportet intelligi ab omnibus, a Rege neque pecuniam ſine virtute, neque nobilitatem ſine honeſtate; ſed virtutem, & induſtriam, & frugalitatem, & patriæ caritatem honorari. Cum enim nobilitas omni virtute ornanda ſit, tum nullam debet pluris facere, quam patriæ caritatem, in qua omnia ampliſſimæ dignitatis ornamenta collocanda ſunt. Hanc igitur virtutem magnificentiſſime laudare; hanc muneribus ampliſſimis hone-

ſtare

ſtare; hujus ſtudio & cupiditate vehementiſſime omnes (in quibus aliquem amorem honeſtatis aſpexerint) inflammare debent Reges, qui cupiunt efficere rempublicam in omni genere laudis & honeſtatis florentiſſimam. Sic autem fiet, vt multi viri ab auaritiæ ſtudio ad cupiditatem veriſſimæ gloriæ traducantur; neque exiſtiment virtutis induſtriam mercaturam eſſe; neque vitam ſpe fortunæ amplioris in diſcrimen inferant; neque, cum aliquod pulchrum facinus aggrediuntur, pecuniæ mercedem nimis importune flagitent; ſed omnia ad ſalutem patriæ, & gloriam ſempiternam præcipue referant. Facillime igitur fiet, poſtquam hic mos receptus publice fuerit, vt omnes adoleſcentes (nobiles autem maxime) Deum timere, parentes venerari, ſenes obſeruare, magiſtratibus obedire diſcant; & omnem corporis, & animi conatum ad patriæ ſalutem & dignitatem comparare. Nihil eſt enim ad laudem amplius, nihil ad immortalitatem nominis illuſtrius, nihil ad diuinam gloriam comparandam efficacius, quam præ ſtudio communis ſalutis propriæ vtilitatis obliuiſci; & amore patriæ vitam, cum fuerit opus, in ſum-

ſummum diſcrimen adducere. Hæc ſunt enim, quæ incredibilem amorem excitant; ingentem admirationem commouent; immortali memoria conſecrantur; præmiis diuinis atque ſempiternis afficiuntur. Non eſt autem hominis nobilis, atque virtute præſtantis, officium ſine vllo modo & ratione patrimonium amplius, quam reſpublica ferre poſſit, poſteris ſuis relinquere; ſed illam hæreditatem ſatis amplam & copioſam arbitrari, quæ eſt in clariſſimo virtutis exemplo, poſteris ad imitandum propoſito, conſtituta. Illa namque hæreditas injuria plerumque, & iniquitate, & hominum odio, & offenſione, & inuidia comparatur; hæc autem juſtiſſimis officiis, & meritis excellentibus, & virtute diuina conficitur. Illa filios plerumque deſides, & ignauos, & odioſos reddit; hæc ſtrenuos, & induſtrios, & publicæ ſalutis atque dignitatis amantes. Illa poſtremo eſt fluxa, caduca, & inſtabilis, & caſibus infinitis obnoxia; hæc vero conſtans, firma, ſtabilis, atque ſempiterna. Cum vero in omni republica bene conſtituta virtutis & gloriæ ſtudium apud nobilitatem vigere facile queat, tum in regno facillime. Mirum enim

nim eſt , quantum ſtudium ponant homines
n Regum moribus imitandis. Sic autem fi-
ri neceſſe eſt , vt virtutis regiæ ſimilitudo
d omnes perueniat ; eos autem maxime ,
ui clariore indole præditi ſunt , honeſtatis
plendore nobilitet. Itaque Regis fortitudo
empublicam fortem efficit ; modeſtia con-
inentem ; juſtitia legibus , & magiſtratibus
bſequentem ; ſapientia conſideratam ; re-
igio ſanctam ; honeſtatis & gloriæ inflam-
natum ſtudium gloriæ ſempiternæ ſtudio
imiliter incenſam. Facillimum igitur erit
Principi regiis virtutibus ornatiſſimo , & le-
gibus , & ſuorum vigilantia , & virtutis ex-
mplo pueros & adoleſcentes ſtatim a primis
nnis optimis moribus , atque diſciplinis ad
fficium & honeſtatem erudire.

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
EPISCOPI SILVENSIS
DE REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA

LIBER OCTAVVS.

HIC autem M. Si hæc ita sunt, inquit, non sane video, cur regnum valde expetendum sit. Animus enim tantis curis implicitus nunquam a labore conquiescere, aut respirare vllo modo poterit.

Sit ne, inquam, valde expetendum, an velis, (quod aiunt) atque remis fugiendum, postea videbimus. Nunc vero, quod instat, exequamur. Cum igitur liqueat hæc omnia, quæ diximus, ad Regis officium pertinere; consequens est, vt illum multorum operis

& au-

& auxilio fulciamus. Qui enim tam multis muneribus præest, multis certe ministris indiget; neque poterit vlla ratione tam multiplici officio sine multorum operis satisfacere. Vidimus Regi operam dandam esse, vt respublica copiosa, locuples, & opulenta sit; & hanc copiam ex re nauicularia, ex mercatura, ex agricultura comparandam esse. Multi igitur, & varii ministri ad eam rem deligendi sunt, qui vel ignauiam atque desidiam seuere puniant; vel iniquitatem & injuriam supplicio plectant, ne quisquam vel propter segnitiem prematur inopia, vel propter improbitatem & scelus opes alienas auertat. Non satis est rempublicam locupletem esse, nisi fortis & armis egregie defensa sit; aliis igitur ministris opus est, qui juuentutem armis exerceant, neque patiantur ignauiam & timiditatem in illorum animis versari, quibus reipublicæ custodia commissa est. Summa opus est moderatione ad militarem ferociam cohibendam. Sunt igitur ii militum præfecti deligendi, qui non solum fortes, & impigros milites, sed etiam verecundos, & moderatos, & legibus obsequentes efficiant. Omne reipublicæ firmamentum

in juris æquabilitate, & in judiciorum integritate consistit. Multis igitur hujus tam præclari muneris & officii ministris opus est, quos neque gratia, neque metus impediat, neque pecunia corrumpat, nec vlla denique perturbatio ab æquitate dimoueat. Ne autem sit necesse pœnas grauissimas sine vllo fructu sceleribus infinitis irrogari; statim a primis annis sunt omnes ciues moribus optimis imbuendi, & artibus præclaris excolendi; ne quidquam pluris, quam pudorem & honestatem faciant. Sunt ergo creandi morum præfecti, qui lasciuiam, & impudentiam, & corruptos & effeminatos mores ignominia, & quauis alia pœna constanter & seuere coerceant. Vt autem hæc omnia commodius administrentur, multum juuabit ciuitatem in tribus, aut curias diuidi; nec enim laboro quali nomine pars quælibet reipublicæ nominetur; dummodo tota respublica sit commode diuisa, vt singulis partibus præfecti singuli præficiantur. Neque parum vtile est, in quolibet horum officio, & munere, ordinem & rationem constitui, qua præfecti quidam aliis præfectis subjecti sint; ne sit necesse ei, qui rempublicam capessit, summis

mis ſtatim & difficilimis muneribus impli-
cari; ſed ab aliquo rudimento reipublicæ
gerendæ ad maiora ordinatim peruenire, &
in minimis rebus oſtendere, an dignus ſit,
cui maiora committantur. Hoc enim & ad
minuendum laborem eorum, qui rebus ma-
ioribus præpoſiti ſunt; & ad diſciplinam &
moderationem illorum, qui rempublicam ad-
miniſtrare incipiunt, valde conducit. Ca-
uendum enim eſt, ne & is, qui rebus gra-
uioribus intentus eſſe debet, minoribus ne-
gotiis implicitus teneatur; & is, qui tum
primum rempublicam attingit, magnis re-
pente honoribus auctus, intemperantius ſe
gerat, & inſolentia præceps a mente defici-
at. Honor enim maximus & repentinus men-
tem atque ſenſum eripit omnibus, qui firma
ſtirpe virtutis innixi minime ſunt.

Itaque vtiliſſimum eſt adoleſcentibus, qui
honores ambiunt, intelligere ſibi multos eſſe
prapoſitos, quibus officii ſui rationem redde-
re cogantur. Hoc enim eorum inſolentiam
frenat, & animos ad res acrius atque vigi-
lantius gerendas exacuit. Omnes autem mu-
nerum & curationum miniſtri certis legibus
adſtricti ſint; & intelligant, ſecundum eas le-

ges

ant , nisi sit ejusmodi peccatum , q
diocri pœna corrigi , & emendari pc
humanum enim est , spem de illo ,
aliquod flagitium admisit , abjicer
enim est , qui possit vitæ cursum si
lapsu conficere ? Magni tamen refert
ipse lapsus extiterit. Qui enim pecu
ruptus , aut malitia & improbitate
tus, male suum officium gerit, acerri
ctendus est. Malum enim , quo pr
vix sanari potest. Is autem , qui pe
cujus imperitiam , aut incuriam erra
cile potest ad officium reuocari. M
autem animorum morbi facili & t
medicina sanantur ; graues autem &
losi non nisi curationibus acerbissimi
luntur. Reipublicæ autem Princeps

lat, & partes inſanabili morbo laborantes exſecet, ne ad vniuerſam rempublicam illarum contagio atque lues emanet. Nihil enim eſt hominum perditorum audacia, & immanitate periculoſius; neque magiſtratuum impunitate & ſeueritate funeſtius. Vbi igitur neque vitæ ratio ab iis, qui multum in republica poſſunt, exigitur, neque maleficia ſeuere puniuntur, ibi publica ſalus diu conſeruari nequit. Hoc igitur ne poſſit accidere, eſt Regibus ſumma cura, ſtudio, ſolicitudine, vigilantia, induſtria prouidendum.

Vt autem hæc omnia onera, quæ ſumus oratione complexi, a Rege ferri atque ſuſtineri queant; opus eſt, vt multos in tanti operis atque muneris ſocietatem conuocet, qui regia virtute præcellant. Horum igitur conſilio & auctoritate nixus onus ſibi impoſitum leuius feret, atque tolerabit. De illorum autem moribus & inſtitutis, qui a Rege in conſilium adhibendi ſunt, latius diſſererem, niſi id jam effectum arbitraremur. Ea enim, quæ de regia diſciplina diximus, Regis etiam conſiliariis accommodanda ſunt. Regia namque virtute præſtet opus eſt, qui eſt Regem conſilio adjuturus. Aliqua tamen, com-

commodum eſt, vt afferamus. In primis igitur neceſſe eſt, vt Regis conſiliarii ſint maximo ingenio præditi, bonis artibus exculti, longo rerum vſu periti, in hiſtoriis diligentiſſime verſati; neque præſentia tantum ſagaciter odorantes, ſed longe in poſterum, quid vtile futurum reipublicæ ſit, conjectura prouidentes. Neque ſolum ingenio, & diſciplina, atque prudentia valeant neceſſe eſt; ſed ſint opus eſt ſingulari fide, & integritate, & patriam amore atque pietate debita proſequantur. Parum enim juuat, quid vtile futurum ſit, acute perſpicere, ſi amor impurus, aut odium acerbum, aut cupiditas nefaria tibi fuerit impedimento, quominus id, quod ſentis, eloquare. Erat olim apud Athenienſes lege ſancitum, vt, quoties aduocata concione populus de republica conſultabat, præco maxima voce diram c[illegible]em & exitium illi, & poſteritati illius imprecaretur, qui reipublicæ inutile conſilium daret, ne ipſe incommodum aliquod ſubiret. Erant autem execrationes illæ, quæ caput ciuis perfidi & malitioſi deuouebant, tam horrendis verbis ſcriptæ; vt maximum metum omnibus, qui illas audiebant, incu-

uterent. Sapienter enim intellexit, qui
em illam tulit, nihil esse acuto ingenio si-
fide, & patriæ caritate perniciosius. Quo
m ingenium majus extiterit, eo sagacius
nalitiosius perniciem reipublicæ commo-
ui gratia comparabit. Hoc igitur Princi-
intelligere debent, non satis esse in con-
adhiberi solertiam & ingenium; nisi fi-
etiam illius, qui consilium dat, atque
riæ caritas sit rebus perspecta, atque pla-
cognita.

Refert Aristoteles fuisse in more posi-
i in quibusdam, Græciæ ciuitatibus,
paucorum potestate regebantur, vt ii,
principes erant, neminem in societatem
nitterent, nisi prius juraret, se fore per-
uo plebis commodis vehementer infe-
n. Quanto (vt inquit ille eodem in loco)
set honestius, & principum officio con-
ientius, sanctissimo jurejurando fidem
gare, sibi nullum priuatum commodum
edimento futurum, quominus publicæ
ti consuleret, & infimam plebem, quæ
rincipum tutela atque patrocinio latet,
omni fraude & injuria tueretur. Nec
n est principis status multitudinis imbe-
cil-

cillitate & inopia, ſed totius populi caritate & beneuolentia muniendus. Illi igitur, qui ſtudio, & voluntate, & inſita quadam tyrannidis immanitate commodis plebis aduerſantur, ſunt longiſſime non modo ab optimi Regis conſilio repellendi, ſed ex hominum natura (ſi fieri poteſt) exterminandi. Eſt autem in conſiliis præcipuum fidei munus, quidquid ſecreto ſtatutum fuerit, ſilentio & taciturnitate comprimere. Si enim, qui amici conſilium aperit, eſt odio omnium valde dignus; totius enim conjunctionis rationem tollit e vita, qui amici conſilia prodit; quo tamdem ſcelere illum alligari judicabimus, qui Regis conſilium de reipublicæ ſalute, de propria dignitate, de publico officio & religione, contra datam fidem cum homine vel neceſſario, vel alieno, qui non ſit particeps ejuſdem conſilii, communicat? Ea namque perfidia Regis majeſtatem minuit, illius que ſalutem prodit; ordinem reipublicæ perturbat; ciuium animos frangit; hoſtium vires & audaciam confirmat. Qui igitur conſilia Regis enunciat, eſt Regis proditor, & patriæ euerſor exiſtimandus.

Sed non ſufficit & ſapientia, & fide præditum

ditum esse, qui Regis consiliarius est; est enim præterea necesse, vt sit animo magno præditus, ne in consilio dando Regis aut Principum offensionem pertimescat; & ita magis, quod est auribus gratum & jucundum, quam vtile & honestum, suadere conetur. Præter hoc incommodum tria vitia animum pusillum, atque demissum necessario consequntur; quæ, si fuerint in consilium admissa, regias opes, & publicam salutem euertent. Qui enim paruo animo est, semper timet; qui vero timet, aut laborem fugit, aut vitæ pericula formidat, aut pecuniæ sumptus extimescit. His autem flagitiis omnibus fit, vt in ea mala frequenter incurramus, quæ maxime vitare cupimus. Quid enim laborum fuga facere admonet? Rem de die in diem differre, atque procrastinare; nihil transigere; nihil expedire; summam felicitatem in munerum vacatione positam arbitrari; rebus maximis indormire; hominibus perditis atque profligatis omnia administranda relinquere. Quid autem hac tanta socordia Princeps delicatus assequitur? Vt negotia negotiis accumulentur, infinitisque laboribus opprimatur. Inde autem summa muneris

neris gerendi difficultas, & desperatio nascitur; quæ, cum animum occupauerit, eum de omni statu dejiciet, & irretitum tenebit, ne quidquam agere aut moliri audeat. Iam vero, periculorum omnium formido quanta pericula conflare soleat, satis exploratum est. Virtute enim nostra franguntur hostium vires; neque de pernicie nobis inferenda, sed de salute sua tuenda cogitare compelluntur. At dum nimis belli pericula formidamus, & præ metu studium armorum abjicimus, hostium vires & audaciam confirmamus; & furentem impetum minime sustinemus. Quid hortari plerumque solet auaritia? Vt arces præsidiis nudentur; vt milites ad tutelam patriæ necessarii dimittantur; vt vrbes & munitiones, quibus hostium furor & violentia cohibetur, si non fuerint opibus augendis vtiles, omnino deserantur; vt sic demum sumptibus imminutis ingens pecunia coacervari possit. Quem autem fructum ex hoc consilio sapientiæ pleno percipimus? Hostes metu soluti, multoque ferociores effecti, atque adeo ab iis, qui nimis pecuniæ parcunt, in eorum fines immissi, omnia, quacumque impetum ferunt, latissime populantur;

tur ; aut ſaltem nonniſi ſumptibus maximis, omniumque pecuniarum diſpendio repelluntur. Dum igitur ſapientes homines tolerabiles ſumptus facere recuſant, omnes opes regias, totiusque regni facultates effundunt.

Cernitis profecto, quomodo pigritia labores innumerabiles efficiat, ignauia pericula maxima ſalutis inferat, & auaritia omnes regias opes euertat ? Quid igitur minus ferendum eſt, quam homines aut pigros, aut timidos, aut auaros ad conſilium Regis accerſiri ? At hæc omnia vitia (vt diximus) non niſi ex animo paruo, & anguſto oriuntur. Vnde colligitur, neminem eſſe ad Regis conſilium admittendum, qui non ſit animo maximo & excelſo præditus, omnia præ honeſtatis ſtudio contemnente. Quod ſi Regum conſilia ad vtilitatem publicam conferenda eſſe videntur ; hoc certe concludi poteſt, nihil eſſe vtilius honeſtate. Honeſtas enim continet veras opes, quibus animi florent, & reliquæ opes humanæ ex illis aptæ, atque ita nexæ ſunt, vt ſejungi non poſſint. Omnes enim reſpublicæ, in quibus maior honeſtatis ratio, quam vtilitatis habita fuit,

non

non rerum geſtarum tantum gloria, ſed opibus etiam, atque potentia floruerunt. At vbi ſeſe ſtudio honeſtatis omiſſo ad vtilitatem contulere, cum honeſtatis interitu omnes etiam illorum opes euerſæ ſunt. Eſt igitur illa præclara populi Athenienſis indoles maximis laudibus efferenda. Nam, cum Themiſtocles in concione diceret, habere ſe conſilium reipublicæ ſalutare, quod tamen non expediret cum vniuerſo populo communicari; fuiſſetque illi datus Ariſtides, cui conſilium illud aperiret, primum quidem Ariſtides conſilium repudiauit. Erat enim conſilium vt claſſem Lacedæmoniorum, quæ ad Cytheum ſubducta erat, incenderent. Quod facinus erat infamia ſempiterna perfidiæ notandum. In concione igitur dixit, vtile quidem conſilium Themiſtoclis eſſe, minime tamen honeſtum. Quod cum Athenienſes accepiſſent, id, quod non erat honeſtum, tamquam inutile rejecerunt. Quod autem Ariſtides, vir in omni genere virtutis excellens, vtilitatem cum turpitudine conjunctam aſpernatus ſit, mirum videri non debet. Quod vero populus vniuerſus tanta conſenſione honeſtatem vtilitati prætulerit,

id

id vehementer admiror. Quamdiu igitur populus ille nihil antiquius habuit honeſtate, ſummas opes, & ampliſſimum imperium ſibi comparauit; at, vbi primum dignitatis oblitus ad vtilitatis ſtudium tota mente conuerſus eſt, & dignitatem, & imperium, & opes amiſit. Quod quidem in omnibus ſummis Imperiis eueniſſe reperietis; tamdiu enim quælibet reſpublica floruit opibus, quamdiu ſummo ſtudio coluit honeſtatem; honeſtatis autem ſtudio neglecto, opibus etiam euerſa repente fuit. Humana namque ex diuinis colligata pendent. Si igitur diuina potiſſimum intueberis, humana etiam neceſſario conſequentur; ſi ad humana tantum ſine vllo reſpectu ad res diuinas attenderis, inaniſſima ſpe deluſus, non diuinis tantum opibus, ſed etiam humanis, quas maxime expetendas eſſe judicas, ſpoliabere. Honeſtas autem in diuinis opibus numeranda eſt. Ad animi enim immortalis, atque quodammodo diuini ſtatum refertur, & ſplendor illius nec humanis ſordibus oblini, nec vllis tenebris obſcurari poteſt. Omnes igitur Regum conſiliarii tam appetentes honeſtatis ſint, vt exiſtiment quamuis turpitudinem eſſe cum

vitæ

vitæ etiam periculo, & commodorum omnium interitu repellendam. Vtilitatem enim constituit, qui vtilitati decus anteponit; decus autem non est in leuitate, nec in ambitione, nec in minime ferenda potentia, neque denique in vllo flagitio fallacissima specie dignitatis illustrato; sed in virtute, fide, & humanitate, patriæ caritate, & in celebri fama meritis maximis excitata constitutum. Sapientia igitur opus est, vt a falsa dignitate verum decus internosci, & animi excelsi robore & constantia, vt verum decus parari & firmissime retineri possit. In primis autem necesse est, vt consiliarii Regis Dei numen cultu sanctissimo, atque pietatis plenissimo venerentur. Nec enim consilium de rebus maximis inire possunt, nisi mentem habeant castam, & puram, & splendore diuino collucentem, & studio immortalitatis incensam, & robore, & constantia diuina confirmatam; quod totum est in sanctissima religione positum. Omnes enim, qui diuina luce carent, quo acriore ingenio sunt, eo vehementius temeritate & amentia rapiuntur, funestiusque exitium patriæ machinantur. Qui diligenter ea, quæ in regnis, & imperiosis ciuitatibus viri

sapi-

ſapientiæ & eloquentiæ opinione præſtantes de republica diſſerebant, attenderit, & acumen, & prudentiam, & vim orationis admirabitur; & intelliget, nihil nec acutius excogitari, neque copioſius diſputari, neque luculentius exornari humano artificio potuiſſe. Hoc tamen ſæpe euenire perſpiciet, vt, quo magis rempublicam a peſte ſummi periculi eripere nitebantur, eo magis ipſam rempublicam in omnem miſeriam præcipitem darent; & patrias ſuas (pro quibus interdum mori cupiebant) euerterent. Ex quo intelligi oportet, (quod non ſemel dictum eſt) humanam prudentiam diuino conſilio deſtitutam non eſſe prudentiam, ſed temeritatem appellandam. In Regum igitur conſiliis primus locus eſſe debet religionis & ſanctimoniæ; ſecundus autem dignitatis; tertius vtilitatis. Vt enim nullo modo poteſt vtilitas ab honeſtate ſejungi; ita nec honeſtas a pura religione diuelli. Fons enim bonorum omnium Deus eſt. Qui igitur Deum præcipue reſpiciunt, omniaque vitæ ſtudia ad illius cultum conferenda putant, omnium bonorum compotes fiunt. Opus eſt præterea, vt non infantes ſint ii, qui ad hoc

tantum munus deliguntur; sæpe namque fit, vt melior sententia infantia illius, qui optime sentit, id tamen, quod sentit, commode explicare, & rationibus confirmare nequit, ab alio, qui male & perniciose rebus consulit, & tamen disertus est, cum magno reipublicæ malo superetur. Hoc igitur ne eueniat, commodissimum arbitror omnibus bonis, qui ad Regis consilium adhibendi sunt, in dicendi studio versari. Quale vero genus eloquentiæ illis sequendum sit, jam dixi, cum de Regis eloquentia differerem. Omnes enim Regis artes (vt diximus) illis colendæ sunt, qui sunt in consilium Regis admittendi. Si igitur Reges fuerint horum hominum comitatu circumsepti, qui sapientia, fide, virtute, religione, optimaque dicendi ratione præstent, errare certe non poterunt. Præterea plurimum valet hæc hominum prudentium auctoritas ad illud temperamentum imperii, quod homines sapientissimi in omni reipublicæ moderatione requirunt.

Quodnam? inquit T.

Non probant, inquam, simplex reipublicæ genus; sed ex omni genere commistum.

Quid

Quid igitur? inquit T.: num monſtrum aliquod conantur effingere? Mihi enim, quidquid vnum & ſimplex eſt, rectiſſimum eſſe videtur, non quod eſt e diuerſis naturis multiplici ratione conflatum.

Quid igitur? inquam: ne in muſicis quidem probas diſtinctos certis interuallis ſonos, variaſque voces ad vnum tamen concentum, & ſymphoniam reductas? Num monſtrum appellabis corpus humanum ex ſuis membris aptiſſima ratione compoſitum? An potius illud monſtrum habendum eſſet, ſi corpus vno tantum membro conſtaret, aut certe ſi membrum vnum haberet, ad ſpeciem venuſtum, & ad vſum aptum & habile, reliqua autem vitioſa, atque prorſus inutilia?

Recte, inquit; ſed quid id ad rem?

Valde quidem, inquam, opinor; vt enim in corpore humano tunc pulchritudo, atque venuſtas eminet, & vtilitas magna comparatur, cum omnes partes inter ſe lepore conſentiunt, & opera mutua fulciuntur; non, cum vnum membrum rectum atque valens eſt, reliqua vero deformitate atque imbecillitate laborant; ita in reipublicæ corpo-

re non vnius tantum membri elegantiam, & valetudinem firmam requirimus, ſed totius reipublicæ conuenientiam & firmitatem flagitamus. Vt autem hoc melius intelligi poſſit, hoc animaduertendum eſt, tria, vt ſcitis, eſſe rerumpublicarum genera. Aut enim vnius tantum imperio res adminiſtrantur; aut paucorum poteſtate & arbitrio continentur; aut libero populi totius ſuffragio atque ſententia decernuntur. Sed, cum genus hominum ad vitia procliue ſit, & ad inferendam injuriam natura propenſum, facile quoduis horum genus ad iniquitatem delabitur. Rex enim paulatim tyrannus efficitur; pauci principes potentia minime ferenda ad amplificandas opes abutuntur; populus, dum immodicam libertatem expetit, omnia furibunde peruertit. Sic igitur fit, vt, cum vel vnus, vel pauci dominantur; vel cum plebs furit, & inſanit, & omnia perturbat; reſpublica illa nominari non poſſit. Aut enim tyrannus, aut pauci diuites, aut populares homines omnia ſibi vindicant. Tunc igitur vnum tantum genus hominum clarum & amplum reputatur, reliqua vero contemnuntur. Non poſſunt enim aliquid ingenii, aut

ro-

roboris in communem vtilitatem conferre. Seruiunt enim ; in feruitute autem neque ingenium, neque virtus extare & eminere poteſt. Quamuis igitur ſit aliqua reipublicæ pars, quæ immanibus diuitiis atque opibus antecellat, reliquæ tamen omnes minutæ & imbecillæ ſunt, morbiſque omnibus oppreſſæ & impeditæ. Vt igitur in corpore, cum vnum membrum ſupra modum augetur, reliqua vero minuuntur, prodigium eſſe videtur; ita in republica, cum vna tantum pars vltra modum & rationem creſcit, reliquæ autem neque vires vllas habent, neque vigent, neque pro rata portione ſimiliter augeſcunt, monſtrum habendum eſt ſumma quadam religione procurandum. Nec enim ſalus & dignitas reipublicæ eſt ex vno tantum membro, ſed ex toto corpore judicanda. Qui igitur reſpublicas commiſceri præcipiunt, non monſtra fingunt; ſed, ne monſtrum aliquod, atque portentum diriſſimum, ad reipublicæ perniciem gigni poſſit, ſapienter elaborant. Nec id faciunt, vt omnes reipublicæ partes eodem ornatu & cultu informentur, ſed vt cuilibet parti atque membro ſuus cultus, atque dignitas, & forma

tri-

tribuatur. Nolunt enim, vt vnius imperium ita solutum omnibus legibus & institutis sit, vt populi libertas opprimatur; nolunt Principes tantis opibus augeri & amplificari, vt Reges contemnant, & plebem injuriis violenter illatis spolient; nolunt postremo tantum populari licentiæ permitti, vt principum dignitatem affligere, omnemque reipublicæ statum perturbare possit. In quo quidem omnium partium saluti, atque diuturnitati consulunt. Reipublicæ namque salus moderatione continetur; pernicies autem illius immoderatione comparatur. Qui enim cupit aliquid immoderate, ita vt nullis finibus cupiditas illius arceri possit, totum id, quod vehementer appetebat, amittit. Quid enim cupit multitudo? Libertatem, & licentiam impunitam. At constat quamplurimas ciuitates libertate immodica concidisse, quæ, si mediocri atque legitima libertate contentæ fuissent, eam diutissime conseruarent. Quid autem ii, qui in republica principes esse volunt, vehementer exquirunt? Opes immanes, diuitias ingentes, potentiam infinitis accessionibus amplificatam. At ea omnia possidendi cupiditas, & infinita domi-

minandi libido multis hominibus valde potentibus exitio fuit. Quid magis est Regibus plerisque propositum, quam infinitum imperium, omni lege solutum, nullis rationibus alligatum, nullis difficultatibus impeditum? Quod cum valde cupiunt, se plane tyrannos esse cupiunt. Quid enim aliud est imperium omnibus legibus atque ratione solutum, quam inuisæ & infestæ tyrannidis impotentia? Qui igitur omnino legibus solui vult, sibi ipsi pestem & exitium machinatur. Nec enim tyrannidis opes apud populos libertatis appetentes possunt esse diuturnæ. Nihil igitur esse poterit in omni republica moderatione salutarius. Bona namque omnia tuetur, & firmissimo præsidio confirmat. Merito igitur illud Theopompi dictum laudatur. Nam, cum Lacedæmone Ephoros instituisset, quorum auctoritate regium imperium imminutum videbatur, animum vxoris grauiter offendit. Cum igitur domum se reciperet, inquit illa: Egregiam sane operam posuisti, vt regium patrimonium posteris tuis amplificatum relinqueres. Amplificatum certe, inquit ille, stabile namque illud, atque diuturnum relinquo. Vidit enim

enim Rex ſapiens, illa moderatione imperii, quam Ephori Regibus adhibebant, (eorum enim nimiam potentiam refrenabant) regni firmitatem contineri. Quod rerum euentu facile comprobatum fuit. Meſſenium enim, & Argiuum regnum, quia carebant eo temperamento, intra breue tempus deleta ſunt, ſolumque in Peloponneſo Lacedæmonium regnum diutiſſime cum magna rerum geſtarum gloria permanſit.

Vt igitur eo redeamus, vnde ſumus digreſſi, illa reſpublica ſummopere laudatur, vbi omnes illius gerendæ & adminiſtrandæ rationes aptiſſime commiſcentur. Eſt enim neceſſe primum quidem, vt vnus ſit, cui omnes pareant, ne reſpublica multorum imperio diſtracta dilaceretur. Deinde, non ſolum vt bonorum auxilio muniatur, ſed etiam ne legitima illius poteſtas paulatim dilabi, atque in tyrannidem conuerti poſſit, eſt neceſſaria publici conſilii grauitas, & optimi conſenſus auctoritas, qui Regem teneat, & ſine quo nihil Rex vnquam de rerum ſumma decernat, ne inconſiderate ruat, & aliquid furenter & temere moliatur. Ne vero Rex, aut optimates noſtri facile poſ-

ſint

ſint plebem injuriis opprimere, ejuſque tenues opes impune diripere, eſt etiam plebi danda facultas, & auctoritas, qua poſſit potentium indomitæ cupiditati reſiſtere; & magiſtratus aliquis non mediocri auctoritate, & ſumma religione præditus, inſtituendus, qui populi cauſam agat, vt poſſint homines tenues jus ſuum contra principes obtinere. Itaque oportet, vt ſit regnum ex optimorum hominum poteſtate, & multitudinis libertate temperatum; vt neque ii, qui plurimum auctoritate valent, tenues homines ſibi vexandos, eorumque fortunas diripiendas arbitrentur; neque rurſus homines obſcuri & infimi potentibus inuideant, illorumque imperium detrectent; ſed ſtatuant omnem ſalutem ſuam in illorum tutela atque patrocinio collocandam. Sic autem fiet, vt alii aliorum ope & auxilio firmentur, omneſque inter ſe vinculo ſocietatis indiſſolubili conſtringantur; ad quam mutui amoris conjunctionem mirum eſt, quantum valeat ſumma eorum, qui in conſilium Regis adhibentur, auctoritas. Sed neſcio quomodo eo res deducta eſt, vt regno ad hunc modum (quem oratione depinximus) inſtituto ni-

hil

hil ad ſummam felicitatem deeſſe videatur. Summa enim felicitas, atque vita beata, bonorum omnium multitudine & complexione continetur. Bona autem (vt jam diximus) trifariam diuiduntur; alia enim ſunt in corpore, alia extra corpus, alia in animo ponenda. In corpore ſunt vires, ſanitas, pulchritudo & reliqua ejuſdem generis. In noſtro autem regno hæc omnia reperiuntur. Vires enim, & ſanitatem, & celeritatem efficit membrorum exercitatio, & victus moderatio; quæ, quantum etiam valeant ad formæ dignitatem, vix explicari poteſt. Corpus enim exercitatum, & ſagina minime grauatum, nec macie extenuatur, nec adipe & aruina deformatur; & bonitate coloris & ornamentis minime fucatis excolitur.

Bonis vero, quæ ſunt extra corpus, quæ ad vitæ præſidium & cultum conferuntur, etiam reſpublica redundabit. Nec enim tellus erit neglecta & inculta, neque mercatores erunt parum in rebus exportandis, & importandis & in republica pro parte ſua locupletanda ſoliciti; nec opifices erunt in operibus ſuis perficiendis ignaui; otium, deſidia, luxuria, & reliqua vitia, quibus egeſtas & inopia contrahi

hi ſolet, exulabunt. Rex autem opes reipublicæ nec in leuitate, nec in rebus ludicris, nec in hominibus ignauis temere saginandis, neque denique in explenda libidine conſumet. Semper igitur illi copiæ ſuppetent, quibus ſine ſuorum vexatione bellum ſuſtineat, & homines fortes benigne remuneret. Facillime namque Rex ſumptus neceſſarios faciet, qui minime neceſſariis ſumptibus modum conſtituet. Erit igitur ad hunc modum reſpublica ſine injuria diues, ſine ſordibus abundans, ſine luxuria lauta, ſine egentium querimoniis opulenta.

Quod vero ad animi opes attinet, nulla etiam virtus illi deeſſe poteſt. Eſt & militum robore fortis, & præclara inſtitutione moderata, & judicum integritate juſta, & conſilii prudentis auctoritate ſapiens, & Principis amplitudine & benignitate liberalis, & officiorum viciſſitudine inter ſe deuincta, & amoris conſpiratione conſentiens. In bello autem quis illius vim & impetum ſuſtinebit? Vbi enim corporis & animi vis, & militaris induſtria viget, & omnia ſunt ordine, conſilio, diſciplina egregie moderata; & amor ciuium inter ciues eorum voluntates conjun-

jungit; & quilibet pro Principis dignitate, & reipublicæ salute quoduis periculum libenter aggreditur; nemoque est, qui mortem magis horreat, quam dedecus & turpitudinem; & omnes in moderatione fortis & sapientis Principis acquiescunt, quem confidunt nihil in bello gerendo temere, nihil parum caute, nihil nisi prudenter & vigilanter administraturum; & vbi denique (id quod caput est) diuini præsidii fiducia, immortalisque gloriæ spes animos erectos, excelsos, inuictos efficit; nulla certe in bello calamitas accidere potest; nec enim Princeps castus & sanctus vllum bellum nefarium mouebit; sed justum, & pium, & necessarium, in quo certe confidat cæleste præsidium sibi minime defuturum. Nunquam igitur vllum belli periculum metuet. Quid enim metuat is, quem neque conscientia sceleris exterret, nec vlla dementia vexat, neque auxilium cæleste deseruit? Imo vero is est, si talis est qualem informauimus, qui, dum fidem & officium sequatur, mortem facillime contemnat; qui sibi Christum cælestis exercitus Imperatorem auxilio adfuturum non dubitet; qui pro patriæ salute, &

pro

religionis ſanctitate, & pro gloria illa
ɒpiterna, quam ſibi proponit, mortem ex-
at? Et libentiſſime vitam hanc exiguam
ærumnoſam abjiciat, vt illam immortalem
que beatiſſimam conſequatur. Homines
tur exercitati, & inſtructi, & conſentien-
;, & ſe mutua ope & auxilio munientes,
honeſtam mortem turpi vitæ præferentes,
patriam non mediocriter amantes, & ſtu-
ɔ etiam religionis incenſi; qui ſub forti, &
ɔienti, & pio Rege militauerint, minime pa-
re & exanimari metu poſſunt. Semper igitur
ctores erunt, nec aliquis caſus illis victori-
a de manibus extorquebit. Nec enim ho-
pugnanti cedent, vt fugientem ferociter
ſequantur; neque parta victoria hoſtem
gientem perſequi recuſabunt; vt prædam
m ſociorum injuria, qui ſuo interim offi-
, funguntur, imprudenter & auare diripi-
t; quibus quidem flagitiis ſæpenume-
victores a victis conciduntur, & dignas
neritatis & auaritiæ pœnas luunt. Sic
im erit noſter miles inſtitutus, vt malit
ſti pugnanti reſiſtere, quam fugientem fe-
:iter inſectari; multoque malit ſine lucro
ıcere, quam decus ſuum aliqua auaritiæ

ma-

macula deformari. Nec enim vanus & insolens eſt, vt gloriam, quam ignauiſſimus quiſque exequi poteſt, aſſumat; neque mercenarius eſt, vt pecuniam officio anteponat. Pro ſalute enim communi pugnat, priuſque vitam amittat, quam aliquid parum decore gerat. Facile namque milites Principis ſui mores & inſtituta ſequntur. Ergo cum neque Princeps officio ſuo deeſt, neque milites illi parere recuſant, quem vident eſſe diuinis virtutibus inſtructiſſimum; quomodo fieri poteſt, vt is non omnium bellorum victor exiſtat? Quid hic memorem, quam facile ſit alias nationes hoſtili inter ſe odio plerumque diſſidentes, & ea de cauſa fragiles & imbecillas, armis opprimere? Quid referam optimi Regis lenitatem, manſuetudinem, continentiam, diſciplinam, fidem, bonitatem, quibus laudibus imperium multo latius, quam armis & virtute dilatatur? Omnes enim illius imperium libentiſſime ſequuntur, quem ſciunt & humanis erratis ignoſcere, & deditis benigne conſulere, & hoſti fidem ſeruare, & iis, qui ſub illius imperio ſunt, patrio animo ſingularique benignitate proſpicere. Principis enim fides atque

que benignitas, cum animi magnitudine, & ſingulari virtute conjuncta, mirabiles ſui amores excitare ſolet; lenitas enim ſine fortitudine timiditas & ignauia merito nominatur, & ideo non ſine cauſa contemnitur. At qui multum opibus & virtute valet, nec tamen vt hoſtibus vaſtitatem inferat, ſed, vt omnes conſeruet, elaborat, diuinus quidam vir, & orbis terrarum imperio digniſſimus exiſtimatur. Confirmatur autem hujus tam diuinæ virtutis opinio, cum cernunt homines Principem non libenter bellum inferre; ſed coactum officio, pietate, religione hominibus, qui jus & religionem violant, debitam pœnam ſtatuere; cum vident illum, quacumque exercitum ducit, neque vaſtitatem agris cultis inferre, neque arbores, niſi cum vel ad vſum vitæ, vel ad belli machinas fuerit opus, excindere; cum neque tenues homines ſpoliari, neque contumelias innocentibus imponi perſpiciunt; cum denique virginum pudorem, matronarum caſtitatem tutam ab omni labe conſeruari ſentiunt. Tantam certe admirationem cunctis mortalibus incutit hujus virtutis ſpecies & amplitudo, vt omnes, qui ſana mente ſunt, ju-

judicent, multo vtilius esse vinci a Principe tantis virtutibus ornato, quam victoriam obtinere. Qui enim vincunt, si non æquabili & moderata disciplina fuerint instituti, efferabuntur animis, & deteriores in dies fient; & ita grauioribus multo malis, quam ipsi victis intulerant, obruentur. At qui ab hominibus virtute excellentibus vincuntur, non solum eorum misericordia conseruantur; verum etiam ad modestiam, & justitiam, & animi cultum bonis legibus, salutaribus institutis, & optimis exemplis erudiuntur. Quantas enim vtilitates attulerint Asiæ Cyri victoriæ, quantum fructum ex Alexandri virtute nationes ab illo subactæ perceperint, nemo poterit stilo & oratione consequi. Similiter Romani, cum apud illos studium virtutis & industriæ vigebat, eas nationes, quas armis subigebant, plane seruabant. Earum enim pestiferis dissentionibus finem imponebant, & ab insolentia & immanitate ad modestiam & humanitatis cultum disciplina traducebant, & ab illis deinde omnes injurias atque pericula propulsabant. Omnes igitur, qui non erant mentis expertes, illorum imperium, non imperium,
sed

sed tutelam atque patrocinium, putabant. Si tantum igitur genus quoddam virtutis & officii mediocre, quod in illis hominibus eminebat, valere potuit ad victoriam parandam, & imperium amplificandum; quantas tamdem vires vera & absoluta Christiani Principis virtus & humanitas habebit ad ferociam immanis hostis accerrime profligandam, & imperium propagandum, atque valido & firmo præsidio muniendum? Hostes enim illum metuent, ciues amabunt, exteræ nationes admirabuntur, nomen illius per omnes regiones cum singulari prædicatione vagabitur, intelligentque tamdem illum diuinis armis tegi, diuino præsidio cingi, diuinoque munimento vallari. Nunquam igitur hosti succumbet, aut vllum in se dedecus admittet; sed semper victoriam domum ingenti cum gloria reportabit. Hac quidem conditione bellum geret. In pace vero, in qua quidem multo difficilius est statum tueri, videndum est, quomodo statum suum atque dignitatem retineat.

Quid, inquit M.; tu difficillius putas in pace, quam in bello imperium conseruare?

Non ego, inquam, solus; sed tu etiam, &

omnes, qui id diligenter animaduerterint, ita plane judicabunt. Quid enim certius esse potest, quam id, quod exitus omnium rerumpublicarum, quæ in gloria vixere, confirmauit? An parum liquet omnia regna florentissima, & omnes imperiosas nationes a paruis initiis excitatas, assiduisque bellis exercitas, maximas opes fuisse consecutas; pace deinde & otio constituto de statu concidisse, tantisque ruinis oppressas fuisse, vt ne vestigium quidem in plerisque illarum antiqui splendoris & gloriæ remaneret? Quod quidem valde admirandum videtur. Quid enim esse potest in causa, cur respublica bellis cruentis & periculosis, quæ ad illius perniciem & exitium comparantur, crescat, & opibus summis augeatur; bellis vero perfuncta labefiat, & post diuturnam pacem vires & opes amittat, omnibusque bonis spolietur? Persarum enim imperium armis partum longa pax & otium deleuit; Græcorum opes ingentes eadem diuturnitas pacis afflixit; Romanum Imperium, quo nullum vnquam in terris maius extitit, otium similiter, atque nimia securitas euertit; &, ne longius abeamus, regnum Hispaniæ florentis-

ſimum otium olim comminuit atque diſ-
ıauit. Non eſt autem cur plura exempla &
ſtimonia conquiramus. Hoc enim in anti-
ıarum rerum annales diligenter inquirenti
ane conſtabit, magna imperia armis quæ-
a, pace & otio concidiſſe. Quid igitur?
ıcem execrabimur, & bellum quantumuis
aue & periculoſum moliemur? Sed faci-
ıs inhumanum eſt hominum ſtragem opta-
, humanamque ſalutem, quæ pace conti-
tur, execrari. Quid enim pace dulcius, aut
lutarius dici, aut cogitari poteſt? Quid er-
ı cauſæ dicemus eſſe, cur ex re tam ju-
ında pernicies enaſcatur? Id quidem pa-
s vitium non eſt; ſed eorum, qui pace vti
ſciunt. Hæc igitur temeritas facit, vt no-
en tantum pacis ſalutare ſit, res vero ipſa
ſtifera. Vt enim facilius eſt res aduerſas
rtiter ferre, quam ſecundas moderare: ita
iam maior ſapientia ad conſeruanda pacis
mmoda, quam ad belli pericula ſuſtinen-
, flagitatur. Metus enim belli continet cu-
ditatem, refrenat libidinem, coercet in-
mperantiam, excitat pudorem, conſeruat
ſciplinam, ducibus obedire docet; ſpe lau-
s, & dulcedine victoriæ, omnem laborem &

dolorem tolerabilem, atque jucundum reddit; & periculorum consuetudine mortem contemnere assuefacit. At, vbi primum omnis strepitus belli conticescit, animus metu solutus pudoris & honestatis studium remittit, & liberius atque licentius voluptatem, & omnia naturæ blandimenta, atque lenocinia consectatur. Amori igitur nefario seruit, & sub Veneris regno vapulat, vt ille apud Plautum flagitiosus adolescens ait. Laudis igitur oblitus totum se libidini constrigendum dat. Vt sit igitur, vnde sumptus ingentes facere possit, pecuniæ studet, & malis artibus se totum applicat; & fraudibus opes alienas in rem suam auertere conatur; & furto etiam atque latrocinio libidinis materiam vndique conuehit, vt se ipsum expleat. In quo quidem tamen frustra contendit. Pudoris enim vinculo laxato cupiditas infinita & insatiabilis est; nec vllis potest voluptatibus & oblectamentis expleri; imo, quo plures voluptates vndique haurit, eo magis sitienter eas appetit, atque ad illas fruendas furentius incitatur. Studium vero pecuniæ animum etiam in terram deprimit, omneque studium honestatis & gloriæ restinguit.

Sic

Sic igitur luxuria, & auaritia, & malitia in dies crescente, omnis paulatim indoles virtutis obruitur; & fides omnino concidit; & societas ciuilis fraude & injuria dissipatur; & quemadmodum in bello commune periculum omnes conjungit atque consociat; ita in pace securitas omnem conjunctionem dirimit, & quilibet, non quid reipublicæ commodum & salutare sit, sed quomodo rem suam augeat, sibi cogitandum existimat. Qui vero Principes haberi volunt, mollius & jucundius viuunt, maioreque studio ad rem augendam incumbunt, nullumque terminum pecuniæ cupiditati præfiniunt. Summum vero pecuniæ studium immanes opes sæpenumero consequntur; ex opibus fastidium & superbia nascitur; superbia vero omnia humanitatis jura violat. Nullam igitur rationem publici juris, aut communis salutis habent; de pleblis infimæ bonis prædas agunt, vt, quacumque ratione possint, opes accumulent. Summis igitur opibus affluentes delicias atque voluptates inflammato studio persequntur; omnemque beatæ vitæ rationem in libidinis infinitæ fructu constituunt. Quo autem magis virtute vacui

sunt,

Deus nationis infolentis arrogantiam comprimit; & opes reipublicæ diuitiis innixæ confumit, ftatumque labefactat, vfque eo dum eum perdat, & affligat. Cum igitur hoftis aduentat, nemo vultum illius afpicere audet; fed omnes falutem in ignominiofa fuga conftituunt. Quid enim illos ad fortiter refiftendum incitare poteft? Virtus enim nulla eft; patriæ caritas cum amore dignitatis euanuit; armorum ftudium obfoleuit; vires eneruatæ funt; mentes tenebris obruuntur; temeritas & amentia in dies amplificatur; defperatio fumma tenet animos omnium, & Dei numen interim quotidie magis offenditur, & hoftis potentia atque robur augetur, & furor illius ad omnia ferro atque flamma populanda acrius incitatur. Hoc enim eft diuino confilio decretum, vt, cum gens aliqua otio corrupta ad fummam injuftitiam & impietatem peruenit, alterius gentis opibus & potentia deleatur. Hæc quidem vitia funt, quæ pacem diuturnam cum diuitiarum affluentia confequuntur, quibus maxima imperia funditus tamdem intereunt. Nam genus humanum in magna rerum copia fpiritus ingentes affumit, neque legibus

vllis frenari poteſt; & ii, quorum grauita-
: conſtantia regi, atque frenari debuiſſent,
)terea quod maiores opes habent, ſunt
to magis, quam reliqui homines, qui ſub
ım imperio ſunt, impotentes & immo-
ıti.

His malis omnibus vnum tantum reme-
m eſt, nempe ſumma Regis ſapientia
ı ſumma moderatione atque ſingulari
ıte conjuncta. Primum enim ne in ſum-
quidem pace bellum procul abeſſe puta-
; videbit enim, quam fluxa ſit hominum
ı, quanta ſit vis inuidiæ, quantæ fraudes
ita communi verſentur, quam varia, &
ımutabilis, & quantis caſibus objecta ſit
:itatis humanæ conditio. Beatum eſſe
licat Salomon illum, qui ſemper timet,
eſt, qui cautus & prouidens eſt, & ad
ıia mala, quæ poſſunt in illum incurſa-
lepellenda paratiſſimus. In pace igitur de
ı cogitabit, & juuentutem armis exer-
t, &, quaſi hoſtes aduentent, in reipubli-
ſemper ſpecula manebit, nec arma vn-
n relinqui atque deſeri patietur. Cum
ita ſe ad omnes belli caſus intrepide
nendos egregie firmauerit; cum maxime
bellum

bellum contra auaritiam, nequitiam, intemperantiam, fastidium, arrogantiam, contumeliam, contra flagitia denique omnia, & scelera comparabit. Hi namque sunt hostes reipublicæ sempiterni. Hæc sunt mala, quibus imperia maxima concidunt. Hæc bella, quibus omnes opes humanæ funditus euertuntur. Mollis igitur, & delicatæ vitæ luxum coercebit; ingentes sumptus in res leues & ludicras fieri minime sustinebit; in otium, & desidiam, & ignauiam seuerissime vindicabit; omnes artes vtiles reipublicæ fauore, & benignitate, & propositis præmiis excitabit; leges & instituta, quibus vitia conuellat, & virtutes eliciat, in republica conferet: neque solum dabit operam, vt judiciorum seueritate licentiam comprimat; sed multo etiam magis moribus & exemplo libidinem ciuium resecabit. Intelliget enim, tunc esse diligentius in reipublicæ custodia vigilandum, cum est maior ad facinus audacia, & minor ad flagitium verecundia, &, quidquid fuerit admissum, fore videtur impunius. Nec enim tam metuendi sunt hostes externi, quam ii, qui nobiscum viuunt. Illorum namque vim & insidias facile murus interjectus auertit;

tit;

hi vero citius opprimunt, quam inten-
obis insidias suspicari possimus, & illo-
impetus vna tantum virtute sæpe repri-
ır, nempe fortitudine. At ciues malefici,
raudulenti, non fortitudine tantum, sed
entia, & modestia, & æquitate, virtu-
que omnium comitatu, & instructa to-
dignitatis acie repellendi sunt. Præterea
a vnquam potens, & imperiosa ciuitas
s armis externis excisa fuit, quam inte-
ı peste atque pernicie conuulsa fuisset.
le colligitur, quanto maius sit, atque dif-
ius, & perniciosius hoc bellum, quod post
am pacem & otium contra reipublicæ
ım mouetur, illo, quod ab hoste externo
paratur. Illud enim nunquam pernici-
poterit afferre, nisi prius illa ciuitas,
n oppugnat, fuerit impudentia, & auari-
& luxuria, & arrogantia, & reliquis
tiorum pestibus infecta, & seditionibus
tinis exagitata. Qui igitur putat diffici-
, & præclarius esse hostes in bello funde-
quam domi flagitia profligare, demens
ecto est, & regiæ virtutis ignarus. Est
em igitur optanda pax, sed non illa,
insidioso pacis nomine bellum pesti-
ferum

ferum moribus, atque rectæ disciplinæ molitur: est otium expetendum; sed otium cum honestate conjunctum; non illud, ex quo flagitium & dedecus ad perniciem totius honestatis illabitur: sunt pro libertate vota perpetuo facienda; sed pro illa libertate, quæ mentis altitudine, & virtutis immunitate continetur; non pro illa, quæ animum omni pudoris vinculo laxatum nefariis flagitiis addicit. Opes parandæ sunt; sed opes illæ, quæ sint instrumenta virtutis, non quæ materiam effrenatæ libidini præbeant, omnesque virtutis neruos elidant.

Ne autem singula persequamur, hoc satis sit admonere, esse in pace diligentissime prouidendum, ne falsis bonis illusi in verissima mala furenter incidamus; & dum, vt beati simus, enitimur, miseriam sempiternam nobis ipsi comparemus. Ergo cum in pace multo grauiora mala sint, quæ possunt nos opprimere, nisi sapienter illa multo ante declinauerimus, & cum secundis rebus elatus & inflatus animus regi difficillime possit; quis non videt, quanto sit maius atque difficilius rempublicam opibus florentem, & otio lasciuientem frenare, & tamquam in ratio-

onis gyrum ducere, quam eam, quæ eſt
lis vexata, & in periculis conſtituta? Hic
ur Princeps noſter, quem ſumma ſapien-
præditum, omnibusque ſimul virtutibus
atum, & excultum eſſe volumus, efficere
erit, vt nullum omnino malum ex bono
is oriatur; ſed, quod eſt multo magis na-
e conſentaneum, ex pace fructus in
ni genere ſalubres atque jucundi capian-
. Nunquam enim committet, vt guber-
ula negligenter tractet, cum tranquilli-
m a bellis externis eſſe preſpexerit; ſed
c multo etiam diligentius laborabit &
ilabit, ne alia grauior tempeſtas reipu-
æ nauem jactet, & ad cæcos ſcopulos al-
t. Non igitur rempublicam curis omni-
vacuam, & omni metu ſolutam eſſe pa-
ur; ſed eam armis inſtruet, & munitio-
us firmabit, & ornamentis pacis excolet,
bonis artibus erudiet, in eoque omnem
uſtriam conſumet, vt eam virtutibus or-
, & reliquis bonis ita locupletet, vt nun-
m illis ad dedecus, aut perniciem abuti
at. Cum vero conſtet omne decus atque
tem in ſapientia conſiſtere; ea namque
quæ mentem veris opibus illuſtrat, & re-
liquis

liquis bonis ſcienter vti docet ; operam certe dabit, vt reſpublica ſit etiam ſtudio Philoſophiæ florentiſſima. Philoſophia namque, ſi bene conſtituta fuerit, non erit vnquam comes ignauiæ, ſed vigilantiæ magiſtra. Non homines a ſtudio publicæ ſalutis abducet; ſed cupiditate publicæ ſalutis incendet. Non ſuperbiam, & inſolentiam gignet; ſed ad modeſtiam, & veriſſimum decus incitabit. Nec enim hic de Sophiſtarum garrulitate, & oſtentatione, neque de quorumdam præſtigiis, qui falſo nomine ſapientiæ ſcelera infinita contegunt, orationem habemus. Fatemur enim, quo res clariores & ampliores ſunt, eo, cum ad improbos deferuntur, maiorem peſtem atque perniciem communibus rebus inferre. Quocirca mirum non eſt, ſi multi homines eruditi peſtem rebus ſuis publicis attulerint. Improbus enim homo, quo fuerit diſciplinis inſtructior, eo callidius, & (vt ſibi quidem videbitur) impunius in ciuium peſte verſabitur. Sed quemadmodum non ideo ſunt arma bonis detrahenda, quod improbi illis male vtuntur; imo ideo boni diligentius armandi ſunt, cum mali furentius arma tractant, vt furor armatus armata etiam

iam virtute repellatur; ſic etiam, ne poſſint improbi homines, diſciplinarum armis, & eloquentiæ vi & magnitudine ſubnixi, exitium & vaſtitatem rebus præclaris inferre, ſunt boni præclaris artibus, & eloquentia corroborandi, vt facilius poſſint impetum hominum perditiſſimorum reprimere. Atque haud ſcio, an ob eam cauſam vtile rebus humanis fuiſſet legem ferri, qua non omni, qui vellet, liceret præclaris diſciplinis operam dare; ſed illis tantum, qui eſſent acri ingenio, & animo magno, præclaraque virtutis indole præditi. Vbi namque in prima illa puerili inſtitutione factum fuerit naturæ vniuſcujuſque periculum, vellem neque tardum ingenium diutiſſime in Philoſophiæ ſtudio detineri, ne operam perdat; nec acutum, ſi fuerit ad vitia propenſum, artibus præclaris inſtitui, ne ſtudiis honeſtiſſimis ad flagitium atque ſcelus abutatur. Quod ſi hoc non facile præcaueri poterit, aut ſi etiam ii, quos ingenioſos, & magnanimos, & bene a a natura informatos eſſe putabamus, fuerint ad flagitia delapſi; non patietur ſapiens Rex eos vllo modo rempublicam capeſſere. Imo, quo fuerint magis eruditi, eo diligentius & acrius

acrius eos a reipublicæ gubernanaculis rejiciet; &, si opus etiam fuerit, a regni finibus exterminabit; & sic tamdem fiet, (vt jam diximus) vt neque Philosophi probi sint inutiles, neque flagitiosi pestiferi. Probos enim secum conjunget, illorumque sapientia perfruetur; improbos autem, ne nocere aliquo pacto possint, expellet & ejiciet. Sed interim venit mihi in mentem vnum restare argumentum ex his, quibus noster T. dicebat, a plerisque Philosophiam exagitari, quod nondum est dissolutum.

Quodnam, inquit. M.?

Hoc nempe, quod dicunt, eo tempore, quo Lusitani literas ignorabant, magna facinora in rebus bellicis effecisse; hoc autem tempore, quo sunt apud nos permulti adeo literis & omni genere doctrinæ perpoliti, vt cum doctissimis nostræ ætatis hominibus comparentur, vix ea, quæ sunt maiorum virtute parta, retineri. Vnde concludebat, summam eruditionem esse cum rerumpublicarum labe conjunctam. Primum quidem id falsum est; quantum enim ex nostris annalibus conjicere licet, antiqui Lusitaniæ Reges, & Principes in illis temporibus parum cul-

cultis se cum literis oblectabant, & historias & sapientium hominum scripta legebant, & sacris etiam literis multum vtebantur; cujus quidem rei testis esse potest & eorum victu, & mores, & sententiæ, quibus eorum conciones refertæ sunt. Deinde non sunt hoc tempore nostræ res ita deploratæ, vt non insideat in multorum animis spes, eas multo florentiores atque meliores futuras. Præterea, vt id verum sit, non tamen ex eo efficitur, optimas disciplinas esse a Principe reipublicæ contemnendas. In multis quidem rebuspublicis hoc accidisse constat, vt tunc summa eruditio vigeret, cum illarum exitium appropinquabat; sed non propterea statuendum est, eruditionem summam causam rebuspublicis calamitatis attulisse. Imo, si aliquod remedium ad auertendam calamitatem excogitari poterat, id totum erat in sapientiæ studio constitutum. Longa enim pax, & summum otium, quemadmodum omnia mala fert, quæ diximus, ita etiam tempus & materiam præbet, & instrumenta subministrat, quibus homines excellenti ingenio præditi summam sapientiam adipiscantur. Reliquis enim curis expediti, &

otio abundantes, omne illud tempus, quod reliqui homines in libidine, flagitio, & scelere ponunt, in animorum cultu, & in naturæ peruestigatione, & in rerum diuinarum consideratione consumunt. Cum vero ii, qui otium ad perniciem reipublicæ conferunt, sint innumerabiles, & illi potissimum, qui plurimum in republica possunt, intemperantia & flagitio suo reipublicæ pestem & exitium machinentur; qui vero sapientiæ student, sint paucissimi, & ii non maximis opibus affluentes; euenit, vt simul cum sceleris amplificatione, quod reipublicæ interitum affert, paucorum hominum sapientia (quæ quidem natura sua salutaris est) amplificetur. Quod si idem sapientiæ studium, quod in quibusdam hominibus insidet, in Principibus reipublicæ viguisset; facile omnes reipublicæ morbi pellerentur, & vulnera omnia sanarentur, & otium, quod solet esse pestiferum, salutare omnibus existeret. Nulla enim medicina adhiberi potest ad vitiosas reipublicæ partes sanandas efficacior. Principis enim optimi sapientia facillime homines, opibus & potentia florentes, ab ignauia & turpitudine ad virtutem & hone-

sta-

ſtatem traduceret; vniuerſamque rempublicam illecebris ipſius honeſtatis in ſtudium induſtriæ & frugalitatis incitaret. Veſtigia namque, & auctoritatem, & imperium optimi & ſapientiſſimi Principis omnes libenter & ſtudioſe ſectarentur. Cum autem raro admodum accidere ſoleat, vt Princeps timore bellorum vacuus, & opibus ſummis abundans, otium ad ſtudium ſapientiæ conferat; ſed potius tota mente omnes voluptates nefarias exquirat; contra fit, vt omnes ſeſe tunc ad nequitiam applicent. Quamuis enim omnes plerumque Principum imitatores exiſtant, multo tamen facilius eorum flagitia, quam virtutes, imitantur. Cum vero id ſæpe euenire videamus, vt, qui maximis vitiis affines ſunt, aut Principes, aut Principum aſſeclæ ſint; tenues enim homines non ita facile poſſunt propter inopiam magna moliri, ſed ii, qui plurimum opibus & potentia valent; euenit, vt iſti potentes homines aſpernentur, atque reſpuant totum illud, quod eſt eorum libidini & impuritati contrarium. Nihil autem eſt tam aduerſarium eorum libidini, quam veræ ſapientiæ diſciplina. Qui enim vere & ex animo ſapien-

tiam colunt, nec adulari, neque mentiri, neque potentium libidini ſeruire poſſunt. Ea autem de cauſa fit, vt neque potentes, neque vulgus hominum, qui potentibus adulantur, aut eorum auctoritatem imperite ſequuntur, ea ſtudia, quibus ſapientia paratur, probare queant; ſed ea vituperent, & calumnientur; vſque adeo vt malum, quod eſt vitiis attribuendum, ſapientiæ diſciplinis attribuant. Hoc enim perinde eſt, atque ſi, cum ciuitas periculoſis morbis eſſet infecta, homines illorum morborum cauſam neque ſummis vitæ deliciis, neque immodicæ ciborum copiæ, neque libidinis intemperantiæ, neque vitiis infinitis aſcriberent; ſed medicinam tantum accuſarent, tamquam per eam illa tanta morborum vis fuiſſet inuecta. Quo quid fieri poſſet amentius? Eſt autem ſtudium ſapientiæ animi veriſſima medicina, quæ cum ſemper valde neceſſaria ſit, tum vel maxime, cum reſpublica opibus & luxu circumfluit, & illis ipſis vitæ commodis & oblectamentis, in quibus omnem felicitatem ponit, obruitur. Sed quemadmodum, cum corpus ita peſtiferis morbis oppreſſum eſt, vt nulla pars illius aliquid roboris & ſanita-

tis

s retineat, nulla medicina poteſt in ſani-
ıtem reſtitui ; ita, cum vniuerſa reſpublica
eſte laborat, & mortiferis morbis impedi-
ı eſt, nullo modo paucorum ſapientia pote-
it in priſtinam valetudinem reuocari. Quod
a principio Philoſophia fuiſſet a Rege & a
'rincipibus egregie culta, nunquam reſpu-
lica in tam peſtiferos morbos incidiſſet;
ec otium, ad quod parandum atque fruen-
um omnia negotia conferuntur, tantas ca-
ımitates attuliſſet.

Non eſt igitur in his ſtudiis calamitatis
ıuſa, ſed calamitatis vnicum remedium col-
ıcandum. Si enim Rex, diuino quodam be-
eficio his ſtudiis deditus, non ſolum vitæ
ræceptis ſanctiſſimis abundauerit, ad rem-
ublicam ſapientius atque felicius admini-
randam, ſed etiam multos maximo inge-
io præditos acriter inflammauerit, quorum
ræſidio ſeptus multo facilius rempublicam
ıoderetur ; tum demum explorate cognoſci
oterit, bonarum artium diſciplinis minime
ıbefactari rempublicam; ſed firmari potius,
: valido præſidio communiri. Rex igitur hic
oſter (vt in propoſitum redeamus) non pa-
ıetur vllo modo in pace rempublicam deſi-
dia

dia corrumpi, diuturnoque otio intabescere; neque committet, vt pax & tranquillitas maius malum afferat hominibus, quam illud ipsum, cujus auertendi gratia belli tempore supplices ad omnia altaria preces cum lacrimis adhibebant. Ergo, quemadmodum nec agricolæ, neque mercatores, neque fabri, neç opifices, neque operarii munera sua tempore pacis omittunt; ita neque milites, neque duces, neque imperatores arma deponent, neque reipublicæ custodes atque moderatores munus, & officium suum deserent; nec illi quidem, qui artes eas colunt, quæ voluptatis honestæ gratia vtiliter inuentæ sunt, (est enim corpori necessarium laboris alleuamentum, ita tamen, vt sit semper cum honestate conjunctum) sese ab artibus suis remouebunt. Pictores igitur, & cantores, atque poetæ, qui non artificio suo effigiem turpitudinis & impuritatis expresserint, sed omnia suarum artium oblectamenta ad honestatem contulerint; hi namque soli voluptatum artifices in republica retinendi sunt, qui ad honestatem alliciunt; artes suas, fauore & benignitate Principis inuitati, conseruabunt; reliqui omnes similiter sub bono Principe se

in

in illis artibus exercebunt, ad quas præcipue nati ſunt, & in quas plurimum operæ & ſtudii contulerunt, & ex quibus fructus aliquis vel vtilitatis juſtiſſimæ, vel voluptatis honeſtiſſimæ percipi poteſt. Nullus denique erit in republica, cujus aliquod opus non extet, quod in communem fructum conferatur. Nihil enim erit apud illos otio & ignauia turpius, nihil magis ab omni republica deteſtandum. Vt enim Virgilii verſibus luculentiſſimis vtar:

Qualis apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor; cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas;
Aut onera accipiunt venientum, aut, agmine factο,
Ignauum fucos pecus a præſepibus arcent:

Sic omnes ciues ceratim elaborare debent, vt quiſque pro parte ſua rempublicam juuet, & tam vim externam, quam fraudem inteſtinam repellat; ne quicquam ſit impedimento, quominus reſpublica felix atque florens ſit. Sequitur deinde:

Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

Iu-

Iuuat carminibus Poetæ maximi atque valde politici & sapientis vti, quibus apum similitudine ponit nobis ante oculos illam sedulitatem & industriam ciuium, qua quisque quantum natura & artificio poterat, tantum in illam vrbem conferebat. Sic igitur in regno necesse est, vt totius patriæ opulentia atque felicitas omnium ciuium operibus, & studiis, & artibus, & officiis expleatur, & quilibet aliquid in communem vtilitatem conferat; vt sic tamdem pellatur ignauia, exulet iniquitas, & injuria; nulla vis, nulla fraus honestum otium perturbet; inopia, quæ desidiam consequi solet, exterminetur; & omnes ciues sint inter se æquabili jure deuincti, fœdere firmo consociati, & mutuis opibus vltro citroque benigne collatis in omni rerum varietate muniti, & ciuili caritate & beneuolentia conjuncti. Hac igitur ratione & vigilantia Rex sapiens in pace rempublicam conseruabit; ita vt non possit otio corrumpi, & de statu dignitatis amplissimo detorqueri. Hujus autem ciuilis societatis, & summæ felicitatis, & otii non inertis, sed honestissimi, maximeque expetendi, Rex artifex, & moderator, & dux, & architectus est. Hoc est enim illi opus propositum,

tum ; hoc illi onus incumbit ; hoc illius officium & munus eſt ; hoc intueri , hoc moliri , & efficere debet , vt reſpublica ſit voluntate conſentiens , ordine conſtans , viribus firma , opibus abundans , moribus ornata , gloria præcellens , in bello ſemper inuicta , in pace & otio moderata. Hoc autem vt præſtare poſſit , ſumma alacritate , ſtudio , vigilantia , induſtria opus eſt ; neque enim tantum munus poteſt ſine perfidiæ ſcelere , non dico negligi omnino , ſed parum ſtrenue , aut parum diligenter obiri. Si enim judices pecunia corrupti jus & fas omne violauerint ; ſi milites exercitum deſeruerint ; ſi duces in adminiſtrando bello timiditatis , aut deſidiæ ſignificatiouem dederint; ſi conſiliarii , vt rei ſuæ familiari conſulant , rempublicam conſilio ſcelerato prodiderint ; ſi religio denique a Sacerdotibus parum caſte atque ſancte culta fuerit ; ſi denique propter publicum aliquod ſcelus reſpublica vel fame vel peſtilentia laborauerit , vel afflicta peſtiferis bellis extiterit , omnium horum malorum culpa Regi neceſſario ſuſtinenda eſt. Officium enim illius eſt præcauere , ne quiſquam in officio ſuo delinquat ; & ita rebus animum inten-

ten-

tendere, ne ſcelus vllum confletur, vel ſaltem ne impunitum remaneat, aut virtus honoris repulſam patiatur. Conſiderate igitur, quam non ſolum conſtans, & fortis, & ſapiens; ſed etiam vigilans, & attentus, & induſtrius Rex ſit oportet, qui hoc in ſe recepit, vt rempublicam ſuæ fidei & diligentiæ commiſſam incolumem ab omni clade conſeruet; & opulentam, & fortem, & honeſtam, & omnibus corporis & animi bonis affluentem efficiat. Fieri igitur non poterit, quin, ſi reſpublica malum aliquod graue ſubierit, Rex ipſe perfidiæ infamiam ſempiternam ſubeat.

Hic M. Recte, inquit; ſed vereor ne difficile ſit Regi perſuadere, vt vitam curis anxiam, & laboribus exercitam, & ærumnis afflictam agat; vt reliqui omnes curis vacui, & ſolicitudine liberi, in tranquillitate verſentur, hoc eſt, vt ipſe ſolus miſer ſit, vt omnes, qui ſub illius imperio ſunt, beati eſſe poſſint.

Quid? inquam; tu miſerum putas Regem eſſe, qui ſuum officium facit?

Miſerum certe, inquit, illum multi putabunt, ſi tam multis curis fuerit diſtentus.

Quo-

Quomodo enim poterit tam multa negotia, quam multa ad illum oratione tua detulisti, quamuis sit admirabili industria, sustinere? Difficile profecto est.

Sit, inquam, quantum velis, difficile. Cum enim nihil sit præclarum & amplum, quod arduum & laboribus plenum non sit; Regisque splendore & magnificentia nihil sit in vita clarius & amplius; consequens est, vt munus & officium Regis sit maximis laboribus atque difficultatibus implicatum. Qui tamen amplitudinem tantæ dignitatis intuetur, omnem laborem tolerabilem judicabit. Quod si aliquis Princeps tam pusillo animo est, vt laborem extimescat, regni procurationem, qua quidem est indignus, abjiciat. Tantum enim munus non nisi maximis, & accerrimis animis, & cupiditate immortalitatis incensis, committi recte potest, qui præ verissimæ dignitatis studio vltro etiam labores appetant, & omnia pericula vitæ contemnant. Præterea non est tanta gerendi hujus muneris difficultas, quanta specie prima videtur; ordine enim reipublicæ constituto, & singulis muneribus commode distributis, & ea moderatione, quam reipublicæ

ratio poſſit, adhibita, ea etiam, quæ difficillima fore videntur, non difficillime tranſiguntur. Vt enim in horis, poſtquam illa rotarum connexio, & implicatio, & ponderum inæqualium pro rata portione contentio, & omnis denique illa machinatio fuerit ſolertiſſime conſtituta, facillimum erit totum illud horologium moderari, & quoties ab inſtituta ratione diſcrepare videbitur, ad numerum & æqualitatem reducere; ſic, poſtquam reipublicæ ratio ſapienter inſtituta eſt, & temperamentum recti ordinis & moderationis adhibitum, & munera ſapientiſſime diſtributa, non tam difficile eſt, quam multi fortaſſe ſuſpicantur, totam reipublicæ machinam eodem ſemper ordine conuerti, &, cum aliqua ex parte ab inſtituta moderatione defecerit, prudentis rectoris vigilantia ad numerum reuocari. Atque vt maximi cujuſdam exercitus imperator milites facile moderari poterit, ſi exercitum in cohortes, & manipulos, & in certa vexilla diuiſerit, & ſingulis ordinibus præfectos ſingulos militiæ peritos aſſignauerit, vt facile imperium illius per maiores duces ad minores, atque ad ſingulos tamdem milites ordine percurrat;

at; ſic in republica diuiſis ordinibus, & generibus hominum ad certas curias aut tribus reuocatis, & rectoribus militum delectis, & judicum etiam ordinibus diligentiſſime conſtitutis, & legibus etiam, quas ſinguli muneribus ſuis obeundis ſequantur, impoſitis, non erit ita difficile vniuerſam rempublicam in officio continere. Præterea illud etiam conſiderandum eſt, eſſe non paucos homines virtute & ſapientia præſtantes in tanti operis atque muneris ſocietatem conuocandos, vt facilius perfici poſſit, & cum amplitudine dignitatis & communis vtilitatilitatis expediri. Eſt etiam animaduertendum, difficile non eſſe, quod cum voluptate ſit; Regis autem officium eſſe cum ſumma voluptate conjunctum intelligi recte poterit, voluptatis conſtantis & firmæ ratio fuerit explicata. Primum igitur voluptas non eſt in otio poſita. Si enim ita eſſet, nihil eſſet in vita ceſſatione jucundius. Itaque omnes natura duce ſine vlla ratione hoc vnum maxime expetendum judicarent, nempe, nihil agere, nihil moliri, nunquam a loco in locum moueri; ſed inſtar æneæ cujuſdam ſtatuæ in eadem ſemper ſede immobilem permanere. Quod non

ita

ita eſt ; imo conſtat, nihil eſſe in vita moleſtius, quam nihil agere omnino. Itaque bruta animantia motus liberos requirunt, &, ſi alligata fuerint, vincula, ſi poſſunt, perrumpunt, vt libere curſitent. Pueri teneri non poſſunt, quin curſu, & ſaltu, & motibus aſſiduis defatigentur. Adoleſcentes etiam ludis admodum laborioſis & certaminibus oblectantur. Homines etiam ætate grandiores, atque adeo ſenes, qui ſe vix loco mouere poſſunt, aliquid tamen ſemper agere ſtudent, vt otii faſtidium & injucunditatem vitent, intolerandamque ceſſationis moleſtiam a ſe dimoueant.

Vnde concluditur naturæ jucunditatem non eſſe in otio, ſed in labore collocandam. Tunc enim voluptas exiſtit, cum antegreſſa eſt cupiditas ; voluptate enim afficimur, quoties id, quod valde expetebamus, aſſequimur. Non autem otium atque ſomnum ſempiternum, ſed ſempiternam actionis & agitationis jucunditatem expetimus. Vnde concluditur voluptatem in actione conſiſtere. Eſt enim voluptas perfecta vis & efficientia ſenſus id, quod eſt ad naturam illius accommodatum, abſolute conſecuti. Hoc ita poſito con-

ſi-

ſiderandum eſt, cum animo conſtemus & corpore, duplicem voluptatem in nobis eſſe: vnam, quam ſenſibus corporis vſurpamus; alteram, quam mentis & rationis ſenſu percipimus. Videndum eſt igitur nunc, quænam voluptas nobis magis expetenda ſit, vt vitam jucundiſſime traducamus. Ea ne, quæ corpus titillat, atque jucunditate perfundit? an potius ea, quæ mentem gaudio complet? Primum quidem voluptas corporis pura & liquida eſſe non poteſt. Eſt enim ſemper cum aliqua moleſtia & acerbitate conjuncta; tamdiu enim in bibendo voluptatem ſentimus, quamdiu nos ſitis vexat; extincta vero ſiti, bibendi etiam voluptas extinguitur. Sic etiam de epularum ſuauitate, & de reliquis ejuſmodi voluptatibus dici poteſt; eas omnes deſiderii breuis, & minime conſtantis expletione contineri; ita vt magis moleſtiarum depulſiones, quam voluptates appellandæ ſint. Idcirco fit, vt voluptas corporis ſit fluxa & inſtabilis, & momento temporis euaneſcat; deinde cum effluxerit, eam ſatietas atque faſtidium conſequatur. Quo autem maiores voluptates ſunt, eo maiora illa faſtidia conſequuntur. Sic autem fit, vt futilem & inanem

nem voluptatem molestia sæpe grauis atque diuturna contaminet. Præterea voluptates istæ mentem & rationem eripiunt, & animi totius statum labefactant; &, quod est consequens, insigne dedecus inurunt: ex quo fit, vt, cum euanuerint, grauissimam pœnitendi causam relinquant. Cum enim simus natura maxime honestatis appetentes, necesse profecto est, vt recordatione turpitudinis atque dedecoris affligemur. Quæ igitur hæc voluptas est, quæ nunquam est a molestia sejuncta? Quæ, priusquam dulcedo illius sentiri posset, euanuit? Quæ graues molestias atque diuturnas inuehit? Quæ hominis præstantiam dedecore omni contaminat? De immoderata voluptate loquor, non de illa, quam modus, & ratio, & leges, & jura præfiniunt. Itaque hoc sane constat homines, qui corpori nimis addicti sunt, fallacissima voluptate delusos pœnis assiduis excruciari. Quid illud quantum mali est? Quod flagitiosæ voluptatis consuetudo homines brutis animantibus simillimos reddit, & ferinis motibus turpiter obsequentes. Quod sine graui animi angore & cruciatu fieri nequit. Mens enim de statu detrusa, & cupiditatis vin-

vinculis impedita, cum natura ad decus & laudem adſpiret, & contra naturam dedecori, & ignominiæ ſeruiat, fieri profecto non poteſt, quin acerbiſſime torqueatur. Quo autem magis eſt cupiditatibus impuriſſimis addicta, eo grauiores pœnas amentiæ perſoluit.

Quod vt facilius intelligi poſſit, fingamus animis Principem maximum præſtigiis illuſum, & ſponte ſua de ſolio dejectum, vt homnibus nequiſſimis obſequatur. Illi vero adulatores intemperantiſſimi tam impudentes ſint, vt mediocri atque tolerabili Principis amentiſſimi ſeruitute contenti eſſe non queant; eoque tamdem rem deducant, vt illi, quem jam impotenti dominatu oppreſſum tenent, plagas etiam imponere, ſi illis ad nutum præſto non fuerit, minime vereantur. Sint autem moroſi, atque difficiles, & inter ſe ſenſu atque ſententia diſcrepantes. Vnus autem ex illis ſit amore leuiſſimo perditus; alius auaritia immani flagret; alius populari vento atque tempeſtate jactetur; alius denique aliis cupiditatibus nefariis ſtimulatus ſit. Cujuslibet autem cupiditas ſit immenſa & infinita; ita vt ſatiari non poſſit.

Ille igitur miser olim Princeps, modo seruus, sub improbissimorum mancipiorum insolentia & libidine constitutus, quo tamdem modo omnibus seruire poterit, cum ne vnius quidem libidinem explere aliquo pacto queat? Fac igitur, vt eodem simul tempore alius aliud imperet, & quilibet eorum illum minis exterreat, & plagas eidem etiam infligat: si vni domino paret, alterum lædit; si vnius iram placat, alium offendit. Qui offensus est, repente sine vlla misericordia membra illius miseri contundit, atque fuste debilitat. Sic autem, dum alius aliud objectat, & illum accerbissime criminatur, necesse est illum in contrarias partes distrahi, atque dilacerari. Hanc porro similitudinem ad animum transferamus, in quo quidem ratio principatum obtinet. Illa tamen liquefacta blanditiis, & adulatione cupiditatis impulsa, & vehementia libidinis incitata, eo paulatim redigitur, vt seruiat auaritiæ, libidini, atque leuitati, omnemque beatæ vitæ rationem in harum pestium dominatu constituat. Quælibet autem harum cupiditas est immoderata, nec vllis terminis circumscribi potest. Vbi enim primum ratio de statu suo demi-

migrat, nihil relinquitur in animo, quod temeritatem coerceat. Sic autem fit, vt, cum multo plura ſemper appetat libido, quam adipiſci queat, multis partibus ſuperet ille cruciatus animi lætitiam illam, qua interdum intemperantes homines efferuntur. Cum enim (verbi gratia) pecuniam infinite concupiſcant, quamuis multis pecuniis abundent, magis tamen illos cruciat argentum, quod non habent, quam delectat id, quod habent; & ita neceſſario fit, vt gaudium ſit exiguum, idque cum ſolicitudine & afflictatione conjunctum; cruciatus autem ſit aſſiduus & immenſus. Sic etiam de libidinis intemperantia, de immoderata bonorum ambitione dicendum, fieri non poſſe, vt tantam lætitiam afferat animis rei furentius appetitæ præſentia, quantam mœſtitiam inuehit maiorum commodorum (vt videntur) atque voluptatum, quæ nimis ſitienter appetuntur, abſentia. Inde vero grauis offenſio, odium, anxietas, & iracundia, & aliæ ejuſmodi perturbationes oriuntur; quæ animum in diuerſas partes trahunt, eumque omni crudelitate dilacerant. Aliud enim cogit libido, alio impellit auaritia, aliud hortatur ambitio, aliud

iracundia facere admonet. Si libidini & luxuriæ ſeruit, ſumptus ingentes facit, & eorum deinde recordatione torquetur; ſi obſequitur auaritiæ, Veneris etiam immanitate & impatientia cruciatur; ſi popularem auram captat, ambitione diſtrictus omnes rumuſculos extimeſcit, atque ad aliorum dominorum impotentiam feritatem etiam plebis adjungit; & adulari populo atque aſſentari condiſcit. Hac igitur ratione animus de ſtatu dejectus, & auaritiæ atque multiplicis cupiditatis imperio coactus, ancipiti cura & ſolicitudine diſtinetur, & tabe peſtifera, & intolerabili cruciatu conficitur. Quamuis autem non alius doloris ſenſus animum pungeret, atque vulneraret; turpitudinis certe conſcientia illum ita vehementer affligeret, vt eſſet illi neceſſe in perpetua acerbitate verſari. Cum enim inſita naturæ cupiditate in ſtudium honeſtatis incitemur, & ad veriſſimum decus & laudem nati ſimus; neceſſario fit, quoties in nos flagitium admittimus, aut falſa imagine dignitatis illudimur, vt nos impuritatis & amentiæ pœniteat, & graues erroris noſtri pœnas exoluamus. Cum igitur animus corporis voluptatem ſequitur,

quam-

quamuis interdum cupiditate cæcus exultet, immoderataque lætitia desipiat; multo tamen maiore ex parte dolore atque mœstitia conflictatur. Breuissimam enim illam voluptatem tristes curæ atque solicitudines antecedunt; &, cum adesse videtur, non sine molestiæ cujusdam admistione percipitur; &, cum effluxerit, non mediocrem dolorem propter admissum dedecus inurit. Hæc est hominum vita, qui non rationem, sed cupiditatem indomitam sequuntur. Qui tamen, quamdiu rei familiaris angustia laborant, & legibus alligantur, atque judiciorum metu continentur, morbis quidem illi non mediocribus vexantur, & curis grauissimis afficiuntur, quæ vitam satis acerbam & ærumnosam efficiunt; eorum tamen ægritudines mediocres, atque tolerabiles esse videbuntur, si cum aliis multo grauioribus collatæ fuerint. Vbi enim primum augentur opes, diuitiæ redundant, & spes maioris licentiæ & impunitatis offertur; animus ipse dominatu cupiditatis oppressus ad spem felicioris conditionis erigitur. Existimat enim se posse facillime cupiditatem satiare, & ita maxima quadam voluptate, & perpetua suauitate compleri.

Quod

Quod longe ſecus euenit. Opibus enim ſummis, & ſpe impunitæ libertatis & licentiæ propoſita, multo vehementius irritatur ipſa cupiditas, maioreſque turbas commouet, & multo violentius in ſtatum mentis inuadit, maioreque ſiti & indigentia cruciatur. Tunc igitur, cum nullis voluptatibus, aut opibus infinita illius ſitis extingui poſſit, crudelius rationem accipit, & longe acerbioribus curis illam vexat.

Quid vero, cum cupiditas ipſa ad hominum contumeliam erumpit, multoſque mortales injuriis innumerabilibus afficit? Quid, cum jura omnia perrumpit, ciuilemque ſocietatem violat? Quid, cum in legum contemptu, & intolerabili ſuperbia, & inſolentia, ſummam vitæ dignitatem conſtituit? Quid, cum omnibus hominibus fortibus atque moderatis interitum machinatur? Omnia enim hæc mala cupiditatis effrenatæ licentiam conſequuntur. Excæcat enim rationem ita, vt in ſuperbia grauitatem, in luxuria magnificentiam, in faſtidio & contemptu dignitatem ſummam ineſſe judicet. Inuidia deinde, & odium animum illum miris modis exagitat. Iis enim, quos videt veriſſima digni-

ta-

tate præditos, inuidet ; eos autem, quos fuis nefariis cupiditatibus aduerfarios fore fufpicatur , odio acerbo & immani perfequitur. Quemadmodum igitur leges & inftituta conuellit ; ita omnes , quos legum vindices & cuftodes effe credit , de medio tollere contendit. Omnem virtutis excellentiam fufpectam habet & inuifam ; & , quidquid illorum intemperantiæ refiftere poteft , execratur. Cum primum igitur poteft, alios interimit , alios exilio mulctat ; alios opibus & fortunis fpoliat , ne quifquam illi obuiam ire poffit. Nullum ingenium excellens , nullum animum magnum , nullam fingularem induftriam , nullius denique infignem potentiam pati atque tolerare poteft. Aliis enim inuidet , alios vero timet , ftatus vero fui firmitatem non in fuæ virtutis conftantia , nec in fuorum caritate & beneuolentia , fed in fuorum ciuium imbecillitate ponendam arbitratur. Omne igitur illius ftudium in ciuium opibus extenuandis , & animis abjiciendis , & in virtute profliganda, & extinguenda confumitur. Injuriis igitur , & contumeliis , & cædibus odium hominum in fe grauiffimum accendit. Inde vero metus ingens exoritur ;

qui

qui multos enim læſit, multos metuat neceſſe eſt ; & quo plures ſunt, quos injuriis affecit, eo grauior illum metus excruciet. Hæc eſt autem tyranni vita, qua nihil nec acerbius, neque magis anxium, atque ſolicitum mente fingi atque cogitatione poteſt. Omnis autem, qui natura maleficus, & injuſtus eſt, quales ſunt omnes, qui tota mente cupiditatibus nefariis obſequuntur, tyranni quidem natura ſunt ; ſed id minus apparet, quamdiu non valde nocere poſſunt. Poſtquam vero ſummas opes adipiſcuntur, tum demum tyranni appellantur, qui tunc eo miſeriores ſunt, quo maiores opes habent. Grauiora namque facinora moliuntur, & quo pluribus imperant, eo pluribus hoſtibus circumſepti ſunt. Omnes enim natura tyrannidem oderunt. Accedit ad maiorem animi ſolicitudinem, & cruciatum, Numinis diuini metus. Quamuis enim tyranni religionem contemnant, non poſſunt tamen omnino illum religionis ſenſum, quo ſunt a natura penitus imbuti, diuturna conſuetudine ſceleris & impietatis opprimere. Semper igitur reſidebit in illorum animis aliqua religionis opinio, quæ illos agitet, exterreat, exanimet, reſpirare non ſinat. Ergo

go quocumque ſe tyrannus mente & cogi-
atione contulerit, omnia ſibi dira, exitio-
a, & infeſta eſſe perſpiciet. Si enim men-
em ſuam inſpicit, animi ſui ſtatum videt
editione turbulenta conuulſum, peſtiferis
norbis oppreſſum, triſtiſſimis curis affli-
ctum, acerbiſſimis doloribus interclufum;
i ad homines oculos conuertit, aliis inui-
let, alios odit, nemini fidem habet, &
omnes etiam familiares atque domeſticos
extimeſcit; ſi cælum ſuſpicit, & tempeſta-
em excitari videt, horret, & pallet, & tre-
nit, & eximio pauore concutitur. Diuini-
atem ſibi tribuebat Caligula; ſed deus ille,
ninimo etiam fulgure & tonitru conturba-
us, ſe confeſtim obuoluto capite ſub lectum
occultabat. Tanta erat hominis ſtultiſſime
arrogantis imbecillitas. Et reuera nihil eſt
nagis cum arrogantia conjunctum, quam
netus, & ſolicitudo, & animi fœda atque
leformis abjectio. Qui igitur ſtatus ſui odio
torquetur; qui maleficiorum conſcientia aſ-
ſidue cruciatur; qui omnes mortales exhor-
ret, & a ſuis etiam intimis atque domeſti-
cis inſidias vitæ ſuæ fieri ſuſpicatur; qui,
quoties cælum nubibus obductum cernit,

to-

totis artubus contremiſcit ; qui denique neque domi , neque foris , nec in otio , nec in negotio , neque cum ſuis , neque cum alienis tranquillo animo eſſe poteſt ; quomodo non omnium mortalium miſerrimus judicandus eſt ? Ne ſomnus quidem , qui curarum omnium videtur eſſe perfugium , illi curarum aliquod alleuamentum concedit ; ſpecies enim illi horribiles in ſomnis objiciuntur , quæ illum frequenter exturbant. Hæc ſunt illæ Furiæ ſcelerum vltrices , quæ tyrannos agitant & inſectantur , quæ quaſi tædis ardentibus illos , quocumque ſe vertunt, inſequuntur ; illoſque & ſcelerum recordatione perterrent , & judiciorum divinorum metu conficiunt. Non expecto diros tyrannorum exitus ; non interitum calamitoſum commemoro; non ea, quæ etiam, cùm in tragœdiis aguntur , ſpectatoribus horrorem incutiunt, oratione complector. Hæc omnia imperitos mouent , qui id tantum , quod ſenſibus expoſitum eſt , aſpiciunt ; tabem autem , angorem , & cruciatum , quo tyrannorum animi torquentur , intueri non poſſunt. Sit igitur aliquis tyrannus , qui vitam ad ſummam ſenectutem perducat , (vt ſuperior Dionyſius)

nec

ıec vlla humana calamitate peruertatur ; s tamen furiis agitatur , & cruciatibus infiıitis afficitur , & a mente consilioque dedu:itur , & tristissimis curis intabescit ; ita vt ıihil miserius & calamitosius in vita fingi ogitatione possit. Vt igitur tyrannus interum inani aliqua voluptate fruatur , aut , vt :ctius dicam , inani voluptatis specie ludifi:tur ; maxima tamen ex parte vita illius t acerba , luctuosa , grauissimis curis ania , & terroribus objectis frequenter exerci. ; ita vt nunquam vllo in loco consistere , ıt libere respirare queat.

Recte , inquit T. ; sed quorsum perti:t ista disputatio de tyranni crucitatu ad :gii muneris facilitatem , & oblectamenım ?

An vos , inquam , putatis me alia ratione cilius demonstrare posse , quam facilis & juında sit Regis vita , quam tyranni suppli o vobis explicato , & ob oculos constituto ? ihil est enim quod Regi magis oppositum :, quam tyrannus. Ergo vt tyranni vita est fficilis , acerba , & ærumnosa , omnibusque alis miserrime circumuenta ; ita Regis vidulcis & jucunda sit , necesse est , omnibus-

busque bonis referta & egregie cumulata. Primum igitur si voluptas, vt dicebamus, non est in cessatione posita, ad agendum enim nati sumus, ita vt nihil esse possit otio atque cessatione molestius, consequens est, vt voluptatem in actione collocemus. Est ergo voluptas (vt ante dictum est) perfectus motus & actio sensus cujuslibet, qua sensus ipse id, quod est naturæ congruens & aptum, repente consequitur. Hoc autem posito quis dubitare potest, quin voluptas vna tantis partibus aliam voluptatem superet, quantis vnus Sensus est alio sensu natura præstantior, & judicio acrior, & stabilitate constantior? Sensus autem hic omnes sentiendi & intelligendi facultates appellamus; ita vt alii sint sensus in corpore, alii in animo constituendi. Rationi igitur consentaneum est, vt, quantum animus præstat corpori, tantum voluptas, quæ animi sensu & agitatione percipitur, vincat illam, quæ corporis sensu & judicio continetur. Deinde corpus non per se quid dulce, quid acerbum, quid jucundum, quid asperum sit, judicat; animus enim est qui sentit, qui judicat; qui aliud quidem vt jucundum, & naturæ consentaneum, adscis-

cit;

; aliud vt acerbum & naturæ contrarium
ellit. Corpus enim exanimum, aut ſomno
ui conſopitum, aut ſtupore penitus op-
ſſum ſentire non poteſt. Sed alius eſt ani-
ſenſus, cum judicat ipſe per ſe, alius cum
udicando opera & functione corporis vti-
. Eſt enim animus ipſe natura vigens, &
emens, & acer, & ad veritatem inda-
dam & percipiendam paratiſſimus. He-
:it tamen, & obtunditur, cum corpori
iis affixus eſt. Hinc autem fit, vt quod
: per ſe, ſine functione vlla corporis, ſua-
judicat, ſuaue putandum ſit; non illud,
d interdum corporis imaginibus illuſus
e atque jucundum opinatur. Præterea
ſtat vbi ſenſus morbo aliquo tenetur,
d dulce aut amarum ſit, judicare non poſ-
Videmus enim eos, qui in morbo ſunt,
s ſæpe dulciſſimos, tamquam amaros,
rnari, atque rejicere. Animus autem cor-
i nimis indulgens æger eſt, & ex ipſius
oris natura mortalis, & imbecilli conta-
ne morbum contrahit; quo quidem op-
ſſus veræ ſuauitatis guſtum non habet.
le adeo fit, vt pro jucundiſſimis ea fre-
nter arripiat, quæ ſunt acerbiſſima. Vn-
de

de ſequitur, id tantum dulce, & jucundum, & omni ſuauitate refertum eſſe, quod animus ſanus, & integer, & purus jucundum eſſe ſtatuit; non id, quod corpori immerſus, & morbis moleſtiſſimis impeditus jucundum arbitratur.

Quid de voluptatis ſtabilitate & conſtantia dicendum? Omnes quidem ſumus ad veritatem nati, & mendacium atque vanitatem natura repudiamus, atque rejicimus. Cum igitur opinionis errore in fraudem impellimur, experiundoque ſentimus, quam falſa erant illa bona, quæ tamquam vera ſectabamur, grauiorem multo dolorem ex noſtri erroris offenſione percipimus, quam erat illa falſa voluptas, qua geſtiebamus. Itaque breuem & exiguam voluptatem ingens moleſtia, & mœſtitia diuturna conſequitur. Nihil eſt enim ſtabile ad permanendum, niſi quod radice veritatis innititur. Cum igitur conſtet eam ſolum eſſe veram voluptatem, quam animus purus, & integer, & firma valetudine præditus voluptatem eſſe judicat; ſequitur, vt ea ſola voluptas ſtabilis & fixa ſit. At omnes, qui hoc animo ſunt, ſentiunt, & decernunt, nihil eſſe virtute dulcius,

ris; vnde concluditur omnem veriſſimæ & conſtantiſſimæ voluptatis rationem eſſe in virtute ponendam. Ergo cum voluptas illa, quæ non corpore, ſed animo percipitur, ſit vel propter naturæ præſtantiam clarior, vel propter accerrimum mentis ſanæ judicium verior, vel propter ſententiæ firmitatem conſtantior, quis non videt nihil eſſe virtute jucundius? Ea enim eſt, quæ animum pura, & liquida, & ſtabili atque ſempiterna voluptate complet. Deinde liquet omnem voluptatem ex amore ortum habere. Tunc enim voluptate ſumma afficimur, cum ea re, quæ nobis erat egregie cara, perfruimur. Omnis autem amor opinione pulchritudinis & honeſtatis excitatur. Vera autem honeſtas & pulchritudo in virtute conſiſtit. Vnde ſequitur, vt quemadmodum nihil eſt virtute pulchrius, neque amabilius; ita nihil poſſit in vita cogitari ſuauius. Concludi poteſt igitur, illius tantum vitam eſſe dulcem, & jucundam, & omni voluptate cumulatam, qui virtutis compos eſt; veriſſimam enim honeſtatem arcte complectitur. Quid enim rerum diuinarum conſideratione præſtantius? Quid humanarum curatione & prouidentia ad laudem

dem. præclarius; Quid animi alti & excelsi robore magnificentius? Quid moderatione, frugalitate, temperantia concinnius? Quid justitia, liberalitate, hominum caritate, & beneuolentia pulchrius? Quid harum omnium virtutum consentione venustius & elegantius? Est ne aliquid in vita, quod maiorem sui admirationem commoueat, aut vehementius ad sui amorem omnium mortalium animos alliciat? Si igitur nihil esse potest amabile, quod jucundum non sit, & virtute nihil est amabilius; sequitur, vt nihil esse possit in vita jucundius. Is igitur, qui omni virtute ornatus est, jucundissime viuit, & in summa quadam voluptate versatur. Nihil inest enim in illius animo, quod pacem turbet, & tumultus excitet, & statum labefactet. Ratio enim imperium pro dignitate gerit; motus animorum comprimit; cupiditates moderatur; omnesque partes animi sibi parere & obedire compellit. Regnum igitur animi sapienter atque feliciter administrat; & pacem, & tranquillitatem, & otium cum dignitate constituit. Ex illa igitur pace summorum bonorum affluentia, & sempiternæ opes existent, quibus exhilaratus

ani-

animus gaudio perpetuo triumphabit. Homo igitur tantis opibus, & ornamentis, atque præsidiis in omni genere redundans, Rex quidam valde sapiens existimandus est; cum tam sapienter, & commode omnes suas affectiones regat, ita vt nunquam seruiat libidini & impuritati; sed semper omnes inconsideratos motus, & libidinis impetus summa quadam ratione coerceat. Cum vero omnes opes animi ad vsum communis vitæ contulerit, meritisque suis multos martales obligauerit; admirabilem sui amorem concitabit, statumque suum multorum hominum beneuolentia & fidelitate communiet. Neque tamen is erit vnquam qui omnia vitæ præsidia in se, aut in hominum fide ponat; sed omnes opes, & facultates suas, ad fontem omnium bonorum assidue reuocabit. Deum igitur alta mente suspiciet; illius majestatem, & numen, & potentiam reuerebitur; illius sapientiam, & moderationem, & judicium admirabitur; illius bonitatem, & beneficentiam, & amorem in humanum genus amabit; illiusque beneficiis ornatus, diuinarumque deliciarum vbertate completus, exultabit, & incredibili lætitia perfuetur.

Necesse namque est, vt, qui diuinis atque sempiternis bonis afficitur, diuino etiam atque sempiterno gaudio cumuletur; & si voluptas est perfecta naturæ sentientis vis & efficientia, id, quod est sibi acommodatum, assecuta. Et cum nihil sit in nobis mentis natura præstantius, (est enim ad mentem diuinam apta, & cum ipso Deo agnatione, vt ita dicam, conjuncta) nulla certe voluptas erit cum ea comparanda, quam humana mens percipit, cum similitudinem diuinæ mentis assequitur, & virtutis imitatione diuinum statum adipiscitur. Nihil enim est in rebus humanis clementia, & benignitate, & hominum caritate diuinius. Qui igitur, quantum potest, hominibus opibus, & studio, & gratia consulit, est jam quodammodo diuinitatem assecutus. Animus igitur humanus, cum ad Dei similitudinem, quam natura vehementer expetit, Dei ipsius munere & beneficio peruenerit, quanta suauitate complebitur? Quantis gaudiis efferetur? Quam incredibilem lætitiam ex tantorum bonorum recordatione percipiet? Eam certe, quam nemo vel vbertate orationis explicare, vel ingenio & ratione complecti valeat. Quo autem

tem plures homines sunt diuini numinis consilio atque benignitate seruati, eo maiorem voluptatem capiet; magis enim ad Dei similitudinem accedet.

Vt igitur jam ad Regem nostrum veniamus, si hoc nomine dignus est, necesse profecto est, vt sit & sapiens, & fortis, & moderatus, & justus, & clemens, & benignus, & sanctus, & in omni denique virtutis genere florentissimus. In magna igitur voluptate versaretur, quamuis materiam nullam haberet ipsius virtutis & honestatis, qua fruitur, in hominum vtilitatem conferendæ. Nunc vero cum summas opes habeat, & complures etiam nationes imperio contineat, ad quas omnes virtus atque benignitas illius emanare potest; si fuerit officio suo functus, cui dubium esse poterit, quin vita illius summis gaudiis, & incredibili lætitia cumulanda sit? Deinde quidquid natura, & arte, & studio perficitur, cum facilitate perficitur. Ergo si Rex fuerit natura magnanimus, & regiis disciplinis eruditus, & studio decoris & immortalitatis incensus; necesse profecto est, vt regnum admodum vigilanter administret, & omnia munera regia (quam-

uis difficillima videantur) admodum feliciter expediat. Nullum enim tantum, atque tam difficile munus est, quod animo maximo, & sapienti, & acri, & cupiditate maximarum rerum vehementius inflammato non facile & expeditum sit. Quod autem ita fit, cum summa voluptate fit. Præterea hoc satis compertum est, omnes artifices, cum opus, quod in manibus habebant, absolutum vident, non mediocri voluptate perfundi. Architectus enim ædificio perfecto mirifice delectatur: pictor cum imaginem a se luculenter expressam, & coloribus decenter illustratam videt, miro etiam gaudio afficitur. Quid Poetas memorem? Quoties enim poema a se perfectum, & omnibus numeris absolutum animaduertunt, toties lætitia efferuntur, & gestiunt. Ne autem plura recenseam, hoc sane constat, omnes artifices operibus suis summopere delectari. Acquiescunt enim, & animis relaxantur, cum opus, in quod multum operæ & studii contulerant, ex animi sententia perfectum animaduertunt; & illud quasi ingenii sui partum minime pœnitendum incredibiliter amant. Est autem rationi consentaneum, vt quo ars præstantior est, &

opus

opus illuſtrius, eo plenior voluptas operis illius perfectionem conſequatur. Ars vero in vita nulla Regis arte præſtantior eſt; opus nullum eſt vel ad ſpeciem & pulchritudinem elegantius, vel ad vſum totius humanæ vitæ ſalutarius: ex quo efficitur nullam eſſe voluptatem cum ea, quam Reges optimi ex operis ſui conſideratione percipiunt, vlla ratione conferendam. Quid enim poteſt eſſe præſtantius, quam vnius hominis arte, ſapientia, & moderatione rempublicam vniuerſam opibus affluere, virtute firmari, moribus ornari, jure deuinciri, beneuolentia conjungi, atque fieri denique florentis atque beatæ vitæ participem? Sic igitur fit, vt quemadmodum nihil eſt tyranno miſerius; ſic nihil ſit in vita Rege beatius. Illum enim aſſidue inſectantur, & exagitant Furiæ; hunc honeſtatis jucunditas, & recte factorum conſcientia omni ſolicitudine liberat. Illum omnes mortales oderunt, & execrantur, & nomen illius ex omni memoria euulſum cupiunt; hujus omnes virtutem admirantur, bonitatem diligunt, memoriam perpetuo voluntate gratiſſima proſequuntur. Ille, cum Deum iratum habeat, nuſquam poteſt ſine ſollicitu-

licitudine, & metu, & trepidatione consistere; at hic noster in summo etiam rerum discrimine, atque orbis terrarum perturbatione, diuino præsidio firmatus virtutem & constantiam retinet. Confidit enim sibi cæleste auxilium minime defuturum. Vt igitur tyrannus in epulis etiam, atque deliciis, & voluptatibus angore conscientiæ, & maleficiorum pœna conficitur; ita Rex in omnium etiam rerum deflagratione, bonitatis suæ recordatione, diuinoque præsidio nixus, ad firmissimam spem salutis & dignitatis erigitur. Atque vt tyrannus est sui ipsius hostis acerbus, de sceleribus suis cura, solicitudine, metu, trepidatione, cruciatu, assiduas pœnas repetens; ita Rex se, statumque animi sui opibus summis auget, omnibus præsidiis & ornamentis amplificat. Quod si quisquam est, qui putet, negotia infinita, quibus Rex ipse destinetur, animum illius ab omni jucunditate retrahere, & magnitudine molestiarum, & curarum vi, & acerbitate conficere; is primum ignorat voluptatem (vt dictum est) non in otio, sed in actione consistere. Deinde ne illud quidem cogitat, quo studium & labor aliquis magis honestatem attingit, eo

ju-

cundiorem vitam efficere. Hoc vt signifi-
t Homerus, narrat Achillem eo tempore,
o propter Agamemnonis offensionem pu-
are nolebat, afflictatum fuisse animo, & cu-
ditate certaminis propemodum intabuisse.
uamuis enim canendi & pulsandi peritus
et, & Veneris deliciis afflueret, harum re-
m omnium fastidio grauiter offensus ar-
orum fremitum, & cædes, & vulnera, &
ram sanguine imbutam cernere, hostium-
e stragem edere cupiebat. Maiorem nam-
e voluptatem in laboribus, & periculis, &
totius corporis defatigatione, quam in jo-
, atque blanditiis, & Veneris festiuitate
llocabat. Veneris enim voluptates flagitio
itimas esse statuebat; belli vero labores,
que pericula, honestatem & decus afferre;
o nihil dulcius esse judicabat. Omnia nam-
e, si Homero credimus, ad honestatem, &
nominis immortalitatem referebat.

Vt autem fabulas omittamus, Philip-
s Macedoniæ Rex, Alexandri Magni pa-
r, quamuis oculum effossum, humerum
nfractum, corpus vulneribus concisum
beret; nihil tamen de bellandi studio re-
ttebat; imo, quo magis erat laboribus at-
tri-

tritus, eo ardentius omnia ſuperandi cupiditate flagrabat. Quid de filio ejus dicam? Qui nullis laboribus, aut vulneribus, aut periculis impediri potuit, quo minus orbem terrarum inuictis armis peragraret; & ab vltima Græcia, quæ eſt ad Occaſum ſita, profectus Orientis imperium Gange fluuio definiret. Non labores immenſos, quos Pyrrhus, quos Annibal, quos innumerabiles Imperatores, vel Romani, vel Græci, vel barbari, non patienter tantum, ſed vltro etiam atque libenter exceperunt, oratione complector. Milites ipſi bellicos labores inuicto animo perferunt, in gladios irruunt, & morte propoſita quoduis magnum facinus aggrediuntur. Vidimus ipſi nuper non duces tantum noſtros, ſed milites etiam Mazagano redeuntes, Maurorum ambuſtos incendio. Vt enim Mauritaniæ Regem potentiſſimum, qui Mazaganum obſidebat, ab vrbis noſtræ mœnibus virtute repellerent, neque flammis, neque vulneribus, nec hoſtium impetu, & multitudine, qui acie inſtructa in muris ipſis, ad quos jam euaſerant, acerrime dimicabant, ab vrbis propugnatione deterreri potuerunt. Imo cum magna ho-

ſtium

um ſtrage, & inſigni tyranni ipſius ignominia vrbem tutati ſunt. Vt autem de illis, ii ibi ſtrenue dimicantes occubuerunt, ſilenus, alios videmus fractis cruribus vix culis innixos ingredi; alios manibus caos eſſe; aliorum aduerſas cicatrices aſpimus; plurimos incendio deformatos intueur. ¿Quid igitur? Num fieri poteſt, vt iiſquam naturæ ſenſum repudiet? Voluptam aſpernetur? Dolorem contemnat? Morm & cruciatum oppetat? Nullo modo; ſed udis dulcedo tantam vim habet, ut cupitatem corporeæ voluptatis extinguat; & borem atque dolorem, quo corpus ipſum uciatur, facillime ipſius honeſtatis ſuauita compenſet. Non igitur voluptas contenitur; ſed vnum genus leuioris voluptatis ɔndere, & magnitudine alterius præſtantios voluptatis obruitur. Id vero in magnis & lendidis animis apparet facillime. Qui im nihil altum & generoſum ſapit, omniae vitæ ſtudia inſtar pecudis ad corporis ɔlectamentum refert, cum ſit mentis ocus orbatus, neque naturam ſuam reſpiciat; irandum non eſt, ſi non dulcedine dignitis ad labores libentiſſime ſuſtinendos alli-

licitur. Eſt enim in brutorum animantium loco numerandus. At qui vere homo eſt, ſeque ad dignitatem eſſe natum intelligit, nihilque honeſtate præclarius eſſe videt, non ſolum labores honeſtos appetit, & corporis etiam voluptatem contemnit; ſed vitam cum opus eſt, libentiſſime dignitatis gratia profundit. Et tamen iſti omnes ferme, ſiue duces, ſiue milites, ſapientes minime ſunt. In dignitatis igitur judicio plerumque labuntur, neque veram honeſtatem, ſed imaginem honeſtatis amplexantur; tantoque ſtudio illam arripiunt, vt ab illius conjunctione diuelli non poſſint. Si igitur adumbrata dignitas tantum valet ad animos magnos amore & cupiditate ſui acriter inflammandos, quid tamdem veriſſimæ dignitatis forma atque diuinus quidam ſplendor efficiet? Et ſi laudis imago tantam voluptatem efficit, vt animos maximos illius ſuauitate delenitos ab omni ſenſu doloris auertat; quanta tamdem voluptate perfuſos fore putabimus, qui veriſſimum ipſius honeſtatis decus fuerint amplexati? Omnes igitur labores non modo leues, & tolerabiles; ſed ſuaues atque jucundos eſſe judicabunt; negotia infinita dignitatis

tis

is gratia libentiſſime ſuſtinebunt ; dolores et-
am ingentes cum jucunditate perferent; mor-
em etiam facillime contemnent, dummo-
lo ea ratione immortalitatem conſequantur.
Præclare quidem Ariſtoteles beatam vitam
non in otio, ſed in perpetua virtutis perfe-
ctæ functione, & actione conſtituit. Is enim,
qui veræ dignitatis amore labores ingentes ſu-
cipit, is eſt, qui omnibus veriſſimis bonis af-
luit. Vnde ſequitur Regem, ſi fuerit ſapiens,
 dignitatem veram clare perſpexerit, omnia-
que vitæ officia in illam contulerit, fore bea-
iſſimum, veriſſimiſque voluptatibus in omni
genere circumfluentem. Non enim vnquam
n ſe flagitium & dedecus admittet, neque
pro vera dignitate falſam imaginem dignita-
is amplectetur. Sic autem quo maiores in
vita labores ſuſceperit, eo jucundius viuet,
 maiore quodam gaudio cumulabitur. Sed
atio hujus tanti muneris cum facilitate at-
que ſuauitate gerendi tota eſt in veriſſimæ
apientiæ ſtudio conſtituta. Ea namque, quæ
it honeſtas veriſſima, clariſſime videt; & vl-
imum bonum, quo ſunt omnia vitæ conſilia
referenda, perſpicit; facillimeque omnia ad
llud fruendum dirigit atque moderatur. Prin-

ce-

ceps igitur reipublicæ, qui ſapiens fuerit, rempublicam facile temperabit, atque ad optatum finem perducet. Sic enim Rex ſapientiſſimus Salomon ipſam Sapientiam loquentem inducit: *Meum eſt conſilium & diſciplina; mea eſt prudentia & fortitudo; per me Reges regnant; & legum conditores decernunt juſtitiam. Per me Principes imperant; & omnes, qui jus in terra dicunt, rempublicam moderantur.* Ex hoc Salomonis loco, & ex aliis quamplurimis, quos omitto, concludi poteſt, omnem reipublicæ gerendæ rationem & facilitatem in ſapientia ſumma conſiſtere.

Sed, quomodo ſapientia paranda ſit, nondum ſatis explicatum arbitror. Multa quidem ſuperius de artibus & diſciplinis, quibus tamquam gradibus ad ſapientiam peruenitur, diſſeruimus; non tamen exacte, in quo ſapientia ipſa conſiſtit, explanauimus. Multi namque mirabili ingenio, ſummaque doctrina præditi fuere; quos tamen ſapientes appellare non licet, eo quod ſe flagitio & ſcelere contaminarint. Nec enim ſapiens eſt, qui ſibi plurimum nocet; nocet autem ſibi plurimum, qui flagitiis coopertus eſt. Atque, vt

vt isti sapientes habendi non sunt, ita nec insipientes appellandi, qui summis virtutibus ornati sunt, & optimam viuendi rationem penitus exploratam habent; quamuis non sint illis artibus, quas diximus, eruditi. Id igitur, in quo fructus sapientiæ consistit, animaduertendum est. Hoc autem satis constat, omnia verissimæ sapientiæ decreta ad beatum animi statum conferri. Is igitur sapiens est, cui animus est præclarissime constitutus. Recta porro animi constitutio mentis atque voluntatis consensione continetur. Est enim mens humana diuinæ mentis imago, in qua est diuina lex manu Dei ipsius inscripta. Hæc autem lex, quam naturæ legem, quam sempiternam, quam diuinam appellamus, ab omni flagitio, turpitudine, temeritate deterret; & ad omne genus decoris, & honestatis, & optimam viuendi disciplinam erudit; vsque adeo, vt in flagitiosis etiam hominibus, cum impuritatem suscipiunt, vis ipsius insitæ legis appareat. Reclamitat enim lex, & fœdum atque flagitiosum esse testatur, & perniciem, quam turpitudo afferre solet, sæpenumero portendit, & post scelus admissum sceleris ipsius conscientia animum exterret.

Sem-

Semper igitur mens natura ſua flagitii odio tenetur; ſed libidinis immanitate victa cupiditati flagitioſæ ſuccumbit. Videte, quid apud Plautum dicat adoleſcens flagitioſus & perditus: Sciebam, vt eſſe me deceret; facere non quibam, miſer. Ita vi Veneris victus, otio captus, in fraudem incidi. Oſtendit adoleſcens ille Plautinus, non eſſe ſe penitus orbatum mente; ſed non eſſe tantam vim in illius animo, vt poſſit a ſe peſtem auertere. Animum enim, vi libidinis excæcatum, in peſtem ante oculos poſitam ſponte ſua ruere. Quod ſi is, qui ſibi plurimum voluntate ſua nocet, ſtultiſſimus eſt; illius certe ſumma ſtultitia eſt, qui contra mentis ſuæ judicium, inſtigante libidine, peſtem ſibi & exitium ſempiternum nefarie atque flagitioſe machinatur. Si enim, qui corpora ſua morſibus ſuis lacerant, atque ferro vulnerant, furioſi exiſtimandi ſunt; quomodo ſanos appellabimus illos, qui animis ſuis (quod eſt multo grauius atque deteſtabilius) mortiferum vulnus imponunt? Ergo, cum omnes, quorum effrenata voluntas a mentis judicio diſcrepat, furioſi & inſani ſint; illi certe, quorum voluntas cum mentis & rationis judicio conſen-

tit, sapientes existimandi sunt. Qui enim
te rationi paret, legi diuinæ paret; & ita
errorem induci non potest. Est enim recta
tio lex diuina in animis impressa, & inscul-
l.

Id igitur, quod refert Socrates apud Xe-
phontem de agricolis & imperatoribus,
am reliquis vitæ communis officiis accom-
odari potest. Dicit enim nec agriculturæ
dium, nec artis imperatoriæ disciplinam
se difficilem; totam enim vtriusque officii
idem in eo positam esse, vt summa diligen-
& alacritate quisque faciat id, quod facile
iuis in mentem venire posset. Quis enim
ricola non intelligit esse terram diligenter
andam, & iterandam, & subigendam, & se-
en, cum primum seminandi tempus aduen-
t, spargendum, & inutiles herbas, quæ fru-
bus officiunt, euellendas, & reliqua omnia,
ibus segetes lætiores & vberiores fiant,
portune conficienda? Nemo certe. Quid
igitur, quo bonus colonus malo præstet?
dustria profecto, atque diligentia. Bonus
im ea omnia diligenter exequitur, quæ agri-
lturæ disciplina præscribit; malus autem,
nauia atque desidia corruptus, differt atque
pro-

procraſtinat , & interim tempus elabitur. Quid de imperatore dicendum? Num obſcurum eſt, quanto ſit rectius ita rem gerere, quaſi hoſtes ſemper in conſpectu ſint, quam nihil aduerſum timere? Hoſtium conſilia explorare , quam inſidiis opprimi ? Ordinem perpetuo conſeruare , quam ordinem & diſciplinam negligere ? Quid igitur inter bonum & malum imperatorem intereſt ? Hoc certe, quod bonus & ſapiens imperator id , quod optimum factu eſſe nouit, ſumma diligentia perficit, neque rei bene gerendæ occaſionem effluere ſinit; malus autem id, quod gerendum eſſe videt , vel ignauia impeditus in aliud tempus reſeruat , vel timore fractus efficere non audet ; ſic etiam in communi vita quilibet , qui non prorſus mentis expers eſt , intelligit , quantum ſat eſt , quod ſit officium ſuum ; officium tamen aut ignauia deſerit , aut ſcelere prodit , aut aliqua nefaria cupiditate impeditus omittit. Vnde colligitur ſummam ſapientiæ in hoc poſitam eſſe ; vt nunquam voluntas rationis imperium recuſet, ſed, cum primum mens aliquid rectum & honeſtum eſſe ſtatuerit , id protinus exequatur. Vt enim temeritas eſt in mentis

is atque voluntatis diſſidio conſtituta ; ita
onſequens eſt , vt ſapientia in harum dua-
um partium conſenſu & fœdere conſiſtat; vt
idelicet nunquam voluntas velit , niſi quod
nens expetendum eſſe judicauerit ; neque in
onſilium libidinem , ſed rationem adhibeat.
Cum igitur Regem volumus eſſe ſingulari
itque prope diuina ſapientia præditum , hoc
plane volumus , vt nunquam illius voluntas
a recta ratione diſſideat. Nec enim ab eo re-
gnum ſapienter adminiſtrari poterit , qui
egnum animi ſui non habuerit ſapientiſſi-
me conſtitutum. Si enim ratio (cui eſt in
nimo regnum attributum) non omnes ani-
mi partes ſibi dicto ſemper audientes habu-
erit ; ſi non omnes labes , quæ illius ſtatum
corrumpunt , oppreſſerit ; ſi non immodera-
tam cupiditatem imperio conſtrinxerit ; ſi
denique ſe libidini in ſeruitutem addixerit ;
quomodo tamdem imperium pro dignitate
geret ? Qui enim turpiter ſeruit , imperium
cum dignitate tueri non poteſt.

Nunc igitur cum planum ſit, ſapientiam
in conſenſu mentis & voluntatis debere con-
ſtitui , reſtat vt videamus , quomodo id fieri
poſſit. Non enim tam facile eſt , quam olim

 qui-

quidam homines acuti & eruditi diſputabant, qui omnia in poteſtate hominis ponebant. Si enim ita eſſet, doctiſſimus quiſque fuiſſet omni virtute ornatiſſimus; ſed non ita eſt; imo conſtat multos, præclariſſimis artibus eruditos, fuiſſe multis flagitiis infames. Quin etiam illi, qui ſecum ſtatuunt nihil eſſe virtute præclarius, & toto animo cupiunt in ſtudium ipſius honeſtatis incumbere, ab hoc tam præclaro conatu ſæpenumero indomitæ cupiditatis impetu repelluntur. Quod quidem ſatis oſtendit, rectum ſtatum animi non hominis ſtudio, ſed diuino beneficio & munere contineri. Duo namque ſunt hominis munera. Vnum eſt intelligere; alterum agere. Alterutrum autem qui ſine ope diuina fieri poſſe credit, ſtulte arrogans eſt, & Chriſtianæ pietatis ignarus. Primum enim vt oculi, quamuis natura ſint vigentes & acres, obſcura tamen nocte, aut denſa caligine circumfuſi, non poſſunt clare, quod eſt ante oculos, intueri; ita mens humana diuina luce deſtituta, quamuis aliquid quaſi per caliginem aſpiciat, non tamen ita clare cernit, vt non ſæpe offendat, & concidat, & erroribus infinitis implicetur. Tetra enim nox & miſeranda ca-

ligo est diuinæ lucis abscessus. Soli igitur illi acutissime vident, quorum acies diuinæ mentis lumine splendent, Solisque illius sempiterni radiis illustrantur. Deinde, quamuis nihil aspectum mentis impediret, tanta est imbecillitas in nobis, vt id, quod rectum & honestum esse cernimus, tueri & conseruare diu minime queamus. Ratio namque infirma est; cupiditas autem fera & immanis. Itaque multis facibus. tamquam Furia quædam succincta, & armata, vim intentat, & rationem machinis oppugnat, & inultam etiam atque repugnantem de omni statu conuellit. Diuinis igitur armis, diuinoque præsidio tanta vis mali propulsanda est, quando humanis viribus arceri nequit. Vtrumque igitur præsens Dei numen & gratia facit; primum quidem vt humanam mentem sua luce compleat, qua multa, quæ erant antea crassis occultata tenebris, clare perspiciat; deinde, vt animum diuino robore fulciat atque confirmet; quo facillime cupiditatem profligare, & rationi obedire possit. Tunc igitur demum eminebit suauissimus ille consensus, & conspiratio mentis atque rationis, quo nihil beatius in vita potest excogitari; cum in nobis

diuinæ mentis ſplendor & numen eluxerit. Nam quid juuat obedire rationi, cum ratio tenebris obſcuratur? Quam vtilitatem affert rectum rationis imperium, cum voluntas illud propter imbecillitatem, & cupiditatis impotentiam ſequi non poteſt? Solus igitur Deus eſt hujus veriſſimæ ſapientiæ magiſter, hujus diuini ſtatus conditor, atque moderator, & hujus tantæ felicitatis effector. Vnde concluditur, omnem ſummæ ſapientiæ rationem in Dei cognitione, in ardentiſſimo pietatis ſtudio, in amore illo denique, quo mens pura & caſta cum diuina mente arctiſſimo vinculo conſtringitur, collocandam eſſe.

Cum igitur Regi hoc propoſitum ſit, vt non ſolum ipſe beatus ſit; ſed vniuerſam rempublicam beatam efficiat, omniſque beatæ vitæ ratio in vera ſapientia conſiſtat, quæ Dei clariſſima notitia, inflammatoque pietatis ſtudio continetur; conſequens profecto eſt, vt omnes Regis curæ, & cogitationes, & ſtudia in cultum religionis, atque ſanctitatis conferantur. Cælum igitur tota mente ſuſpiciat; opera diuina contempletur; diuinam mentem conſulat; Dei præſidium imploret; ſumma fide & pietate numen illius

ve-

veneretur ; & intelligat ſe non poſſe vllo modo regnum ſapienter & apte moderari, niſi ſe totum ad imitationem Regis illius ſummi atque ſempiterni contulerit. Imitari vero illum non poterit, niſi ſæpenumero mentem in benignitatem illius intenderit ; & ſapientiam & ordinem, quo cuncta gubernat, inſpexerit ; & de illius amplitudine & æquitate aſſidue cogitauerit ; neque ſolum precibus, & votis, ſed juſtitiæ atque pietatis ſtudio gratiam illius adeptus fuerit. Quamuis igitur ſit negotiis innumerabilibus oppreſſus, & curis diſtrictus ; neceſſe tamen eſt, vt aliquod tempus ex ſummis occupationibus eripiat, quod hominum turba liberatus, & in intimo aliquo ſacrario incluſus, in Dei jucundiſſimo colloquio atque familiaritate conſumat. Imo tunc, vel maxime cum illum negotia vndique premunt, & infinita pericula circumuallant, conſilium & opem a Deo flagitet. Si enim ſuperbum & temerarium eſt ſapientis hominis conſilium aſpernari ; quid ſuperbius & amentius eſſe poteſt, quam ſapientiſſimi illius parentis conſilium negligere? Et ſi in rebus aduerſis Reges aliorum Regum auxilium implorant ; cur non multo ma-

magis ſummi illius atque potentiſſimi Regis opem ſumma contentione & ſtudio flagitabunt? Quid enim amentius, quam conſilium & auxilium petere ab hominibus, quorum plerumque mentes tenebris oppletæ ſunt; & qui fidem parum ſancte colunt; & quorum opes ſunt fragiles, & inanes, & interituræ; illius vero ſummi Domini, cujus ſapientia, & fides, & poteſtas non modo ſtabilis atque ſempiterna eſt, ſed etiam immenſa & infinita, conſilium & opem contemnere? Contemnit porro conſilium & opem illius, qui maiorem operam in petendo ab hominibus conſilio, & in humano præſidio comparando, quam in diuina mente conſulenda, & in ope illius implorandа ponendam arbitratur. Cum igitur humana ex diuinis nexa ſint, judicio diuino plerumque fit, vt qui diuinam potiſſimum opem expetit, vtraque tamdem ope muniatur; & qui, diuina ope neglecta, prius auxilium humanum conquirit, vtroque nudetur, & infamiam ſempiternam ſubeat. Hic igitur Rex noſter, ſi nihil habuerit ſtudio religionis atque pietatis antiquius, nunquam erit diuina ope & auxilio deſtitutus; & a Deo diſ-

diſciplinam hauriet, qua munus ſibi aſſignatum ſapienter obeat, & omnia negotia regni cum ſumma felicitate conficiat. Primum enim mentem habebit puram, & nitidam, diuinæque lucis radiis incenſam, & ſplendore diuinæ ſapientiæ mirabiliter illuſtratam; deinde animum magnum & excelſum geret inuicto robore, & diuina conſtantia, & cæleſti præſidio confirmatum; tum mentem in diuina luce atque moderatione defixam habebit; vt animo concipiat ſpeciem & exemplum, ad quod omnia conſilia, & omnes actiones Regis dirigendæ ſunt. Nam humanæ vitæ conditio eſt fluxa, & inſtabilis, variiſque mutationibus objecta. Ideo igitur ſe vnius arbitrio committit, vt illius moderatione poſſit ex perturbatione in ordinem reduci; & a jactatione & tempeſtate in quietum & tranquillum ſtatum reuocari; quod fieri non poteſt, niſi, quoad licet & fas eſt, ad imaginem earum rerum, quæ nullam mutationem habent, vnius rectoris conſilio & actione referantur. Vt igitur id fieri poſſit, oportet Regem ſemper in res diuinas atque ſempiternas inſpicere, earumque ſimilitudinem rebus fidei ſuæ commiſſis accom-

mo-

modare ; & , quantum eniti ſtudio poterit, efficere , vt in rebus humanis ordo diuinæ moderationis eluceat. Aliter enim nunquam beatum ſtatum in regno ſuo conſtituet. Vt enim pictor egregius non poteſt formam aliquam ad ſimilitudinem pulchritudinis excellentis exprimere ; niſi ſpecies illa , quam imitari penicillo ſtudet , penitus in mente illius inſederit: ita neque Rex, qui volet in regno ſuo formam cæleſtis decoris atque dignitatis effingere , id præſtare poterit ; niſi prius fuerit ſpeciem illius ſummi Domini, & ordinem , quo cæleſtia moderatur , mente atque ratione complexus. Deinde incidunt ſæpenumero res obſcuræ & ancipites , quæ nullo modo poſſunt ingeniis humanis explicari ; niſi fuerint diuinis legibus, & inſtitutis erudita , & cæleſtis luminis ſplendore colluſtrata. Ea autem de cauſa præcipiebat in lege Dominus Regibus , vt legem deſcriberent , vt in illorum memoria firmius inhæreret , atque eam perpetuo mente recolerent ; vt ita numinis metu ſe ab omni flagitio continerent , & ita facilius luce diuina fruerentur. Ieſu vero Moſis ſucceſſori ait ; *Ne recedat volumen legis hujus ab ore tuo ; ſed me-*

meditaberis in eo diebus atque noctibus, vt custodias & facias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo. Hæc quidem eo in loco præſcribit Dominus non illi tantum ſanctiſſimo Principi, ſed omnibus, qui rite officio fungi, & populum ſapienter gubernare volunt, vt perpetuo in legis diuinæ ſtudium incumbant. Lex enim Domini (vt inquit Dauid) illuſtrat mentis aciem, & tenebras omnes diſcutit, & facit denique, ne poſſit animus errore aliquo turbulento compleri, & a ſtudio veritatis auocari. Qui igitur in aſſiduo ſtudio legis diuinæ verſatur, & in Dei benignitatem reſpicit, illius conſiliis inſtruitur, &, quid in rebus difficillimis agendum ſit, facillime videt. Si igitur Rex, repentino aliquo metu conturbatus, ab hominibus non minore formidine perculſis & abjectis conſilium petit, qui conſilium dare non poſſunt; quomodo non multo magis a lege diuina, atque adeo ab illa ſumma ſapientia, quæ falli & errare non poteſt, neque ſuorum preces & vota repudiat, conſilium poſtulabit?

Præterea, vt jam ſæpe diximus, regendi & imperandi munus eſt diuinum. Quis enim non videt diuinum munus eſſe profligare bel-

lum,

lum , constituere pacem, dare salutem, excitare jacentes , subleuare afflictos , coercere improbitatem, tueri innocentiam, atque postremo lumen vniuersæ patriæ justitiæ , virtutis , probitatis ostendere ? Si autem hæc omnia munera diuina sunt , diuina profecto sapientia ad ea administranda requiritur ; diuinam autem sapientiam nemo potest adipisci , nisi se totum Deo in disciplinam tradiderit , & se penitus in familiaritatem illius immerserit ; inde fit , vt nemo eam sapientiam sibi parare possit , nisi fuerit vita purissimus , & sanctissimæ religioni deditissimus. Vt enim corpus tersum & expolitum , cum radiis Solis opponitur , lucem Solis accipit , & ita micat , & vibrat , vt in illo Solem te intueri putes ; sic animus castus & integer, ad splendorem diuinæ lucis adjunctus, lucem in se diuinam recipit , & ita collucet, vt similitudinem splendoris diuini in omnium oculis & aspectu constituat. Cum igitur luce diuina splendeat, clarissime quid rectum, & simplex , quid elegans , atque decorum , quid commodum , & salutare sit, perspicit ; & ita facillime omnia , quæ ad publicam salutem pertinent, absoluit; & vniuersam rempu-

publicam cum ſumma felicitate moderatur: nec enim ſolum videt, quomodo reſpublica regenda & temperanda ſit; verum etiam vires diuinas adipiſcitur, quibus omnia, quæ vtiliſſima fore proſpicit, exequatur. Similitudo enim amorem conciliat, amor voluntates fœdere copulat, & rerum omnium communione & ſocietate conglutinat; ita vero fit, vt qui Dei ſimilitudinem vitæ puritate, & ſapientiæ claritate refert, illi amore ſanctiſſimo conjugatur, & ab illo virtute atque robore diuino firmetur; quo facillime omnia, quæ velit, quamuis ſint nimis ardua atque difficilia, cum facilitate perficiat. Quid igitur eſſe poteſt Principe caſto, ſancto, atque religioſo beatius? Hic enim eſt ille ſapiens, quem Plato reipublicæ præfici cupiebat, ſub quo rempublicam fore beatiſſimam prædicabat. Cum enim Princeps virtutibus diuinis ornatus, opibus diuinis inſtructus, ſtudioque diuinitatis & immortalitatis incenſus ad rempublicam gubernandam acceſſerit; non homo, ſed Deus ipſe rempublicam illam gubernabit. Deus enim, in pectore ſancti Principis incluſus, eum mouebit, & incitabit, & de rebus gerendis erudiet, & lingu-

guam illius, & manum, & oculos, & mentem numine ſuo moderabitur, & facile in ſtudium publicæ ſalutis impellet. Præclare Salomon: *Sicut diuiſiones*, inquit, *aquarum; ita cor Regis in manu Domini, quocumque voluerit, impellet illud.* Non de Tyranno loquitur, cujus mens a Deo ſemper averſa eſt; ſed de Rego, qui ſe totum ad ſtudium cæleſtis Regis adjungit. Vt igitur doceat quam facile is, qui vere nomen Regis obtinet, munus ſuum obire poſſit, oſtendit illum in omnibus, quæ agit, numine diuino moueri & incitari. Vt enim qui hortum prope aquarum fluenta colit, facillime aquam elicit, & ſarculo deducit ad omnium olerum, & plantarum, & arborum radices irrigandas; ſic Deus cor optimi Principis, qui ſe numini illius conſecrauit, mouet, agitat, & impellit, vt facillime virtus illius ad munera, quæ ſunt illi obeunda, deriuetur; omnibuſque rebus, quæ illius moderatione continentur, accurrat, atque prouideat; & totum regnum vigilanter atque feliciter adminiſtret. Siue enim bellum parat, ſiue pacem conſtituit, ſiue malos exterminat, ſiue bonos amplectitur, ſiue improbitatem extinguit, ſi-

ue

ue ad ſtudium virtutis ciues incitat, ſiue leges atque jura deſcribit, ſiue legum tranſgreſſores punit, ſiue quidquam aliud gerat, ſemper Deum præſentem habebit; & ita omnia facillime numine illius ſubnixus expediet. Præterea bonos ſtudio ſui mirabiliter inflammabit, vt juſſis illius ſponte & alacriter obediant; pigris autem & ignauis exemplo virtutis ſuæ ſtimulos admouebit; homines autem profligatos atque perditos, qui tam præclarum opus impedire conantur, de medio tollet. Vt enim diligens agricola, ne ſegetes intereant, herbas noxias frugibus euellit; ſic Rex ſanctus & pius ſcelera radicitus extrahit, ne virtutis frugibus officiant. Nec enim ibi multum poteſt juſtitiæ ſeges exurgere, vbi iniquitatis & injuriæ ſilua dominatur. Non ſolum igitur diuino auxilio corroboratus; verum etiam bonorum ciuium præſidio munitus facillime munus, quod tam difficile videtur, efficiet. Multi enim illum adjuuabunt, & qui impedire voluerint, vel interimentur, vel ſaltem metu coercebuntur. Amor præterea ciues incitabit, vt cum ſumma etiam voluptate, quidquid ille juſſerit, exequantur. Si enim virtus, in quocumque

illa

illa perſpecta fuerit, amorem conciliat, multo certe magis, cum in Rege fuerit animaduerſa, hominum voluntates commouebit, ſtudioque illius multo vehementius inflammabit. Si enim mediocris in Rege virtus hominum ad ſe ſtudia atque voluntates mirabiliter allicit, quid tamdem ſumma illius virtus & excellens in patriam caritas efficiet? Erit enim hic noſter Rex jucundus bonis, infeſtus improbis, perſugium miſeris, alleuamentum oppreſſis, inuictum præſidium hominibus omnium ope deſtitutis. Nec enim ſolum eſt legum cuſtos, publici juris vindex, communis ſalutis auctor; ſed etiam pupillorum tutor, viduarum patronus, & omnium denique, qui propter inopiam potentium injuriis nimis objecti ſunt, accerrimus defenſor atque conſeruator. Semper enim tuetur innocentiam, retundit improbitatem, ſubſidio occurrit imbecillitati, & prædam e tyrannorum faucibus extorquet. Opes, quas congerit, non ſibi, ſed patriæ congerit, eaſque libentiſſime cum fortibus & ſpectatis hominibus, qui rempublicam virtute & induſtria tuentur, munifice atque large communicat. Quod vt rectius facere queat, erit

in

ı priuato ſumptu continens , in publico li-
:ralis, domi frugalitatis laudem quæret; in
mplorum vero ornamentis , in publicis
ıœnibus , in ciuitatum propugnaculis , in
gni denique totius patrocinio virtutis &
agnificentiæ nomen immortale conſeque-
:r. Ita demum vitam inſtituet, vt non ſe
ɔi , ſed patriæ natum exiſtimet. Nunquam
ıim in regno adminiſtrando de commodis
is, ſemper autem de patriæ ſalute cogitat;
que adeo vt , dum patria tranquilla pace &
ɔneſto otio frui valeat, ipſe labores ingentes
ɔentiſſime toleret; &, vt ſalutem reipublicæ
eatur , ſponte vitam in ſummum diſcri-
en ſalutis inducat. Qui poteſt igitur fieri,
ſi Rex tam diuinis virtutibus ornatus fue-
: , & ſi illius tanta merita & beneficia in
npublicam vniuerſam conſtiterint, non ab
ɔnibus eximie diligatur, & non vniuerſi
ıes pro illius dignitate vitam in ſummum
crimen injiciant, & ſint in obſequio il-
s ſumma fide & alacritate conſentientes ?
ıod igitur Tyranni neque viribus , neque
tentia , neque minis, neque ſuppliciis ob-
ıere poſſunt ; id Reges virtute , & pietate,
lenitate, & beneficentia facillime con-
ſe-

sequuntur. Quod si vera voluptas est comes honestatis, si summæ sapientiæ partus, si opera summo & excellenti opere perfecta consequitur; quæ tamdem voluptas erit Regis, cum se viderit tantis in omni genere virtutis ornamentis excultum, & tam diuinis opibus a Deo summo, quem vita, & imperio, & præclarissimis institutis imitatur, egregie cumulatum? Et cum opus, quod suscepit, diuino quodam artificio perfectum & absolutum aspexerit, in quanta tamdem lætitia & voluptate versabitur? Quanta & quam incredibili jucunditate perfruetur? Quantum denique fructum ex virtute & sapientia sua percipiet?

Hinc plane liquet, quam falsum sit id, quod antiqui Sophistæ disputabant: Iustitiam nempe esse bonum alienum, malum vero proprium; eo quod justi bona sua potius interire sinant, quam fidem violent, aut aliorum bona suæ fidei commissa dilabi, atque dissipari patiantur. Non intelligebant homines amentes & perditi, quæ sit verorum bonorum, atque malorum ratio: & idcirco in tam falsas, & inanes sententias incidebant. Vt enim nemo potest alicui injuri-

am

n facere, quin longe ſibi peius noceat, ıam illi, cui injuriam intulit; alterius enim ırpus lædit, aut fortunas imminuit, ani- ıi autem ſui ſtatum conuellit, fœdiſſimum- ue ſuæ menti vulnus infligit; ita nemo po- ſt alteri opem afferre, quin ſibi ipſi maius molumentum & vtilititatem paret, quam li, quem juuit, attulerat. Opibus tuis ali- rum inopiam ſuſtentas; opes ipſe tibi ſta- iles atque ſempiternas in animo recondis. ıuxilio, & conſilio, & gratia aliquem bo- um virum juuas; ipſe diuina ope & auxi- ilio firmaris. Vitam aliorum tuendam ſuſ- ipis; & ea ratione vitam immortalem con- queris. Aliorum famæ & honeſtati conſu- s; & ipſe tibi eo officio laudem & honeſta- m ſummam concilias. Denique quidquid t illud, quod ad aliorum vtilitatem confers, l cum multiplicato fœnore recipis, & vir- ıtis ipſius fructu cum gaudio ingenti cu- ıularis. Quo autem virtus amplior eſt, & lius vtilitas ad plures emanat; eo ſunt ani- ıi opes ampliores, & lætitia maior, & ſta- ıs ipſius animi clarior & magnificentior. Cum vero nulla humana virtus virtute regia larior ſit, nec quæ ad plures pertineat; re-

liquum est, vt nemo sit in republica bene constituta atque beata ipso Rege, qui rempublicam beatam efficit, felicior atque beatior. Insumit quidem ille in publicam vtilitatem aurum & argentum; & opibus interim diuinis augetur: vigilat vt subditi securi dormire possint; ex ea autem vigilantia fructum eximiæ securitatis atque summæ voluptatis assequitur: multos quidem labores excipit; sed animi interim summa quiete & tranquillitate perfruitur: multis se periculis exponit; sed ita vt clarior, & amplior, & amabilior ea virtute fiat: vitam breuem & exiguam pro patriæ salute in discrimen adducit; sed ea ratione nominis immortalitatem & vitam sempiternam adipiscitur: ætatem in republica summa animi contentione & studio tuenda consumit; sed ætatis & sapientiæ suæ fructum amplissimum percipit, cum rempublicam à se opulentam, fortem, & liberam, & moderatam, atque omnibus opibus amplificatam considerat. Nec enim dicet idem, quod Cæsar olim Octauianus de Roma dicebat: Inueni lateritiam, relinquo marmoream. Sed quid dicet? Inueni rempublicam exhaustam, relinquo opibus affluen-

tem; inueni fragilem & imbecillam, re-
quo virtute munitam; inueni flagitiis in-
nem, relinquo moribus egregie constitu-
m; inueni diffidentem, relinquo mutua
aium inter ciues caritate deuinctam; in-
ni temerariam & insanam, relinquo sapi-
tiae disciplinis excultam; inueni denique,
vno verbo dicam, miseram, & relinquo
atam. Quid, cum viderit hoc tantum atque
n praeclarum opus esse operi illi simillli-
om, quod a summo caeli rectore perfe-
im, omnibusque suis numeris & partibus
solutum mente complectitur? Vt enim il-
caelum, terras, maria, omnesque naturas
rma dissimiles, vi repugnates, motu con-
rias, vna eadem perpetua lege moderatur
jue connectit; ita vt ex omnibus partibus,
tissima ratione & numero colligatis, vnum
mdum specie pulcherrimum, & stabilita-
firmissimum, quem a principio finxit, eo-
m imperio & ratione conseruet: ita Rex e
ersis hominum naturis, & studiis dissimi-
us atque contrariis, singulari tamen mo-
r & ratione ad vnum finem reductis, & in-
r se foedere & societate deuinctis, vnam
mpublicam efficit gloria & honestate cla-

 ris-

rissimam, & viribus atque virtute munitissimam. Et quemadmodum Rex ille summus, atque Pater Optimus non sibi; nec enim opibus vllis indigebat illa natura præcellens atque beatissima; sed nobis mundum ædificauit, eumdemque ad nostros vsus rerum omnium copia & vbertate compleuit: ita Rex hic noster non suis commodis seruiet; sed omnes opes suas ad reipublicæ vtilitatem conferet, & propriæ vtilitatis oblitus operam dabit, vt respublica omnibus bonis, quæ vel ad corporis victum & cultum, vel ad animi præsidium & ornatum fuerint necessaria, redundet. Postremo quemadmodum rerum omnium parens & conditor in operibus a se perfectis acquieuit, & illis, quemadmodum Sanctæ Literæ loquuntur, oblectatus est; ita Rex hic republica a se egregie moderata atque constituta animo conquiescit, & eximia quadam jucunditate perfunditur. Nec enim hic noster reipublicæ conditor vllis viribus impediri poterit, quo minus institutum sapienter opus feliciter absoluat. Cum enim sit sapientia prouidens, æquitate rectus, virtute inuictus, frugalitate moderatus, religione sanctus, atque ita

ne

ne plura dicam) ipsi Deo similitudine vi-
e conjunctus , vt nec ab illius conjunctio-
e distrahi , nec illius ope distitui possit ;
mnia profecto, quæ ad reipublicæ salutem
ertinebunt , facile atque feliciter exeque-
ır , & ita ingenti gaudio cumulabitur. Non
gitur negotium est tantis difficultatibus ob-
rusum , quantis multi suspicantur ; adsit
nodo virtus , institutio , disciplina , quam
umus oratione complexi , pietas in patri-
m , & fides , & religionis studium , & re-
iqua amplissima dignitatis ornamenta atque
ræsidia Regis animum exornent , atque ro-
ore diuino communiant ; nihil erit tam ar-
luum atque difficile, quod non (vt sæpe jam
lixi) facillime & felicissime transigatur.
Quid hic dicam , quanta voluptas illa sit ,
uam assidue percipit ex Dei familiaritate
& consuetudine ? Quam suaui colloquio spi-
itus diuini perfruatur ? Quantis diuinæ
nentis viribus ad studium diuinitatis inci-
etur ? Quanta spe nixus ad hæreditatem
Regni sempiterni atque cælestis aspiret ?
Quam magna (inquit Rex ille sanctissimus)
*multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam reser-
uasti diligentibus te ?* Alibi vero ait : *Omnes ,
qui*

qui ad Deum accedunt, torrente sempiterna lætitiæ compleri, & gaudiis sempiternis inebriari. Et, ne pluribus verbis in explicatione rei illius vtamur, quæ nullis verbis explicari potest; hoc sane constat, nihil esse quod puram, & liquidam, & constantem, atque summam voluptatem efficiat, præter sapientiam & verissimam dignitatem; quæ cum tanto clarius elucere debeat in Regibus, quam in cæteris hominibus, quanto amplior & magnificentior est gradus, in quo locati sunt; consequens est, vt illorum voluptas sit plenior, & constantior, & spe etiam illius summi & altissimi loci, qui designatus est omnibus Regibus, qui pietatem coluerint, & plurimum operæ & studii in publicam salutem contulerint, augeatur, mirisque in dies accessionibus amplificetur. Sed de Regno illo cælesti nihil dicere possumus, cum nemo illius opes ingenio & cogitatione complecti valeat, ad quas æuo sempiterno perfruendas aliquando tandem CHRISTI gratia & beneficio peruehamur.

FINIS.

EPISTOLA
HIERONYMI OSORII
EPISCOPI SILVENSIS,
AD SERENISSIMAM
ELISABETAM
ANGLIÆ REGINAM.

SERENISSIMÆ ELISABETHÆ, ANGLIÆ, FRANCIÆ, HIBERNIÆ REGINÆ,

HIERONYMVS OSORIVS S. P. D.

ERAM equidem, clarissima Princeps, in studium tuæ Majestatis & Amplitudinis antea satis incitatus, cum accepissem, quantum valeres ingenio, & quantos progressus in literis Græcis & Latinis haberes; & quomodo regiam dignitatem cum eruditione liberali conjungeres. Postea vero quam ad me homines quidam detulerunt, a te scripta mea libenter legi, tanta facta est ad hoc meum erga te studium accessio, quantam verbis explicare non possum. Vtrum id vere mihi dixerint, an a me falsam gratiam inire voluerint, incertus sum;

ſum; hoc vnum ſcio, me ex eorum ſermone magnam voluptatem percepiſſe, & conſilium iniuiſſe, quomodo tibi per literas animum in te meum pleniſſimum pietatis & obſeruantiæ declararem. Nec enim dubito, quin eadem humanitate, qua opuſcula mea lectitas, ſi verum eſt, te eorum lectione non mediocriter oblectari, ſis has literas meas acceptura; maxime cum illa ad communem vtilitatem conferantur, hæ vero literæ præcipuum ſtatus tui præſidium, & ampliſſimæ dignitatis ornamentum reſpiciant. Quamuis autem id præſtare nequeam, hæc tamen voluntas mea non ingrata tibi debet eſſe. Solent enim magni Principes, non tam muneris oblati dignitatem expendere, quam offerentis animum atque fidem ponderare. Cum enim maximum regiæ dignitatis præſidium & ornamentum ſit in hominum beneuolentia atque fidelitate conſtitutum, quomodo poteſt id illis iniucundum & ingratum accidere, quod intelligunt eſſe ex egregia voluntate atque ſingulari fide profectum.

Vt autem hinc initium ſcribendi faciam, ſoleo mecum ſæpenumero Dei prouidentiam

in

in Regibus admirari, quod infinitæ prope hominum multitudini, ex tam diuersis, & valde inter se repugnantibus naturis conflatæ, eam mentem injecerit, ut vellet vnum præcipue hominem intueri, vnius imperio contineri, vnius institutis & legibus alligari; vsque adeo, vt cum homines de reliquis rebus acerbo odio sæpe dimicent, effrenataque mente dissentiant, in hac vna plerumque re summa secum animorum consensione conspirent. Cum autem hoc valde admiror, tum eos Reges, qui hoc tam præclarum, atque difficile munus ex voluntate illius summi atque sempiterni Regis administrant, homines omni virtute præstantes atque plane diuinos existimo. Nihil est enim maius & amplius, nihil magis arduum atque difficile, quam frenare homimum cupiditates, resecare libidines, tueri innocentiam, virtutem præmiis allicere, flagitia pœnis & suppliciis coërcere, & vniuersam denique rempublicam pace & otio constituto florentem, omnibusque bonis affluentem efficere. Hæc cum nemo, nisi sit diuina mente præditus, præstare valeat; illi profecto, qui pro dignitate regio munere & officio funguntur, in cælitum nume-

mero reponendi ſunt, & quaſi quidam dii inter homines reputandi. Quod ſi viri excellentes, cum omnem mentem in publica ſalute defigunt, & regnum recte, ſapienter, atque moderate gubernant, inuictoque animo omnia, quæ ſunt reipublicæ perniciosa, repellunt, maximæ admirationi ſunt; profecto cum mulier idem præſtiterit, multo maiorem admirationem commouebit. Quid enim admirabilius, quam in femina virilem conſtantiam, in virgine ſenilem prudentiam, in ſumma opum affluentia ſummam modeſtiæ laudem eminere? Quid magis obſtupendum, quam mollem & delicatam mulieris naturam tantis eſſe virtutibus ornatam & inſtructam, vt totum regni pondus ſuſtineat, in eoque munere ſumma cum laude verſetur, quod vix multorum hominum excellentium conſilio, virtute, fide, auctoritate conficitur? Quare ſi, quemadmodum ſperandum eſt, ita rempublicam temperaueris, vt minime a maiorum tuorum, qui pietatem vnice coluerunt, virtute degeneres; tanto illis omnibus magnitudine laudis antecelles, quanto maius eſt imperium a femina iuuene, quam a viris ætate & ex-

er-

ercitatione robuſtis ſapienter atque fortiter adminiſtrari. Quod ſi vnquam mulier aliqua virtute præcellens ſe maximo animo ad ſtudium publicæ ſalutis adjunxit, & ex ea curatione atque munere maximam laudem conſecuta fuit; in ea tempora imperium tuum incidit, eamque materiam nacta es, ut ſi eas actiones, quæ indole iſta regia, quæ in te elucet, digniſſimæ ſunt, velis animo conſtanti ſuſcipere, ſis omnibus Reginarum maximarum virtutibus obſcuritatem amplitudine præſtantiſſimæ laudis atque dignitatis allatura. Hoc autem vt poſſimus de te vniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ polliceri, multa faciunt. Es enim ſingulari ingenio prædita, & magnarum artium diſciplinis erudita, laudibus manſuetudinis & lenitatis, quæ cum iſtius formæ venuſtate conſentiunt, excellis; nec eas laudes, quæ ex conſtantiæ magnitudine oriuntur, tibi repudiandas exiſtimas. Si igitur tibi deeſſe nolueris, optime rempublicam conſtitues, finemque omnibus malis, quæ illam perturbant, impones, & immortalem gloriam conſequeris. Contra vero, ſi quid in tantis tempeſtatibus atque procellis offenderis, & guber-

bernacula parum ſcienter tractaueris, periculum eſt, (quod omen Chriſtus auertat) ne reipublicæ iſtius nauis ad cæcos ſcopulos alliſa frangatur, & diram cladem tibi commiſſi vectores accipiant. Cum igitur in eo ſtatu ſis, vt tibi neceſſario vel ſumma gloria cum totius Regni ſalute comparanda, vel inſignis infamia cum maxima reipublicæ peſte ſubeunda ſit; opinor nullas tibi opes aut facultates tanti eſſe, vt eas cum fideli conſilio, quod quidem ad ſtabiliendum Regnum pertineat, conferendas arbitreris.

Sed inquies fortaſſe: adeone tibi ab amicis & conſiliariis inops eſſe videor, vt velis modo mihi conſilium dare? Aut tantum otium tibi a Luſitaniæ negotiis eſt, vt Britanniæ curam ſuſcipias? Arbitror quidem eſſe in Britannia multos ſapientes homines, & ſingulari virtutis atque pietatis laude florentes; quibus ſi aures præbueris, & tibi, & regno tuo præclare conſules, regiumque decus, & dignitatem egregie ſuſtinebis. Sed quemadmodum qui rei augendæ vehementer intenti ſunt, quamuis diuitias ingentes domi congeſtas habeant, non tamen aurum & argentum aliunde importa-

tum

tum repudiant, & quo ditiores ſunt, eo maioribus acceſſionibus opes ſuas augeri & cumulari deſiderant; ita ſapientes Reges, quorum gaza magis eſt in bonorum prudentia, atque fide, quam in maximo auri pondere collocanda, quamuis conſiliis abundent, nullo tamen modo, ſi qua fiat ad eas diuitias, quas ipſi omnibus aliis anteponunt, acceſſio, id aſpernari debent: nec eſt illis magnopere curandum, ſit ne ciuis, an externus is, qui conſilium dat, ſed quo animo ad hoc officium accedat. Præterea conſilia ab externis data minus plerumque ſuſpecta ſunt. Multæ namque inſidiæ Principibus a ſuis domeſticis intenduntur; multæ fraudes in aula regia quæſtus & compendii gratia ſuſcipiuntur; multa partim adulatione, & perfidia, partim offenſionis periculoſæ formidine diſſimulantur, ita vt raro inueniantur, qui legibus libere loqui audeant. Accedit poſtremo, quod nullum Chriſtianum Principem externum & alienum puto, ſed omnibus obſtrictum me eſſe profiteor; maxime vero tibi, quam in primis mihi propter ſpem, quam de tua benignitate concepi, vnice colendam & obſeruandam propoſui.

Vt

Vt autem ad id, quod ſuſcepi, tamdem aggrediar, duo in primis omnibus Regibus conſideranda ſunt ; & ſuſcepti muneris amplitudo, & illius gerendi difficultas. Amplitudo enim tanta eſt, vt vix vlla maior in vita cogitari poſſit. Sunt enim Reges omnes pro parte ſua juris diuini vicarii. Diuinum ſiquidem eſt, tantum vnum inter omnes excellere, vt omnes ſumma conſenſione ſe illi regendos atque tuendos committant ; & in illius prudentia, virtute, bonitate exiſtiment eſſe ſibi firmiſſima vitæ, ſalutis, atque dignitatis præſidia conſtituta. Difficultas porro quanta ſit, explicari non poteſt. Si enim difficile admodum cuilibet eſt tenere omnes cupiditates, coercere libidines, animi motus ratione comprimere, totiusque mentis ſtatum recte moderari, ne quid inſurgat, quod animum impetu turbulento concutiat ; quantum tamdem erit non ſuas tantum cupiditates, ſed totius populi libidines ita comprimere, vt nullus ex earum immoderatione tumultus oriatur, qui reipublicæ ſtatum labefactet ? Is igitur, cui eſt tantum munus impoſitum, vt primum quidem ſe contineat, (nec enim fieri poteſt vt aliorum libi-

libidines frangat, qui ſuas primum non cohibet) deinde reipublicæ uniuerſæ motus ita ratione temperet, vt omnes ciues, quantum fieri poſſit, continentes & moderatos efficiat, virtutumque omnium præſidio communiat, multis opibus humanis atque diuinis fulciendus eſt; vt id, quod animo magno inſtituit, magna felicitate perficiat. Vt autem primum de humanis opibus loquamur, (quæ tamen benignitate diuina continentur) omnes Regum opes & facultates, quæ ſumma induſtria conquirendæ ſunt, in bonorum hominum prudentia atque virtute collocandas arbitror. Nec enim aliquis Princeps vllo modo poteſt, vel in bello victoriam conſequi, vel in pace dignitatem tueri, vel in negotio callide verſari, vel in otio tranquillitatem retinere, qui non eſt bonorum comitatu circumſeptus. Quomodo enim vnis tantum oculis omnia, quæ ſunt Regibus animaduertenda, proſpiciet? Aut vnis tantum auribus omnium querelas exaudiet? Aut vna mente atque ratione de tot rebus, quot ſunt ad ſalutem reipublicæ neceſſariæ, cogitabit? Multi igitur ſunt in regni adminiſtrandi ſocietatem conuocandi, qui ſint regiarum vir-

tutum opibus illustrati ; nempe justitia, temperantia, fortitudine, grauitate, constantia, liberalitate, & ea, quæ laudes omnes complectitur, sapientia. Ii autem tanta prudentia sint, vt omnia diligenter explorent, &, quæ sunt euentura, ex antecedentibus causis multo ante prouideant ; tanta fide, vt nullo quæstu aut emolumento a veritate & officio deducantur ; tanta virtute, vt nullo metu, quominus omnia, quæ salutem afferre possunt, aperte dicant, impediantur. Multi enim, quamuis recte sentiant, & reipublicæ consulere cupiant, ne tamen in Principum offensionem incidant, vera & vtilia suadere non audent. Vt enim ægroti sæpenumero pharmaca salutaria, si fuerint acerba & injucunda, aspernantur & respuunt, & earum rerum cupiditate capiuntur, quæ sunt sanitati valde contrariæ ; ita Principes interdum animi morbis oppressi & impediti veritatis medicinam rejiciunt, & elaborata concinnitate mendacii, falsaque dulcedine vanitatis alliciuntur. Ita vero fit, vt quamuis in principio voluptate aliqua afficiantur, aliquando tamdem dolore & cruciatu pœnas temeritatis & amentiæ persoluant. Vt autem ai-

nihil eſt veritate diuinius ; ita nihil excogitari poteſt reipublicæ ſalutarius. Quod enim aliud diſcrimen eſt inter ſapientes, & inſipientes homines, niſi quod ſapientes vera bona magno ſibi ſtudio comparant ; inſipientes autem falſis rerum imaginibus eluſi bona inania conſectantur ; & ita tamdem dum, falſos honores ambiunt, falſasque voluptates exquirunt, dedecoris ſummi notis inuruntur, aſſiduisque flagitorum & ſcelerum pœnis excruciantur. Omnis igitur beatæ vitæ ratio veritate continetur ; tota autem miſeria mendacio & inanitate conficitur.

Quocirca omnes Principes, qui rempublicam ſaluam volunt, & ſuam dignitatem perpetuo retinere cupiunt, hoc præſe ferre debent, hoc verbis atque rebus oſtendere, ſibi nihil eſſe luce veritatis antiquius ; ſic autem bonos omni metu liberabunt, & adulatorum impudentiam compreſſam tenebunt. Quod vt rectius aſſequi valeant, opus eſt, vt bonos atque veritatis amatores opibus augeant, & honoribus ſummis afficiant; improbis autem, & mentiendi & adulandi artifices longiſſime a ſua familiaritate repellant, omnique honore indigniſſimos eſſe putent. Sunt enim

adulatores veritatis hostes sempiterni, omnibus bonis infesti, Regibus valde perniciosi, neque solum in rempublicam vniuersam teterrimi, sed in Deum ipsum maxime scelerati. Qui enim veritatem oppugnat, ipsum summum rerum omnium Dominum, qui est summa atque sempiterna veritas, oppugnat. Sunt igitur homines isti nefarii atque pestiferi ab omni nobilitatis aditu, congressu, familiaritate prohibendi; atque adeo in vltimas terras exterminandi, ne sceleris contagio ad Regum perniciem emanet, totamque rempublicam mortifera tabe conficiat. Contra vero, qui nihil mentiuntur, nihil simulant, nullas opes veræ virtutis opibus anteferunt, vitamque sapientia atque probitate moderantur; ex abditis etiam sedibus, si latitant, eruendi sunt, & inuiti etiam atque recusantes ad Regum familiaritatem perducendi, multisque opibus egregie cumulandi. Magis enim propriæ Regum diuitiæ sunt, quæ proborum hominum fidei committuntur, quam quæ in ærarium Regis inferuntur. In ærario enim congestæ inuidiam conflant; cum bonis autem communicatæ Regis nomen illustrant, illius-

que

que ſtatum gratorum hominum fidelitate communiunt. Præterea opes abſtruſæ atque reconditæ poſſunt aut latrociniis auferri, aut miniſtrorum perfidia diſſipari ; at in gratis animis memoria beneficii perpetuo infixa permanet, neque poteſt vllius importunitate conuelli. Tum illud etiam conſiderandum eſt, eos, qui non dolis atque fraudibus, ſed vera virtute ad Regum familiaritatem peruenerunt, omnes eas opes, quas a Regibus habent, ad eorum fructum, a quibus eas habent, conferendas exiſtimare ; at qui per ſimulationem virtutis & induſtriæ opes a Regibus adepti ſunt, cum omnia ad ſuum emolumentum reuocent, ſimul atque maior ſpecies vtilitatis eorum animis objicitur, Principes deſerunt, & produnt, & aliquando etiam oppugnant.

Vnde colligitur, quam ſint amentes omnes Principes, qui, neglectis bonis, opes & honores ad improbos deferunt, eorumque fidei ſuam dignitatem committunt, qui præ ſua cupiditate fidem ſanctam habere non poſſunt. At qui tantum ſapientia valent, vt, ejectis improbis & ſceleratis hominibus, bonos aſciſcant, & illos ſecum conſiliorum & officio-

ficiorum societate conjungant, præclare saluti suæ atque dignitati prospiciunt. Nec enim Principum salus deseri potest ab illis, qui fidem omnibus vitæ commodis anteponunt; neque eorum dignitas aliqua dedecoris suspicione maculari, cum perspicitur eos esse honestissimorum hominum familiaritatibus implicatos. Vt enim nihil est quod majore dedecore Reges afficiat, quam flagitiosorum hominum familiaritas & consuetudo; ita bonorum amicitia plurimum illis dignitatis & honestatis adjungit. Talem namque de illis opinionem concipimus, quales ii sunt, quibus eos deditos animaduertimus.

Vnde concludi potest, non esse diuites atque potentes eos Reges appellandos, qui auri ingentes aceruos, qui gemmas innumerabiles miro fulgore micantes, qui maximam vim eboris, qui plurima metalla possident, qui compluribus nationibus imperant; sed qui multos homines virtute atque fide præstantes secum habent sanctissimo amicitiæ fœdere, & bonorum omnium, quantum regiæ majestatis ratio pati potest, societate conjunctos. Illa namque omnia raro sine virtute parantur, nunquam vero sine virtutis præ-

sidio

ſidio retinentur; at virtus reliquis opibus nudata dignitatem ſuam facile tuetur, lucemque ſuam longe lateque diffundit. Præterea diuitiæ, ſi non ſint virtutis præſidio munitæ, ſalutem dare non poſſunt; ſed potius multorum cupiditatem irritant, & incendunt, vt inſidias illis, qui diuitiis elati ſunt, ſæpe moliantur; at virtus ſine diuitiis ſæpenumero ſtatum regium conſeruat, & imminentia reipublicæ pericula propulſat. Et hæc quidem de humano præſidio dicta ſufficiant; nunc ad diuinum conſequens eſt vt veniamus.

Si igitur tantum præſidium eſt in bonorum hominum probitate atque fide ponendum, vt ſine illorum auxilio non poſſit regnum aliquod aut reſpublica diu ſalua conſiſtere; quid tamdem erit de ope diuina judicandum? Deus enim eſt cujus numine, conſilio, voluntate regna naſcuntur, augentur, atque retinentur; cujus mente atque ratione gubernantur; cujus ope & auxilio fulciuntur; cujus denique offenſione labuntur, & concidunt, atque delentur. Princeps igitur, qui velit munere ſuo perfungi, & ſibi commiſſum imperium apte modera-

derari, eam primum curam suscipiat opus est, vt religionem pure atque sancte colat, assiduisque precibus opem a Deo imploret; & statuat, omnem regni feliciter administrandi rationem numinis placatione contineri. Primum enim si sapientia Regibus tam necessaria est, vt sine illa nullo modo possint aliquam reipublicæ partem attingere, quin omnia peruersa atque perturbata relinquant, sapientiæ vero lumen non aliunde ortum habet, quam ab infinita illa & immensa sapientiæ luce & splendore, mentisque diuinæ claritate, qua omnia reguntur & collustrantur; quid est Regibus majore studio procurandum, quam vt toto animo in religionem incumbant, & castissimis precibus Dei opem efflagitent? Quod si fecerint, ex illorum mente diuinæ sapientiæ claritas eminebit, & virtutis eximiæ splendor orietur, vt non solum quid sit rectum, quid honestum, quid vtile perspiciant, & quantum vera bona a falsis intersint, explorate cognoscant; verum etiam omnia, quæ recta esse viderint, constanter efficiant. Vtrumque enim diuina benignitas & gratia præstat. Clarissimum enim lumen humanæ menti

præ-

æfert, & animum inuicto robore confir-
at; ita vt minime labatur, & erret, aut
ficultatem gerendi muneris extimescat.
ec enim quidquam est tantis difficultatibus
ipeditum, aut tantis munitionibus obualla-
m, quod non facile is, qui est diuina vir-
te præditus, expugnet. Facillime igitur
nnes animi motus ratione vacuos compri-
et, & cupiditatem continebit, & omnes
igitiorum labes repellet; animique statum
i honestatis luminibus illustrabit, vt ad-
irabilis in illo venustas, & pulchritudo,
uinæque mentis effigies enitescat. Fieri
iim non potest quin is, qui Deum, quoad
:et & fas est, in hac vita puris oculis in-
ietur, & illam præcellentissimam speci-
n, & pulchritudinem assidue contempla-
ir, amore illius inflammetur, totum-
ue animum ad illius imitationem effingat;
iaxime vero, cum eam imitationem & si-
iilitudinem non tam studio & contentio-
e sua, quam illius gratia & beneficentia
onsequatur. Ex hac autem animorum cum
iuina mente similitudine sempiternum ami-
itiæ fœdus existit; quod Deum ita cum
iumana mente copulat, vt omnia sua bo-

na

na liberalissime cum animo casto & religioso communicet. Illam igitur & consilio instruit, & virtute corroborat, præsidio sepit, & in omni rerum discrimine præsenti numine protegit. Hac igitur fiducia erecti, qui veræ pietatis studio incensi sunt, quamuis omnia bellis ardeant, & terra ingenti motu tremefacta dehiscat, nunquam animos demittunt; sed tum vel maxime diuinum sibi auxilium adfuturum confidunt, & in summa rerum omnium desperatione ad firmissimam spem salutis atque dignitatis eriguntur. Vnde colligitur, cum tanta sit humanæ naturæ imbecillitas, & tanta in rebus fluxis & interituris inconstantia, omnisque vita sit periculis exposita, in illis solis posse magnitudinem animi atque virtutis inuictæ fiduciam reperiri, qui se Dei præsidio munitos esse considerant. Cum igitur nemo regium munus obire sine admirabili sapientia, sine egregio dignitatis exemplo, sine roboris inuicti constantia possit; & nulla ex istis laudibus e terra nascatur; sed omnes e cœlo diuinitus oriantur: constat certe omne Regis officium esse in religionis sanctissimam rationem conferendum. Soli namque

ue ſapientes, & moderati, & fortes habendi
unt, qui Deo totius ſapientiæ, & hone-
tatis, atque virtutis principe & architecto
unt puriſſimæ religionis fœdere deuincti.

Quid vero de juſtitia dicendum eſt? Po-
erit ne eam colere, niſi qui mentem in
im & rationem ſempiternæ legis intende-
it; & totius juris & æquitatis originem co-
itatione comprehenderit; & ordinem &
onuenientiam, qua ſummus ille rector
mnia gubernat, vigilanter inſpexerit; at-
ue poſtremo qui ſe ſe toto animo ad ſtudi-
m diuinæ legis applicuerit? Nullo modo;
Deus enim ſolus eſt vis, mens, & ratio le-
is, juris fons, & æquitatis origo, totius-
ue juſtitiæ parens, cujus numine leges
mnes reipublicæ ſalutares & commodæ
nciuntur, & cujus ope atque beneficio con-
eruantur. Vnde ſequitur, vt illi ſolum ju-
itiæ ſplendore colluceant, qui in illud
ummum atque ſempiternum juſtitiæ lumen
nſpiciunt. Ex hac autem animorum confor-
atione, qua homines Dei juſtitiam imi-
ntur, omniaque ſtudia ſua ad communem
tilitatem conferunt, benignitas & homi-
um caritas exoritur; inde lenitatis &
man-

manſuetudinis laudes exiſtunt ; inde poſtremo omnis dulcedo veriſſimæ voluptatis atque jucunditatis emanat. Nec enim vlla corpore percepta voluptas eſt cum ea voluptate, quæ ex vera honeſtate percipitur, aliqua ratione comparanda. Corporis enim voluptas plerumque furenter appetitur , & momento temporis effluit , mœſtitiamque deinde inurit , & dedecus impreſſum relinquit. At ea voluptas , quam vera virtus efficit , & ſapienter exquiritur , & conſtantiſſime retinetur , & nulla ægritudine contaminari , aut flagitio deformari poteſt ; cum ſit ab omni labis contagione pura , & cum eximii decoris amplitudine copulata. Ex quo ſequitur vitam eorum , qui cum Deo amore conjuncti ſunt , non ſolum eſſe diuinæ virtutis ornamentis excultam , opibusque ſummis affluentem , & ad ſpem firmam gloriæ immortalis excitatam ; ſed etiam pura , & conſtanti , & eximia voluptate atque jucunditate refertam. Licet igitur cum Rege illo ſanctiſſimo exclamare : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ , Domine , quam reſeruaſti diligentibus te* ! Hæc igitur omnia bona, quibus ſuſcepti in maximæ virtutis exercitatione

ne labores leniuntur, & admirabili quadam suauitate compensantur, continet in se religionis studium, sine quibus imperium administrari nequit. Tum etiam illud quantum est? Omnes enim subditi, qui non fuerint immanitate quadam sceleris efferati, eos Reges, qui religionem pie coluerint, neque mediocriter amabunt, neque mediocrem illis fidem adhibebunt. Fieri enim non potest, quin diuinæ pulchritudinis imago in oculis hominum constituta mirabiles amores excitet, & omnium voluntates ad se incredibiliter alliciat; nemoque animum inducet, vt credat, eum, qui Deum metuit, & illi valde placere cupit, fidem violaturum. Ergo partim quia intelligunt illum esse diuinæ sapientiæ monitis & consiliis eruditum, & in studium communis vtilitatis acriter incitatum; partim quia illius bonitati minime diffidunt, neque fieri posse suspicantur, vt is commodi sui gratia communem vtilitatem negligat, & fidem & officium prodat, ei libenter adquiescunt, nec imperium illius aliquo modo recusant. Quod si neque regnum, neque ciuitas, neque domus vlla sine imperio constare potest; imperi-

perium autem religionis puritate ſancitur ; nihil profecto religione vtilius atque ſalutarius ad hominum multitudinem continendam excogitari poteſt. Quid enim eſt, quod imperium magis firmare valeat, eo Principis ſtudio omnibus perſpecto & cognito; quo omnes ſuas curas, & cogitationes in reipublicæ ſalutem confert? Sic enim fit, vt reſpublica illum admiretur, & diligat, & ſumma voluntate omnibus illius juſſis obtemperet. Aliter enim non diu imperium illius ſequetur; ſed vt illud excidat, quantum poteſt, elaborabit. Nullum enim imperium ſuſpectum & inuiſum, neque tam virtutis opinione confirmatum, quam ſuppliciorum formidine munitum poterit eſſe diuturnum. Quod ſi concordia rempublicam conſeruat & auget; diſcordia vero eam diſſipat atque comminuit; hanc autem concordiam ciuium inter ciues Principis religio rebus explorata conglutinat; omnes enim ſumma conſenſione Principi religioſo parent, imperioque illius libenter adſtringuntur; in ea certe conſtat eſſe ſummum firmamentum reipublicæ collocandum. Tum illud etiam minime contemnendum eſt, quod

quod nec improbi ciues tanta confidentia illi Principi insidias parant, quem diuino præsidio vallatum existimant; neque hostes ita facile bellum contra illum suscipiunt, quem auxilio diuino constipari suspicantur. Si autem dolos instruunt, aut bellum comparant, id tamen titubanter & timide faciunt; ita vt facile scelerati ciues vel manifesto deprehensi pœnas sceleris exoluant, vel injecto metu a facinore reuocentur, & hostes etiam facillime a belli gerendi cupiditate discedant. Cum eis namque libenter fœdera jungunt, quorum in bello virtutem metuunt; in pace autem fidem diligunt, &, ne fœdus rite percussum violent, minime pertimescunt.

Postremo cum omnis respublica Principum mores imitetur, necesse profecto est, vt, si Princeps fuerit egregius pietatis atque religionis cultor, vniuersa respublica sese eadem religione constringat. Religio autem cupiditatem refrenat, petulantiam comprimit, insolentiam frangit, temeritatem & audaciam coercet, hominesque modestos reddit, & legibus, atque legum custodibus obsequentes. Nihil est enim ad continendam cupiditatis immoderationem, & reprimen-

mendam jactationem atque leuitatem metu diuini numinis efficacius. Cum enim cogitamus, quam simus illius summi Domini & Parentis optimi beneficiis obstricti, & quanta supplicia sint illis constituta, qui decus animi sui flagitio & impuritate contaminant mente recolimus, & intelligimus nullas esse latebras, quæ aspectum diuinæ mentis impediant, cum etiam ea, quæ terræ visceribus inclusa sunt, & tartareæ plagæ sempiternis tenebris occuluntur, illi pateant atque dilucescant; cum hæc, inquam, omnia nobiscum reputamus, partim ne aut turpitudinis offensione illius oculos violemus, aut nos ingrati animi scelere, quo nullum grauius esse potest, adstringamus; partim ne statum nostrum prodamus, & sempiternam nobis ipsi pestem flagitio nostro machinemur, cupiditati resistimus, diuinoque præsidio firmati clarissimam victoriam de temeritate deuicta atque profligata consequimur. Nec enim vnquam illi, qui Dei judicia metuunt, & illius offensionem verentur, sunt ab illius ope derelicti. Illius igitur ope defensi facillime omnem cupiditatis impetum a rationis arce repellunt. Compressa igitur & edo-

edomita cupiditate, non erit difficile ſeruiſte officio & dignitati, omniaque virtutum munera ſuſtinere. Quis enim a ſe turpitudinem repellet, niſi is, qui ſummam illam atque ſempiternam honeſtatem, & diuinæ pulchritudinis decus & elegantiam puris oculis intuetur? Quis juſtitiam ſanctiſſime colet, niſi qui modum, & ordinem, & conuenientiam, qua cuncta a ſummo Rege temperantur, ſuiſque in locis aptiſſime collocantur, & muneribus illius præſcriptione diſtributis funguntur, ratione conſiderat? Quis pericula vitæ contemnet, & in acie pro juſtitiæ ſanctitate, & reipublicæ ſalute fortiter & ſtrenue dimicabit, niſi is, qui ſibi diuinum auxilium minime defuturum eſſe confidit; & quamuis in acie cadat, intelligit ſe minime a Deo eſſe derelictum; ſed potius ſibi pro breui & exigua vita ſempiternam reddendam eſſe, in qua omnibus ſummis bonis in ſanctorum conſortio perfruatur? Si igitur religio in pace homines efficit modeſtos atque temperatos, & inter ſe amoris conſenſione mirifice conſpirantes, & legibus atque Principum juſſis libenter & ſtudioſe parentes; in bello autem diuina

quadam virtute corroborat, & ſtudio immortalitatis incendit vſque adeo, vt libentiſſime ſanguinem atque vitam patriæ largiantur, vt in cœlum euolent; nonne ſatis liquet omnem Regis, qui officio ſuo ſatisfacere vehementer expetit, curam & cogitationem eſſe in religionis ſtudio ponendam? Sic enim omnium virtutum opibus & ornamentis magnificentiſſime redundabit; & gloria ingenti nullis vnquam ſæculis interitura circunfluet; præſidiisque diuinis in omni rerum diſcrimine munietur; ſuorumque ſibi beneuolentiam egregie conciliabit; & ex tantorum bonorum recordatione ingenti gaudio cumulabitur: neque ſolum ipſe beatus erit; ſed ſibi permiſſam rempublicam reddet ejuſdem felicitatis atque beatæ vitæ participem; in quo quidem eſt Regis munus & officium conſtitutum. Quod enim eſt aliud reipublicæ Principi munus aſſignatum, quam vt rempublicam florentem atque beatam faciat? Quod quidem nullo modo ſine egregio pietatis cultu, & religionis ſanctitate perficitur.

Sed quo magis religio omnibus virtutibus præſtat; (omnes enim ex illa oriuntur,

&

& ejuſdem complexu & gremio continentur) eò magis metuendum eſt, ne impietas in nomen pietatis atque religionis inuadat, & per ſimulationem ſanctitatis omnes ſanctitates euertat. Cum enim nihil ſit magis aduerſarium virtuti, quam virtutis aſſimulatio, tum id in ficta religione apparet facillime; nam ſcelus immane, nomine pietatis quaſi quodam integumento fraudulenter inuolutum, id ſuſcipit, vt omnem religionem deleat, atque memoriam numinis cæleſtis extinguat. Hoc in loco, Princeps ampliſſima, valde prudentia tua mihi opus eſt. Cum enim ſis tantis curis implicita, vt per te nequeas vllo modo inſidias vitare, & tantum periculum, quantum tibi & omnibus Chriſtianis intenditur, ratione præcauere, & cum in hac vna re præcipue muneris tui ſumma conſiſtat, vt religionem puriſſime colas, vt ſis diuino præſidio cincta, commiſſumque tibi regnum cum ſumma felicitate tuearis; nihil gratius tibi debet eſſe in tanta Religionis diſſenſione, quam ab homine tuæ dignitatis cupidiſſimo, & ab omni cupiditate nefaria remotiſſimo, & minime veræ religionis ignaro de tantis rebus admoneri. Hoc

enim tibi affirmare possum, me, si ingenio & humanitati tuæ diffiderem, nunquam ad has literas scribendas accessurum fuisse. Summæ namque temeritatis esset, id, de quo spem prorsus abjecissem, curare velle. Sed cum ingenium, literæ, humanitas, indoles, & reliquæ laudes, quibus abundas, in magnam me spem magni tui decoris atque dignitatis impulissent; & intelligam, id, quod est in tuo regno de religionis sanctitate detractum, non esse tibi, sed multis hominibus, qui omnia juris atque religionis claustra, nescio qua amentia vexati, reuellere conantur, assignandum; quod autem non omnis religionis cultus interierit, tuæ clementiæ & pietati tribuendum; meam orationem tibi minime injucundam fore confido.

Quocirca te, quantum possum, oro & obsecro, primum quidem, vt hos meos conatus in bonam partem accipias; quod certe facies, si qualis sit in te animus, ex quo hæc omnia depromuntur, inspexeris: deinde ne, priusquam omnia, quæ his literis mandare constituo, perlegeris, quidquam de illarum vel sapientia, vel temeritate præjudices: postremo te Christi Optimi Maximi fidem

fidem obteſtans deprecor, vt ſi quam opinionem veritati contrariam aliorum fraudibus inducta comprehendiſti, ſi eam recta ratio labefactabit, veritas patefacta conuellet, pietas extorquebit, ne beneficia Chriſti repudies; ſed ei rationi, quam magis cum Chriſtianæ diſciplinæ ſanctimonia conuenire perſpexeris, libenter aſſentiare. Etenim non ſolum animi ſuperbi & arrogantis eſt, ſed etiam ingenii hebetis & obtuſi (quæ vitia a te plurimum abſunt) ita certis deſtinatisque ſententiis hominum importunitate inculcatis addici, vt nullà ratione queat ab ea ſententia, quam ſemel tuendam recepit, auelli. Cum autem hoc in omni vita ſit valde bonis rationibus aduerſarium, tum vero in praua religione pertinaciter ſuſcepta peſtiferum. Quo enim res eſt clarior, & illuſtrior, & vtilior; eo ficta illius ſpecies eſt tetrior, & immanior, atque funeſtior. Quod vtinam his turbulentis temporibus minime experti fuiſſemus. Poſtquam enim quorumdam hominum importunitate & audacia ab ea religione diſceſſum eſt, quæ a Chriſti, & Apoſtolorum temporibus ad noſtra vſque tempora inuiolata permanſit, multique verborum

borum lenociniis inuitati ab ea via deflexerunt, quam Christi discipuli munierunt, & multi sancti homines, in quibus Christi spiritus insidebat, illustrauerunt; vt eam sequerentur, quæ specie quadam libertatis atque jucunditatis incautos & improuidos alliciebat: postquam igitur hæc noua disciplina multorum concionibus turbulentis, & libris contaminatis increbuit, vidimus repente pudorem extingui, honestatem profligari, jura diuina & humana conculcari, sacra pollui, sanctitatem irrideri, audaciam impunitam volitare, impudentiam corroborari, multiplices & inter se valde discrepantes opiniones inseri, & conjunctionem Christianam impia sectarum varietate perfringi, & in omni loco, in quem hic hominum furor irruebat, teterrimæ discordiæ flammam & incendium incitari. Inde namque acerba odia, crebri tumultus, pestiferæ contentiones extiterunt. Inde bella horrenda & exitiosa nata sunt. Multæ deinde passim strages editæ, multæ vastitates illatæ, multorum opes ferro atque flamma consumptæ.

Iam vero quanta in plerisque eorum, qui harum opinionum auctores sunt, crudelitas

litas emineat, quam intoleranda arrogantia ſubnixi ambulent, quanta petulantia & conuitio ſanctos homines inſequantur, quis non videt? Adde nunc legum interitum, imperii contemptum, regiæ majeſtatis odium, & crudeles inſidias, quas iſti Principibus impie atque nefarie moliuntur. Adde clandeſtina colloquia, vbi de Regum peſte atque pernicie conjurant, & illis, pro quorum ſalute Deum venerari atque precari debuerant, exitium ſcelere infando machinantur. Quis enim eſt adeo mentis expers, vt non intelligat hanc ſectam popularem eſſe, & multo magis irritandæ multitudinis cupiditati & amentiæ, quam coercendæ plebis inſaniæ cogruentem? Omnes autem populares homines, cum nullo conſilio, nulla mente ſint, & immodica libertatis cupiditate rapiantur, leges oderunt, judicia deteſtantur, Regum majeſtatem extinctam cupiunt, vt licentius & impunius queant per omnia libidinum genera vagari. Legibus enim ſolui cupiunt, vt ſerui cupiditatis fiant. An id obſcurum eſt? An parum multis exemplis exploratum? An non perſpicuum eſt omnes eorum conatus co ſpectare

re, vt Principibus de medio ſublatis impunitam flagitiorum omnium licentiam conſequantur? Alios itaque veneno ſuſtulerunt, alios ferro trucidare concupierunt, & de illorum imperio delendo conſilia plena ſceleris inierunt. Sed inquiet fortaſſe aliquis, hoc non odio, quod iſti religioſi homines cum Principibus gererent, accidiſſe, ſed propter religionis diſſenſionem: metuendum non eſſe, ſi Principes cum illis de religionis inſtituto atque ratione conſenſerint, ne quod illorum vitæ periculum incitatæ multitudinis audacia & improbitate conſletur. Hoc qui dixerit, fateatur neceſſe eſt, iſtius religionis inſtitutum atque decretum eſſe, Principibus, qui noluerint religionem, in qua ſunt ſancte atque ſapienter enutriti, deſerere, vt popularem amentiam ſequantur, necem per fraudem atque ſcelus machinanari. Deinde parum prudenter animaduertit hujus ſectæ finem eſſe nimiam libertatem, quæ nullis finibus arceri valeat; qua quidem nihil poteſt magis eſſe Regum officio atque diſciplinæ contrarium. Regis enim officium eſt flagitium ſupplicio reſecare; plebs effrenata omni ſuppliciorum metu ſolui concupiſ-

cupiſcit. Rex legum miniſter, & cuſtos, & vindex eſt; illa leges omnes, quantum poteſt, importuna temeritate conuellit. Rex paci & otio conſulit; illa pacem & otium indomita cupiditate perturbat. Rex poſtremo non omnibus æqualiter omnia diſtribuenda putat; ſed, vt quilibet dignitate antecellit, ita eum pro virtutis ratione remunerat: at ea omne dignitatis diſcrimen tolli, & infima ſummis permiſceri deſiderat. Inde adeo fit, vt cum omnibus Principibus infeſta ſit, tum vel maxime Reges immani odio perſequatur. Nullam enim dignitatis excellentiam pati poteſt; & eo conatus omnes comparat, vt Principes vel interimat, vel ſaltem in turbam conjiciat. Id quidem in principio non apparet. At poſtquam hominum furentium multitudo vires colligit, tum demum audacia impunitate diuturna confirmata ad perniciem regiæ majeſtatis erumpit. Cum igitur hæc ſit multitudinis imperitæ natura, ſimul atque populares duces adepta eſt, qui illam furioſis concionibus tamquam ventis exagitent, atque temeritatis & amentiæ fluctus immanes extollant; imperite certe faciunt Principes, qui naſcenti ſceleri non reſi-

resistunt; sed indulgentia sua illud alunt, & fauore etiam confirmant; non enim intelligunt se sibi ipsis interitum machinari, cum id crescere & augeri permittunt, quod tamdem adultum eos de omni statu dejiciat; seroque tamdem sentient se pestem aluisse, quam, cum voluerint, exsecare non poterunt. Tunc igitur amentiæ pœnas dabunt, quemadmodum faciunt omnes Principes, qui popularem dementiam auctoritate publica armandam suscipiunt.

At negabunt sectam hanc esse popularem. Quæ igitur secta popularis est, si hæc non est? An non seditiones passim concitat? An non legum atque juris repagula perfringit? An non imperii majestatem violat? An non omnibus spem nimiæ libertatis ostendit? Vbi enim est maior imperii contemptus, aut vbi magis Principes multitudinis irrisione luduntur? in iis certe locis, in quibus hæc disciplinæ pestis inualescit. Si igitur hic furor ab hominibus popularibus impie susceptus, a Principibus temere neglectus, ad summum peruenerit, quacumque tulerit impetum, omnia regiæ dignitatis præsidia & ornamenta peruertet. Crede mihi Regi-

gina, reipublicæ interitus eſt morum pernicies, regni vaſtitas, regii ſplendoris exitium hæc ſecta, quæ noſtris peccatis in multas Chriſtianæ reipublicæ partes inuaſit. Sed dices non eſſe tibi tanti regnum, vt velis præ illius cupiditate regni ſempiterni opes amittere; libenterque te quoduis periculum adituram, dummodo tibi aditus in cælum pateat. Hoc ſi dixeris, minime mirabor. Excelſæ namque mentis eſt, hujus exiguæ vitæ commoda fluxa contemnere, & ſtudio immortalitatis inflammari. Quid enim eſt in hac vita boni? Quid periculo vacuum? Quid non ærumnis vndique circumuentum? Riſus, conuiuia, ſymphonias, ludos, feſtiuitates multi dolores frequenter excipiunt, & omnes jucunditates exitu ſæpe diro & exitiabili concluduntur. Vt autem omnia proſpere cadant, mortis tamen acerbitas ſubeunda eſt; quæ nunquam procul abeſt, ſed hæret ſemper in tergo, & aliquid quotidie de vita decerpit. Stultum eſt enim arbitrari, tum demum mortem imminere, cum vitæ finem imponit; cum vero quotidie vitam carpat, atque paulatim conficiat, vim illius non ſentire. Singulis enim diebus a mor-

morte inuadimur; & quidquid ætatis elabitur, immanitate illius absumitur. Cum igitur summa celeritate fluat, & in tam exiguo temporis spatio infinitis doloribus atque miseriis objecta sit, & omnes opes maximæ momento temporis euanescant; quid sapientius est, quam omnia vitæ ludibria pro nihilo reputare, & mentis studio & cogitatione cælestia atque sempiterna moliri? Quare si hæc tua mens est, vt quamuis omnia pericula tuis opibus intenta sint, id minime curandum putes, dummodo ea ratione viam in cælum munias, nunquam satis potero tam excelsam regiæ mentis indolem debitis laudibus exornare. Quare auctor tibi sum, vt si quam certam rationem isti nouæ religionis auctores afferre possunt, qua facilius ad regnum illud immortale peruenias, quamuis ex eorum disciplinis magnum aliquod periculum fortunis tuis impendeat, eos tamen foueas, omnique honore dignos existimes. Non enim comparanda sunt exigua summis, humana diuinis, breuia sempiternis. Quid igitur afferunt, quod tantum momenti habeat ad regnum cæleste comparandum, vt antiqua religio deserenda, &

re-

ıi commoditas & amplitudo negligenda
Magnum, inquiet fortaſſe aliquis, & ad
em ſingularem mirabile. Nec enim no-
tis auctores ſunt, vt imperiti homines
iantur; imo potius omnia, quæ prolapſa
ıt, ad antiqua diſciplinæ ſeueritatem re-
are contendunt. Moleſtiſſime enim ferunt
n Chriſtianæ diſciplinæ puritatem, quam
riſtus & illius diſcipuli tradiderunt, eſſe
ltis ſuperſtitionibus implicatam, multiſ-
ı flagitiis fœde contaminatam. Singula-
ı igitur rationem inierunt, quemadmodum
nem ſuperſtitionem tollerent, & maculas
riſtianæ dignitatis abſtergerent; vt ita
ıdem Chriſtiana diſciplina amiſſum ſplen-
em atque dignitatem recuperet. Præ-
rum quidem munus, & immortali laude
niſſimum. Quid enim cogitari poteſt vel
fructum melius, vel ad dignitatem illu-
us, quam in tanta morum labe atque
nicie, rerumque optimarum vaſtitate &
itio, exiſtere aliquem tanta virtute præ-
um, vt nouo more antiquos mores reco-
, inflicta vulnera ſanet, ruinis oppreſſa
iciat, violatam religionem expiet, &
anes res diuinas inſtauret? Quare minime
mi-

mirum est, si multi, in quibus pietatis studium vigebat, & indigne patiebantur cultum verissimæ pietatis interire, tantis promissis excitati ad eorum se ductum libentissime contulerint.

Sed illud in primis videndum erat, quam locupletes auctores essent, qui hæc profitebantur. Vt enim mercatores pro ratione pecuniarum vniuscusque fidem æstimant, nec enim illi credunt, quem promisso satisfacere non posse putant; sic etiam in tantis & tam magnificis promissis, non solum erat, quibus illi verbis fidem obligarent, animaduertendum; sed multo etiam magis, an haberent facultates, quibus fidem suam liberarent, ratione ponderandum. Excellenti igitur integritate, grauitate, continentia, virtute, constantia, inflammato cælestium rerum studio, summisque spiritus diuini muneribus ornatum & instructum esse conueniebat, qui hoc tantum, & tam pulchrum facinus aggrederetur. Illud præterea considerandum est, cum olim multi viri sanctissimi atque sapientissimi, in omni genere diuinæ virtutis excellentes extiterint, neminique eorum venerit in mentem tam honestam causam eadem ratione,

quam

quam iſti primum excogitarunt, ſuſcipere; eſſe conſentaneum, vt ii, qui nunc illam hac noua ratione & inſtituto recipiunt, tantum illos heroas virtute ſuperent, quantum hoc ab illis ſuſceptum facinus omnibus rebus ab illis in vita geſtis ad amplitudinem laudis antecellit. Numquid igitur eſt aliquis eorum ſanctior, & continentior, & fortior Athanaſio, Baſilio, Ambroſio, Hieronymo, Auguſtino, & reliquis viris ſapientia & religione præſtantibus, qui non ſolum ſeſe a communi vita ſegregarunt, vt toto animo atque mente in cælo verſarentur; ſed poſteris ea monimenta reliquerunt, in quibus illorum diuinam mentem ſpirare videmus? Minime? Quid igitur, mediocri ne virtute res tanta confici potuit? Credibile non eſt. Sed demus hoc illis, & fateamur fieri potuiſſe, vt Deus eam diſciplinæ rationem ad remedium & inſtaurationem religionis inductam, quam olim diuinis hominibus celatam eſſe voluit, iis, qui in aliqua officii mediocritate verſarentur, his temporibus aperiret. Hoc ſaltem fateantur opus eſt, eum, quem diuina ſapientia tanto muneri præficiendum eſſe putauit, mediocri virtute, medio-

diocri pietate præditum, & in omni vita moderatum esse oportere. Nec enim Deus sanctitatis & honestatis amplissima munera sceleratis & flagitiosis assignare solet; nec auctoritatem habere possunt apud prudentes homines ii, quorum vita est flagitiis infamis. Quamuis igitur ad tanti muneris & officii perfunctionem, insignem virtutem, & præcellentem auctoritatem, jure atque merito flagitabam; tamen quia temerarium fortasse illis videbitur, in hac hominum fece antiqui officii atque virtutis exempla requirere, mediocri jam virtute & auctoritate contentus sum. Quis igitur ille fuit ita temperatus, ita moribus & vita constitutus, vt probabile sit Deum hoc illi officium delegasse? Quis auctor & princeps hujus instituti fuit, atque tam præclari operis architectus? Lutherus. Qualis autem fuit iste Lutherus? Homo certe (vt leuissime dicam) neque continens, neque moderatus; sed audax, furiosus, nefarius, turbulentus, & vnus omnium maxime popularis. Quales autem fuerunt deinde, qui ab illius disciplina tamquam a fonte profluxerunt? Homines profecto audaces, confidentes, elati, atque (ne quid gra-

rauius dicam) non tantis virtutibus ornati,
: eorum auctoritate permoti debeamus ab
lius religionis institutis, in quibus fuimus
nutriti, desciscere. Quomodo igitur in sani
ominis rationem cadit, vt sanctissimus ille
)ominus, qui semper homines simplices, &
noderatos, & humiles amplexus est, eorum-
ue mentes, qui sibi nihil arrogabant, splen-
ore sui luminis illustrauit; nunc commuta-
a ratione simplices & humiles præteriret,
t eos, qui neque pudorem, neque mode-
tiam vllam retinent, noua hac & insolita lu-
e collustraret? Qua tamdem, inquam, ratio-
ie id, quod hominibus tam sanctis, tanto
tudio puritatis incensis, tanta cupiditate di-
iini luminis inflammatis ignotum fuit, isti,
qui, vt multis signis intelligi potest, hujus
ritæ commodis addicti sunt, soli acutissime
ɪerspexerunt? Sed de illorum jam auctoritate
ion disputo. Multorum enim peccatis acci-
lit, vt non animaduerterent homines eos,
in quibus nulla excellentis virtutis auctori-
tas inesset, non posse vllo modo id, quod
ostendebant, efficere.

Demus igitur iis, si lubet, fieri aliqua
ratione posse, vt qui non sunt egregia aliqua
virtute commendati, & pietatis studio præ-

cellentes, id moliantur & efficiant, quod viri virtute & pietate clarissimi præstare non potuerunt. Quo tamdem igitur pacto id affecuti sunt? Quia (inquiunt) illi, quamuis Dei spiritum sequerentur, & Dei verbis essent intenti, auctoritatem tamen hominum nimis intuebantur. Nos vero neque humanam auctoritatem sequi, nec humanis institutis obligari, neque, quid rectum & honestum sit, humana ratione perpendere nobis decorum arbitramur. Vnum auctorem, atque magistrum habemus, nempe Deum; illiusque tantum verbo, non humanis decretis & institutis, vitam moderandam censemus. O viros admirandos, atque veneratione dignissimos! Ita enim loquuntur, quasi nullum sit jam eis cum humana natura, aut cum aliqua concretione mortali commercium. Sensus enim videlicet jam fide compresserunt; animum a corpore sejunxerunt; neque solum naturam humanam repudiant; sed omnes sanctorum hominum auctoritates aspernantur. Cupiditatis enim vinculis expediti, in cælum euehuntur, vt nihil aliud quam Deum inspiciant; nec vllum consiliarium sibi, nisi Spiritum Sanctum adhibeant. Quod si ita

est,

eſt ; eos diuinos arbitror. Filii enim Dei ſunt , (vt Paulus auctor eſt) qui Spiritu Dei aguntur. Qui autem Filii Dei ſunt, diuinis certe virtutibus ornati ſunt. Quod ſi orationis impudentiam flagitioſa eorum vita coarguit , eos tamen audiemus , quoties ſe tantum Dei verbum ſequi confirmant ? Si enim verbum Dei tantum in omni vita ſequuntur , neque cupiditatem , nec odium , nec iram, nec ambitionem vllo modo ſequuntur , diuiniſque virtutibus ornati ſunt. Si virtutibus diuinis ornati non ſunt , non eſt verum eos Dei tantum verbo eſſe prorſus addictos ; cum verbo namque Domini flagitium habitare non poteſt. Aut igitur Dei verbo non diriguntur, aut nullum in ſe flagitium admitunt. Si flagitium aliquod aut ſcelus in ſe admittunt , verbo certe Dei non diriguntur. Scelera autem multa concipiunt , vt conſtat ; falſum igitur eſt , eos verbo , & Spiritus Sancti numine gubenari.

Sed hæc ſpinoſiora linquamus , & petamus ab illis , vt iſtius diuini verbi , quod in ore ſemper habent , ſpecimen aliquod exhibeant. Dabis igitur hanc mihi veniam , Princeps , vt omnia perſcruter & excutiam ,

vſque eo dum pateat, quam præclare ſit ab illis Euangelii diſciplina conſtituta. Libenter igitur ab illis audierim, an aliquod jam his tam multis annis opus ediderint, quod nos cogat confiteri; eos Dei tantum verbo niti. Bene narras, inquient. Sed noſti verbi diuini munus eſſe, vt eſt apud Ieremiam, antequam ædificet, ædificia vetuſta diruere; antequam arbores fructiferas conſerat, inutiles plantas euellere? Noui. Expecto igitur, & animo ſuſpenſus attendo, quid iſto conatu & impetu tam præclaro diruatis, quid etiam euellatis, vt Chriſti ædificium inſtauratum, & hortum illius diuinis virtutum omnium plantis cultura egregia conſitum aliquando videam. Agite jam, celeritatem adhibete, ſummo ſtudio contendite, vt id tam præclarum opus ad exitum perducatis. Date igitur operam, quantum poteſtis, vt Satanæ mœnia conuellatis, ſuperbiam excindatis, iracundiam & maladicentiam comprimatis, impuræ & flagitioſæ cupiditatis fibras euellatis, omnem materiam furoris, atque diſcordiarum ſeminarium extirpetis, vt tum demum modeſtiæ & humiliatis Chriſtianæ fundamenta jaciatis, & vitæ continentiam

&

& religionis puriſſimæ caſtimoniam, & caritatis Chriſtianæ plantaria ſeminetis. Recte mones; ſed aliquid aliud ante demoliemur. Quid tamdem eſt illud tam dirum & execrandum, quod prius, quam has tam funeſtas generis humani peſtes funditus euertatis, excindere velitis? Rem, inquiunt, acerbam & indignam, & incluſum ſupplicium, ex omni memoria propter grauitatem offenſionis euellendum. In ædes enim, in quibus ſacræ virgines incluſæ noctes & dies hymnos in Dei gloriam concinunt, & Chriſtum pro Regum atque Principum ſalute, & populi totius incolumitate venerantur, irruemus; pudoris ſepta reuellemus; clauſtra pudicitiæ perfringemus; neque patiemur diutius ingenuas virgines voluptatis fructu priuari, & filiorum ope deſtitui, & in orbitate miſeranda conſeneſcere. Agnoſco veſtræ caritatis & humanitatis officium. Quid deinde? Tum vel monachis, quorum etiam ſodalitia ſimiliter euertemus, vel quibuſuis de plebe hominibus eas locabimus. Capite deinde ſanciemus, ne quis in poſterum audeat religionis cauſa libidini perpetuo repugnare. Capitale enim facinus eſt, nec vlla ratione feren-

rendum. Quid audio? Tu veteris disciplinæ seueritatem reuocas, qui id, quod erat in illa valde admirandum, & quod cælestis puritatis imaginem continebat, tanta contentione conuellis? Quid enim est admirabilius, quam compressa libidine, quæ animum a cælestium rerum contemplatione retrahit, tota mente de pulchitudine diuina cogitare, & amore ipsius diuinitatis incendi? Difficile, inquis, est. Sit, si lubet, etiam difficillimum; dummodo intelligatur, quo id difficilius est, eo magis illustrari diuinam clementiam; quæ tanta vi imbecillam naturam firmauit, vt posset implicitam in natura voluptatis cupiditatem, puritatis excellenti studio comprimere, & dulcedine diuinæ jucunditatis illecta omnem corporis oblectationem aspernari. Si igitur aliquis fuerit non mediocriter studio pietatis incensus, & eo studio, vt liberius possit rerum diuinarum contemplationi vacare, sese a nuptiarum molestissima cura remouerit; si qua virgo amore sempiternæ dignitatis & honestatis inflammata id, quod rarum & difficile est, ardenti animo susceperit, & se sacris ædibus libenter incluserit, vt omni alia cu-

ra

ra expedita Chriſto arctiore & ſanctiore quodam vinculo conjungatur, & omnes incontinentiæ motus ſpiritu ipſius Chriſti, cui ſe dicauit, conſtanter oppreſſerit; quis eſt tam auerſus ab honeſtate, & tam gloriæ diuinæ contrarius, vt id tamquam nefarium aliquod facinus execretur? Suſpicioſum eſt; idem enim (vt Athanaſius; & alii viri ſancti commemorant) olim hæretici factitarunt; ſimili odio caſtitatem perſecuti ſunt; eodem impetu ſacrarum virginum collegia diſturbarunt; neque paſſi ſunt, quantum in illis fuit, exiſtere aliquem, qui regni cæleſtis amore & cupiditate, Chriſti conſilium ſequutus, vellet omnem corporis voluptatem repudiare, aſſiduoque diuini numinis cultu, & corporis atque animi ſanctitate cælitum vitam in terris imitari. Sed contineo me. Nec enim æquum eſt, vt ante, quod eſt ſublatum, deplorem; quam id, quod eſt in loco illius ſubſtitutum, aſpiciam. Adhuc enim ſuſpicari fortaſſe licet, fore, vt rei illius, quæ reponenda eſt, magnitudo facile jacturam illius, quæ fuit ſublata, reſarciat.

Perge porro. Quid deinde verbum iſtud, quo nitimini, disjecit amplius? Omnes ſan-

cto-

ctorum imagines, omnia crucis signa, omnes tabulas pictas, in quibus erat aliquid, quod memoriam diuinæ clementiæ, aut alicujus virtutis egregiæ repræsentaret, expressum. Nec posthac vllam Christi nostri liberatoris imaginem statui, neque sanctorum signa collocari, neque publice, neque priuatim vllo modo permittemus. Et id quidem etiam suspicionem nonnullam mouet, eos, qui id moliuntur, velle paulatim ex animis omnia Christi monimenta delere. Cum enim nihil sit aptius ad memoriam excitandam signis & imaginibus; & cum hoc vnum præcipue nostrum officium sit, Deum in animo semper habere, & illius beneficia perpetuo recordari; & cum tam multa sint in vita, quæ nostros animos ab hac tam pia & tam necessaria cogitatione diuersos abducant; quæ tamdem impietas erit, ea signa ob oculos semper habere, quæ cogitationem nostram ad memoriam diuinæ clementiæ crebrius excitent, animosque nostros acrius in studium pietatis impellant? Sed id tum demum vituperare poterimus, cum intellexerimus, illos non aliquod aliud imbecillitatis humanæ subsidium afferre, quod melius atque fortius

ipso

ipſo muto aſpectu in animis imperitorum Chriſti beneficium imprimat. Numquid eſt aliud, quod ſit manibus veſtris diruendum? Sacra, cæremonias, atque ſacramenta omnia funditus euertemus. Et hoc quidem etiam ſummum horrorem incutiat, opus eſt. Cæremoniarum tu ſanctitates & ſacramenta tollas, quæ Chriſtus inſtituit? Quæ Apoſtoli tradiderunt? Quæ ſancta Eccleſia comprouabit? Quæ Chriſti memoriam replicando beneficia illius in mente deſigunt? Quibus nos illi ſanctiſſima pactione deuinximus? Per quæ ſceleribus expiati, pabulo diuino confirmati, virtutiſque inuictæ præſidio muniti ſumus? Quid enim aliud immanes hoſtes Chriſtiani nominis facerent? Miſerum, acerbum, & luctuoſum eſt, & homini Chriſtiano minime ferendum, a tam ſacris rebus, per quas recordatur, ſe tam ſæpe fuiſſe diuinæ gratiæ beneficia conſecutum, & hoc Chriſtianorum conſilio, ſtudio, opera, contentione diuelli. Nugaris, inquiunt, qui juſtitiæ ſanctitatem in iſtis cæremoniis ponendam exiſtimes, quæ quidem tota eſt in Chriſti gratia collocanda. Hoc ſcilicet nos ignoramus; nihil legimus; nihil audiuimus; nullus vnquam

no-

noſtris animis cæleſtis ſplendor illuxit ; hoc nunc primum noſtræ aures accipiunt. Nunquam, mihi credite, nobis dubium fuit, omnem noſtræ juſtitiæ cauſam eſſe ad Dei clementiam , & ſanctiſſima Chriſti merita referendam. Id tamen defendimus, ea, quæ idem noſtræ ſalutis auctor, vt nos idoneos ad tam diuina beneficia capienda, ſanxit, & noſtram imbecillitatem omni præſidio ſepiret, inſtituit, non poſſe a nobis vllo modo ſine ſcelere nefario præteriri. Tum etiam illud aſſerimus, quod, quoties rebus diuinis rite operam damus, experimur, ſanctitatis myſteria ab illo deſignata atque conſtituta fuiſſe, per quæ nos ſæpius de magnitudine ſuæ benignitatis admoneret; quæ ſupplicia illius pro nobis ſuſcepta oculis pæne ſubjiceret; quibus fidem noſtram vehementius excitaret; per quæ denique noſtris animis gratiæ ſuæ rorem vberius inſtillaret.

Hæc quidem nos, qui magnum ex illis fructum capimus, qui eo magis in noſtris mentibus pietatis ſtudium vigere ſentimus, quo magis ſumus illis rite procurandis intenti, a vobis ſublata eſſe merito lamentamur; niſi vos, quod veſtrum officium eſt,

me-

meliora reponantis. Eſt ne aliquid præterea, in quo ſe veſtra jactet induſtria? Multa quidem. Vbicumque enim pedem ponimus, omnes neruos in eo intendimus, vt Sacerdotum & Pontificum auctoritatem frangamus, jugum Pontificis Maximi a populi ceruice depellamus, & ſacras illorum ſanctiones abrogemus, ne ſit quidquam, quod Chriſtianam libertatem impediat; & hoc quid aliud eſt, quam tunicam Chriſti diſcindere, & ordinem ab eo inſtitutum conturbare, & Eccleſiæ concordiam diſſoluere, aditumque diſſentionibus infinitis aperire? Vt enim vna fides, vna religio, vna Eccleſia eſt; ita neceſſe eſt eam vnius auctoritate ſumma atque moderatione contineri. Aliter enim multiplices, & infinitæ, & plurimum a ſe ipſis diſſidentes religiones exiſtent, & Eccleſiæ innumerabiles inſtituentur; quilibet enim eam, quam volet, ad libidinem ſuam finget; qua quidem re quid magis perturbatum atque confuſum, aut magis a Chriſti placitis & inſtitutis alienum exiſtimari poteſt? Accedit quod Sacerdotibus ejectis, & expulſis, & Pontificis auctoritate neglecta & repudiata, Principes contra fas religionis jura in ſuam po-

potestatem redigunt, & temere res sacras attrectant, & eo sacrilegio in grauissimam offensionem diuini numinis incurrunt. Deinde quis non videt sublata sanctionum sacrarum religione, quæ Pontificum decretis continetur, omnem metum tolli, multoque maiorem licentiam permitti? Quasi, inquient, nos quidquam aliud moliamur, quam vt omnem metum amoueamus. Sumus enim perfectæ & absolutæ libertatis auctores; tantumque abest, vt patiamur aliquem metum ab hominibus discipulis nostris impendere, vt eos etiam numinis metu liberemus; in quo quidem magno certe beneficio homines nostros obstrinximus. Nimis enim anxium & solicitum erat, noctes & dies Deum timere, & molestissimis ea gratia curis afflictari. Omnes igitur, qui fidem Christo haberent, jussimus sine cura esse. Tantam enim fidei vim esse contendimus, vt ea firmissime constituta, quamuis homo nefarius sit, & injustus, possit sibi Christi gratiam, atque beatæ vitæ immortallitatem polliceri. Nihil est igitur quod homo, qui fidem hanc retinet, extimescat. Quid hoc est? Tu metum Dei tollas? Tu formidinem, quam Dei judicia incu-

cutiunt, depellas? Quæſo, quis vnquam homo tam popularis extitit, atque tam furori & amentiæ plebis obnoxius, vt auderet homines Dei metu liberare? Imperium illi quidem Principum abrogabant; leges populari libidini contrarias infirmabant, atque tollebant; nomine libertatis imperitam multitudinem ad ſe alliciebant, vt ſibi ad tyrannidem viam munirent: vt autem Dei judicium non timeret, nemo eorum populum eſt perſuadere conatus. Intelligebant enim hominem, qui Deum non timet, non poſſe vllius imperio ratione aliqua contineri. Quomodo enim, Dei metu ſublato, belluam & hominem diſcernes? Aut, vt rectius dicam, quæ bellua tam immanis & truculenta eſt, quæ ſit cum homine, qui numen Dei non extimeſcit, feritate comparanda? At vide quantum inter iſtos Euangelii magiſtros, & homines a vera religione alienos, qui reſpublicas olim condiderunt, interſit. Illi cum prudenter intelligerent, populum ſine metu numinis legitimo imperio contineri non poſſe, falſas religiones inſtituerunt; iſti, vt audaciam hominum confirmarent, de vera religione metum, qui hominum libidines frenare

po-

potuisset, omnino detraxerunt; illi, qui fortasse Deum humana curare minime credebant, Dei tamen metum imperitis injiciebant; isti, qui se diuinæ mentis interpretes esse jactant, operam obnixe dant, vt homines Christianos omni Dei metu soluant, & ita in omne facinus sane confidenter impellant. Attamen nondum, quam recte se gerant, disputo; sed, quam malam de se opinionem commoueant, ostendo. Id enim videntur efficere, vt omnem viam salutis iis, qui sunt aliquo crimine alligati, modis omnibus intercludant. Si enim nihil metuent, quis eorum ingemiscet? Quis suscepta flagitia lamentabitur? Quis ad odium suæ ipsius improbitatis exardescet? Quis ad honestatem atque sanctitatem totius animi viribus aspirabit? Quis ad Christi pedes abjectus cum lacrimis veniam petet? Quis operibus humanitatis & clementiæ flagitiorum suorum maculas eluendas suscipiet? Quid? inquiunt, tu in lacrimis, & in lamentis, tu in dolore ex scelerum recordatione concepto, tu in benignitatis officiis justitiæ puritatem collocas? Ita sane. Atque, vt id faciam, non cujusuis auctoritate, sed Legis diuinæ

præ-

præſcriptis adducor. Quod autem vos aliud ſentiatis, id non mediocriter admiror. Lacrimæ (inquiunt) fidei imbecillitatem coarguunt; omnia vero opera humana, quamuis incenſo pietatis ſtudio gerantur, ſunt inſiti ſceleris, quod nunquam elui potuit, contagione polluta & infecta. Quod autem ſcelere contaminatum eſt, non poterit animum ſcelere confectum aliqua ratione ſubleuare. Nos igitur hæc ſapienter admodum conſiderantes, nullo modo ſalutem noſtram in lacrimis, nec in operibus, ſed in ſola fide ponimus. Hæc jam mihi multo maiorem admirationem efficiunt. Fides enim hæc, qua Chriſti meritis ad Deum aditum habemus, in diuinam legem reſpicit, ipſius Dei verbis innititur, Chriſtique noſtri Rectoris imperium minime recuſat. Ergo cum diuina Lex, quoties in flagitium aliquod incidimus, nos ad fletum vocet; cum omnes etiam Prophetæ maximis vocibus, vt dolore atque gemitu, & clementiæ operibus conceptum ſcelus expiemus, admoneant; cum ipſe Dei Filius aperte dicat, omnes, qui non egerint pœnitentiam, omnino perituros; atque denunciet eos, qui bona egerint, in vitam

tam

tam æternam ingreſſuros ; qui vero mala egerint igne ſempiterno cruciandos eſſe : fidei munus & officium eſſe conſtituo, dolere, lamentari, contra ſuſcepta flagitia odium acre & infeſtum concipere, & a prauitate vitæ ad ſtudium honeſtatis & caritatis animo inflammato conuerti. Quæ quidem omnia fides, quoties viua atque vigens eſt, neque oppreſſa corporis cupiditate langueſcit, egregie præſtat. Non quod aliquid ipſa in ſe ponat; ſed quod diuinitus edocta plane ſentiat, clementiæ diuinæ magnitudinem ad eos ſolum permanare, quos impuritatis ſuſceptæ pœnitet, & toto animo ad diuinæ legis ſtudium conuertuntur.

Ea igitur opinio, qua quiſque ſecluſo dolore, neglectis operibus, caritatis ſtudio reſtincto, ſpem ſibi ſempiternæ felicitatis oſtendit, non fides appellanda eſt; ſed audacia, temeritas, & confidentia. Porro autem ſalutaris mœſtitiæ fructum tolli, & benignitatis ſtudium reſtingui, plane conſtat; cum homines ſtatuunt, neque mœſtitia, nec pio dolore, nec vllis ſanctis operibus crimen deleri; ſed potius ſuſceptum crimen noua criminis acceſſione cumulari. Crimen

ſi-

ſiquidem ſtatuunt eſſe lamentari, nullumque opus ſine crimine edi poſſe confirmant. Admiranda igitur, & obſtupenda eſt hæc doctrina, quæ tam incredibiles res explicandas, & animis hominum inculcandas tanta confidentia ſuſcepit. Eſt ne aliquid aliud in illa ſimiliter admirandum? Similiter admirandum, inquis: imo quod tantum ſtuporem incutiat, vt neque Meduſæ caput improuiſo oculis objectum citius homines in ſilicis naturam conuertat. Quid illud tandem eſt? Rationem humanam alligant; conſilii libertatem eripiunt; voluntatem vinculis ſempiternis impediunt; totumque hominem judicio, atque adeo ſenſibus orbant; & ita ſpoliatum omni ſui ipſius arbitrio relinquunt, ut nihil inter illum, & lapidem interſit. Omnia namque ea, quæ homines animo deſignant, moliuntur, efficiunt, ſiue illa bona, ſiue mala ſint, ad Deum auctorem reuocant, & fatali, atque ſempiterna neceſſitate conſtringunt. Ex quo ſequitur, nullum eſſe conſilium in vita, nullum judicium, nullam virtutis laudem, nullum flagitii dedecus, nullam juſtitiæ vim, nullum præmium jure atque merito honeſtati pro-

positum, nullum supplicium recta ratione turpitudini constitutum. Quam enim rationem habet, vt ego pro eo scelere, quod non sponte mea suscepi, (illud enim necessitate compulsus admisi) sempiternas poenas exoluam? Aut quid conuenit, vt pro ea fide, quam non voluntate mea, sed motu & impulsu diuino coactus obseruaui, praemiis sempiternis afficiar? Et, quod videtur esse facinus horrendum & detestandum, iniquitatis istius causa tota Deo est istis tam praeclaris auctoribus assignanda. Sic enim disputant, eum sine vlla discriminis causa & ratione, tantum quia libuit, ab omni temporis aeternitate selegisse, quos sibi ascisceret, & gloria sempiterna remuneraret; & quos improbatos sempiterno supplicio mactaret. In quo quidem illorum decreto & illorum constantiam simul, atque sapientiam requiro. Constantiam, quia libertatis auctores omnem libertatem funditus tollunt; nisi fateantur se in principio licentiam non libertatem constituisse; & deinde se libertatem non licentiam sustulisse. Sapientiam vero, quia molestiam incredibilem sine vlla causa suscipiunt. Nam si ita ab omni aeternitate a Deo

sta-

ſtatutum eſt, vt nos eam doctrinam, quam ipſi tradunt, accipiamus; quid attinet eam paſſim tantis ſcriptis & concionibus, tantiſque controuerſiis atque periculis, tam immenſis denique laboribus inculcare? Niſi etiam dicant, ſe ad inaniter & temere laborandum & vigilandum, & certamen cum multis hominibus ineundum, eadem ipſa neceſſitate coactos eſſe. Multa ſunt alia, quæ verbum hoc diuinum, quo duce iſti ſapientes homines vtuntur, euertit. Infinitum enim eſſet, ſi vellem omnia perſequi, minimeque neceſſarium, cum ad noſtrum inſtitutum hæc, quæ ſunt dicta, ſufficiant.

Cernis jam, quam efficax fuerit hujus Euangelii vis ad diruendum, & euellendum ea, quæ nos idiotæ, non modo minime noxia putabamus, verum etiam ita ad fulciendam religionem accommodata, ut in tanta rerum omnium labe pietas earum rerum ſtudio maxima ex parte niti videretur? Virginum enim ſacrarum domos diſturbauit; admirabile illud exemplum perpetuæ caſtitatis extinxit; ſigna, quæ memoriam diuini muneris atque beneficii frequenter renouabant, euertit; ſacra, cæremonias, ſacra-

menta, quibus mirum in modum multi mortales ad immortalitatis cupiditatem rapiebantur, omnino deleuit; illam modestiam & obedientiam, qua omnes Christiani summum Ecclesiæ rectorem verebantur, de medio sustulit; jus omne pontificium penitus abrogauit; metum numinis absterfit; mœstitiam depulit; dolorem, quem maleficiorum conscientia animis afferebat, obruit; operum studium debilitauit; libertatem denique, ad quam omnes inuitabat, eripuit. Quid nunc reliquum est? Id videlicet, vt videamus, quæ sint in locum earum rerum, quas sunt præclari artifices demoliti, eorum opera reposita atque substituta. Homines enim sapientes, diuinique verbi ministri, qui ea, quæ vtilitatem aliquam afferebant, specie quadam, vt significant, superstitionis offensi deleuerunt, alia multo meliora atque sanctiora reddant necesse est, si volunt fidem suam præstare. Cum enim vidimus, quid verbum illud Dei, quod prædicant, disturbauerit, atque conuellerit; an non consequens est, vt quid extruxerit atque conseuerit aspiciamus? Quid igitur est, quod refecerint & instaurauerint? Quid est quod inseuerint?

sint? Quis eſt fructus, quem rebus humanis attulerint? Nihil eſt. Quid ſit euerſum video, quid ſit extructum non video. Quod eſt extirpatum ſentio, quod ſatum eſt nondum perſpicio. An parum, inquient, eſt diſfluentes mores antiquæ diſciplinæ ſeueritate deuincire, Chriſtianamque pietatem in illum ſtatum, de quo jam pridem magna ex parte conciderat, magno labore reſtituere? Id quidem non parum eſſe puto; ſed tantum, vt ſi id præſtiteritis, vos homines diuinos atque e cælo delapſos exiſtimem. Hoc igitur videamus. Num manſuetudinem & humilitatem præcipuo atque ſingulari ſtudio colendam ſuſcepiſtis? Num odii acerbitatem, num maledicentiæ petulantiam à vobis longiſſime repuliſtis? Num veſtris cupiditatibus crucem defixiſtis, vt illis extinctis in cælo facilius mentis altitudine verſaremini? Num aliquod mirabile virtutis atque pietatis ſpecimen præbuiſtis, in quo poſſimus antiquum Euangelii ſplendorem, & imaginem illius ſanctiſſimæ puritatis & caritatis agnoſcere? Minime. Imo vero, vt quiſque maxime iſti ſe diſciplinæ dat, ita maxime teter incedit, & ſimpliciores irridet,

&

& odio publicæ tranquillitatis atque pacis accenditur ; & cogitationibus inanissimis inflatus extollitur. Eam namque sibi sapientiam arrogat, quam nemo vnquam assecutus fuit; ea confidentia, quidquid illi in mentem venit, affirmat, atque si aliquod diuinum oraculum enuntiaret ; tam projecta audacia omnia turbat, vt nihil malle videatur, quam omnia confusa cernere. Quocumque igitur se inferunt, vt Euangelium suum imperitis obtrudant, tantum abest vt mores emendent, vt etiam multo impuriora omnia reddant, quam offenderant. Pudorem enim exterminant ; cupiditatem vinculis laxant ; metuque Dei sublato flagitiorum impunitam licentiam largiuntur. Sic autem fit, vt libido multo violentius erumpat ; & luxuria citius omnes opes exhauriat ; improbitas audacius exultet, & immaniora facinora moliatur. Quid enim referam vias latrociniis infestas? Quid dissensiones, dissidiaque turbulenta recenseam? Quid conjurationes contra Principes initas, & proditiones atque cædes exponam? At, inquies, hæc mala semper in omnibus rebuspublicis versata sunt. Nemo negat ; sed ea mala vellem, vt ista tam salu-

ta-

tari diſciplina tolerentur. Quod cum non ſit, imo potius quo illa magis increbreſcit, eo maiora flagitia committuntur, & ab illis ipſis, qui ſeſe ad magiſtrorum iſtorum nomen adjungunt, cum maiore impudentia ſuſcipiuntur, magnum certe argumentum eſt, eos minime fuiſſe inſtinctu & inflatu diuino ad docendum impulſos.

Vide autem quantum inter antiquos Euangelii miniſtros, & iſtos, qui ſe illorum veſtigia ſequi profitentur, diſcrimen ſit. Illi diſciplinam, qua orbem terrarum illuſtrarent, a Deo acceperunt; iſti, ingenii ſui confidentia ſubnixi, ſe ad docendum contulerunt. Illi mirabili quodam exemplo integritatis, & continentiæ, diſciplinæque ſeueritate fluxos hominum mores aſtringebant; iſti nequitiæ exemplis, atque diſſoluta diſciplina cupiditatem multo acrius inſtigant. Illi ad humilitatem, & manſuetudinem, & patientiam inſtruebant; iſti plerumque ad ſuperbiam, & immanitatem, atque conuitia homines ſibi commiſſos inſtituunt. Illi Dei metu libidinem & intemperantiam coercebant, & eos, qui fuerant ad aliquod flagitium prolapſi, ad fletum, & lacrimas, ad jeju-

junia, atque preces inuitabant; iſti eorum, qui ſceleribus alligati ſunt, impudentiam propoſita impunitate corroborant. Illi, quantum poterant, homines a corporis conjunctione diuellebant, vt diuinarum rerum ſtudio vehementius inflammarentur; iſti ſuos cupiditati corporis arcte conſtrictos dedunt, vt libidinibus obſequantur. Illi poſtremo, cum omnes idem ſentirent, omnes enim vnum magiſtrum habebant, nempe ſpiritum diuinum, ita vt non poſſet aliquis ab aliorum ſententia diſcrepare, pacem firmo fœdere jungebant, omniumque voluntates amore mutuo conglutinabant; iſti vero, cum pro ſuo quiſque ingenio, quidquid ſomnians hallucinatur, effutiat, ſintque ea de cauſa in varias infinitas ſectas diſtracti, pacem turbant, diſſidia concitant, bella peſtifera moliuntur. Nemo tunc ex illis venenum ſpargebat; nemo contra ciues gladium ſponte ſua vibrabat; nemo de Principum pernicie & interitu conjurabat; nemo inter pocula intemperanter laſciuiebat. Cum vero omnibus maximarum virtutum laudibus abundarent; tum in illa erant mirabiles, quod pro eorum ſalute, a quibus inſignes injurias accipiebant,

De-

Deum venerabantur. Contumeliis lacessiti, contumelias non intorquebant; injuriis affecti, acceptas injurias, cum poterant, beneficentia compensabant; ærumnis oppressi, illis, a quibus erant contra jus & fas indignissime violati, nihil dirum imprecabantur. Serui dominis summa cum fidelitate seruiebant; milites in bello pro salute reipublicæ strenue dimicabant; in pace vero minime Principum jussa, quæ non erant diuinæ legi contraria, recusabant; quin potius omnibus rectoribus, quamuis essent a Christi sacris abhorrentes, tamquam Dei ministris summa voluntate parebant. Sic igitur vitam instituebant, vt nec in pace, nec in bello, nec in otio, nec in negotio, nec in republica, nec in domestica aliquid gererent, quo vel ordinem reipublicæ perturbarent, vel homines aliquo exemplo flagitii & improbitatis offenderent. Omitto jejunia, cilicia, vigilias, quibus libidinis intemperantiam comprimebant, & corpus animo semper obediens esse cogebant. Omitto opes, quas in egentium inopia subleuanda consumebant. Quid de precibus illis assiduis dicam? Quid studium illud referam, quo sic

erant

erant in Deo tota mente defixi, vt quamuis corpore in terris verſarentur, animo tamen in cælo conſiſterent? Quis lacrimas illas, quas deſiderium patriæ cæleſtis excitabat; quis illa ſuſpiria, quæ diuini amoris facibus inflammati frequenter edebant, explicare dicendo poterit? Non loquor de illis, qui inuicto animo pro Chriſti gloria cruces, ignes, equuleos, & exquiſita ſupplicia pertulerunt. Illos etiam prætereo, qui, vt melius poſſent Chriſtum ſemper intueri, rerumque diuinarum ſtudio vehementius incumbere, ſeſe ab hominum cœtu remouerunt, & in vaſta ſolitudine, in ſumma rerum aſperitate & inopia adeo tenui victu inter feras vitam propagabant, vt ſummum omnibus ſtuporem injicerent; qui tamen cæleſtium rerum jucunditate perfuſi, facillime nuditatem, inediam, peruigilium tolerabant. De communi Chriſtianorum eorum, qui propius aberant ab Apoſtolorum temporibus, pietate & ſanctimonia loquor, in quibus ardentiſſimum virtutis, & honeſtatis, & caritatis, & modeſtiæ ſtudium vigebat. Hæc nobis reſtituant Euangelici viri, hos mores reuocent, ad hæc nos inſtituta

ma-

magna ex parte multis jam annis intermiſſa reducant ; & facient denique , vt tam ipſi , quam omnes, qui eos ſequuntur, ab omnibus vitiis abſtineant , & virtutes illas diuinas, in quibus olim homines ſancti floruerunt , imitentur ; & tum credi poteſt , per eos eſſe Euangelium conſtitutum. Quod ſi nihil horum præſtare poſſunt , imo , quidquid erat pudoris atque religionis , extinguunt ; ſi nullo ferme in loco conſiſtunt , vbi non ſtatim legum contemptus emergat ; petulantia , libido , furor , immanitas , & reliquæ vitæ peſtes in mores inuadant , & turbas atque ſeditiones commoueant ; adeo tamen impudentes erunt , vt Euangelii mentionem facere audeant ? O Euangelium inſidioſum & fraudulentum ! Fauſta enim nunciat , & peſtem comparat. Spem libertatis oſtendit , & jugum duriſſimæ ſeruitutis imponit. Specie præſentis jucunditatis allicit, & poſtea multis curis animum , & mœſtitia ingenti ſolicitat. Viam in cælum ſe monſtraturum eſſe pollicetur , & homines illius ope fretos in miſeriæ ſempiternæ regionem præcipites exturbat. Quæ enim eſt alia in cælum via , niſi quæ eſt ſanctis actionibus , & excellenti vi-

tæ integritate munita? Qui igitur nomine pietatis ſtudium pietatis atque benigitatis oppugnant, non ad vitam ſempiternam ducunt; ſed ignis ſempiterni flammas exſuſcitant.

Animaduerte, quæſo, diligenter, quibus verbis Deus apud Ieremiam verum, & falſum Euangelium diſcernit: *Nolite*, inquit, *audire verba Prophetarum, quibus jucunda prænunciant, & decipiunt vos. Viſionem cordis ſui loquuntur, & non de ore Domini. Sic enim loquuntur iis, qui me probris afficiunt; pax erit vobis: & iis, qui ambulant in pravitate cordis ſui, dixerunt; non imminet vobis malum.* Quid hic dicendum? Num potuit magis aperte hominum iſtorum ratio deſcribi, & notari impudentia? Eos enim, qui multis flagitiis inquinati ſunt, omni metu liberant; & iis, qui bellum pietati indicunt, fauſta atque felicia pollicentur. Adjungit deinde: *Quis enim eorum adfuit in conſilio Domini, & vidit, & audiuit ſermonem ejus?* His etiam verbis conſtat hujus temporis Prophetas, qui tam jucundi ſunt, multorum auribus deſignari, Nemo enim eorum ſic vixit, vt ſuſpicari aliqua ratione valeamus, Dominum cum illo conſilia ſua communicaſſe.

Quis

Quis enim ex illis ita libidinem compreſſit, vt nullum ex ea flagitium ad hominum offenſionem prorumperet? Quis jejuniis, & precibus aſſiduis, & pietatis atque humanitatis officiis iram Domini placandam exiſtimauit? Quis, vt peſtem a ſuis auerteret, multis lacrimis Dei numen ad gratiam inflexit? Quis denique tanto ſtudio caritatis exarſit, vt ſe pro aliorum ſalute offerret, & mortem, & pœnas reipublicæ ſceleri conſtitutas ſubire atque ſuſtinere cuperet? Non enim mediocri virtute, neque vulgari dignitate commendatos eſſe oportet eos, quibus credere poſſumus, præcipue Deum mentem ſuam aperuiſſe; ſed præſtante, & eximia, multiſque modis admiranda. Nec enim Prophetæ, nec Apoſtoli, neque reliqui homines ſanctiſſimi, quos ſummus ille Dominus conſilii ſui participes effecit, illum altiſſimæ dignitatis gradum, ea vitæ jucunditate, qua iſti homines lauti & vrbani delectantur, conſequuti ſunt; ſed admirabili & excellente morum ſanctitate, incredibili vitæ duritia, multis laboribus atque vigiliis, multis precibus & lacrimis, flagrantiſſima rerum cæleſtium cupiditate, & tam ardente carita-

tis

tis ſtudio, vt cuperent pro omnium ſalute mortem obire, intolerabilique dolore cruciati. Quas quidem virtutes cum iſti ne ſuſpicione quidem attigerint; ſed ita viuant, vt multis ſignis appareat, eos nec a communis vitæ commodis, nec a naturæ blandimentis & lenociniis abhorrere; ita tamen loquuntur, quaſi in conſilium Domini admiſſi ſint, & omnia, quæ dicunt, de illius ſententia & mente pronuncient.

Merito igitur eo in loco Deus talium hominum impudentiam maledictis inſequitur, & dirum illis exitium minatur; paucis deinde interjectis inſignem notam apponit, qua facillime veros Prophetas a falſis internoſcamus. Ait enim: *Si ſtetiſſent in conſilio meo, & nota feciſſent verba mea populo meo, avertiſſent profecto eum a via ſua mala, & cogitationibus ſuis peſſimis.* Vt igitur ex hac diuina ſententia conſtat, vbi veri Prophetæ populum inſtituendum & erudiendum ſuſcipiunt, multi repente commutantur animis, & meliores in dies fiunt, & præ immortalis gloriæ cupiditate corporis voluptates aſpernantur, & commoda vitæ deſpiciunt, & magna quadam alacritate in ſtudium diuinæ le-

gis

gis incumbunt. Contra vero quocumque in loco falsi Prophetæ vestigium ponunt, cernes repente maiorem flagitiorum licentiam, minorem ad omne facinus verecundiam, flagitiosiorem in omni genere turpitudinis intemperantiam; ita vt facile cerni possit, eos, quemadmodum idem Propheta sub Dei persona eo in loco fuse persequitur, id moliri, vt diuinæ legis studium, sanctissimæque religionis memoriam sempiterna obliuione sepeliant. Et hic quidem Ieremiæ locus non sine causa a me inductus est. Ex eo namque percipimus, quo signo falsæ doctrinæ prauitatem a vera & salutari distinguamus. Si enim postquam ista noui Euangelii, nouæque religionis disciplina in Britanniam immigrauit, immigrauit simul cum illa pudor, integritas, innocentia; si morum grauitas & constantia, si vitæ seueritas, si decoris & honestatis laudes e tenebris emerserunt; si fides erga Principes, si mutui ciuium inter ciues amoris, consensus, & conspiratio firmius constituta fuit; si studium caritatis atque pietatis multo acrius & ardentius excitatum; si templa meliore atque sanctiore religione culta; si memoria Christi pro no-

nobis in Crucem acti fuit multo altius in animis impressa; ita vt multi Crucis studio Crucem sibi constituerent, qua libidines suas, quæ bellum inexpiabile cum Christi sanctitate gerunt, eliderent; si denique nouus quidam splendor exortus est, nouusque diuinarum virtutum ornatus non antea visus enituit, non ita digni reprehensione videntur, qui illam secuti sunt. Si vero nihil horum istius disciplinæ studio perfectum est; imo tunc multo audacius temeritas, impudentia, libido passim volitauit; si intolerabilis superbia & arrogantia fuit multo magis, quam antea, confirmata; si seditiones, contentiones, atque dissidia facilius excitata sunt; si perfidia majestatem regiam audacius violandam suscepit, & vitæ Principum insidias machinata est; si multos eorum, qui sese penitus huic disciplinæ dedidere, neque pudor, neque metus, neque diuini judicii formido jam potest a facinore deterrere; si omnis ista malorum colluuies, aut saltem horum malorum incrementum simul cum ista disciplina importatum fuit; dubium esse potest, eam non fuisse verbo Dei, vt perdicant, sed infestissimi dæmonis

frau-

fraude conſtitutam? Verbum enim Dei pudorem & integritatem ſancit; at illa ſoluit omni vinculo cupiditatem, &, quod eſt conſequens, ad flagitium furibunde ſolicitat. Dei verbum omnem ſedat arrogantiam, & ad modeſtiam in primis inſtituit; illa vero animos effert, & in contemplationem totius antiquitatis, & priſcæ religionis atque ſanctitatis adducit. Verbum Domini pacem conciliat, & animos rerum optimarum communione conſociat; at hæc doctrina concordiam diſſoluit, & Eccleſiæ corpus inteſtina ſeditione dilacerat. Quomodo enim auctores pacis & concordiæ poſſunt eſſe, qui nec cum aliis ſimiliter a via declinantibus, neque ſecum ipſi conſentiunt? Qui a ſe ipſis inconſtantiſſime diſſident? Qui alias atque alias opiniones valde inter ſe repugnantes tuendas ſuſcipiunt, nec in vna ſententia diu permanere poſſunt? Cum igitur Chriſti officium ſit (vt ipſe teſtificatur) diſperſos in locum vnum compellere, & animos inter ſe diſſidentes ſententiarum conſentione, & mutua beneuolentia, & caritate conjungere; Diaboli vero officium ſit optime conſentientes diſpergere atque diſſipare, omnemque ſocietatem ſancte conſti-

tutam dirimere, & horum euangelicorum hominum disciplina tumultus concitet, & concordiam dissoluat, & vnam sectam in sectas infinitas diuidat, & alias ad aliorum odium incendat; num obscurum est, eorum institutum atque disciplinam minime ad rationes Christi pertinere; sed totam esse Satanæ versutia atque fraude compositam? Quod enim maius argumentum requirimus, quam illorum inter illos odia, contentiones, rixas, atque conuitia? Hæc mala Christus non efficit; sed Antichristus. Non est enim Deus auctor dissensionis, sed pacis.

Nec illud postremo est silentio prætereundum, quorsum tamdem hæc variarum sectarum licentia, atque garriendi impunitas erumpat: eo enim tendit, vt omnem Dei cognitionem funditus tollat. Nam cum nulla apud eos religio ita firme constituta sit, vt non facillime aliorum disputatione refellatur; cum plerique omni vento jactentur, & in diuersas partes turbulentis & errantibus opinionibus agitentur, & modo in hanc, modo in illam partem quasi tempestate delati rapiantur, nec in vlla certa sententia consistant; cum multi tamdem earum sententiarum

rum vanitatem, quas aliquando ſequuti ſunt, rebus explorent; fit tamdem, vt omnem religionem ludibrio habeant, Deumque aut non eſſe putent, aut res humanas ab illo minime curari cenſeant. Quo quid immanius dici, aut cogitari poteſt? Eo tamdem prorumpere, poſtquam ſemel ab illa vnica & recta via deflexerint, homines Chriſti numini dicatos, & ad Dei cognitionem per ipſum Dei Filium eruditos, vt non ſolum Crucem Chriſti odio perſequantur, & pro Deo cupiditatem ſuam atque flagitia venerentur; verum etiam ipſum rerum omnium Dominum, cujus ſummam potentiam, rectiſſimaque judicia manes inferi pertimeſcunt, aut eſſe non credant, aut ſaltem a mundi totius moderatione remoueant? Et quis ille, inquis, tam ferus & immanis eſt, qui hoc tantum ſcelus & tam immane concipiat? Multos quidem, ſi rem diligentius explorare volueris, extitiſſe comperies, qui diſciplinis iſtis tamquam gradibus ſublati, ad ſummum tamdem hujus ſceleris infandi faſtigium aſcenderunt. Vt enim in reliquis artibus nemo repente poteſt illius, in qua ſibi elaborandum duxit, perfectionem aſſe-

qui; sed opus est a rudimentis inchoare, & ita paulatim via & ratione progredi, atque ad vltimum tamdem peruenire: ita in sceleris disciplina sunt certa initia, atque prauitatis elementa, quæ si longius serpere atque progredi permissa fuerint, ad perfectionem sceleris illius infandi perducentur, ad quam nihil jam possit accedere. Qui autem hoc tam nefario scelere constricti sunt, ipsi se operibus indicant. Neque enim si Deum omnia prouidentem, & animaduertentem, & in terra facinora seuerissime vindicantem esse putarent, tam inexpiabiles fraudes suscepissent. Sed furore & dementia præcipites eo progressi sunt, vt quasi fabulas quasdam aniles, & laruas ad pueros territandos inductas, ea, quæ de judiciis diuinis scripta sunt, quoties id facere audent, impia dicacitate derideant.

Longius elatus sum quam statueram. Sed cum hoc mihi proposuissem, vt te de illis opibus comparandis admonerem, quibus instructa fortius regnum tuum communires, maximumque & firmissimum regni tuendi, a que feliciter administrandi præsidium in sanctissimæ religionis cultu collocandum es-

se

ſe demonſtrarem, nihilque reipublicæ perniciosius eſſe confirmarem ementita religione atque ſanctitate, nihil magis huic inſtituto meo conſentaneum facere potui, quam tradere tibi ſigna, quibus inſidias in ficta religionis ſpecie latentes explorares. Si autem memoria tenes eos religionis fructus, quos ante commemoraui, rectiſſime, quæ ſit religio falſa, percipies. Nam ſi vera religio deprimit arrogantiam, compeſcit iracundiam, refrenat cupiditatem, coercet intemperantiam, repellit animi labes, pudorem atque modeſtiam conſeruat, metum diuini numinis injicit, fidem erga Reges ſancit, concordiam firme conſtituit, animos amore conſtringit, atque cupiditate Regni cæleſtis incendit; ea certe, quæ ſuperbiam gignit, iram concitat, cupiditatem ſoluit, mentem flagitiis inquinat, pudorem extinguit, Dei metum tollit, Regibus inſidias parat, pacem turbat, odium conflat, animos in terram deprimit atque demergit, vera non eſt, ſed falſa, peſtilens, atque mortifera. Docui porro hanc ſectam (ſi una ſecta appellanda eſt, quæ non ſolum anceps, & lubrica; ſed varia, multiplex, & infinita

ta eſt) popularem eſſe. Populum enim ſpecie nimiæ libertatis oſtenſa contra leges, contra legum miniſtros, contra Principum majeſtatem & imperium armat, multitudinisque furorem falſa religionis auctoritate confirmat. Quod ſi ſolum regiæ majeſtati interitum afferret, dum modo nullam peſtem animis importaret, & jus illius regni ſempiterni non modis omnibus euerteret, fuiſſet aliqua ratione tolerandum. Sed illud eſt maxime deplorandum, quod ſtudium virtutis, ſplendorem honeſtatis, lumen veriſſimæ religionis atque pietatis extinguit; omnesque egregii decoris laudes flagitiorum impuritate contaminat; aditumque in gloriam illam ſempiternam penitus intercludit.

Quid igitur eſt, quod nos in fraudem impellat? Magiſtrorum auctoritas? At demonſtratum eſt, quam longe abſint hujus diſciplinæ magiſtri a veræ virtutis dignitate, a vitæ gravitate & conſtantia, a puriſſimæ religionis ſanctimonia. Quid igitur? Populi libertas immodica? At cum nihil ea ſit Principibus infeſtius, tum populum ipſum funditus euertit, & libertate tamdem ſpoliat. Omnia ſiquidem modo conſeruantur,

tur, immoderatione vero peruertuntur. Vt enim Rex, qui legitimo imperio minime contentus infinitum imperium concupiſcit, nec ſolum omnia humana jura infra ſe poſita eſſe judicat, ſed diuina etiam poteſtate ſua complecti ſtudet, regnum tueri diu non poteſt, cum ſimul homines a ſe multis injuriis alienet, & in offenſionem grauiſſimam numinis cæleſtis incurrat; ita populus, cui legibus definita libertas minime ſatisfacit, & ea de cauſa omnem ordinem perturbat, & ſeditiones commouet, & bacchatur, & furit, neceſſe tamdem eſt, vt cum reliquis bonis illam etiam libertatem, quam retinere potuit, amittat. Quid igitur? Num eam diſciplinam ſequemur, eo quod ad ſempiternam vitam ducat? Sed jam planum fecimus illius opera petulantiam, impudentiam, libidinem ſolicitari, tumultus atque turbulentas diſſentiones excitari, flagitia multa ſuſcipi, ſcelera infinita conflari, memoriamque poſtremo pietatis omnino deleri; quæ quidem minime in cælum perducunt, ſed in ſempiternæ miſeriæ regionem præcipitant. In quo quidem ſatis apparet, quanta fide Euangelici viri promiſſa perſolue-

uerint. Hoc enim profitebantur, hoc denunciabant, hoc se cumulare perfecturos esse promittebant, vt corruptos mores ad Euangelii seueritatem reuocarent, & pristinam illam Ecclesiæ puritatem restituerent.

Intelligis jam, Regina, quomodo id præstiterint: non solum enim rempublicam Christianam non sanauerunt; sed potius, vbicumque versati sunt, in eo omne studium suum posuerunt, vt quidquid inerat sanitatis opprimerent, & omnia pestiferis morbis inquinarent. Quid igitur minus considerate fieri potuit, quam illorum auctoritate quempiam permoueri, vt ab antiquissima & sanctissima religione discederet, quæ Iesu Christi sanguine sancita, Martyrum supplicio confirmata, sanctorum hominum diuinis monimentis illustrata, contra perditos hæreticorum conatus, & tyrannorum impetus semper inuicta, & eadem perpetuo ratione ad nos vsque continuata permansit, vt religionem colerent nouitate suspectam, auctorum flagitiis infamem, optimarum rerum interitu calamitosam, exitu diro & horrendo detestabilem? Quæ quidem cum a nullo possit sine peste nefaria suscipi, tum Reges,

ges, qui se illius impura contagione violari patiuntur, multo grauiorem plagam accipient, Neque enim solum imperii majestatem, reipublicæ salutem, vitam denique, & dignitatem in summum discrimen adducent; sed, quod est longe clamitosius atque funestius, grauem in se diuini numinis iram prouocabunt, & atrociorem pœnam in omni seculorum æternitate sustinebunt. Quo enim plures, quos ipsi sanare, & quorum salutem tueri debuissent, illorum exempla sequuti, in eamdem pestem ruent; eo grauioribus suppliciis damnabuntur. *Horrendum* (inquit Paulus) *est incidere in manus Dei viuentis.* Si enim illum ipsum Dominum, cujus clementia nitimur atque confidimus, cujus opem in rebus perditis & afflictis imploramus, in quem solum, cum sumus vndique impugnati, respicimus, aduersarium & infestum habuerimus, ad cujus præsidium confugiemus? Cujus auxilio tecti impetum illius arcebimus? Quibus speluncis, aut quibus tenebris occultabimur, ne vultum illius irati & infensi subeamus? Leuissimo illius tactu terra ingenti motu concutitur; montes incendio horren-

rendi fulminis ambuſti fumant ; cælum maximo fragore emiſſis ignibus , offuſis tenebris , multisque valde metuendis rebus cunctos mortales exanimat. Quid eſt igitur exiſtimandum fore , cum non jam naturam leviter ad metum incutiendum , & animos a ſcelere deterrendos armauerit; ſed ipſe etiam cum omnibus ſuis copiis ad pœnas de ſanctiſſimæ religionis hoſtibus expetendas, armis ſeueritatis, & indignationis juſtiſſime ſuccinctus apparuerit? Cum omnem faſtum & inſolentiam, cum omnem humanæ dignitatis elationem judicio ſuo peruerterit ? Cum homines in ſcelere pertinaces a ſe repulerit, ignibus ſempiternis , acerrimisque ſupliciis ſine vlla intermiſſione cruciandos ? *Ipſe*, inquit ille , *Deus Deorum eſt*, *&* *Dominus dominantium* , *fortis* , *potens* , *&* *terribilis* ; *cujus judicium* , *neque cujuſquam gratia inflecti*, *nec muneribus & donis corrumpi poteſt*. Non igitur judicia illius horrebimus ? Non ad illius conſpectum trepidabimus? Non illius metu perterriti omnia a nobis flagitia repellemus.

Quid ſi etiam ab illo multis ſignis de calamitatibus , quæ propter impietatis ſcelera atque flagitia communibus rebus impendent,

mul-

multo ante præmonemur ? Et tamen diuina ostenta negligemus? Et tamen in scelere suscepto perseuerabimus ? Dat quidem (vt est apud Dauidem) multa signa Dominus, quod etiam nostris temporibus euenire conspicimus ; quibus admoniti arcum illius in hostes religionis intentum vitæ conuersione fugere, & tela castissimo numinis illius cultu retundere valeamus. Quo quidem beneficio si fuerimus ad maiorem audaciam & impudentiam instituti sceleris abusi, opes, vt Paulus ait, iræ diuinæ coaceruabimus, magnumque cumulum cruciatibus sempiternis afferemus. Christus Optimus Maximus hanc tam diram cladem ab vniverso Christiano cœtu prohibeat, Ecclesiamque suam tantis dissidiis grauissime laborantem subleuet, atque tamdem aliquando eos, qui sunt a communi illius consensu diuulsi, cum illa conjungat, ne tantam materiam lætitiæ Christiani nominis hostibus sempiternis multorum pernicie & interitu largiatur. Pro mea quidem parte vota mihi perpetuo facienda puto pro totius Christianæ reipublicæ salute, quæ tota posita est in vnius religionis sanctissimo cultu, & in amoris mutui conjun-

junctione, omniumque diuinorum bonorum communione & ſocietate. Cum vero me aliarum nationum, quæ ſe ab Eccleſia ſejungerunt, cauſa valde ſolicitet; tum iſtius regni diſcrimine ita conturbor, vt curam, in qua gratia illius verſor, nequeam vllis verbis explanare. Doleo enim vehementer, & angor regnum florentiſſimum, omnibusque rebus ornatiſſimum, &, ſi hoc ad rem pertinet, cum hoc regno & ſanguinis propinquitate, & fœderis antiquitate conjunctiſſimum, quod tam multa pietatis documenta dedit, nec plura olim virtutis monimenta conſtituit, quam religionis atque ſanctitatis exempla poſteris ad imitandum propoſuit, his temporibus, aliqua ex parte, perditorum hominum fraudibus & inſidiis inductum in tam ineptas & impias ſententias incidiſſe.

Sed me in tanta ſolicitudine recreat atque reficit ſpes quædam, quam habeo in tuo ſingulari ingenio, atque præſtanti benignitate repoſitam. Ingenii enim maximi eſt impendentia pericula præcauere, falſam opinionem mendacio animaduerſo deponere, veritatem perſpectam & cognitam li-

ben-

benter amplecti, nec vllum in pertinacia decus, ſed omnem in ſalutaris conuerſionis facilitate dignitatem conſtituere. Excellentis autem benignitatis eſt vniuerſæ patriæ conſulere, atque cum vitæ etiam periculo, ſi opus ita fuerit, eam omni errore peſtifero liberare. Omnis patriæ tuæ ſalus in te poſita eſt. Si enim violatam religionem expiandam ſuſceperis, teque ad conſenſum Eccleſiæ totius aggregaueris, & antiquos mores & officia rite colueris, nefariisque hominibus expulſis, homines bonos atque ſanctos aſciueris, Chriſti ope & auxilio confirmata rempublicam præclare conſtitues, omnibusque tuis ſalutem atque vitam reddes. Sin autem ea, quæ labuntur & ruunt, fulcire neglexeris, quorſum omnia ſint euaſura perhorreſco.

Illud etiam velim recogites, eum, qui dignitatem ſuam dignitati Chriſti præfert, &, ne aliquod periculum adeat, non omnes ſuas curas in gloriam Chriſti conferendas exiſtimat, in eam calamitatem frequenter incidere, quam ne ſubiret, Chriſti gloriam hominum flagitiis imminui & obſcurari ſuſtinuit. Rectiſſimo enim Dei judicio ſit,

vt

vt, qui ſuam gloriam gloriæ Dei anteponit, omni dignitate ſpoliatus intereat; contra vero qui præ Chriſti gloria opes atque dignitatem contemnit, is ſummas opes & dignitatem multis ornamentis amplificatam conſequitur. Sapienter enim illum ſummum Dominum, qui nunquam res ſuorum neglexit, ſibi patronum adoptat, atque ita multo firmiore præſidio opes ſuas & dignitatem ſepit, quam ſi ſe maximo & fortiſſimo exercitu conſtiparet. Quare ſi regni tuendi & conſeruandi ſtudio flagras, immortalique gloria circumfluere concupiſcis, non tam quid tibi homines opibus tuis firmandis conuenire dicant, quam quid gloria Chriſti, quid lex diuina, quid ratio ſanctiſſimæ religionis efflagitet, cogitandum puta. Fac vt tibi tui ſingularis ingenii veniat in mentem; reſpice quibus ſis exculta diſciplinis; in quo gradu locata ſis; quod munus tuendum & efficiendum ſuſceperis; & intelliges ea dona, quæ a Deo accepiſti, eſſe tibi potiſſimum ad illius gloriam conferenda. Is enim, qui ea tibi donauit, beneficia ſua, ſi te illi totam addixeris, ope ſua tuebitur, nec te vnquam auxilio præſenti deſtituet. Quamuis igitur ſo-

la

la facinus hoc tam præclarum ſuſciperes, vt vniuerſam Britanniam ad priſtinam fidem reuocares, quid eſt quod non poſſis efficere, diuino præſidio circumſepta? Accedit, quod multo plures in iſto regno ſunt veræ religionis amantes, atque pro illius ſanctitate ſupplicia perferre parati, quam nouis iſtis inſtitutis atquè diſciplinis addicti. Quare dubium non eſt, quin facile omnia, quæ velis, & diuino, & humano præſidio munita conficias.

Conſidera deinde, quanta tua gloria futura ſit, ſi regnum iſtud paucorum improbitate & ſcelere perturbatum, atque magna ex parte conuulſum, opera tua ad priſtinum ſplendorem redierit, & pietatis ornamenta recuperauerit. Nam omnium bonorum præconio celebraberis; immortali memoriæ conſecraberis; omnis te poſteritas intuebitur; nec vlla ætas de tuis vnquam laudibus conticeſcet. Quæ enim victoriæ ſunt cum tam egregio facinore comparandæ? Quid poterit eſſe ad laudem illuſtrius? Quæ monimenta poſſunt clariora ad nominis immortalitatem conſtitui? Non enim multa hominum millia trucidare; ſed impietatem & impro-

bita-

bitatem profligare, flagitiorumque omnium labes ad internecionem delere, laudandum & prædicandum eſt. Non hominibus peſtem & exitium inferre; ſed multos homines a peſte & exitio vindicare, immortalem gloriam parit. Non multas hoſtium vrbes armis excindere; ſed patrias ſedes ab omni flagitiorum colluuione, & impietatis incurſione tutas & incolumes conſeruare, egregiam dignitatem conciliat. Reliquæ enim victoriæ, quamuis a Deo pendeant, armis tamen humanis pariuntur; hæc vero omnium clariſſima ſolum diuinis armis obtinetur: & illas nemo ſine flagitiorum impunitate, & hominum ſtrage conſequitur; hæc vero ſimul cum flagitiorum omnium interitu, & hominum ſalute comparatur. Quocirca neceſſe eſt, vt hæc illas omnes, quæ humanis armis, & militum ſtrepitu, & hominum viribus partæ ſunt, tantum dignitate ſuperet, quantum humanis diuina præcellunt. Quæ quidem eo maiorem admirationem efficiet, quo eſt difficilius tenebrarum principes, atque ſempiternos humani generis hoſtes ab vna femina vinci, quam homines ab hominibus in acie ſuperari. Non igitur
ſo-

ſolum tam illuſtris laus omnium hominum commemoratione vigebit, ſed cælitum etiam ſempiterto præconio celebrabitur.

Quare, Regina Clariſſima, per IESV Chriſti liberatoris noſtri vulnera, per illius ſanguinem in Cruce profuſum, per illius mortem & acerbiſſimum cruciatum, per clariſſimam illius victoriam, qua de morte extincta atque deleta triumphauit, per illum ignem ſempiternum, quem in terris implicuit, & quo ſuorum animos inflammauit, per illud ſanctiſſimum iudicium, quo in ſcelus animaduertet, & inuiolatam fidem, & caſtam religionem præmiis ſempiternis afficiet, per omnes denique ſanctitates te oro, & obteſtor, ne, cum tanta præſidia tibi ad immortalem gloriam ſuppetant, tibi ipſa deeſſe velis. Chriſtum vulneribus pro te conciſum intuere; te ad illius pedes abjice; illius Crucem amplectere; odium Crucis, quod iſti peſtiferæ nouitatis auctores aperte ſuſcipiunt, a republica deteſtare; ſanctorum veſtigiis ingredere; atque tibi perſuade, illam eſſe rectam viam, quam diuini homines excellenti virtute, continentia, puritate præditi, & cum Deo amore ſummo con-

juncti, & ſpiritu illius eruditi, tenuerunt; non illam, quam homines ſui amore obcæcati, ingenio ſuo nixi, confidentia præcipites, flagitiis cooperti, & ab Eccleſiæ conjunctione diuulſi, ſequendam eſſe prædicant. Quod ſi feceris, Regni tui opes tuebere, & amplificabis, &, quod eſt multo majus, ſumma cum gloria in cæleſtes illas ſedes aſcendes. Chriſtus Optimus Maximus te cum ſumma dignitatis amplificatione incolumem diutiſſime conſeruet.

FINIS.

INDEX RERVM NOTABILIVM,

QVÆ IN LIBRIS

DE REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA

SCITV DIGNÆ REPERIVNTVR.

Littera a *Tomum primum;* b *secundum indicat.*

A.

B.

C.

Ci-

D.

Di-

Ex.

H.

I.

Iu-

M.

M.

Mi-

N.

No-

Di-

Q.

R.

Se-

X.